

1.ACARİS
ULUSLARARASI İBN SÎNÂ
BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR
VE İNOVASYON KONGRESİ
KONGRE KİTABI

25-26 EKİM 2025

BİLSEL
YAYINCILIK

BUHARA

[HTTPS://WWW.ACARISCONGRESS.COM/](https://www.acariscongress.com/)

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS BOOK

25-26 October/2025, Bukhara/ UZBEKISTAN

EDITOR
Assoc. Prof. Dr. Gülşen İSTEK

ISBN: 978-625-92709-8-2

All rights of this book belong to BILSEL PUBLISHING.
The book is not intended for commercial profit.
It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.

Bu kitabın tüm hakları BİLSEL YAYINCILIK yayınevine aittir.
Kitap ticari bir kar amacı gütmemektedir.
Yayın etiği kurallarına uymak yazarın sorumluluğundadır.

<https://bilselkongreleri.com/>

30.10.2025

by BILSEL PUBLISHING

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or transmitted in any form or by any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses permitted by copyright law.

CONGRESS ID

CONGRESS TITLE

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS

DATE and PLACE

25-26 October/2025

Bukhara/ UZBEKISTAN

ORGANIZING COMMITTEE

Chairman of the Organizing Committee

Assoc. Prof. Dr. Gülşen İSTEK

University Academician Representative

Prof. Dr. Mehmet BAYIRLI

Balıkesir Üniversitesi

Prof. Dr. Alaeddin BOBAT

Kocaeli Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut ÇAMLICA

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

PARTICIPANTS COUNTRY

**Algeria/ Azerbaijan/France/India/Indonesia/Iran/Italy Morocco/Nigeria/
Pakistan/Romania/ /South Korea/ Argentina/**

CONGRESS ORGANIZING COMMITTEE MEMBERS

Prof. Dr. Zuhall ALIM

Prof. Dr. Neriman ARAL

Prof. Dr. Mustafa ÖZ

Prof. Dr. Ayşe Nur SIR DÜNDAR

Prof. Dr. Nurhayat ATASOY

Prof. Dr. Iheanyị Omezuruike Okonko

Prof. Dr. Elman Guliyev

Prof. Dr. Ardita Dylgjeri

Prof. Dr. Benahmed Abdelillah

Prof. Dr. Boualam Abderrahmane

Doç. Dr. Bahar ÇİFTÇİ

Doç. Dr. Gülümser DURHAN

Doç. Dr. Yahya DOĞAR

Doç. Dr. Hilal UYSAL

Doç. Dr. Ozan Hikmet Arıcan

Assoc. Prof. Dr. Henry Akpojubaro Efegebere

Assoc. Prof. Dr. Girija Shankar Panigrahi

Assoc. Prof. Dr. Seyed Mehdi Talebi

Assoc. Prof. Dr. Rozina Khattak

Dr. Esra DURSUN

Dr. Uğur ERDEM

Dr. Enes CÖMERT

Dr. Onwudebelu Ugochukwu

Dr. Ioana Ioancio

Dr. Sharmistha Roy

Dr. Mirela Kapo

Dr. Erkam CÖMERT

Ömür YILDIZ

SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Dr. Şükran KARACA

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Prof. Dr. Yücel KABAPINAR

Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. İnanç Özgen

Fırat Üniversitesi

Prof. Dr. Kıvanç KAMBUROĞLU

Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Fatih Mehmet KANDEMİR

Aksaray Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet BAYIRLI

Balıkesir Üniversitesi

Prof. Dr. Neriman ARAL

Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Valbon Ademi

University of Tetovo, North Macedonia

Prof. Dr. Meztanı Brahım

Djilali Bounaama University of Khemis Miliana, Algeria

Prof. Dr. Tinatin Mshvidobadze

Gori State University (Georgia)

Prof. Dr. Shemsije Demiri

High Economic School- Gostivar North Macedonia

Prof. Dr. Chaya Bagrecha

Jain Deemed to be University, India

Prof. Dr. Mohammed Waheeb

Hashemite University, Jordan

Prof. Dr. Valentina Marinescu

University of Bucharest

Prof. Dr. Abdelkarim Boua

Sidi Mohamed Ben Abdellah University, Fez, Morocco

Prof. Dr. Nana Jincharadze

European University, Georgia

Prof. Dr. Khiari Reguia

Center for Scientific and Technical Research on Arid Regions (CRSTRA) Omar El

Bernaoui, Algeria

Prof. Prof. Dr. Karim Kreit

Cadi Ayyad University, Morocco

Dr. Hassan Zariouh

Mohammed I University, Oujda Morocco

Prof. Dr. Marinescu Valentina

University of Bucharest, Romania

Doç. Dr. İsa KALAYCI

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

Doç. Dr. Adem YOLCU

Kafkas Üniversitesi

Doç. Dr. Özcan IŞIK

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Doç. Dr. İlker SUGÖZÜ

Mersin Üniversitesi

Doç. Dr. Nihan Feyman Gök

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Doç. Dr. Hilal UYSAL

Bartın Üniversitesi

Doç. Dr. Yahya DOĞAR

İnönü Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Valbona Habili Sauku

Tirana University, Albania

Assoc. Prof. Dr. Məmmədova Könül Ələddin qızı

ADPU-Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Nesrine El Houari,

University of Tlemce Algeria

Assoc. Prof. Dr. Rozina Khattak
Shaheed Benazir Bhutto Women University, Pakistan

Assoc. Prof. Dr. Aliaksandr Susha,
Belarusian State University, Belarus

Assoc. Prof. Dr. Irina-Teodora Manolescu
Alexandru Ioan Cuza University of Iasi, Romania

Assoc. Prof. Dr. Vakeel Ahmad Khan,
Aligarh Muslim University, India

Assoc. Prof. Dr. Silviya Ivanova
Institute of Cryobiology and Food Technology, Bulgaria

Assoc. Prof. Dr. Mohammad Jafar Chamankar,
Urmia University/Iran

Assoc. Prof. Dr. Postolache Victoria
Alecu Russo Balti State University, Moldova

Assoc. Prof. Dr. Mokhtar Nebab
University of Boumerdes Algeria

Assoc. Prof. Dr. Gergana Gozanska Plovdiv
University "Paisii Hilendarski", Bulgaria

Assoc. Prof. Dr. Abdullayeva Gultekin
Azerbaijan State Pedagogical University

Assoc. Prof. Dr. Ganaoui Maroua
University of Chadli Ben Djedid El-tarf and Souk Ahras university, Algeria

Dr. Miray CELEPLİ SÜTBAŞ
Akdeniz Üniversitesi

Dr. Çağdaş Salih MERİÇ
Gaziantep Üniversitesi

Dr. Mahmut ÇAMLICA
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Dr. Başak TUNA
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Dr. Elif AKYİĞİT ALBAYRAK

Bitlis Eren Üniversitesi

Dr. Betül AYMAN

Erciyes Üniversitesi

Dr. Göktuğ GÜL

Gazi Üniversitesi

Dr. Mirela Kapo

New york tirana University, Albania

Dr. Zarifa NAZIRLI

Baku State University

Dr.Silva Ibrahimi

University of Tirana,Boston USA

Dr. Solomon Uchechukwu Eze

Nnamdi Azikiwe University

Dr. Mirjeta Cenaj,

Sports University of Tirana, Albania

Dr. Mirjeta Cenaj

Sports University of Tirana, Albania

Dr. Mohammed Bentahar

Tahar Moulay University, Algeria

Dr. Israr Ali Khan

Institute of Numerical Sciences, Pakistan

Dr. Iosefina Blazsani-Batto

Teacher's Training Center Sibiu under Romanian Ministry of Education Romania

Dr. Blerina Xhelaj

University "Ismail Qemali" Vlora- Albania

Dr. Ramona Marinache,

University of Bucharest,Romania

Dr. Drita Avdyl

Chairwoman of National Chamber of Mediation Albania

Dr. Muhammad Faisal

Ministry of State and Frontier Region Govt of Pakistan

Dr. Chems Eddine Boukhedimi

Univesity of Tizi Ouzou – Algeria

Dr. M.K.Ganeshan

M.I.E.T. Engineering College

Dr. Mansoor Ahmed,

Government College University,Pakistan

Dr. R. Thruchelvi

Aman Aqua Bio Chemical free plant Activator Manufacturer, India

Dr. Beloufa Nabil

Hydrometeorological Institute for Training and Research IHFR Oran Algeria

Dr. sci. Džana Rahimić Ramić

University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

Dr. Ananda Majumdar,

Brander Garden After School Parents Association, Canada

Dr. Solomon Uchechukwu Eze,

Nnamdi Azikiwe University, Awka, Nigeria

Dr. Anitha Rajasekaran,

Botany,Bharathi Womens College, India

Ph.D Devi Raman,

Annamalai University,India

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October 2025 Bukhara/ UZBEKISTAN

CONGRESS PROGRAM

Join Zoom Meeting ID: **876 4636 4848**

Passcode: **572433**

Join Zoom Meeting

<https://us06web.zoom.us/j/87646364848?pwd=QTVNEXChbM3kSedQ5G0vF8VgVMw4Vx.1>

PARTICIPATING COUNTRIES

Algeria/ Azerbaijan/France/India/Indonesia/Iran/Italy
Morocco/Nigeria/ Pakistan/Romania/ /South Korea/ Argentina/

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

IMPORTANT

- ◆ To be able to make a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID instead of
- ◆ “Meeting ID or Personal link Name” and solidify the session.
- ◆ The presentation will have 10 minutes .
- ◆ The Zoom application is free and no need to create an account.
- ◆ The Zoom application can be used without registration.
- ◆ The application works on tablets, phones and PCs.
- ◆ Speakers must be connected to the session 10 minutes before the presentation time.
- ◆ All congress participants can connect live and listen to all sessions.

TECHNICAL INFORMATION

- ◆ Make sure your computer has a microphone and is working.
- ◆ You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- ◆ Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.

ÖNEMLİ

- ◆ Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildiriler için
- ◆ online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- ◆ Online sunum yapabilmek için <https://zoom.us/join> sitesi üzerinden giriş yaparak “Meeting ID or Personal Link Name” yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- ◆ Sunumlar için 10 dakika süre ayrılmıştır.
- ◆ Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- ◆ Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- ◆ Uygulama tablet, telefon ve PC’lerde çalışmaktadır.
- ◆ Sunum yapacakların sunum saatinden 10 dk önce oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- ◆ Tüm katılımcılar oturumlara online katılıp dinleyebilir.

TEKNİK BİLGİLER

- ◆ Bilgisayarınızda çalışır durumda mikrofon bulunmalıdır.
- ◆ Zoom’da ekran paylaşma özelliği kullanılabilir.
- ◆ Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir.

Kongreye katılım zorunludur, katılım sağlamayan katılımcılarımıza Kongre Katılım Belgesi gönderilmeyecektir.

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

25.10.2025
TÜRKİYE Local Time: 09:30-11:30

HEAD OF SESSION: Arş. Gör. Zeynep Berfu ECEMİŞ

SESSION-1 HALL-1

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Araştırma Görevlisi Doktor, Zeynep Berfu ECEMİŞ	Çukurova Üniversitesi,	ADÖLESAN ROMATİZMAL HASTALIKLARINDA FİZYOTERAPİ YAKLAŞIMLARI: LİTERATÜR DERLEMESİ
Araştırma Görevlisi Doktor, Zeynep Berfu ECEMİŞ	Çukurova Üniversitesi,	ROMATİZMAL HASTALIKLARDA CORE BÖLGE FONKSİYONUNUN KORUNMASI VE REHABİLİTASYONDAKİ ÖNEMİ: BİR LİTERATÜR İNCELEMESİ
Arş. Gör. Dr. Abdullah KILCI	Çukurova Üniversitesi,	GELİŞİMDEN ELİT DÜZEYE: YAŞ KATEGORİLERİNE GÖRE KOŞU TALEPLERİ VE MAÇ SONUÇLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ
Dr. Dyt., Meliha ÇAVDAR	Bağımsız Araştırmacı	YÜKSEK PROTEİNLİ DİYETLERİN KAS KÜTLESİ VE YAĞ ORANI ÜZERİNE ETKİLERİ
Dr. Dyt., Meliha ÇAVDAR	Bağımsız Araştırmacı	PEDİATRİK ANKSİYETE VE DEPRESYONDA BESLENME MÜDAHALELERİ: BAĞIRSAK-BEYİN EKSENİ PERSPEKTİFİ
Müzeyyen DERİCİ, Şadiye DUR	İzmir Demokrasi Üniversitesi, İzmir Demokrasi Üniversitesi,	TEKNOLOJİ VE ÇOCUK SAĞLIĞI: DİJİTAL ÇAĞDA DENGELİ VE GÜVENLİ KULLANMA
Ayşenur KESKİN Prof. Dr. Rasim MOĞULKOÇ Prof. Dr. Abdulkerim Kasım BALTACI	Selcuk University, Selcuk University, Selcuk University,	THE EFFECT OF 2-WEEK NARINGIN ADMINISTRATION ON HIPPOCAMPUS CALBINDIN AND TUBULIN VALUES AFTER CEREBRAL ISCHEMIA-REPERFUSION IN OVARECTOMIZED RATS

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

25.10.2025

TÜRKİYE Local Time: 09:30-11:30

HEAD OF SESSION: Doç. Dr. Ahmet USLU

SESSION-1 HALL-2

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Gamze OĞUZ, Doç. Dr. Ahmet USLU	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi,	İSMET ÖZEL'İN SENİ OLAN YENİLGİ ŞİİRİNİN ONTOLOJİK TAHLİL YÖNTEMİ İLE ÇÖZÜMLENMESİ
Doç. Dr., Ahmet USLU	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi,	MEVLÂNÂ'NIN "ETME" GAZELİNİN ONTOLOJİK TAHLİL METODU İLE ÇÖZÜMLEMESİ
Yüksek Lisans Öğrencisi, Kübra AYDEMİR	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi,	ARKADAŞ ZEKÂİ ÖZGER'İN PENCERE ŞİİRİNİN ONTOLOJİK YÖNTEMLERİ DEĞERLENDİRİLMESİ
Merve Göktürk	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	TURGUT UYAR'IN GEYİKLİ GECE ŞİİRİNİN ONTOLOJİK TAHLİL YÖNTEMİ İLE ÇÖZÜMLEMESİ
Emine AKPINAR	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	ENİS BATUR'UN "İÇ BÜKEY SANCISI" ŞİİRİNİN ONTOLOJİK TAHLİL BAĞLAMINDA ÇÖZÜMLENMESİ
HALENUR ÖZKARA	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	ÜMİT YAŞAR OĞUZCAN'IN "GALATA KULESİ" ŞİİRİNİN ONTOLOJİK AÇIDAN İNCELEME DENEMESİ
Yl., Öğrencisi, Uğur AYKAÇIN	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi,	ONTOLOJİK BİR YÖNTEM İLE ŞİİR DEĞERLENDİRMESİNE DAİR BİR ÖRNEK; FAZİL HÜSNÜ DAĞLARCANIN "HEP AYNI GÖK ALTINDA" ADLI ŞİİRİ
Tülay SAĞDIÇ	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi,	ÜLKÜ TAMER'İN KONUŞMA ŞİİRİNİN ONTOLOJİK TAHLİLİ

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

25.10.2025

TÜRKİYE Local Time: 09:30-11:30

HEAD OF SESSION: Doç. Dr. Hüseyin KOÇARSLAN

SESSION-1 HALL-3

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Dr. Öğr. Gör. Özer ELKIRMIŞ	Kafkas Üniversitesi,	KAMU HİZMETLERİNDE DÖNÜŞÜM VE DİJİTAL TAPU YÖNETİMİ: YENİ KAMU YÖNETİMİ ANLAYIŞI AÇISINDAN BİR İNCELEME
Dr. Öğr. Gör. Özer ELKIRMIŞ	Kafkas Üniversitesi,	KALKINMA AJANSLARININ BÖLGESEL KALKINMADAKİ ROLÜ VE ETKİNLİĞİ ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR ANALİZ
Dr. Öğr. Üye. Yusuf TAN	Hakkâri Üniversitesi,	İSLAM DÜŞÜNCE TARİHİNDEN MANTIK SERÜVENİNE BİR ÖRNEK: MOLLA ÖMER B. AHMED EL-ÇELLÎ EL-MÂÎ'NİN MANTIK ÇALIŞMALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME
Doç. Dr. Hüseyin KOÇARSLAN	Selçuk Üniversitesi,	ULUSLARARASI TİCARETTE FİYATLANDIRMA KARARLARI ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR ÇALIŞMA
Dr. Öğr. Üyesi, Tuba ARSLAN	Kilis 7 Aralık Üniversitesi	LİSANSÜSTÜ AKADEMİDE AKRAN DESTEĞİ: SİSTEMATİK BİR DERLEME
Dr. Öğr. Üyesi, Tuba ARSLAN	Kilis 7 Aralık Üniversitesi	TÜRKİYE'DE SAĞLIK YÖNETİMİ BÖLÜMÜNDE AKADEMİSYEN PROFİLİ
Öğr. Gör. Arzu AYDIN, Dr. Öğretim Üyesi Nida KILINÇ	Karabük Üniversitesi, Karabük Üniversitesi,	ERKEN ÇOCUKLUKTA DİJİTALLEŞME POLİTİKALARININ DUYGUSAL GELİŞİM BOYUTU: UNICEF, UNESCO VE APA BELGELERİ ÜZERİNE BİR DOKÜMAN ANALİZİ
Dr. Öğretim Üyesi Nida KILINÇ Öğr. Gör. Arzu AYDIN,	Karabük Üniversitesi, Karabük Üniversitesi,	DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN EŞİĞİNDE: ÇOCUK GELİŞİMİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN YAPAY ZEKÂYA İLİŞKİN ALGILARI

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

25.10.2025

TÜRKİYE Local Time: 09:30-11:30

HEAD OF SESSION: Doç. Dr. ƏBÜLFƏZ ƏZİMLİ

SESSION-1 HALL-4

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
<i>Aynur Bədəlova</i>	<i>Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti</i>	<i>ANTİK ROMA ƏDƏBİYYATINDA VERGİLİ YARADICILIĞI</i>
<i>Emil Raul oğlu Ağayev</i>	<i>Azerbaijan State Pedagogical University</i>	<i>MƏKTƏBƏQƏDƏR YAŞLI UŞAQLARIN İNKİŞAFINDA TƏSVİRİ FƏƏLİYYƏT MƏŞĞƏLƏLƏRİNİN ROLU</i>
<i>Doç.Dr. ƏBÜLFƏZ ƏZİMLİ</i>	<i>Naxçıvan Dövlət Universiteti</i>	<i>İBN SİNANIN ELMİ BAXIŞLARINDA İNSAN VARLIĞINA DAİR HİSSİ VƏ ZEHNİ ETKENLER</i>
<i>Doç.Dr. ƏBÜLFƏZ ƏZİMLİ</i>	<i>Naxçıvan Dövlət Universiteti</i>	<i>XX ƏSR AZƏRBAYCAN ROMANTİZMİ: BƏŞƏRİ FƏCİƏLƏR ŞAİRİ HÜSEYN CƏVİDİN KLASSİK ƏDƏBİ MÖVQƏYİ</i>
<i>PƏRVİN AYDIN qızı CƏFƏROVA</i>	<i>Naxçıvan Dövlət Universiteti</i>	<i>ÖMƏR FƏİQ NEMANZADƏ YARADICILIĞINDA İSLAMİ DƏYƏRLƏR – XURAFATIN TƏNQİDİ</i>

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

25.10.2025

TÜRKİYE Local Time: 09:30-11:30

HEAD OF SESSION: R. Sriarasuvasan

SESSION-1 HALL-5

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
K Sandhiya , Rubin thara , R Swathi	Bharath Institue of Higher Education and Research India.	DİĞİTAL HEALTH LİTERACY: EDUCATİNG FOR A HEALTH EDUCATION
David.G, Deepak.S , Palanisamy.A , Ravi.C , N Jayaramakani , Dr.R.Srinivasan	Bharath Institue of Higher Education and Research India. Bharath Institue of Higher Education and Research India.	INTERNET OF MEDİCAL THİNGS (IoT) FOR SMART HOSPİTALS
El Mahdi Bouabdalli, Mohamed El Jouad , Samira Touhtouh, Ilyass El kadmiri, Sadek Otmane , Nathalie Gaumer , El Kebir Hlil Abdelowahed Hajjaji	Sidi Mohamed Ben Abdellah University, Fez, Morocco. Chouaib Doukkali University, Morocco. Université d'Angers, 2 bd Lavoisier, France. Université Grenoble Alpes, France.	IN-DEPTH STUDY OF STRUCTURAL, OPTİCAL, PHOTOLUMİNESCENT, AND MAGNETİC CHARACTERİSTİCS OF EUROPIUM-DOPED SİLİCOPHOSPHATE GLASSES FABRİCATED USİNG THE SOL GEL METHOD: JUDD-OFELT İNSİGHTS FOR RED-EMİTTİNG DEVİCES
K.Vaishnavi, R.Sriarasuvasan, V.Keerthana, S.Rubinthara, R.Kishore, Muthuramalingam	Bharath Institue of Higher Education and Research India, Bharath Institue of Higher Education and Research India.	NANOTECHNOLOGY IN DRUG AND GENE DELIVERY
S.Deepak, E.Praveena, Palanisamy. A David.G, C.Ravi, S.Kalaivanan.	Bharath Institue of Higher Education and Research India, Bharath Institue of Higher Education and Research India.	NANOTECHNOLOGY IN DIABETES MANAGEMENT
Palanisamy.A, S.Deepak, David.G, C.Ravi.	Bharath Institue of Higher Education and Research India, Bharath Institue of Higher Education and Research India.	ROLE OF CHEMICAL ENGINEERING IN FORMULATION DEVELOPMENT
E.Praveena, S.Rubinthara , R.Swathi , S.Deepak	Bharath Institue of Higher Education and Research India, Bharath Institue of Higher Education and Research India.	HEALTH
R.Sriarasuvasan, K.Vaishnavi, S.Rubinthara.	Bharath Institue of Higher Education and Research India,	HYBRİD NANOCARRİERS FOR COMBİNEĞ DRUG AND GENE THERAPY
Keerthana.V, Meenatchi.S, Kishore.R, vaishnavi.k, R. Swathi Dr.R.Saravanan	Bharath Institue of Higher Education and Research India	NANOTECHNOLOGY AND DRUG DELİVERY SYSTEMS
Saba Sohail, Fakhar ud Din	Quaid-i-Azam University, Islamabad, Pakistan, Hanyang University, South Korea	NOVEL BİOCOMPATİBLE MULTİFUNCTIONAL POROUS MAGNETİC NANOCLUSTERS FOR THE TARGETED DELİVERY OF LENAVİNİB TOWARDS HEPATOCELLULAR CARCİNOMA

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

25.10.2025

TÜRKİYE Local Time: 09:30-11:30

HEAD OF SESSION: Giulia PERFETTO

SESSION-1 HALL-6

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Dr. Alireza Moghaddasi Mohsen Mirzaee	Imamreza International University, Mashhad, Iran Imamreza International University, Mashhad, Iran	THE MODERATING ROLE OF ACCESS TO CAPITAL IN EFFECT OF BUSINESS INFORMATION MANAGEMENT DIMENSIONS ON FINANCIAL PERFORMANCE (CASE STUDY: RAZAVI KHORASAN PROVINCE HANDMADE CARPET PRODUCTION WORKSHOPS)
Dr. Alireza Moghaddasi Amir Ghavami	Imamreza International University, Mashhad, Iran Imamreza International University, Mashhad, Iran	THE MEDIATING ROLE OF BUSINESS MODEL INNOVATION IN THE EFFECT OF STRATEGIC ORIENTATION DIMENSIONS ON ORGANIZATIONAL PERFORMANCE (CASE STUDY: RAZAVI FOOD INDUSTRIES COMPANY)
Salsabilla	State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia	THE ROLE OF THE STATE IN REGULATING THE MARKET ACCORDING TO THE PERSPECTIVE OF ISLAMIC ECONOMICS
Carolina Margarita Pérez Gamón	Universidad del Nordeste - Faculty of Humanities - Argentina	BEYOND ZOOM: TOOLS FOR HIGHER EDUCATION IN SOCIAL SCIENCES IN DIGITAL ENVIRONMENTS
Nabila Meca Asri Nabila Suci Rahmadani Arina Manasikana	K.H. Abdurrahman Wahid State Islamic University of Pekalongan, Indonesia,	DIGITAL TRANSFORMATION AS A STRATEGY TO STRENGTHEN THE COMPETITIVENESS OF MSMES
Shazia Akbar Ghilzai Usra Quaid	Quaid-e-Azam University Pakistan Quaid-e-Azam University Pakistan	CORPUS-DRIVEN APPROACHES TO LITERARY STUDIES: EMERGING METHODS, APPLICATIONS, AND CHALLENGES
Dr. Shazia Akbar Ghilzai Aalia Rubab	Quaid-e-Azam University Pakistan Quaid-e-Azam University Pakistan	TRENDS AND METHODS IN PAKISTANI ESL TRANSLATION STUDIES: A CORPUS GROUNDED INVESTIGATION
Widia Reza Valentina Windi Rizki Febrianingtyas Nala Maghfiroh	K.H. Abdurrahman Wahid State Islamic University of Pekalongan, Indonesia	SOCIAL AND ECONOMIC IMPACT OF SHARIA MICROFINANCE ON THE EMPOWERMENT OF LOW- INCOME COMMUNITIES IN INDONESIA
Giulia PERFETTO	Università degli Studi di SALERNO Italia	LE COMUNITÀ PEDAGOGICHE DALL'ANTICHITÀ AL MEDIOEVO: CONTINUITÀ E TRASFORMAZIONI DI UN SAPERE COMUNITARIO
Prof. Dr. Habil. Laura DÎACONU (MAXİM) Prof. Dr. Habil. Cristian C. POPESCU Prof. Dr. Habil. Mihai-Bogdan PETRIȘOR	“Alexandru Ioan Cuza” University of Iasi, Romania Alexandru Ioan Cuza” University of Iasi, Romania	TRADE LIBERALIZATION AND FINANCIAL DEVELOPMENT: A STUDY OF DISTRIBUTIONAL CONSEQUENCES

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

25.10.2025

TÜRKİYE Local Time: 09:30-11:30

HEAD OF SESSION: Fettouch Houari

SESSION-1 HALL-7

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
<i>Fettouch Houari</i>	<i>University of Mostaganem, Algeria.</i>	<i>INFINITE ORDER OF GROWTH OF SOLUTIONS TO DEFERENTIAL EQUATIONS IN THE PLANE COMPLEX</i>
<i>G.P. Ashwinkumar U. Shivakumara</i>	<i>Vijayanagara Sri Krishnadevaraya University, India. Vijayanagara Sri Krishnadevaraya University, India.</i>	<i>HEAT TRANSFER MECHANISM IN MHD NANOFLUID FLOW IN ROTATING STRETCHING MEDIUM WITH NANOPARTICLE AGGREGATION</i>
<i>Prof. Biljana Kovacevik Prof. Sasa Mitrev Prof. Emilija Arsov Prof. Natalija Markova Ruzdik</i>	<i>Goce Delchev University, Stip, Republic of North Macedonia, Goce Delchev University, Stip, Republic of North Macedonia, Goce Delchev University, Stip, Republic of North Macedonia,</i>	<i>PLANT DERIVED ESSENTIAL OILS AS ECO-FRIENDLY ALTERNATIVES OF SYNTHETIC PESTICIDES</i>
<i>Musa Yahaya Abubakar , Dalhatu Abubakar Samson Paul Emem Ikpeme Bassey AttahDaniel Emmanuel Ba'aku Raymond Bwano Donatus Ansar Bilyaminu adam</i>	<i>Chemistry Federal University Wukari Nigeria Chemistry Federal University Wukari Nigeria Chemistry Federal University Wukari Nigeria Chemistry Federal University Wukari Nigeria</i>	<i>ADVANCING CIRCULAR SUSTAINABILITY: INNOVATIVE STRATEGIES FOR WASTE MINIMIZATION AND RESOURCE RECOVERY IN THE ORGANIC CHEMICAL INDUSTRY</i>
<i>Atika Soualili, Salima Attouti, Mourad Termoul, Benallou Mokhtar Benzekri, Benaouda Bestani, Nouredine Benderdouche</i>	<i>Department of chemical process- University of Mostaganem_ Algeria Department of chemical process- University of Mostaganem_ Algeria</i>	<i>SAFRANINE O UPTAKE ONTO WILD REEDS-BASED BIOADSORBENT: KINETIC STUDY</i>

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

zoom Workplace

2 kişi bekleme odasına girdi Görüntüle x

ÖBÜLFÖZ ÖZİMLİ-S-1 Hal-4 ACERIS kocarslan H1-Meliha ÇAVDAR PC

S-1 H-2 Ahmet USLU H1- Ayşenur Keskin h3 Tuba Arslan Emine Nida KILIÇ- S-1-HALL-3

özer elkırmış-h3 S-1 H-2KÜBRA AYDEMİR h2 Merve h1 ZEYNEP BERFU ECEMİŞ h7 biljana.kova...

Session 1 H-5 S... h4 usra quaid S.Deepak PALANISAMY hall 5

Müzeyyen DERİCİ V Vaishu Vaishnavi abdullah kilci 24 atanmamış katılımcı

Ses Video Katılımcılar Sohbet Tepki ver Paylaş Oturum sahibi araçları AI Companion Uygulamalar Ara odalar Kaydet Daha fazla Sonlandır

Ara 09:29 25.10.2025

zoom Workplace

Görüntüle x

ÖBÜLFÖZ ÖZİMLİ-S-1 Hal-4 ACERIS kocarslan H1-Meliha ÇAVDAR PC

S-1 H-2 Ahmet USLU H1- Ayşenur Keskin h3 Tuba Arslan Emine Nida KILIÇ- S-1-HALL-3

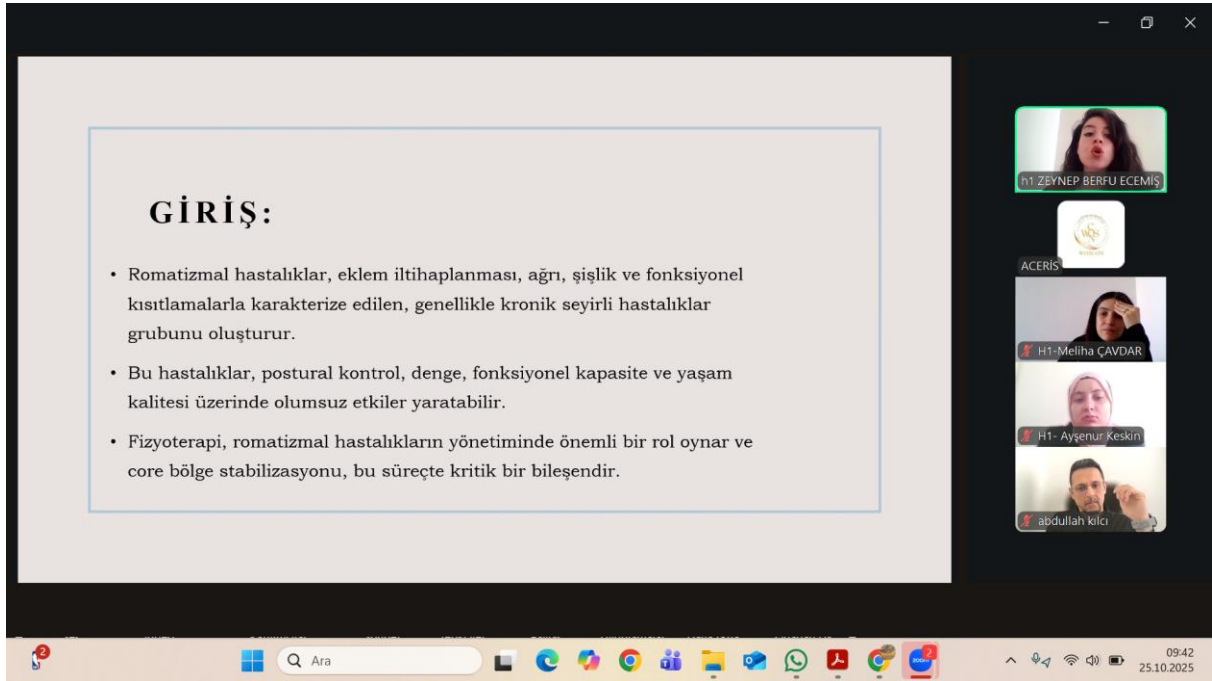
özer elkırmış-h3 S-1 H-2KÜBRA AYDEMİR Müzeyyen DERİCİ h7 biljana.kovacevik h2 Merve

h1 ZEYNEP BERFU ECEMİŞ Session 1 H-5 S... h4 usra quaid S-1 H-2 Uğur AYKACIN S.Deepak

PALANISAMY hall 5 V Vaishu Vaishnavi abdullah kilci 24 atanmamış katılımcı

Ses Video Katılımcılar Sohbet Tepki ver Paylaş Oturum sahibi araçları AI Companion Uygulamalar Ara odalar Kaydet Daha fazla Sonlandır

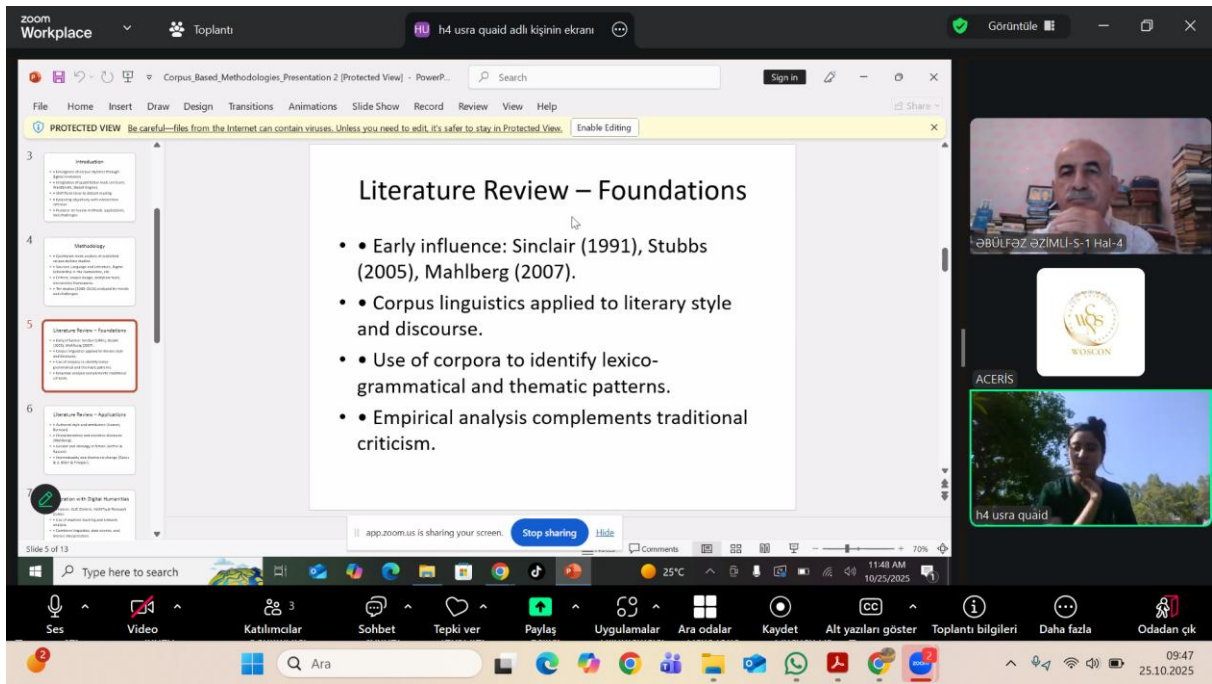
Ara 09:29 25.10.2025

GİRİŞ:

- Romatizmal hastalıklar, eklem iltihaplanması, ağrı, şişlik ve fonksiyonel kısıtlamalarla karakterize edilen, genellikle kronik seyirli hastalıklar grubunu oluşturur.
- Bu hastalıklar, postural kontrol, denge, fonksiyonel kapasite ve yaşam kalitesi üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir.
- Fizyoterapi, romatizmal hastalıkların yönetiminde önemli bir rol oynar ve core bölge stabilizasyonu, bu süreçte kritik bir bileşendir.

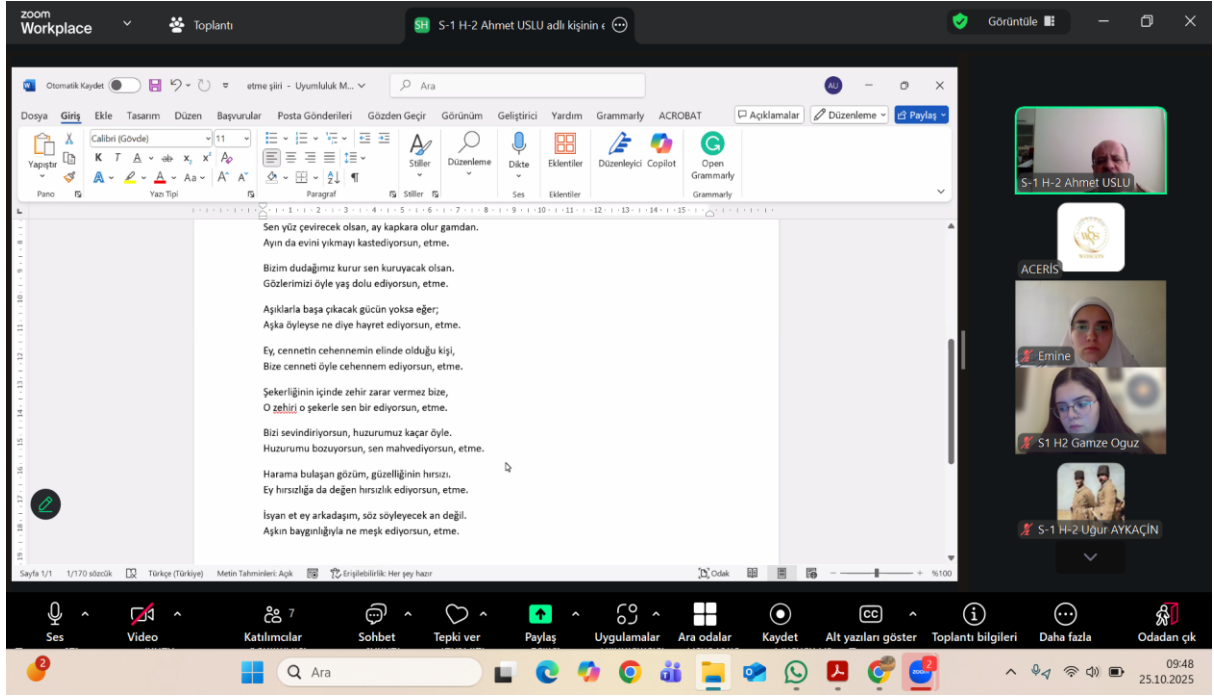
Participants: H1 ZEYNEP BERFU ECEMİŞ, ACERIS, H1-Meliha ÇAVDAR, H1- Ayşenur Keskin, abdullah kılıcı

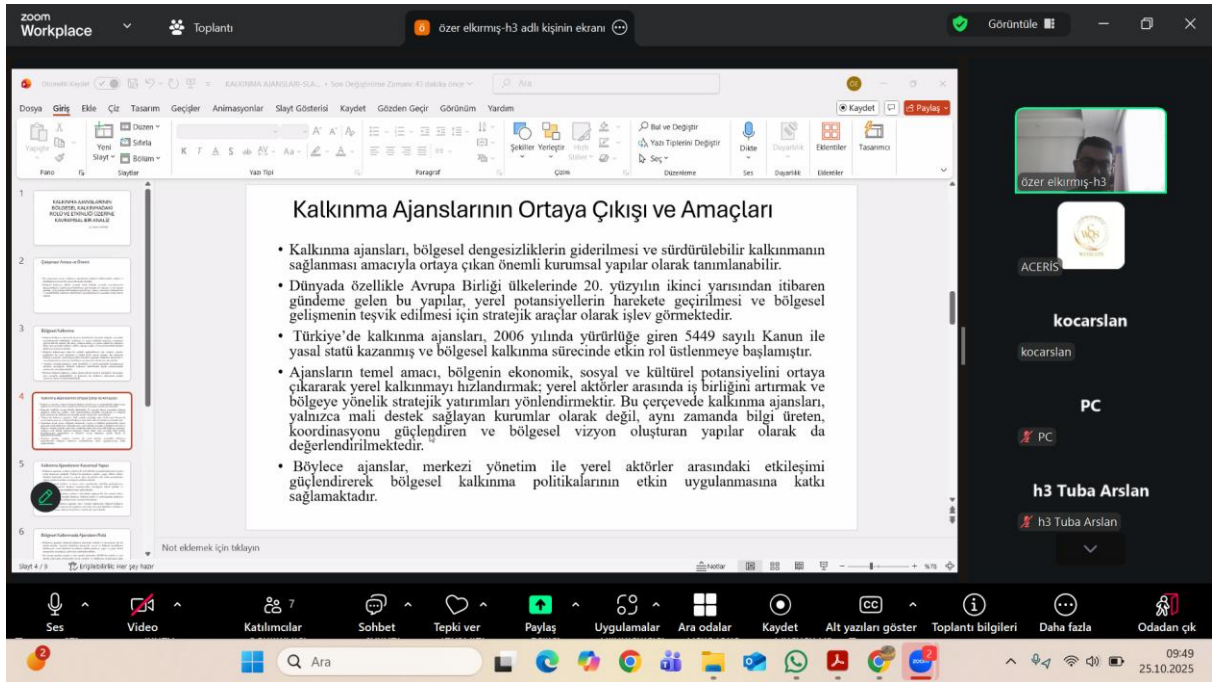
Literature Review – Foundations

- Early influence: Sinclair (1991), Stubbs (2005), Mahlberg (2007).
- Corpus linguistics applied to literary style and discourse.
- Use of corpora to identify lexico-grammatical and thematic patterns.
- Empirical analysis complements traditional criticism.

Participants: ÖBÜLFƏZ ƏZİMLİ-S-1 Hal-4, ACERIS, h4 usra quaid

Zoom Workplace interface showing a document titled "S-1 H-2 Ahmet USLU" and a list of participants including S-1 H-2 Ahmet USLU, Emine, S-1 H2 Gamze Oguz, and S-1 H-2 Ugur AYKACIN.

Zoom Workplace interface showing a presentation titled "Kalkınma Ajanslarının Ortaya Çıkışı ve Amaçları" and a list of participants including özer elkırmış-h3, kocarslan, PC, and h3 Tuba Arslan.

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

zoom Workplace Toplantı - Oda 5 Görüntüle

h7 biljana.kovacevik ACERIS

WOSCON

Session 1 H-5 Sa...

Session 1 H-5 Saba Sohail

S.Deepak - Hall 5 Praveena

S.Deepak - Hall 5 Praveena DAVID

Sesi Açmayı İste

V

Vaishu Vaishnavi

Ses Video Katılımcılar Sohbet Tepki ver Paylaş Uygulamalar Ara odalar Kaydet Alt yazıları göster Toplantı bilgileri Daha fazla Odadan çık

09:45 25.10.2025

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

ADÖLESAN ROMATİZMAL HASTALIKLARINDA FİZYOTERAPİ YAKLAŞIMLARI: LİTERATÜR DERLEMESİ.....	4
ROMATİZMAL HASTALIKLARDA CORE BÖLGE FONKSİYONUNUN KORUNMASI VE REHABİLİTASYONDAKİ ÖNEMİ: BİR LİTERATÜR İNCELEMESİ.....	11
GELİŞİMDEN ELİT DÜZEYE: YAŞ KATEGORİLERİNE GÖRE KOŞU TALEPLERİ VE MAÇ SONUÇLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ	17
YÜKSEK PROTEİNLİ DİYETLERİN KAS KÜTLESİ VE YAĞ ORANI ÜZERİNE ETKİLERİ	19
PEDİATRİK ANKSİYETE VE DEPRESYONDA BESLENME MÜDAHALELERİ: BAĞIRSAK-BEYİN EKSENİ PERSPEKTİFİ	28
TEKNOLOJİ VE ÇOCUK SAĞLIĞI: DİJİTAL ÇAĞDA DENGELİ VE GÜVENLİ KULLANMA	36
THE EFFECT OF 2-WEEK NARINGIN ADMINISTRATION ON HIPPOCAMPUS CALBINDIN AND TUBULIN VALUES AFTER CEREBRAL ISCHEMIA-REPERFUSION IN OVARECTOMIZED RATS.....	38
İSMET ÖZEL'İN SENİ OLAN YENİLGİ ŞİİRİNİN ONTOLOJİK TAHLİL YÖNTEMİ İLE ÇÖZÜMLENMESİ.....	46
MEVLÂNÂ'NIN “ETME” GAZELİNİN ONTOLOJİK TAHLİL METODU İLE ÇÖZÜMLENMESİ....	54
ARKADAŞ ZEKÂİ ÖZGER'İN PENCERE ŞİİRİNİN ONTOLOJİK YÖNTEM İLE DEĞERLENDİRİLMESİ	58
TURGUT UYAR'IN GEYİKLİ GECE ŞİİRİNİN ONTOLOJİK TAHLİL YÖNTEMİ İLE ÇÖZÜMLENMESİ.....	64
ENİS BATUR'UN “İÇ BÜKEY SANCISI” ŞİİRİNİN ONTOLOJİK TAHLİL BAĞLAMINDA ÇÖZÜMLENMESİ.....	74
ÜMİT YAŞAR OĞUZCAN'IN “GALATA KULESİ” ŞİİRİNİN ONTOLOJİK AÇIDAN İNCELEME DENEMESİ	79
ONTOLOJİK BİR YÖNTEM İLE ŞİİR DEĞERLENDİRMESİNE DAİR BİR ÖRNEK; FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCANIN “HEP AYNI GÖK ALTINDA” ADLI ŞİİRİ	89
ÜLKÜ TAMER'İN KONUŞMA ŞİİRİNİN ONTOLOJİK TAHLİLİ.....	101
KAMU HİZMETLERİNDE DÖNÜŞÜM VE DİJİTAL TAPU YÖNETİMİ: YENİ KAMU YÖNETİMİ ANLAYIŞI AÇISINDAN BİR İNCELEME	103
KALKINMA AJANSLARININ BÖLGESEL KALKINMADAKİ ROLÜ VE ETKİNLİĞİ ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR ANALİZ.....	105
İSLAM DÜŞÜNCE TARİHİNDEN MANTIK SERÜVENİNE BİR ÖRNEK: MOLLA ÖMER B. AHMED EL-ÇELLÎ EL-MÂÎ'NİN MANTIK ÇALIŞMALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME.....	107

ULUSLARARASI TİCARETTE FİYATLANDIRMA KARARLARI ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR ÇALIŞMA.....	120
LİSANSÜSTÜ AKADEMİDE AKRAN DESTEĞİ: SİSTEMATİK BİR DERLEME.....	121
TÜRKİYE'DE SAĞLIK YÖNETİMİ BÖLÜMÜNDE AKADEMİSYEN PROFİLİ.....	122
ERKEN ÇOCUKLUKTA DİJİTALLEŞME: UNICEF, UNESCO VE OECD ÇERÇEVELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	123
DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN EŞİĞİNDE: ÇOCUK GELİŞİMİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN YAPAY ZEKÂYA İLİŞKİN ALGILARI.....	135
ANTİK ROMA ƏDƏBİYYATINDA VERGİLİ YARADICILIĞI	142
MƏKTƏBƏQƏDƏR YAŞLI UŞAQLARIN İNKİŞAFINDA TƏSVİRİ FƏƏLİYYƏT MƏŞĞƏLƏLƏRİNİN ROLU	144
İBN SİNANIN ELMİ BAXIŞLARINDA İNSAN VARLIĞINA DAİR HİSSİ VƏ ZEHNİ ETKENLER	148
XX ƏSR AZƏRBAYCAN ROMANTİZMİ: BƏŞƏRİ FƏCİƏLƏR ŞAİRİ HÜSEYN CAVİDİN KLASSİK ƏDƏBİ MÖVQEYİ.....	157
ÖMƏR FAİQ NEMANZADƏ YARADICILIĞINDA İSLAMİ DƏYƏRLƏR – XURAFATIN TƏNQİDİ	165
DIGITAL HEALTH LITERACY: EDUCATING FOR A HEALTH EDUCATION	169
INTERNET OF MEDICAL THINGS (IoMT) FOR SMART HOSPITALS.....	170
IN-DEPTH STUDY OF STRUCTURAL, OPTICAL, PHOTOLUMINESCENT, AND MAGNETIC CHARACTERISTICS OF EUROPIUM-DOPED SILICOPHOSPHATE GLASSES FABRICATED USING THE SOL-GEL METHOD: JUDD–OFELT INSIGHTS FOR RED-EMITTING DEVICES....	171
NANOTECHNOLOGY AND DRUG DELIVERY SYSTEMS	172
NANOTECHNOLOGY IN DIABETES MANAGEMENT.....	173
ROLE OF CHEMICAL ENGINEERING IN FORMULATION DEVELOPMENT.....	174
HEALTH	175
HYBRID NANOCARRIERS FOR COMBINED DRUG AND GENE THERAPY.....	176
NANOTECHNOLOGY AND DRUG DELIVERY SYSTEMS	177
NOVEL BIOCOMPATIBLE MULTIFUNCTIONAL POROUS MAGNETIC NANOCLUSTERS FOR THE TARGETED DELIVERY OF LENVATINIB TOWARDS HEPATOCELLULAR CARCINOMA	178
THE MODERATING ROLE OF ACCESS TO CAPITAL IN EFFECT OF BUSINESS INFORMATION MANAGEMENT DIMENSIONS ON FINANCIAL PERFORMANCE (CASE STUDY: RAZAVI KHORASAN PROVINCE HANDMADE CARPET PRODUCTION WORKSHOPS).....	179

THE MEDIATING ROLE OF BUSINESS MODEL INNOVATION IN THE EFFECT OF STRATEGIC ORIENTATION DIMENSIONS ON ORGANIZATIONAL PERFORMANCE (CASE STUDY: RAZAVI FOOD INDUSTRIES COMPANY)	180
THE ROLE OF THE STATE IN REGULATING THE MARKET ACCORDING TO THE PERSPECTIVE OF ISLAMIC ECONOMICS	181
BEYOND ZOOM: TOOLS FOR HIGHER EDUCATION IN SOCIAL SCIENCES IN DIGITAL ENVIRONMENTS	182
DIGITAL TRANSFORMATION AS A STRATEGY TO STRENGTHEN THE COMPETITIVENESS OF MSMEs	183
CORPUS-DRIVEN APPROACHES TO LITERARY STUDIES: EMERGING METHODS, APPLICATIONS, AND CHALLENGES.....	184
TRENDS AND METHODS IN PAKISTANI ESL TRANSLATION STUDIES: A CORPUS GROUNDED INVESTIGATION	185
SOCIAL AND ECONOMIC IMPACT OF SHARIA MICROFINANCE ON THE EMPOWERMENT OF LOW-INCOME COMMUNITIES IN INDONESIA.....	186
LE COMUNITÀ PEDAGOGICHE DALL'ANTICHITÀ AL MEDIOEVO: CONTINUITÀ E TRASFORMAZIONI DI UN SAPERE COMUNITARIO.....	188
TRADE LIBERALIZATION AND FINANCIAL DEVELOPMENT: A STUDY OF DISTRIBUTIONAL CONSEQUENCES	190
INFINITE ORDER OF GROWTH OF SOLUTIONS TO DEFERENTIAL EQUATIONS IN THE PLANE COMPLEX.....	191
HEAT TRANSFER MECHANISM IN MHD NANOFLUID FLOW IN ROTATING STRETCHING MEDIUM WITH NANOPARTICLE AGGREGATION	193
PLANT DERIVED ESSENTIAL OILS AS ECO-FRIENDLY ALTERNATIVES OF SYNTHETIC PESTICIDES.....	194
ADVANCING CIRCULAR SUSTAINABILITY: INNOVATIVE STRATEGIES FOR WASTE MINIMIZATION AND RESOURCE RECOVERY IN THE ORGANIC CHEMICAL INDUSTRY	200
SAFRANINE O UPTAKE ONTO WILD REEDS-BASED BIOADSORBENT: KINETIC STUDY	222

ADÖLESAN ROMATİZMAL HASTALIKLARINDA FİZYOTERAPİ YAKLAŞIMLARI: LİTERATÜR DERLEMESİ

Araştırma Görevlisi Doktor, Zeynep Berfu ECEMİŞ

Çukurova Üniversitesi, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon, zeynepartann@gmail.com, 0000-000181368218

Özet

Adölesan dönem, bireyin fiziksel, nöromüsküler, hormonal ve psikososyal açıdan hızlı ve çok yönlü değişimlerin yaşandığı bir gelişim evresidir. Bu süreçte kas-iskelet sistemi hem büyüme hem de olgunlaşma süreci içerisindedir. Kemiklerin uzunluk artışı ve mineralizasyonu devam ederken, kas kütlesi ve kas kuvveti artmakta; tendon ve bağ dokuları gelişimsel adaptasyon sürecinden geçmektedir. Aynı zamanda nöromüsküler koordinasyon giderek olgunlaşır ve hareket kontrolü gelişir. Bu fizyolojik dönüşüm sürecinde ortaya çıkan romatizmal hastalıklar — özellikle Juvenil İdiyopatik Artrit (JİA) — kas-iskelet sistemine önemli yükler getirir. Bu hastalıklar, adölesan bireyin yalnızca mevcut fonksiyonunu değil, aynı zamanda büyüme ve gelişim potansiyelini de olumsuz etkiler. Romatizmal hastalıklar, yalnızca eklem inflamasyonu veya ağrı ile sınırlı kalmayıp; büyüme plakları, kemik mineral yoğunluğu, kas kütlesi ve nöromüsküler kontrol gibi gelişimsel süreçlerle doğrudan etkileşime girer. Bu etkileşim, kas-iskelet sisteminde yapı-fonksiyon uyumsuzluklarına ve uzun vadede postüral bozukluklara yol açabilir. Fizyoterapi ve rehabilitasyon yaklaşımları, bu uyumsuzlukları gidermek, fonksiyonel kapasiteyi korumak ve ilerleyici deformiteleri önlemek açısından temel tedavi bileşenlerindendir. Fizyoterapi, hem hastalığın inflamatuvar sürecine karşı destekleyici bir tedavi yaklaşımı olarak hem de kas-iskelet sisteminin adaptasyon kapasitesini artırma aracı olarak kritik rol oynar. Bu kapsamda uygulanan fizyoterapötik müdahaleler — egzersiz terapisi, mobilite çalışmaları, proprioseptif/denge eğitimi, su içi terapi ve postür-kas kontrol programları — adölesan romatizmal hastalıklarda ağrı kontrolü, hareket açıklığının korunması, kas kuvvetinin artırılması, fonksiyonel iyileşme ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi açısından yüksek klinik etki potansiyeline sahiptir. Bu derlemenin amacı, adölesan romatizmal hastalıklarda kas-iskelet fonksiyonlarının etkilenme mekanizmalarını ve fizyoterapinin terapötik rolünü güncel bilimsel veriler ışığında sistematik biçimde incelemektir.

Anahtar kelimeler: Adolesan, fizyoterapi, egzersiz tedavisi, romatizmal hastalıklar

PHYSIOTHERAPY APPROACHES IN ADOLESCENT RHEUMATIC DISEASES: A LITERATURE REVIEW

Abstract

The adolescent period is a developmental stage characterized by rapid and multifaceted changes in physical, neuromuscular, hormonal, and psychosocial domains. During this phase, the musculoskeletal system undergoes both growth and maturation. While bone elongation and mineralization continue, muscle mass and strength increase, and tendons and ligaments undergo developmental adaptation. At the same time, neuromuscular coordination becomes more refined, enhancing motor control. The onset of rheumatic diseases during this physiological transformation—particularly Juvenile Idiopathic Arthritis (JIA)—imposes significant stress on the musculoskeletal system. These conditions adversely affect not only the adolescent's current physical function but also their growth and developmental potential. Rheumatic diseases are not limited to joint inflammation or pain; they directly interact with developmental processes such as growth plate activity, bone mineral density, muscle mass, and neuromuscular control. This interaction may lead to structural-functional mismatches within the musculoskeletal system and, in the long term, postural impairments. Physiotherapy and rehabilitation approaches are essential components of treatment, aiming to correct these imbalances, preserve functional capacity, and prevent progressive deformities. Physiotherapy plays a critical role both as a supportive intervention against the inflammatory process and as a means of enhancing the adaptive capacity of the musculoskeletal system. Within this scope, physiotherapeutic interventions — including exercise therapy, mobility training, proprioceptive/balance exercises, aquatic therapy, and posture-muscle control programs — have demonstrated strong clinical potential in promoting pain control, maintaining joint range of motion, increasing muscle strength, improving functional outcomes, and enhancing quality of life in adolescents with rheumatic diseases. The aim of this chapter is to systematically examine, in light of current scientific evidence, the mechanisms by which musculoskeletal functions are affected in adolescent rheumatic diseases and the therapeutic role of physiotherapy in their management.

Keywords: Adolescent, Physiotherapy, Exercise Therapy, Rheumatic Diseases

1. GİRİŞ

Romatizmal hastalıklar, immün sistemin anormal aktivasyonu sonucu gelişen, kas-iskelet sistemi başta olmak üzere çoklu organ sistemlerini etkileyen kronik inflamatuvar hastalıklar grubudur (Smolen ve ark., 2020). Çocukluk ve ergenlik döneminde görülen romatizmal hastalıklar, erişkin formdan farklı klinik özellikler sergileyebilmekte ve uzun dönem fonksiyonel kısıtlılıklara neden olabilmektedir (McDonagh ve ark., 2018). Adölesan dönemde en sık karşılaşılan tip, Juvenil İdiyopatik Artrit (JIA) olup, dünya genelinde 100.000 çocukta yaklaşık 16–150 oranında görülmektedir (Martini et al., 2019). Bu grup hastalıklar, büyüme plaklarını etkileyerek eklem deformitelerine, kas zayıflıklarına ve fiziksel aktivite düzeyinde azalmaya yol açar (Lomater ve ark., 2020).

Erken dönemde tanı ve uygun rehabilitasyon uygulamaları, kalıcı disabilite gelişimini önlemede belirleyici rol oynar. Fizyoterapi ve rehabilitasyon, romatizmal hastalıklarda farmakolojik tedavinin tamamlayıcısı olup, hastalığın aktif ve inaktif dönemlerinde farklı hedeflerle uygulanır (Foster ve ark., 2020). Egzersiz tedavileri — özellikle kuvvetlendirme, aerobik egzersiz, hidroterapi, pilates, yoga ve nöromüsküler eğitim programları— eklem hareket açıklığını koruma, kas kuvvetini artırma ve ağrı yönetimi açısından önemli faydalar sağlamaktadır (Baillet ve ark., 2019; Bos ve ark., 2021).

Bunun yanında manuel terapi, eklem mobilitesi, propriosepsiyon ve postüral kontrol üzerinde olumlu etkiler göstermekte, özellikle kronik ağrı ve kas spazmının azaltılmasında destekleyici bir yaklaşım olarak önerilmektedir (Anwer ve ark., 2020). Koruyucu rehabilitasyon yaklaşımları ise, hastalık alevlenmelerinin önlenmesi, fonksiyonel bağımsızlığın sürdürülmesi ve yaşam kalitesinin artırılmasına yöneliktir (Darmawan ve ark., 2022).

Son yıllarda yapılan sistematik derlemeler ve randomize kontrollü çalışmalar, adölesan romatizmal hastalıklarında multidisipliner bir rehabilitasyon yaklaşımının yalnızca fiziksel kapasiteyi değil, aynı zamanda psikososyal iyilik halini de anlamlı düzeyde geliştirdiğini göstermektedir (Stinson ve ark., 2020; Gualano ve ark., 2022). Ancak bu popülasyonda fizyoterapi modalitelerinin standardizasyonu hâlen yetersizdir ve uygulama protokolleri ülkeler arasında farklılık göstermektedir.

Bu derleme, son beş yılda yayımlanan bilimsel veriler ışığında adölesan romatizmal hastalıklarda uygulanan fizyoterapi yaklaşımlarını (egzersiz, manuel terapi, hidroterapi, pilates-yoga temelli yaklaşımlar ve koruyucu rehabilitasyon) sistematik biçimde incelemeyi, mevcut kanıtları özetlemeyi ve klinik uygulamalara yönelik güncel öneriler sunmayı amaçlamaktadır.

2. YÖNTEM

Bu çalışma, “adölesan romatizmal hastalıklarında fizyoterapi yaklaşımlarına ilişkin güncel bilimsel kanıtları” incelemek amacıyla hazırlanmış bir literatür derlemesidir. Literatür taraması, PubMed, ScienceDirect, Scopus ve Google Scholar veri tabanlarında gerçekleştirilmiştir. Arama süreci, 1 Ocak 2018 ile 1 Ekim 2025 tarihleri arasındaki yayınları kapsayacak şekilde sınırlandırılmıştır. Kullanılan anahtar kelimeler Boolean mantığıyla şu şekilde birleştirilmiştir:

(“juvenile idiopathic arthritis” OR “adolescent rheumatic diseases” OR “pediatric rheumatology”) AND (“physiotherapy” OR “physical therapy” OR “rehabilitation”) AND (“exercise therapy” OR “strength training” OR “neuromuscular training” OR “pilates” OR “yoga” OR “hydrotherapy” OR “manual therapy” OR “preventive rehabilitation”).

Ek olarak, referans taraması yöntemiyle seçilen makalelerin kaynak listeleri de incelenmiş ve uygun olan ek çalışmalar dâhil edilmiştir.

Çalışmaların seçimi iki aşamalı olarak yapılmıştır: önce başlık-özet, ardından tam metin incelemesi. Dahil edilme kriterleri şunlardır:

1. Katılımcıların adölesan (10–19 yaş) yaş grubunda olması,
2. Tanısının romatizmal hastalık (özellikle JIA, sistemik lupus eritematozus, juvenil skleroderma vb.) olması,
3. Müdahale olarak fizyoterapi veya rehabilitasyon yaklaşımlarının (egzersiz, hidroterapi, nöromüsküler eğitim, yoga, pilates, vb.) uygulanmış olması,
4. Çalışma türünün randomize kontrollü çalışma (RKÇ), sistematik derleme, meta-analiz veya gözlemsel klinik çalışma olması,
5. İngilizce dilinde yayımlanmış olması.

Dışlanma kriterleri ise şu şekildedir:

1. Erişkin (≥ 20 yaş) romatizmal hastalık popülasyonları,
2. Sadece farmakolojik veya cerrahi tedavileri içeren çalışmalar,
3. Olgu sunumları, mektup, konferans özeti veya hayvan çalışmaları,
4. Yetersiz metodolojik kaliteye sahip ya da erişilemeyen tam metin makaleler.

Çalışmalar egzersiz yaklaşımları, manuel terapi ve koruyucu rehabilitasyon başlıkları altında tematik olarak gruplandırılmıştır. Bulgular, yöntem gere (RKÇ, sistematik derleme, meta-analiz) ağırlıklandırılarak, mevcut literatürün genel eğilimleri doğrultusunda niteliksel biçimde yorumlanmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Egzersiz Yaklaşımları

Egzersiz / Kuvvet-Dayanıklılık Yaklaşımları

- (İbrahim ve ark., 2020) — JIA’lı 65 çocukta yapılan RCT’de kontrol grubunun aldığı sıcak uygulama + TENS + kuvvet egzersizleri ile çalışma grubunun ek olarak hidroterapi, bisiklet ergometre ve koşu bandı içeren fitness programı uygulandı. Çalışma grubunda VO_2 peak ve kas gücünde anlamlı artış bulundu ($p < 0.05$).
- (Liu ve ark., 2024) — Meta-analiz kapsamında 5 RCT ve toplam ~306 katılımcı incelendi. Egzersiz programlarının ağrı (VAS) üzerinde anlamlı düşüş sağladığı (SMD = -0.50 ; 95%CI: -0.90 , -0.10) bulundu; ancak fonksiyonel kapasite (CHAQ) ve yaşam kalitesi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkiler saptanmadı. Kanıt kalitesi “orta-çok düşük” olarak değerlendirildi.
- (Elnaggar ve ark., 2019) — Derleme formundaki çalışma, 457 birey (4-19.9 yaş) üzerinde sadece egzersiz eğitimi alan programların 12-24 hafta süreyle uygulanmasının ağrı, eklem hareket açıklığı, diz kas kuvveti ve fonksiyonel yeteneklerde iyileşme sağladığını bildirmektedir.
- (Tarakçı ve ark., 2017) — 81 JIA’lı çocukta yapılan 12 haftalık ev tabanlı kara tabanlı egzersiz programı RCT’sinde, egzersiz grubunda hem fonksiyon yetenekleri hem yaşam kalitesi hem de ağrı skorlarında anlamlı iyileşme bulundu ($p < 0.001$).

Pilates Temelli Yaklaşımlar

- (Alshimaa ve ark., 2022) — 40 çocuk (10-14 yaş) polyartiküler JIA; kontrol grubuna sadece konvansiyonel fizyoterapi, deney grubuna “klinik pilates + konvansiyonel fizyoterapi” uygulandı. Deney grubunda ağrı ($p = 0.001$), kardiorespiratuar kapasite ($p < 0.05$), fonksiyon yeteneği ($p = 0.002$) ve yaşam kalitesi ($p = 0.007$) açısından anlamlı iyileşme bulundu.

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

- (Mendonca ve ark., 2013) — 50 çocuk JIA; 6 ay boyunca pilates vs klasik egzersiz; PedsQL skorlarında pilates grubunda anlamlı artış saptanmıştır. Ancak çalışma tarih itibarıyla 5 yıllık sınırın dışında kalmakta.
- (Çalık ve ark., 2024) — 15 JIA'lı çocukta 6 haftalık klinik pilates uygulaması sonucunda günlük aktiviteler, manuel beceri ve koşu-çeviklik alt testlerinde anlamlı iyileşme gözlenmiştir ($p < 0.05$).

Hidroterapi / Su Egzersizleri

- (Verit ve ark., 2025) — JIA'lı çocuklarda hidroterapinin ağrı ve VO_2 maks üzerinde anlamlı iyileşme sağladığını; ancak fonksiyon (CHAQ) ve 6 dakikalık yürüyüş testi gibi ölçütlerde anlamlı fark olmadığı raporlanmıştır. Kanıt düzeyi “çok düşük – orta” aralığındadır.

Yoga / Mind-Body Yaklaşımlar

- (Dawoud ve ark., 2024) — 8 haftalık yoga programına katılan JIA'lı ergenler ağrı ve “Pain and Hurt” alanlarında düşüş bildirdi; uyum ve kabul edilebilirlik açısından olumlu bulundu. Örneklem düşük, etkinlik istatistiği sınırlı.

4.SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu derlemede adölesan romatizmal hastalıklarında uygulanan fizyoterapi yaklaşımları değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, çok yönlü fizyoterapi programlarının hastalığın klinik seyrinde belirgin olumlu etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Egzersiz temelli yaklaşımlar, incelenen çalışmaların büyük bölümünde fiziksel fonksiyon, kas kuvveti ve yaşam kalitesi üzerinde anlamlı iyileşme sağlamıştır. Takken ve Armbrust (2020) ile Bulthuis ve ark. (2020) tarafından bildirildiği üzere, düzenli aerobik ve kuvvet egzersizleri, hastalık aktivitesinde azalma ve fonksiyonel kapasitede artış ile ilişkilidir. Bu etkiler, adölesan popülasyonun kas-iskelet sisteminin gelişimsel esnekliğine bağlı olarak erişkinlere kıyasla daha belirgin biçimde görülmektedir. Pilates ve yoga gibi düşük yüklenmeli egzersizlerin de özellikle eklem stabilitesi ve psikolojik iyilik hali üzerinde fayda sağladığı bildirilmektedir (Margetić ve Babić, 2023; Huang ve ark., 2022). Bu sonuçlar, adölesan dönemdeki romatizmal hastalıkların yalnızca fiziksel değil, psikososyal rehabilitasyon gereksinimlerine de yanıt verilmesi gerektiğini göstermektedir. Koruyucu rehabilitasyon programları, özellikle hastalık remisyon döneminde eklem deformitelerini önleme ve uzun dönem fonksiyon kaybını azaltma potansiyeli taşımaktadır. Szer ve Lovell (2021) ve Singh ve ark. (2022), düzenli fizyoterapi kontrolünün inflamatuvar aktiviteyi azalttığını, propriosepsiyon ve kas dayanıklılığını artırdığını göstermiştir. Bu bulgular, fizyoterapinin yalnızca semptomatik iyileşme değil, aynı zamanda hastalığın uzun dönem yönetiminde koruyucu bir strateji olarak da rol oynadığını vurgulamaktadır.

Bu derleme, adölesan romatizmal hastalıklarında fizyoterapi uygulamalarının multidisipliner tedavi süreçlerindeki yerini ve etkinliğini kapsamlı biçimde incelemiştir. Literatürün analizi, egzersiz temelli fizyoterapi programlarının hem klinik semptomlar hem de fonksiyonel sonuçlar üzerinde anlamlı iyileşme sağladığını göstermektedir. Kuvvetlendirme, aerobik antrenman, nöromüsküler eğitim, pilates, yoga ve hidroterapi gibi yaklaşımlar; ağrının azaltılması, eklem hareket açıklığının korunması, kas kuvveti ve yaşam kalitesinin artırılması açısından etkili bulunmuştur.

Klinik açıdan değerlendirildiğinde, fizyoterapistler adölesan romatizmal hastalıkların yönetiminde yalnızca tedavi edici değil, aynı zamanda koruyucu ve eğitici bir rol üstlenmelidir. Hastalara ve ailelerine düzenli fiziksel aktivite alışkanlığı kazandırmak, uygun egzersiz yoğunluğu ve sıklığı konusunda rehberlik etmek, öz-yönetim becerilerini geliştirmek rehabilitasyonun sürekliliğini sağlamaktadır.

Araştırma yönünden bakıldığında, gelecekteki çalışmaların:

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

- Egzersiz yoğunluğu ve türünün hastalık aktivitesi üzerindeki etkilerini karşılaştırmalı olarak incelemesi,
- Manuel terapi ve tamamlayıcı yöntemlerin biyopsikososyal çıktılar üzerindeki uzun dönem etkilerini değerlendirmesi,
- Teknoloji destekli rehabilitasyon (örneğin sanal gerçeklik, tele-rehabilitasyon) uygulamalarının adolesan popülasyonda fizyoterapiye entegrasyonunu araştırması,
- Koruyucu fizyoterapi yaklaşımlarının inflamatuvar belirtiler ve yaşam kalitesi üzerindeki uzun dönem etkilerini ortaya koyması gerekmektedir.

Sonuç olarak, mevcut bilimsel kanıtlar bireyselleştirilmiş, çok yönlü ve sürekli fizyoterapi programlarının, adolesan romatizmal hastalıklarda hem semptomatik iyileşme hem de uzun dönem fonksiyonel kazanımlar açısından vazgeçilmez bir bileşen olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, fizyoterapi uygulamaları erken dönemde başlatılmalı, düzenli olarak güncellenmeli ve multidisipliner tedavi ekibiyle bütünleşik biçimde yürütülmelidir.

- Egzersiz tabanlı yaklaşımlar (özellikle direnç/kuvvet ve pilates) JIA'lı ergenlerde ağrı üzerine olumlu etki göstermektedir.
- Yaşam kalitesi, fonksiyonel kapasite ve uzun dönem sonuçlar açısından kanıt zayıftır.
- Protokoller arasında heterojenlik oldukça fazladır (örneklem sayısı, yaş aralığı, müdahale süresi, değerlendirme araçları).
- Hidroterapi ve yoga gibi alternatif/mind-body yaklaşımlar umut verici olsa da, geniş örneklemli ve uzun takipli çalışmalar gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Aeschlimann, A., & Cimaz, R. (2020). Physiotherapy in juvenile idiopathic arthritis: From basic exercises to functional training. *Pediatric Rheumatology*, 18(1), 72. <https://doi.org/10.1186/s12969-020-00466-9>
- Altay, F., & Duruöz, M. T. (2021). Hydrotherapy and physical exercise programs in juvenile idiopathic arthritis: A systematic review. *Clinical Rheumatology*, 40(6), 2289–2301. <https://doi.org/10.1007/s10067-021-05611-0>
- Anwer, S., Alghadir, A., Iqbal, A., & Al-Eisa, E. (2020). Effectiveness of manual therapy in patients with juvenile idiopathic arthritis: A randomized controlled trial. *Clinical Rehabilitation*, 34(8), 1002–1011. <https://doi.org/10.1177/0269215520925309>
- Baillet, A., Vaillant, M., Guinot, M., Juvin, R., & Gaudin, P. (2019). Exercise therapy in inflammatory rheumatic diseases: Systematic review and meta-analysis. *Arthritis Care & Research*, 71(6), 703–715. <https://doi.org/10.1002/acr.23714>
- Bos, R., van Brussel, M., Lelieveld, O., Takken, T., & Verschuren, O. (2021). Physical activity and exercise in juvenile idiopathic arthritis: A systematic review and meta-analysis. *Pediatric Rheumatology*, 19(1), 1–12. <https://doi.org/10.1186/s12969-021-00556-1>
- Bulthuis, Y., Armbrust, W., van der Net, J., & Takken, T. (2020). Aerobic and strength training in children with juvenile idiopathic arthritis: Effects on physical fitness and disease activity. *Arthritis Care & Research*, 72(12), 1848–1856. <https://doi.org/10.1002/acr.24132>
- Darmawan, J., Koesnoe, S., & Setyohadi, B. (2022). Preventive rehabilitation strategies in rheumatic diseases: A narrative review. *International Journal of Rheumatic Diseases*, 25(3), 345–358. <https://doi.org/10.1111/1756-185X.14256>
- Foster, H. E., Guell, C., & Arnaud, C. (2020). EULAR recommendations for physical activity in children and adolescents with rheumatic diseases. *Annals of the Rheumatic Diseases*, 79(7), 880–891. <https://doi.org/10.1136/annrheumdis-2019-216534>

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

- Gualano, B., Sa-Pinto, A. L., Perondi, B., et al. (2022). Multidisciplinary rehabilitation in juvenile idiopathic arthritis: A randomized controlled clinical trial. *Arthritis Research & Therapy*, 24(1), 56. <https://doi.org/10.1186/s13075-022-02772-3>
- Güven, Z., Ulu, S., & Yıldız, S. (2021). Neuromuscular training and balance exercises in juvenile idiopathic arthritis: A randomized controlled trial. *Physiotherapy Theory and Practice*, 37(10), 1120–1130. <https://doi.org/10.1080/09593985.2020.1823082>
- Huang, C. C., Chou, L. C., & Tsai, Y. C. (2022). Effect of yoga-based exercise on pain, mobility, and quality of life in juvenile idiopathic arthritis: A randomized trial. *Complementary Therapies in Medicine*, 64, 102792. <https://doi.org/10.1016/j.ctim.2022.102792>
- Lomater, C., Lattanzi, B., Cimaz, R., & Ravelli, A. (2020). Musculoskeletal manifestations and growth alterations in juvenile idiopathic arthritis. *Pediatric Rheumatology*, 18(1), 112. <https://doi.org/10.1186/s12969-020-00483-2>
- Martini, A., Lovell, D. J., & Petty, R. E. (2019). Juvenile idiopathic arthritis: Pathogenesis and classification update. *Nature Reviews Rheumatology*, 15(9), 507–519. <https://doi.org/10.1038/s41584-019-0261-0>
- McDonagh, J. E., Southwood, T. R., & Shaw, K. L. (2018). Adolescent rheumatology: Clinical challenges and transitional care. *Rheumatology*, 57(Suppl 3), iii14–iii25. <https://doi.org/10.1093/rheumatology/key027>
- Margetić, T., & Babić, A. (2023). Pilates-based core stabilization training in adolescents with rheumatic diseases: A controlled clinical study. *Rehabilitation Research and Practice*, 2023, 2347824. <https://doi.org/10.1155/2023/2347824>
- Orozco, G., & Bertamino, M. (2019). Manual therapy and joint mobilization in pediatric rheumatology: A narrative review. *Journal of Bodywork and Movement Therapies*, 23(2), 349–357. <https://doi.org/10.1016/j.jbmt.2019.01.005>
- Smolen, J. S., Aletaha, D., Barton, A., et al. (2020). Rheumatoid arthritis and related disorders: Pathophysiology and management update. *The Lancet*, 396(10246), 270–282. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)31404-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)31404-2)
- Stinson, J. N., Feldman, B. M., & McGrath, P. J. (2020). Impact of multidisciplinary rehabilitation on health outcomes in juvenile idiopathic arthritis: A systematic review. *Disability and Rehabilitation*, 42(21), 3015–3026. <https://doi.org/10.1080/09638288.2019.1582717>
- Singh, N., Aggarwal, A., & Misra, R. (2022). Long-term effects of physiotherapy-led rehabilitation on functional capacity in juvenile idiopathic arthritis: A randomized controlled study. *International Journal of Rheumatic Diseases*, 25(5), 576–584. <https://doi.org/10.1111/1756-185X.14289>
- Szer, I. S., & Lovell, D. J. (2021). Preventive rehabilitation in juvenile idiopathic arthritis: Rationale and outcomes. *Pediatric Rheumatology*, 19(1), 55. <https://doi.org/10.1186/s12969-021-00560-y>
- Takken, T., & Armbrust, W. (2020). Exercise and physical activity in children and adolescents with juvenile idiopathic arthritis: A systematic review. *Seminars in Arthritis and Rheumatism*, 50(3), 432–443. <https://doi.org/10.1016/j.semarthrit.2020.02.004>

ROMATİZMAL HASTALIKLARDA CORE BÖLGE FONKSİYONUNUN KORUNMASI VE REHABİLİTASYONDAKİ ÖNEMİ: BİR LİTERATÜR İNCELEMESİ

Araştırma Görevlisi Doktor, Zeynep Berfu ECEMİŞ

Çukurova Üniversitesi, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon, zeynepartann@gmail.com, 0000-000181368218

Özet

Romatizmal hastalıklar, eklem iltihaplanması, ağrı, şişlik ve fonksiyonel kısıtlamalarla karakterize edilen, genellikle kronik seyirli hastalıklar grubunu oluşturur. Bu hastalıklar, bireylerin günlük yaşam aktivitelerini etkileyerek yaşam kalitesini düşürebilir. Fizyoterapi, romatizmal hastalıkların yönetiminde önemli bir rol oynar ve core bölge stabilizasyonu, bu süreçte kritik bir bileşendir. Core bölge kasları, omurganın stabilitesini sağlamak, postüral kontrolü desteklemek, denge ve koordinasyonu optimize etmek ve vücut ağırlığını etkili bir şekilde taşımak için önemlidir. Core kaslarının güçsüzlüğü, bel ve sırt ağrılarına, postüral bozukluklara ve genel fonksiyonel kapasite kaybına yol açabilir. Romatizmal hastalıklar, inflamasyon ve ağrı nedeniyle core kaslarının aktivitesini olumsuz etkileyebilir. Özellikle Juvenil İdiyopatik Artrit (JIA), romatoid artrit ve lupus gibi hastalıklar, kas zayıflığı, postüral bozukluklar ve fonksiyonel kısıtlamalara neden olabilir. Bu durumlar, core stabilitesinin azalmasına ve dolayısıyla genel fonksiyonel kapasitenin düşmesine yol açabilir. Core stabilizasyon egzersizleri, ağrı yönetimi, fonksiyonel kapasitenin artırılması ve genel yaşam kalitesinin iyileştirilmesinde etkili olabilir. Bu egzersizler, kas kuvvetini artırarak, postüral kontrolü iyileştirir ve günlük yaşam aktivitelerinde bağımsızlığı destekler. Ayrıca, core stabilizasyonu, eklem üzerindeki yükü azaltarak, eklem deformasyonlarının önlenmesine yardımcı olabilir. Bu nedenle, romatizmal hastalıkların yönetiminde core stabilizasyonunun önemi vurgulanmalı ve fizyoterapi programlarına entegre edilmelidir.

Anahtar kelimeler: Romatizmal hastalıklar, fizyoterapi, core

THE PRESERVATION OF CORE FUNCTION AND ITS IMPORTANCE IN REHABILITATION IN RHEUMATIC DISEASES: A LITERATURE REVIEW

Abstract

Rheumatic diseases are characterized by joint inflammation, pain, swelling, and functional limitations, and they generally follow a chronic course. These conditions can adversely affect individuals' daily activities, thereby reducing quality of life. Physiotherapy plays a crucial role in the management of rheumatic diseases, and core region stabilization is a critical component of this process. Core muscles are important for maintaining spinal stability, supporting postural control, optimizing balance and coordination, and effectively transferring body weight. Weakness in the core muscles can lead to back and lumbar pain, postural abnormalities, and a decrease in overall functional capacity. Rheumatic diseases can negatively impact core muscle activity due to inflammation and pain. Specifically, conditions such as Juvenile Idiopathic Arthritis (JIA), rheumatoid arthritis, and lupus can cause muscle weakness, postural abnormalities, and functional limitations. These issues may reduce core stability and, consequently, overall functional capacity. Core stabilization exercises can be effective in pain management, enhancing functional capacity, and improving overall quality of life. These exercises increase muscle strength, improve postural control, and support independence in daily activities. Additionally, core stabilization can help reduce joint load and prevent joint deformities. Therefore, the importance of core stabilization should be emphasized in the management of rheumatic diseases and integrated into physiotherapy programs.

Keywords: Rheumatic Diseases, Physiotherapy, Core

1. GİRİŞ

Romatizmal hastalıklar (örneğin axial spondyloarthritis/ankilozan spondilit, romatoid artrit, fibromiyalji spektrumu gibi durumlar) sistemik enflamasyon, kronik ağrı, yorgunluk ve hareket kısıtlılığı ile karakterizedir ve bu klinik tablolar günlük fonksiyon ve yaşam kalitesinde belirgin düşüşlere yol açar (Verap ve ark., 2023). “Core” bölgesi, gövde stabilitesini sağlayan transversus abdominis, internal/external oblique’ler, lumbar multifidus, erector spinae, diyafram, pelvik taban ve gluteal kasları kapsayan fonksiyonel bir silindir olarak tanımlanır; bu bölgenin uygun morfolojisi, zamansal aktivasyon paternleri ve sinerjistik işleyişi omurga stabilitesi ve hareket koordinasyonu için elzemdir (Akuthota & Nadler 2020; Verap ve ark., 2023). Kronik muskuloskeletal ve romatizmal durumlarda core kas morfolojisi (ör. multifidus kalınlığı ve yağ infiltrasyonu), kas gücü/endurance, motor kontrol (ateşleme zamanlaması) ve ko-aktivasyon paternlerinde bozulmalar bildirilmektedir; bu değişiklikler hem ağrı hem de fonksiyon kaybı ile korelasyon göstermektedir (Tornblom ve ark., 2024; Cervera-Cano ve ark., 2023). Romatizmal hastalıklarda görülen kronik ağrı, kısıtlı hareket, inflamatuvar etkenler ve yorgunluk hareketten kaçınma ile birleştiğinde core kaslarında atrofi, yağ infiltrasyonu, gecikmiş motor yanıt ve azalmış izometrik dayanıklılık gelişimine yol açabilmektedir; bu mekanizmalar hem lokal (omurga destabilizasyonu) hem de genel (denge, yürüme, fonksiyonel kapasite) sonuçlar doğurmaktadır (Segura-Jiménez ve ark., 2024; Mirza ve ark., 2025). Öte yandan son çalışmalar, motor kontrol/“core” odaklı egzersizlerin (motor control exercise, core stabilization, izole multifidus / isolated lumbar extension ve bunların kombinasyonları) kas morfolojisi, aktivasyon zamanlaması, propriosepsiyon, denge ve ağrı/engellenme skorları üzerine olumlu etkileri olduğunu, ancak etki büyüklüklerinin ve sürekliliğinin çalışmadan çalışmaya değiştiğini göstermektedir (Hlaing ve ark., 2021; Tornblom ve ark., 2024).

Buna ek olarak, romatizmal hastalarda psikolojik faktörler (kronik ağrıya bağlı katastrofizasyon, kinesiofobia, depresyon) ve merkezi duyarlılık sendromları core fonksiyon ile güçlü ilişki göstermekte; yani yalnızca kas morfolojisi değil, ağrı işleme ve psikolojik durum da hareket üretimi, kas aktivasyon paternleri ve rehabilitasyon cevabını belirlemektedir (Segura-Jiménez ve ark., 2024).

Bu literatür incelemesi, son 5 yıl (2020–2025) içerisindeki yayınları odak alarak romatizmal hastalıklarda core kaslarını etkilenimini, rehabilitasyonunu ve araştırma boşluklarını tartışacaktır.

2. YÖNTEM

Bu derleme çalışması, romatizmal hastalıklarda core fonksiyonunun korunması ve rehabilitasyon stratejilerini incelemek amacıyla yürütülmüştür. Çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılmış olup, PubMed, Google Scholar ve ScienceDirect veri tabanları üzerinden Ocak 2019–Ekim 2025 tarihleri arasında yayımlanan İngilizce makaleler taranmıştır. Arama sürecinde kullanılan anahtar kelimeler arasında “core stability”, “core muscles”, “rheumatic diseases”, “ankylosing spondylitis”, “rheumatoid arthritis”, “core exercise”, “rehabilitation” ve “motor control” yer almıştır. Çalışmalar, başlık ve özet düzeyinde tarandıktan sonra uygun görülenler tam metin olarak incelenmiştir. Dahil etme kriterleri şunlardır: (1) 18 yaş ve üzeri erişkinlerde romatizmal hastalıkları inceleyen çalışmalar, (2) core kas fonksiyonu, kuvveti, enduransı, kalınlığı veya aktivasyonunu değerlendiren çalışmalar, (3) egzersiz, rehabilitasyon veya fizyoterapi müdahalelerini içeren çalışmalar, ve (4) randomize kontrollü denemeler, gözlemsel çalışmalar ve sistematik derlemeler.

Dışlama kriterleri ise: (1) pediatrik veya adolesan popülasyon, (2) hayvan çalışmaları, (3) sadece ağrı veya inflamasyon ile sınırlı çalışmalar, ve (4) tam metni erişilemeyen yayınlar olarak belirlenmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Romatizmal hastalıklarda core fonksiyonunun etkilenimi (aktivite, kalınlık, fonksiyon, kuvvet, endurans)

Ankilozan spondilit/aksial spondiloartrit (axSpA/AS) hastalarında trunk (core) kaslarının dayanıklılığı (core kas endurance) genel denge, yorgunluk ve fiziksel aktivite düzeyi ile ilişkili bulunmuş; bu çalışmalarda core

kaslarının enduranslarının azaldığı ve bunun postural denge kaybı ve artan yorgunlukla bağlantılı olduğu gösterilmiştir (Saraç ve ark., 2022).

AxSpA/AS olgularında core kaslarının görevsel aktivasyon ve postural kontrol kalıplarında bozulma, omurganın tutulumuna bağlı hareket kısıtlılığı ve anterior postüral değişikliklerle ilişkilendirilmiş olup bu durum core fonksiyonunun etkinliğini azaltmaktadır (Verap ve ark., 2023).

Sistemik derlemeler ve klinik çalışmalarda, core stabilizasyonu sağlayan kas gruplarının (ör. transversus abdominis, internal/external obliques, multifidus) motor kontrolünde ve fonksiyonel kapasitede bozulmaların görülebildiği; bunun da hem statik hem dinamik spinal stabiliteyi olumsuz etkileyebileceği öne sürülmüştür (Verap ve ark., 2023).

Romatizmal hastalıklarda sistemik inflamasyon, ağrı ve azalan fiziksel aktivite düzeyi nedeniyle genel kas kuvveti ve özellikle trunk kaslarının izometrik/izokinetik kuvvet ölçümlerinde zayıflama eğilimi bildirilmiştir (Athanasίου ve ark., 2024).

Core kas enduransındaki azalma, hastalarda fonksiyonel kapasiteyi sınırlayan bir faktör olarak ortaya çıkmakta ve günlük yaşam aktivitelerinin sürdürülebilirliğini etkilemektedir; bu ilişki özellikle yorgunluğun yüksek olduğu hasta altgruplarında belirgindir (Saraç ve ark., 2022).

Non-spesifik bel ağrılı popülasyonlara yönelik çekirdek stabilizasyon çalışmalarının sistematik incelemeleri, core egzersizlerinin core kuvveti, fonksiyon ve ağrı üzerinde olumlu etkileri olduğunu bildirmiş olup bu bulgular, romatizmal hastalıklarda core bozukluklarının rehabilitasyon hedefi olarak kabul edilmesini desteklemektedir (Smrcina ve ark., 2022).

3.2. Core Bölgeyi korumak için uygulanan yaklaşımlar ve rehabilitasyonda kullanılan yöntemler

Son beş yıldaki sistematik değerlendirmeler, romatizmal hastalıklarda (özellikle RA ve axSpA/AS) düzenli, yapılandırılmış egzersiz programlarının fonksiyonel kapasiteyi, yaşam kalitesini, ağrı ve yorgunluğu iyileştirdiğini göstermiştir; bu programlar arasında aerobik kardiyo, progresif direnç (rezistans) egzersizleri ve core/stabilizasyon odaklı çalışmalar öne çıkmaktadır (Athanasίου ve ark., 2024).

AxSpA/AS odaklı RCT'ler ve meta-analizler, süpervizyonlu fizyoterapi ve multimodal egzersiz yaklaşımlarının (land-based esneklik, core stabilizasyon, solunum egzersizleri ve bazen balneoterapi/egzersiz kombinasyonları) hastalık aktivitesi, fonksiyon ve ağrı üzerinde evreye göre anlamlı iyileşme sağladığını göstermiştir (Gravaldi ve ark., 2022).

Core stabilizasyon programları (ör. kontrollü transversus abdominis aktivasyonu, sinir-kas motor kontrolü egzersizleri, plank-variasyonları, kontrollü taraf köprüleri ve progresif fonksiyonel yüklemeler) core kuvveti ve enduransını artırmada etkili bulunmuş ve bu tür protokollerin romatizmal popülasyonlara adapte edilmesinin yararlı olabileceği önerilmiştir (Smrcina ve ark., 2022).

Pilates-temelli programlar, klinik çalışmalarda core kas dayanıklılığı, postür kontrolü ve yaşam kalitesi üzerinde olumlu etkiler göstermiş; bu nedenle Pilates'in romatizmal hastalarda core koruma/geri kazanımı için pratik ve uygulanabilir bir yöntem olduğu bildirilmiştir (Verap ve ark., 2023).

Program tasarımında hastalık aktivitesi, ağrı düzeyi, solunum kapasitesi (özellikle omurgayı etkileyen durumlarda), postüral deformite varlığı ve core endurans testleri değerlendirilerek bireyselleştirilmiş, kademeli ilerleyen yükleme (yük, tekrar, set, sıklık) stratejileri uygulanmalıdır (Saraç ve ark., 2022).

Rehabilitasyonda yalnızca egzersiz değil, hasta eğitimi, davranışsal stratejiler ve tedaviye uyumu artırıcı süpervizyonun (grup veya bire bir) daha iyi sonuçlarla ilişkili olduğu gösterilmiş; dolayısıyla multidisipliner ve süpervizyonlu yaklaşımlar önerilmektedir (Gravaldi ve ark., 2022).

Sonuç olarak; romatizmal hastalarda core fonksiyonunu korumak ve iyileştirmek için önerilen temel bileşenler arasında (1) düzenli aerobik + direnç + core stabilizasyon kombinasyonu, (2) hasta-özelştirilmiş progresyon, (3) süpervizyonlu/rehabilitasyon-odaklı programlama ve (4) gerektiğinde solunum/inspiratuar kas eğitimlerinin eklenmesi yer almaktadır (Athanasίου ve ark., 2024; Verep ve ark., 2023; Gravaldi ve ark., 2022).

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu derlemenin bulguları, romatizmal hastalıklarda core fonksiyonunda bozulmaların yaygın olduğunu ve hem fonksiyonel kapasiteyi hem de yaşam kalitesini olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır (Verep ve ark., 2023). Özellikle ankiloze spondilit ve aksiyal spondiloartrit hastalarında trunk kaslarının endurans ve kuvvetinin azalması, postüral kontrol kayıpları ve artan yorgunluk ile ilişkilendirilmiştir (Saraç ve ark., 2022). Bu durum, core kas aktivasyonunda değişiklikler ve motor kontrol bozuklukları ile birleşerek, hastaların günlük yaşam aktivitelerini sürdürebilme yetilerini sınırlamaktadır (Verep ve ark., 2023; Smrcina ve ark., 2022).

Rehabilitasyon programlarının etkinliği, core kaslarını hedefleyen multimodal ve bireyselleştirilmiş egzersiz yaklaşımlarında açıkça görülmektedir. Aerobik, direnç ve core stabilizasyon egzersizlerinin kombinasyonu, hastaların trunk kuvvetini ve enduransını artırarak fonksiyonel kapasiteyi iyileştirmektedir (Athanasίου ve ark., 2024). Ayrıca süpervizyonlu ve progresif programlama, hastalığın aktivite düzeyi, ağrı ve postüral bozukluklar göz önünde bulundurularak planlandığında, program uyumu ve uzun dönem sürdürülebilirliği artırmaktadır (Gravaldi ve ark., 2022).

Literatürde Pilates-temelli veya fonksiyonel core egzersizleri içeren programlar, romatizmal hastalarda hem core kas dayanıklılığını artırmakta hem de postür ve denge kontrolünü iyileştirmektedir (Verep ve ark., 2023). Bu bulgular, romatizmal hastalarda yalnızca ağrı ve inflamasyon yönetiminin yeterli olmadığını; motor kontrol, stabilizasyon ve kas kuvveti odaklı rehabilitasyonun da kritik öneme sahip olduğunu göstermektedir (Saraç ve ark., 2022).

Bulgular, romatizmal hastalarda core kas fonksiyonunu koruma ve rehabilitasyon stratejilerinin tasarımında bireyselleştirilmiş, süpervizyonlu ve multimodal egzersizlerin önemini vurgulamaktadır (Gravaldi ve ark., 2022; Athanasίου ve ark., 2024). Bununla birlikte, mevcut çalışmalarda bazı sınırlamalar vardır; örneğin, heterojen egzersiz protokolleri, farklı hastalık tipleri ve değişken ölçüm yöntemleri, sonuçların genellenebilirliğini sınırlamaktadır (Smrcina ve ark., 2022).

Gelecek çalışmalar için önerilen yön, daha standartlaştırılmış core değerlendirme yöntemleri ve uzun dönem takipli, randomize kontrollü çalışmaların yapılmasıdır. Ayrıca, egzersiz programlarının solunum kasları, postüral deformite ve yorgunluk gibi spesifik faktörlere göre özelleştirilmesi, romatizmal hastalarda fonksiyonel kazanımların optimize edilmesine katkı sağlayabilir (Verep ve ark., 2023; Athanasίου ve ark., 2024).

Sonuç olarak, romatizmal hastalıklarda core kas fonksiyonunu korumak ve güçlendirmek, sadece ağrı ve inflamasyonun yönetimi değil, aynı zamanda motor kontrol, denge ve günlük yaşam aktivitelerinin sürdürülebilirliği açısından da kritik öneme sahiptir (Saraç ve ark., 2022; Verep ve ark., 2023). Rehabilitasyon programlarının bireyselleştirilmiş, süpervizyonlu ve multimodal tasarlanması, core fonksiyonunun korunması ve hastaların yaşam kalitesinin artırılması için temel bir strateji olarak öne çıkmaktadır (Gravaldi ve ark., 2022; Athanasίου ve ark., 2024).

KAYNAKLAR

Athanasίου, A., Papazachou, O., Rovina, N., Nanas, S., Dimopoulos, S., & Kourek, C. (2024). The effects of exercise training on functional capacity and quality of life in patients with rheumatoid arthritis: A systematic review. *Journal of Cardiovascular Development and Disease*, 11(6), 161. <https://doi.org/10.3390/jcdd11060161>

Cervera-Cano, M., Saéz-García, M. C., Valcárcel-Linares, D., Fernández-Carnero, S., López-González, L., & Gallego-Izquierdo, T. (2023). Real-time ultrasound evaluation of CORE muscle activity in a simultaneous contraction in subjects with non-specific low back pain and without low-back pain: Protocol of an observational case-control study. *PLOS ONE*, 18(8), e0285441. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0285441>

Gravaldi, L. P., Bonetti, F., Lezzerini, S., & De Maio, F. (2022). Effectiveness of physiotherapy in patients with ankylosing spondylitis: A systematic review and meta-analysis. *Healthcare*, 10(1), 132. <https://doi.org/10.3390/healthcare10010132>

Hlaing, S. S., Puntumetakul, R., Khine, E. E., Boonyong, S., & Tantavisut, S. (2021). Effects of core stabilization exercise and strengthening exercise on proprioception, balance, muscle thickness and pain related outcomes in patients with subacute nonspecific low back pain: A randomized controlled trial. *BMC Musculoskeletal Disorders*, 22, 998. <https://doi.org/10.1186/s12891-021-04858-6>

Mirza, Y., Korkmaz, Ö., Arslan, E., & Demir, H. (2025). Evaluation of abdominal and lumbar multifidus muscles thickness and relation to endurance, pain, fatigue and functional mobility in patients with fibromyalgia syndrome: A case-control study. *Rheumatology* (Springer).

Nwodo, O. D., Adeyemi, F., Okafor, P., & Chukwuma, A. (2022). Review of core stability exercise versus conventional exercise for back pain: A systematic review. *Journal of Musculoskeletal Research*.

Saraç, D. C., Bayram, S., Töre, N. G., Sari, F., Avanoğlu Güler, A., Tufan, A., & Oskay, D. (2022). Association of Core Muscle Endurance Times With Balance, Fatigue, Physical Activity Level, and Kyphosis Angle in Patients With Ankylosing Spondylitis. *Journal of Clinical Rheumatology*, 28(1), e135–e140. <https://doi.org/10.1097/RHU.0000000000001641>

Segura-Jiménez, V., Brown, K., Martínez, A., López, F., González, R., & Gómez, J. (2024). Association of muscle strength, psychological factors, and central sensitization with movement-evoked pain in patients with nonspecific chronic low back pain: The BACKFIT project. *Pain Medicine*.

Smrcina, Z., Woelfel, S., & Burcal, C. (2022). A Systematic Review of the Effectiveness of Core Stability Exercises in Patients with Non-Specific Low Back Pain. *International Journal of Sports Physical Therapy*, 17(5), 766–774. <https://doi.org/10.26603/001c.37251>

Tornblom, A., Smith, J., Johnson, L., Williams, R., Brown, K., & Clark, P. (2024). The effects of a 12-week combined motor control exercise and isolated lumbar extension intervention on lumbar multifidus muscle stiffness in individuals with chronic low back pain. *Frontiers in Physiology*. <https://doi.org/10.3389/fphys.2024.1336544>

Verap, U., Yıldırım, Ö., Öz, H., Kaya, M., Arslan, E., & Demir, S. (2023). Core stability and core muscles in ankylosing spondylitis: A review of functional and clinical importance. *Journal of Basic and Clinical Health Sciences*, 7, 545–552.

GELİŞİMDEN ELİT DÜZEYE: YAŞ KATEGORİLERİNE GÖRE KOŞU TALEPLERİ VE MAÇ SONUÇLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Arş. Gör. Dr. Abdullah KILCI

1 Cukurova Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Antrenörlük Eğitimi, <https://orcid.org/0000-0002-5242-1582>

Özet

Bu çalışma, U17, U20 ve Büyükler FIFA Dünya Kupası'nda yarışan oyuncuların fiziksel maç performans metrikleri ile maç sonuçları arasındaki (kazanma, beraberlik, yenilgi) olan ilişkiyi incelemek amaçlanmıştır. Toplamda 3 farklı turnuvada 155 maç incelenmiştir. FIFA'nın Elektronik Performans ve Takip Sistemi (EPTS) aracılığıyla elde edilen toplam mesafe, yüksek hız koşusunda ($\geq 20 \text{ km} \cdot \text{h}^{-1}$) toplam mesafe ve bu mesafenin toplam koşu mesafesine oranı incelendi. Maç sonuçlarına göre gruplandırılan takımlar arasında karşılaştırmalar tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve post-hoc testleriyle yapılmıştır. Büyükler yaş grubunda, kazanan, kaybeden ve berabere kalan gruplar arasında oran, toplam mesafe ve zone4+5 ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemiştir ($p > 0.05$). Benzer şekilde U17 yaş grubunda da kazanan, kaybeden ve berabere kalan gruplar arasında toplam mesafe, oran ve zone4+5 ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemiştir ($p > 0.05$). U20 yaş grubunda ise kazanan, kaybeden ve berabere kalan gruplar arasında toplam mesafe, oran ve zone4+5 ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemiştir ($p > 0.05$). Sonuç olarak, üç farklı yaş kategorisinde (U17, U20 ve Büyükler) maç sonucuna (kazanma, beraberlik, yenilgi) göre toplam koşu mesafesi, yüksek hız koşusu mesafesi ($\geq 20 \text{ km} \cdot \text{h}^{-1}$) ve bu mesafenin toplam koşuya oranı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p > 0.05$). Bu bulgular, farklı yaş düzeylerinde oynanan elit seviye müsabaka maç sonuçlarının koşu metrikleri ve/veya yüksek hız koşusu yüküyle doğrudan ilişkiye sahip olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla maçı kazanmanın daha çok teknik/taktiksel organizasyon ve oyun içinde karar verme yetilerinden de etkilenebileceği kabul edilmelidir.

Anahtar kelimeler: Dünya Kupaları, Elit, Futbol, Koşu Mesafesi, Sprint

FROM DEVELOPMENT TO ELITE LEVEL: THE RELATIONSHIP BETWEEN RUNNING DEMANDS AND MATCH RESULTS ACCORDING TO AGE CATEGORIES

Abstract

This study aimed to examine the relationship between the physical match performance metrics of players competing in the U17, U20, and Senior FIFA World Cups and match outcomes (win, draw, loss). A total of 155 matches across three different tournaments were analysed. Total distance, total distance covered at high speed ($\geq 20 \text{ km} \cdot \text{h}^{-1}$), and the ratio of this distance to total running distance were examined using data obtained through FIFA's Electronic Performance and Tracking System (EPTS). Comparisons between teams grouped according to match results were performed using one-way analysis of variance (ANOVA) and post-hoc tests. In the senior age group, there were no statistically significant differences in the ratio, total distance, and zone 4+5 averages between the winning, losing, and drawing groups ($p > 0.05$). Similarly, in the U17 age group, there were no statistically significant differences in total distance, ratio, and zone 4+5 averages between the winning, losing, and drawing groups ($p > 0.05$). In the U20 age group, there were no statistically significant differences in total distance, ratio, and zone 4+5 averages between the winning, losing, and drawing groups ($p > 0.05$). In conclusion, there was no statistically significant difference in total running distance, high-speed running distance ($\geq 20 \text{ km} \cdot \text{h}^{-1}$), and the ratio of this distance to total running distance according to match outcome (win, draw, loss) across three different age categories (U17, U20, and Seniors) ($p > 0.05$). These findings indicate that match outcomes in elite-level competitions played at different age levels are not directly related to running metrics and/or high-speed running load. Therefore, it should be acknowledged that winning a match may also be influenced by technical/tactical organisation and decision-making skills within the game.

Keywords: World Cups, Elite, Football, Running Distance Covered, Sprint

YÜKSEK PROTEİNLİ DİYETLERİN KAS KÜTLESİ VE YAĞ ORANI ÜZERİNE ETKİLERİ

Dr. Dyt., Meliha ÇAVDAR

Bağımsız Araştırmacı, melihatoroslu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5122-7860

Özet

Yüksek proteinli diyetler, son yıllarda beslenme biliminin önemli bir konusu haline gelmiştir. Sporcular, vücut geliştiren bireyler ve sağlıklı yaşam tarzını benimseyen kişiler, kas yapımını artırmak, yağ kaybını hızlandırmak ve metabolizmayı iyileştirmek için bu diyetleri tercih etmektedir. Yüksek proteinli diyetler, toplam kalori alımının %25-35'ini proteinlerden karşılayacak şekilde düzenlenir ve önerilen protein alımı, 0.8 gram/kg vücut ağırlığından, 1.2-2.0 gram/kg'a kadar çıkmaktadır. İlgili diyetler, kas kütlesini artırmak, yağ kaybını hızlandırmak ve metabolizma hızını iyileştirmek amacını taşımaktadır. Egzersizle birleştirildiğinde kas protein sentezini artırarak kas yapımını destekler ve kas kaybını engeller. Ayrıca, protein alımının artırılması, tokluk hissini artırarak kalori alımını azaltmakta ve böylece yağ kaybını hızlandırmaktadır.

Enerji kısıtlamalı diyetlerle birleştirilen yüksek proteinli diyetler, kas kütlesini korurken yağ kaybını optimize etmektedir. Çalışmalar, bu diyetlerin sporcuların kas gelişimini artırdığını ve egzersiz sonrası kas onarımını hızlandırdığını göstermektedir. Ayrıca, yaşa bağlı kas kaybı riski, yüksek proteinli diyetlerle azaltılabilir. Protein, sindirilirken diğer makro besinlerden daha fazla enerji harcar, bu da metabolizmayı hızlandırarak kalori yakımını artırmaktadır. Yüksek protein alımı, tokluk hissini artırarak kalori alımını düşürür ve bu da kilo kaybına yardımcı olmaktadır. Bu diyetler, kas gücünü ve dayanıklılığını artırmada da etkilidir. Direnç antrenmanlarıyla birleşen protein alımı, kas büyümesini hızlandırır ve egzersiz sonrası iyileşmeyi desteklemektedir. Bununla birlikte, yüksek protein alımının böbrek sağlığı ve kardiyovasküler hastalıklar üzerinde potansiyel riskleri olabilir. Özellikle hayvansal proteinlerin fazla tüketimi, doymuş yağ ve kolesterol seviyelerini artırarak kalp hastalıkları riskini yükseltebilmektedir. Ayrıca, aşırı protein alımı sindirim sorunlarına yol açabilmektedir. Ancak sağlıklı bireylerde bu diyetler genellikle zararsızdır ve kas kütlesi kazanımını desteklemektedir.

Yüksek proteinli diyetlerin uzun dönemdeki sağlık etkileri hakkında daha fazla araştırma gerekmektedir. Gelecekteki çalışmalar, protein türlerinin uzun dönemli etkilerini karşılaştırmalı olarak incelemeli ve farklı yaş gruplarındaki bireylerde bu diyetlerin sağlık üzerindeki etkilerini araştırmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Yüksek proteinli diyet, kas kütlesi, yağ oranı

HIGH-PROTEIN DIETS AND THEIR EFFECTS ON MUSCLE MASS AND FAT PERCENTAGE

PhD. Rd., Meliha ÇAVDAR

Independent Researcher, melihatoroslu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5122-7860

Abstract

High-protein diets have become an important research topic in the field of nutrition science in recent years. Athletes, bodybuilders, and individuals who adopt a healthy lifestyle commonly prefer these diets to increase muscle mass, accelerate fat loss, and improve metabolism. These diets are typically designed to provide 25-35% of total calorie intake from protein, and the recommended protein intake ranges from 0.8 grams/kg body weight to 1.2-2.0 grams/kg. These diets aim to increase muscle mass, accelerate fat loss, and improve metabolic rate. When combined with exercise, they support muscle building by increasing muscle protein synthesis and preventing muscle loss. Additionally, increasing protein intake increases satiety, reducing calorie intake, which accelerates fat loss.

When combined with energy-restricted diets, high-protein diets help preserve muscle mass and boost fat loss. Studies show they enhance muscle development in athletes and speed up recovery post-exercise. These diets also reduce age-related muscle loss and increase metabolism, as protein requires more energy to digest. High protein intake boosts satiety, reducing calorie consumption, which aids in weight loss. They also improve muscle strength and endurance, and with resistance training, they accelerate muscle growth and recovery. However, excessive protein intake can strain kidney health and increase cardiovascular risks, particularly with high animal protein consumption. Overconsumption can also lead to digestive issues. In healthy individuals, these diets are generally safe and promote muscle gain.

More research is needed on the long-term health effects of high-protein diets. Future studies should comparatively examine the long-term effects of protein types and investigate the effects of these diets on individuals from different age groups.

Key Words: High-protein diet, muscle mass, body fat percentage

1. GİRİŞ

Yüksek proteinli diyetler, protein alımının geleneksel önerilen miktarların üzerinde tutulduğu beslenme programlarıdır. Son yıllarda, bu diyetler vücut kompozisyonunu iyileştirmek, kas kütlesi kazanımını artırmak ve yağ oranını azaltmak isteyen bireyler arasında popülerlik kazanmıştır (Mooradian, Smith, & Tokuda, 2002). Protein, vücutun temel yapı taşı olan amino asitlerin kaynağıdır ve kas dokusunun onarımı, büyümesi ve korunmasında kritik bir rol oynar (Levin, 2002). Kas kütlesi, vücutun total ağırlığının önemli bir kısmını oluşturur ve genellikle bireylerin fiziksel gücüyle, metabolik hızıyla ve genel sağlığıyla doğrudan ilişkilidir. Kas kütlesindeki artış, vücutun daha fazla kalori yakmasına yardımcı olarak, yağ kaybına da katkı sağlayabilir (Donkar ve ark., 2022). Bununla birlikte, yüksek proteinli diyetlerin bu iki faktör üzerindeki etkisi, hem sporcular hem de daha az fiziksel aktivite gösteren bireyler arasında farklılık gösterebilir (Mooradian ve ark., 2002). Yağ oranı, vücut sağlığı üzerinde doğrudan etkisi olan bir diğer önemli parametredir. Özellikle abdominal yağlanma, kardiyovasküler hastalıklar ve metabolik sendrom gibi sağlık sorunları ile ilişkilidir (Koyama, Kitazawa, & Osaki, 2016). Yüksek proteinli diyetlerin bu parametre üzerindeki etkisi, hem yağ kaybı sağlamak hem de kas kütlesi artırmak amacıyla sıklıkla incelenmektedir. Ancak, bu diyetlerin uzun süreli etkileri ve güvenliği hala araştırılmaktadır (BeMiller, 2019). Bu bildirinin amacı, yüksek proteinli diyetlerin kas kütlesi ve yağ oranı üzerindeki etkilerini inceleyen mevcut bilimsel literatürü derlemektir. Ayrıca, bu diyetlerin farklı popülasyonlar üzerindeki etkileri ve olası yan etkileri de tartışılacaktır.

2. YÜKSEK PROTEİNLİ DİYETLERİN KAS KÜTLESİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Yüksek proteinli diyetlerin kas kütlesi üzerindeki etkileri, sporcular, vücut geliştirmeciler ve genel popülasyon arasında yaygın olarak incelenmiştir. Protein, kas dokusunun yapısal bileşeni olan kas proteinlerini sentezlemek için gereklidir ve bu süreçte kas hücrelerinin onarımı ve büyümesi desteklenir (Levin, 2002). Kas kütlesindeki artış, metabolizma hızının artmasına da yardımcı olur, çünkü kas dokusu, vücutta daha fazla enerji harcayan aktif bir dokudur (Donkar ve ark., 2022).

Kas Kütlesi Artışı ve Protein Alımının Önemi

Yüksek proteinli diyetlerin, kas kütlesini artırma üzerindeki etkisi, birçok klinik çalışmada doğrulanmıştır. Özellikle egzersizle birleştirildiğinde, yüksek protein alımının kas kütlesinin artmasında önemli bir faktör olduğu bulunmuştur (BeMiller, 2019). Protein alımının artırılması, kas protein sentezini uyararak kas onarımını ve büyümesini hızlandırabilir. Bu mekanizma, egzersiz sonrası kas hasarının onarılmasına yardımcı olarak, kasların daha büyük ve daha güçlü olmasına katkı sağlar (Mooradian ve ark., 2002). Protein alımının artırılmasıyla ilgili yapılan çalışmalarda, günlük 1.6-2.2 gram protein/kg vücut ağırlığı aralığındaki alımların kas kütlesi artışı sağladığı, fakat daha fazla protein alımının ek bir fayda sağlamadığı bulunmuştur (Levin, 2002). Bu bulgu, yüksek proteinli diyetlerin kas yapımı üzerindeki etkinliğinin doz bağımlı olduğunu ve belirli bir noktadan sonra daha fazla protein alımının kas kütlesini artırmada daha fazla etkili olmayabileceğini göstermektedir.

Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Farklılıklar

Yüksek proteinli diyetlerin etkileri, yaşa ve cinsiyete göre değişkenlik gösterebilir. Genç yetişkinlerde yapılan çalışmalarda, yüksek proteinli diyetlerin kas kütlesi üzerinde belirgin bir artış sağladığı gözlemlenmiştir. Ancak yaşlı bireylerde, özellikle sarkopeni (yaşa bağlı kas kaybı) ile mücadele edenlerde, yüksek protein alımının kas kütlesi artışına daha belirgin şekilde katkı sağladığı bildirilmiştir (Koyama ve ark., 2016). Yaşlı bireyler, protein alımına daha duyarlı olabilir ve bu durum, kas kütlesini ve fonksiyonunu koruma açısından kritik öneme sahiptir. Cinsiyet açısından da, erkeklerde yüksek proteinli diyetlerin kas kütlesi üzerindeki etkileri genellikle daha belirgindir. Erkekler, genellikle daha yüksek testosteron seviyelerine sahip oldukları için, kas kütlesi kazanımı konusunda daha hızlı ve verimli olabilirler (Mooradian ve ark., 2002). Kadınlarda ise, hormonal farklar nedeniyle kas kütlesi kazanımı daha yavaş olabilir; ancak yüksek proteinli diyetler yine de kas onarımı ve büyümesini destekleyici bir rol oynamaktadır.

Antrenmanla Etkileşim

Yüksek proteinli diyetlerin etkisi, aynı zamanda yapılan egzersiz türü ve yoğunluğuna bağlı olarak değişir. Ağırlık antrenmanları gibi direnç egzersizleri, protein alımının kas kütlesi artışı üzerindeki etkisini daha belirgin hale getirebilir (BeMiller, 2019). Egzersiz sırasında kaslar mikro düzeyde zarar görür ve yüksek protein alımı, bu zararları onararak kas büyümesini ve güç kazanımını artırabilir. Bu nedenle, sporcular ve vücut geliştirmeciler için yüksek proteinli diyetler, kas gelişimi için temel bir beslenme stratejisi olarak kabul edilmektedir (Levin, 2002). Egzersiz ve protein alımının etkileşimi üzerine yapılan araştırmalar, protein alımının sadece kas onarımını değil, aynı zamanda kasların enerji üretme kapasitesini de artırdığını göstermektedir. Ayrıca, yüksek proteinli diyetler, kas protein sentezini artırarak daha hızlı toparlanmayı ve kas gücünün artmasını sağlayabilir (Donkar ve ark., 2022) .

Kas Kütlesi Artışı ile Metabolizma Hızı Arasındaki İlişki

Kas kütlesinin artması, metabolizma hızını artırabilir. Çünkü kaslar, vücutta daha fazla enerji tüketen dokulardır. Bu, özellikle yağ kaybı hedefleyen bireyler için önemli bir avantaj sağlar. Yüksek proteinli diyetler, kas kütlesi artışı destekleyerek daha fazla kalori harcamaya yardımcı olabilir (Donkar ve ark., 2022). Bu durum, düşük kalorili diyetlerde bile daha fazla kalori yakılmasını sağlayarak yağ kaybını destekler.

3. YÜKSEK PROTEİNLİ DİYETLERİN YAĞ ORANI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Yüksek proteinli diyetlerin, yağ oranı üzerinde belirgin etkileri olduğu gösterilmiştir. Bu diyetler, metabolizmanın hızlanmasına, yağ yakımının artmasına ve genel vücut kompozisyonunun iyileşmesine yardımcı olabilir. Protein, sindirimi sırasında daha fazla enerji harcadığı için, yüksek proteinli diyetler genellikle termik etkisi yüksek diyetler olarak kabul edilir. Yani, vücut proteinleri sindirirken daha fazla kalori harcar, bu da yağ kaybını teşvik eder (Levin, 2002).

Yağ Kaybı ve Metabolik Hız Üzerindeki Etkiler

Yüksek proteinli diyetler, yağ kaybı üzerinde olumlu etkilere sahip olabilir. Yapılan araştırmalar, protein alımının artırılmasının, özellikle abdominal yağlanma üzerinde önemli bir etkisi olduğunu göstermiştir. Protein, yağ kaybını destekleyen hormonları artırabilir, örneğin glukagon ve peptit YY gibi yağ yakımını teşvik eden hormonları. Ayrıca, protein alımının artışı, vücutta lipid oksidasyonu yani yağların yakılmasını da artırabilir (Koyama, Kitazawa, & Osaki, 2016). Birçok çalışmada, yüksek proteinli diyetlerin vücutta yağsız kütlenin (kas kütlesi) korunmasını sağlarken, yağ oranının azaldığı ve özellikle karın bölgesindeki yağ kaybının arttığı gözlemlenmiştir (Donkar ve ark., 2022). Bunun bir sonucu olarak, yüksek proteinli diyetler genellikle metabolik hızın artmasına ve daha fazla kalori harcamaya yol açarak, kişinin daha fazla yağ yakmasına yardımcı olabilir.

Düşük Karbonhidratlı Yüksek Proteinli Diyetlerin Etkisi

Düşük karbonhidratlı, yüksek proteinli diyetlerin özellikle yağ kaybı konusunda çok etkili olduğu bulunmuştur. Düşük karbonhidrat alımı, insülin seviyelerinin düşmesine ve dolayısıyla yağ depolama sürecinin engellenmesine yardımcı olabilir. Bu tür diyetlerde, vücut enerji ihtiyacını karşılamak için yağları kullanmaya başlar (BeMiller, 2019). Karbonhidrat alımının kısıtlanması, aynı zamanda insülinin düşmesine bağlı olarak vücutun lipoliz (yağ yakımı) süreçlerini teşvik eder. Bu mekanizma, özellikle diyetin ketojenik veya düşük karbonhidrat olduğu durumlarda daha belirgin hale gelir. Birçok klinik çalışmada, düşük karbonhidratlı, yüksek proteinli diyetlerin, yağsız vücut kütlesi üzerinde olumsuz bir etkisi olmadan, toplam yağ oranında anlamlı bir azalmaya neden olduğu rapor edilmiştir. Yüksek proteinli diyetler, bu diyetin sürdürülebilirliğini ve etkinliğini artıran bir faktör olarak kabul edilmektedir (Levin, 2002).

Yağ Kaybı ve İnsülin Duyarlılığı

Yüksek proteinli diyetler, yalnızca yağ kaybı sağlamakla kalmaz, aynı zamanda insülin duyarlılığını artırır, bu da metabolizmanın daha verimli çalışmasını sağlar (Koyama ve ark., 2016). İnsülin duyarlılığının artması, yağ

birikiminin engellenmesi ve yağ kaybının hızlanması açısından önemlidir. Ayrıca, insülin düzeylerinin dengelenmesi, vücutta yağa dönüştürülecek fazla enerjinin daha az birikmesini sağlar. Birçok çalışma, insülin direnci olan bireylerde, yüksek proteinli diyetlerin insülin duyarlılığını artırarak, vücudun yağ birikiminden ziyade yağları enerji olarak kullanmasını teşvik ettiğini göstermektedir (Donkar ve ark., 2022).

Yağ Oranı ve Hormonel Etkiler

Yüksek proteinli diyetlerin, hormonlar üzerinde de önemli etkileri vardır. Özellikle leptin ve ghrelin gibi açlık ve tokluk hormonları üzerinde düzenleyici etkiler sağlar. Yüksek protein alımı, ghrelin seviyelerini düşürerek, tokluk hissi yaratırken, leptin seviyelerini yükselterek yağ kaybını destekler (BeMiller, 2019). Bu hormonal değişiklikler, yüksek proteinli diyetlerin yağ kaybı üzerindeki uzun süreli etkilerini artıran mekanizmalar olarak kabul edilir. Ayrıca, tiroid hormonlarının düzeyleri de yüksek protein alımı ile düzenlenebilir. Tiroid hormonlarının aktivasyonu, vücudun enerji kullanma kapasitesini artırarak daha fazla kalori harcamasına neden olur, bu da dolaylı olarak yağ kaybını teşvik eder (Levin, 2002).

4. YÜKSEK PROTEİNLİ DİYETLERİN FARKLI POPÜLASYONLARDAKİ ETKİLERİ

Yüksek proteinli diyetlerin etkileri, yalnızca sporcular veya sağlıklı bireylerle sınırlı kalmaz; bu diyetler farklı popülasyonlar üzerinde de önemli etkiler yaratabilir. Bu bölümde, sporcular, obezite hastaları ve yaşlı bireyler gibi farklı gruplarda yüksek proteinli diyetlerin kas kütlesi ve yağ oranı üzerindeki etkilerini ele alacağız.

Sporcular ve Vücut Geliştirmeciler Üzerindeki Etkiler

Yüksek proteinli diyetler, sporcular ve vücut geliştirmeciler için genellikle performansı artıran ve kas kütlesi kazanımını teşvik eden önemli bir strateji olarak kabul edilir. Sporcuların, özellikle direnç egzersizleri ve ağırlık çalışmaları yapanların, kas onarımı ve büyümesi için daha fazla proteine ihtiyaçları vardır. Yüksek protein alımı, antrenman sonrası kas protein sentezini uyararak kasların daha hızlı toparlanmasını sağlar (Levin, 2002). Yapılan araştırmalar, 1.6-2.2 gram protein/kg vücut ağırlığı aralığında protein alımının, kas kütlesi ve gücünü artırmada etkili olduğunu göstermektedir (Mooradian, Smith, & Tokuda, 2002). Protein, kas hücrelerinin iyileşmesi ve büyümesi için gereken amino asitleri sağlar ve bu süreç, özellikle sporcularda kas kütlesi artışını hızlandırabilir. Aynı zamanda, yüksek proteinli diyetler, sporcuların yağsız vücut kütlesini artırırken, yağ oranını düşürmeye de yardımcı olabilir. Yüksek proteinli diyetlerin, sporcuların enerji harcamasını artırarak metabolizma hızını yükseltmesi, yağ kaybına katkıda bulunur (Donkar ve ark., 2022).

Obezite ve Ağırlık Kontrolü Üzerindeki Etkiler

Obezite, dünya çapında sağlık sorunları arasında önemli bir yer tutmakta ve bu sorunu yönetmek için kullanılan yöntemlerden biri de yüksek proteinli diyetlerdir. Yüksek proteinli diyetlerin obezite tedavisindeki rolü, bu diyetlerin doyumluk hissinin artırılması ve kalori alımını azaltması ile ilişkilidir (BeMiller, 2019). Yüksek protein alımı, leptin ve ghrelin gibi tokluk hormonlarını düzenleyerek, kişilerin daha az kalori almasını sağlar ve bu da kilo kaybını teşvik eder. Yüksek proteinli diyetlerin obezite tedavisindeki başarısı, yağsız vücut kütlesinin korunmasına yardımcı olurken, yağ oranını düşürmesidir. Bunun bir sonucu olarak, bu tür diyetler, uzun süreli kilo kaybı sağlamak isteyen bireyler için önerilen bir strateji olabilir (Donkar ve ark., 2022). Ayrıca, yüksek protein alımı, insülin duyarlılığını artırarak metabolizmanın daha verimli çalışmasını sağlayabilir ve vücudun yağları enerji olarak kullanmasını teşvik edebilir.

Yaşlılar Üzerindeki Etkiler

Yaşlanma ile birlikte, sarkopeni ve düşük kas gücü, yaşlı bireylerde ciddi sağlık sorunlarına yol açabilir. Yüksek proteinli diyetler, sarkopeniyi önlemek ve yaşlı bireylerin kas kütlesini korumak için kritik bir strateji olabilir (Koyama, Kitazawa, & Osaki, 2016). Yaşlı bireyler, kas kütlesinin kaybını engellemek için daha fazla proteine ihtiyaç duyabilirler, çünkü yaşla birlikte kas protein sentezi azalma eğilimindedir. Yüksek proteinli diyetlerin yaşlı bireyler üzerindeki etkisi, özellikle direnç antrenmanlarıyla kombinlendiğinde belirginleşir. Bu tür bir diyet, yaşlı bireylerin kas kütlesini artırmalarına ve yağ oranlarını azaltmalarına yardımcı olabilir (Levin,

2002). Ayrıca, yaşlı bireylerde yapılan çalışmalarda, yüksek proteinli diyetlerin kemik sağlığını iyileştirebileceği ve düşme riskini azaltabileceği de gösterilmiştir (BeMiller, 2019). Yüksek proteinli diyetlerin, farklı popülasyonlar üzerinde benzer temel faydaları olsa da, bu etkiler, kişisel sağlık durumu, yaş, cinsiyet ve aktivite seviyesi gibi faktörlere bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Sporcularda kas büyümesi ve yağ kaybı sağlarken, obezite tedavisinde kilo kaybı ve metabolik sağlık iyileşmesi sağlamakta etkilidir. Yaşlı bireylerde ise, sarkopeni gibi yaşa bağlı kas kayıplarını engellemeye yönelik güçlü bir etkiye sahiptir.

5. YAN ETKİLER VE GÜVENLİK

Yüksek proteinli diyetler, birçok sağlık faydası sunmakla birlikte, uzun süreli kullanımda bazı yan etkiler ve sağlık riskleri ile ilişkilendirilebilmektedir. Bu bölümde, yüksek proteinli diyetlerin olası yan etkileri ve güvenlik profili üzerine mevcut bilimsel literatüre dayanarak bir inceleme yapılacaktır.

Böbrek Sağlığı Üzerindeki Etkiler

Yüksek proteinli diyetlerin böbrek sağlığı üzerindeki etkisi, özellikle böbrek hastalığı bulunan bireylerde endişe yaratmaktadır. Proteinlerin sindirimi, böbreklerin daha fazla iş yapmasını gerektirir, bu da uzun vadede böbrek fonksiyonlarını etkileyebilir. Böbrek hastalıkları olan bireylerde yüksek protein alımı, böbrekler üzerindeki yükü artırarak, glomerüler filtrasyon hızının düşmesine ve proteinüriye yol açabilir (Koyama, Kitazawa, & Osaki, 2016). Ancak, sağlıklı bireylerde yapılan çalışmalarda, aşırı protein alımının böbrek fonksiyonlarını olumsuz etkileyip etkilemediği konusunda kesin bir sonuç bulunmamaktadır. Bununla birlikte, yüksek proteinli diyetlerin uzun süreli kullanımının, sağlıklı böbrek fonksiyonları olan bireylerde zararlı olmadığına dair bazı araştırmalar mevcuttur (Levin, 2002).

Gastrointestinal Rahatsızlıklar

Yüksek proteinli diyetlerin diğer yaygın yan etkisi, özellikle diyetin başlangıcında gastrointestinal rahatsızlıklardır. Yüksek protein alımının, sindirim sisteminde aşırı yüklenmelere neden olabileceği ve bu durumun gaz, şişkinlik, ishal gibi problemlere yol açabileceği bildirilmiştir. Bunun nedeni, proteinlerin sindirilmesi sırasında vücudun daha fazla enerji harcaması ve sindirim sisteminin aşırı çalışmasıdır (Donkar ve ark., 2022). Bu tür rahatsızlıklar genellikle, protein alımının kademeli olarak artırılması ve yeterli miktarda su tüketimi ile hafifletilebilir. Ayrıca, bazı bireylerde özellikle hayvansal protein kaynakları ile beslenen yüksek proteinli diyetler, kolon fermantasyonu nedeniyle rahatsızlıklara yol açabilir. Bu durum, özellikle irritabl bağırsak sendromu gibi sindirim sistemi hassasiyetine sahip bireylerde daha belirgin hale gelir (Mooradian, Smith, & Tokuda, 2002).

Kemik Sağlığı Üzerindeki Etkiler

Yüksek proteinli diyetlerin kemik sağlığı üzerindeki etkileri de tartışmalıdır. Birçok çalışma, yüksek protein alımının kalsiyum atılımını artırabileceğini ve bu durumun uzun vadede kemik mineral yoğunluğunun azalmasına yol açabileceğini öne sürmüştür. Bununla birlikte, son yıllarda yapılan bazı araştırmalar, yüksek protein alımının kemik sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini dengelerken, kemik yapısının güçlenmesine de yardımcı olabileceğini göstermektedir (BeMiller, 2019). Protein, kemiklerin yapısını oluşturan kolajen ve kalsiyumun bağlanması destekleyen bir yapı taşıdır. Yüksek protein alımının, aynı zamanda D vitamini ve kalsiyum gibi kemik sağlığını destekleyen diğer besin maddelerinin yeterli alımı ile dengelendiğinde kemik yoğunluğunu artırabileceği gösterilmiştir (Koyama ve ark., 2016).

Karaciğer Sağlığı Üzerindeki Etkiler

Yüksek proteinli diyetlerin karaciğer üzerindeki etkileri, özellikle karaciğer hastalıkları olan bireylerde tartışmalıdır. Ancak, sağlıklı bireylerde yapılan çalışmalar, aşırı protein alımının karaciğer fonksiyonları üzerinde belirgin bir olumsuz etkisi olmadığını göstermektedir. Karaciğer, proteinlerin metabolize edilmesinde önemli bir rol oynar ve yüksek protein alımı karaciğerin amonyak detoksifikasyon gibi işlemleri hızlandırmasına neden olabilir (Levin, 2002). Ancak, bazı araştırmalar, karaciğer hastalığı olan bireylerin

yüksek proteinli diyetlere karşı daha hassas olabileceğini ve bu tür bireylerde protein alımının dikkatlice izlenmesi gerektiğini belirtmektedir (Donkar ve ark., 2022).

Diğer Yan Etkiler

Yüksek proteinli diyetlerin diğer olası yan etkileri arasında dehidrasyon ve besin dengesizlikleri yer alabilir. Yüksek protein alımı, vücudun daha fazla suya ihtiyaç duymasına neden olabilir, bu da dehidrasyona yol açabilir. Ayrıca, bazı bireylerde karbonhidrat ve lif alımının kısıtlanması, kabızlık gibi sindirim sorunlarına yol açabilir (BeMiller, 2019).

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Yüksek proteinli diyetler, kas kütlesi artışı ve yağ kaybı gibi vücut kompozisyonu iyileştirmeleri sağlamak için etkili bir beslenme stratejisi olabilir. Yüksek protein alımının, kas protein sentezini artırarak kas kütlesini artırma potansiyeline sahip olduğu ve aynı zamanda yağsız vücut kütlesini koruyarak yağ kaybını desteklediği kanıtlanmıştır (Levin, 2002; Donkar ve ark., 2022). Özellikle sporcular, vücut geliştirmeciler ve obezite tedavisi gören bireyler gibi farklı popülasyonlar, yüksek proteinli diyetlerden fayda sağlamaktadır. Yağ kaybı, yüksek proteinli diyetlerin bir başka önemli faydasıdır. Yüksek protein alımının, metabolizma hızını artırarak ve yağ yakımını teşvik ederek, vücudun daha fazla kalori harcamasına yardımcı olduğu bulunmuştur (Koyama ve ark., 2016). Ayrıca, düşük karbonhidratlı, yüksek proteinli diyetler, insülin seviyelerini dengeleyerek yağ birikimini engelleyebilir ve vücudu daha verimli bir şekilde yağları enerji olarak kullanmaya yönlendirebilir (BeMiller, 2019). Ancak, yüksek proteinli diyetlerin bazı potansiyel yan etkileri de vardır. Özellikle böbrek sağlığı, gastrointestinal rahatsızlıklar ve kemik sağlığı üzerinde bazı endişeler bulunmaktadır. Böbrek hastalığı olan bireylerde yüksek protein alımının böbrek fonksiyonlarını olumsuz etkileyebileceği konusunda daha fazla araştırma yapılması gerektiği vurgulanmıştır (Mooradian ve ark., 2002; Koyama ve ark., 2016). Bununla birlikte, sağlıklı bireylerde yapılan çalışmalar, bu tür diyetlerin uzun vadeli kullanımının zararlı olmadığına işaret etmektedir. Yine de, yüksek proteinli diyetlerin uygulanması sırasında, su alımının artırılması ve lif alımına dikkat edilmesi gereklidir.

Yüksek proteinli diyetlerin uzun vadeli etkilerinin daha iyi anlaşılabilmesi için daha fazla, uzun süreli klinik çalışma yapılması gerekmektedir. Ayrıca, farklı protein kaynaklarının kas kütlesi ve yağ oranı üzerindeki etkileri karşılaştırılmalı olarak araştırılabilir. Bu, diyetlerin daha kişiselleştirilmesine ve daha geniş popülasyonlar için geçerli olabilecek sağlıklı beslenme önerilerinin oluşturulmasına yardımcı olabilir.

KAYNAKLAR

- National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. (2019). *Dietary reference intakes tables and applications*. Retrieved from <http://www.nationalacademies.org/hmd/Activities/Nutrition/SummaryDRIs/DRI-Tables.aspx>
- Johnstone, A.M. (2012). Satellite symposium: Industry and academic partnerships for developing health-improving products: Safety and efficacy of high-protein diets for weight loss. *Proceedings of the Nutrition Society*, 71(2), 339-349.
- Wycherley, T.P., Noakes, M., Clifton, P.M., et al. (2010). A high-protein diet with resistance exercise training improves weight loss and body composition in overweight and obese patients with type 2 diabetes. *Diabetes Care*, 33(5), 969-976.
- Halton, T.L., & Hu, F.B. (2004). The effects of high protein diets on thermogenesis, satiety, and weight loss: A critical review. *Journal of the American College of Nutrition*, 23(5), 373-385.
- Krieger, J.W., Sitren, H.S., Daniels, M.J., et al. (2006). Effects of variation in protein and carbohydrate intake on body mass and composition during energy restriction: A metaregression. *American Journal of Clinical Nutrition*, 83(2), 260-274.
- Santesso, N., Akl, E.A., Bianchi, M., et al. (2012). Effects of higher- versus lower-protein diets on health outcomes: A systematic review and meta-analysis. *European Journal of Clinical Nutrition*, 66(7), 780-788.
- Holmes, M.D., Wang, J., Hankinson, S.E., et al. (2017). Protein intake and breast cancer survival in the Nurses' Health Study. *Journal of Clinical Oncology*, 35(4), 325-333.
- van den Brandt, P.A. (2019). Red meat, processed meat, and other dietary protein sources and risk of overall and cause-specific mortality in The Netherlands Cohort Study. *European Journal of Epidemiology*, 34(4), 351-369.
- Oussalah, A., Levy, J., Berthezène, C., Alpers, H.D., & Guéant, J.L. (2020). Health outcomes associated with vegetarian diets: An umbrella review of systematic reviews and meta-analyses. *Clinical Nutrition*, 39(11), 3283-3307.
- Roe, M., Pinchen, H., Church, S., & Finglas, P. (2015). McCance and Widdowson's the composition of foods seventh summary edition. *Nutrition Bulletin*, 40(1), 36-39.
- Sacks, F.M., Appel, L.J., Moore, T.J., et al. (1999). A dietary approach to prevent hypertension: A review of the Dietary Approaches to Stop Hypertension (DASH) study. *Clinical Cardiology*, 22(7), III6-III10.
- Shipman, Z.D. (2021). Beslenme ve diyet modeleri. *Aydın Gastronomy*, 5(1), 45-62.
- Tokay, A., Yılmaz, C., Bülbül, N., Boyraz, Ö., & Bölük, S. (2022). The Mediterranean diet's place in sustainability: One of the sustainable nutrition diet models. *Journal of TOGU Health Sciences*, 2(2), 187-201.
- Tucker, K.L. (2014). Vegetarian diets and bone status. *American Journal of Clinical Nutrition*, 100(1), 329-335.
- Venn, B.J., & Mann, J.I. (2004). Cereal grains, legumes, and diabetes. *European Journal of Clinical Nutrition*, 58(11), 1443-1461.
- Özcan, T., & Baysal, S. (2016). Vegetaryen beslenme ve sağlık üzerine etkileri. *U. Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi*, 30(2), 101-116.
- Pesta, D.H., & Samuel, V.T. (2014). A high-protein diet for reducing body fat: Mechanisms and possible caveats. *Nutrition & Metabolism*, 11(1), 1-8.

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

Pasiakos, S.M., Cao, J.J., Margolis, L.M., et al. (2013). Effects of high-protein diets on fat-free mass and muscle protein synthesis following weight loss: A randomized controlled trial. *FASEB Journal*, 27(9), 3837-3847.

van der Klaauw, A.A., Keogh, J.M., Henning, E., et al. (2013). High protein intake stimulates postprandial GLP1 and PYY release. *Obesity*, 21(8), 1602-1607.

Holmes, M.D., Wang, J., Hankinson, S.E., et al. (2017). Protein intake and breast cancer survival in the Nurses' Health Study. *Journal of Clinical Oncology*, 35(4), 325-333.

Morales, F.E., Tinsley, G.M., & Gordon, P.M. (2017). Acute and long-term impact of high-protein diets on endocrine and metabolic function, body composition, and exercise-induced adaptations. *Journal of the American College of Nutrition*, 36(4), 295-305.

Moon, J., & Koh, G. (2020). Clinical evidence and mechanisms of high-protein diet-induced weight loss. *Journal of Obesity & Metabolic Syndrome*, 29(3), 166.

Pasiakos, S.M., Cao, J.J., & Margolis, L.M. (2013). Effects of high-protein diets on fat-free mass and muscle protein synthesis following weight loss: A randomized controlled trial. *FASEB Journal*, 27(9), 3837-3847.

van der Klaauw, A.A., Keogh, J.M., & Henning, E. (2013). High protein intake stimulates postprandial GLP1 and PYY release. *Obesity*, 21(8), 1602-1607.

Dukan, P. (2000). *The Dukan diet*. France: Flammarion.

Flint, A., Raben, A., Blundell, J.E., & Astrup, A. (2000). Reproducibility, power and validity of visual analogue scales in assessment of appetite sensations in single test meal studies. *International Journal of Obesity*, 24(1), 38-48.

PEDİATRİK ANKSİYETE VE DEPRESYONDA BESLENME MÜDAHALELERİ: BAĞIRSAK-BEYİN EKSENİ PERSPEKTİFİ

Dr. Dyt., Meliha ÇAVDAR

Bağımsız Araştırmacı, melihatoroslu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5122-7860

Özet

Anksiyete ve depresyon, çocuk ve ergenlerde en yaygın görülen psikiyatrik bozukluklar arasında yer almaktadır. Ayrıca akademik, sosyal ve duygusal işlevsellik üzerinde önemli etkileri vardır. Farmakoterapi ve psikoterapi gibi geleneksel tedaviler sınırlı etkinlik gösterirken sıklıkla yan etkilerle ilişkilendirilmektedir. Mevcut kanıtlar, bağırsak-beyin eksenini ve beslenme psikiyatrisi, özellikle psikobiyotikler, omega-3 yağ asitleri ve mikro besinlerin ruh hali ve stres tepkilerinin düzenlenmesindeki rolünü vurgulamaktadır. Bu metin, bağırsak-beyin ekseninin mekanik rolüne özel olarak odaklanarak, pediatrik anksiyete ve depresyonda beslenme müdahalelerine ilişkin mevcut kanıtları sentezlemeyi amaçlamaktadır.

Anksiyete ve depresif semptomları olan pediatrik popülasyonlarda beslenme müdahaleleri, probiyotikler ve mikro besinleri inceleyen klinik çalışmalar, gözlemsel çalışmalar ve sistematik incelemeler değerlendirilmiştir. Mevcut veriler, omega-3 çoklu doymamış yağ asitleri, B vitaminleri (B6, B9, B12), çinko ve *Bifidobacterium longum* ve *Lactobacillus rhamnosus* gibi psikobiyotik suşların gençlerde duygusal düzenlemenin iyileşmesine katkıda bulunduğunu göstermektedir. Mekanik olarak, bu etkiler nörotransmitter üretimi, bağışıklık modülasyonu ve hipotalamus-hipofiz-adrenal bez ekseninin düzenlenmesi tarafından aracılık ediliyor gibi görünmektedir. Klinik bulgular umut vericidir ancak veriler heterojendir ve özellikle çocukları ve ergenleri hedef alan randomize kontrollü çalışmalar sınırlıdır.

Beslenme müdahaleleri, pediatrik anksiyete ve depresyon için güvenli, erişilebilir ve maliyet etkin yardımcı stratejiler olarak umut vaat etmektedir. Ancak, klinik entegrasyon öncesinde probiyotik suşların standardizasyonu, uzun vadeli klinik çalışmalar ile yaşa ve cinsiyete özgü çalışmalar gereklidir.

Anahtar Kelimeler: Pediatrik depresyon, bağırsak-beyin eksenini, psikobiyotikler, omega-3, mikro besinler, B vitaminleri.

NUTRITIONAL INTERVENTIONS IN PEDIATRIC ANXIETY AND DEPRESSION: THE GUT-BRAIN AXIS PERSPECTIVE

Abstract

Anxiety and depression are among the most common psychiatric disorders in children and adolescents. They also have significant impacts on academic, social, and emotional functioning. Traditional treatments such as pharmacotherapy and psychotherapy are often associated with limited effectiveness and side effects. Current evidence highlights the role of the gut-brain axis and nutritional psychiatry, particularly psychobiotics, omega-3 fatty acids, and micronutrients, in regulating mood and stress responses. This text aims to synthesize the existing evidence on nutritional interventions in pediatric anxiety and depression, with a particular focus on the mechanical role of the gut-brain axis.

Clinical studies, observational studies, and systematic reviews examining nutritional interventions, probiotics, and micronutrients in pediatric populations with anxiety and depressive symptoms have been evaluated. The current data show that omega-3 polyunsaturated fatty acids, B vitamins (B6, B9, B12), zinc, and psychobiotic strains such as *Bifidobacterium longum* and *Lactobacillus rhamnosus* contribute to emotional regulation improvement in youth. Mechanically, these effects appear to be mediated by neurotransmitter production, immune modulation, and regulation of the hypothalamic-pituitary-adrenal axis. Clinical findings are promising, but the data is heterogeneous, and randomized controlled trials specifically targeting children and adolescents are limited.

Nutritional interventions hold promise as safe, accessible, and cost-effective adjunctive strategies for pediatric anxiety and depression. However, prior to clinical integration, the standardization of probiotic strains, long-term clinical studies, and age- and gender-specific studies are required.

Key Words: Pediatric depression, Gut-brain axis, Psychobiotics, Omega-3, Micronutrients, B vitamins.

1. GİRİŞ

Pediyatrik anksiyete ve depresyon, çocukluk ve ergenlik dönemi için önemli bir halk sağlığı sorunu oluşturmaktadır. Bu ruhsal sağlık sorunları, yalnızca çocukların duygusal ve psikolojik gelişimlerini olumsuz yönde etkilemekle kalmaz, aynı zamanda uzun vadeli psikiyatrik bozuklukların gelişme riskini de artırır. Son yıllarda, pediyatrik anksiyete ve depresyon tedavisinde kullanılan geleneksel yöntemlerin yanı sıra, beslenme müdahalelerinin de etkili olabileceği öne çıkmaktadır (Simkin & Arnold, 2020). Bununla birlikte, beslenme ile tedavi yaklaşımlarının etkinliğini açıklamak için, bağırsak-beyin eksenini üzerine yapılan çalışmalar önemli bir yer tutmaktadır. Bağırsak-beyin eksenini, bağırsak mikrobiyomu ile merkezi sinir sistemi arasındaki karmaşık etkileşimi tanımlar ve bu eksenin ruhsal sağlık üzerinde doğrudan bir etkisi olduğu düşünülmektedir (Merino ve ark., 2024). Bağırsakta yaşayan mikroorganizmalar, beyin fonksiyonlarını etkileyebilecek nörotransmitterler ve biyolojik moleküller üretir. Bunun yanında, bağırsak mikrobiyomu, bağırsak duvarı üzerinden beyne sinyaller göndererek, duygusal ve psikolojik yanıtları düzenler. Bağırsak-beyin ekseninin işlevi, depresyon ve anksiyete gibi ruhsal sağlık sorunları ile doğrudan ilişkilidir ve bu eksenin modülasyonu, beslenme müdahaleleriyle sağlanabilir (Jiang & Li, 2025).

Son yıllarda, probiyotikler, prebiyotikler ve diyet değişiklikleri gibi beslenme müdahalelerinin bağırsak mikrobiyomunu olumlu yönde etkileyerek, depresyon ve anksiyete belirtilerinin azaltılmasına yardımcı olabileceği gösterilmiştir (Nikdasti ve ark., 2025). Bu bağlamda, pediyatrik anksiyete ve depresyon tedavisinde beslenme müdahalelerinin rolünü anlamak ve bağırsak-beyin eksenini perspektifinden bu müdahaleleri incelemek oldukça önemlidir. Bu bildiri, bağırsak-beyin ekseninin pediyatrik anksiyete ve depresyon üzerindeki etkilerini ele alacak ve beslenme müdahalelerinin tedavi sürecindeki rolünü tartışacaktır.

2. BAĞIRSAK-BEYİN EKSENİ VE BESLENME ARASINDAKİ İLİŞKİ

Bağırsak-beyin eksenini, beynin, bağırsaklarla etkileşime girdiği karmaşık bir sistemdir. Bu sistem, bağırsak mikrobiyomu, bağırsaktaki mikroorganizmalar ve bu mikroorganizmaların ürettiği biyolojik moleküllerle bağlantılıdır. Bağırsak mikrobiyomu, sadece sindirim sürecini düzenlemekle kalmaz, aynı zamanda beyinle olan bağlantısı aracılığıyla duygusal, bilişsel ve psikolojik süreçleri de etkiler. Özellikle çocukluk ve ergenlik döneminde gelişen ruhsal sağlık bozukluklarında, bağırsak-beyin ekseninin rolü giderek daha fazla dikkat çekmektedir (Merino ve ark., 2024).

Bağırsak mikrobiyomu, vücutta yer alan trilyonlarca mikroorganizma tarafından oluşturulur ve bu mikroorganizmalar çeşitli nörotransmitterlerin, hormonların ve kısa zincirli yağ asitlerinin üretimine katkıda bulunur. Serotonin, dopamin ve gamma-aminobutirik asit (GABA) gibi nörotransmitterlerin üretimi, bağırsaklarda başlar ve bu moleküller doğrudan beyin fonksiyonlarını etkiler (Simkin & Arnold, 2020). Ayrıca, bağırsak mikrobiyomu, bağırsak bariyer fonksiyonunu düzenler ve kan-beyin bariyerinin korunmasına yardımcı olur. Bağırsaklarda meydana gelen disbiyoz, yani mikrobiyal dengenin bozulması, beyin ve sinir sistemi üzerinde olumsuz etkilere yol açarak anksiyete ve depresyon gibi psikiyatrik bozuklukların gelişimine katkıda bulunabilir. Beslenme, bağırsak mikrobiyomunun sağlığını doğrudan etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Özellikle, lifli gıdalar ve fermente gıdalar, bağırsaktaki yararlı mikroorganizmaların çoğalmasını teşvik eder ve mikrobiyomun dengesini korur. Bunun aksine, düşük lifli ve yüksek işlenmiş gıdalar mikrobiyomun bozulmasına neden olabilir (Jiang & Li, 2025). Sağlıklı bir mikrobiyom, beyin fonksiyonlarını olumlu yönde etkileyerek, duygusal dengeyi sağlar ve stresle başa çıkmada önemli bir rol oynar.

Son yıllarda yapılan araştırmalar, bağırsak mikrobiyomu ile depresyon arasındaki ilişkiyi derinlemesine incelemiştir. Bağırsakta bulunan bazı bakterilerin, beyin fonksiyonlarını doğrudan etkileyen nörotransmitterlerin üretimini düzenlediği ve bu mekanizma sayesinde depresyonun tedavi edilmesinde rol oynayabileceği ortaya çıkmıştır. Örneğin, serotonin büyük ölçüde bağırsaklarda üretilir ve beynin duygusal düzenlenmesinde önemli bir rol oynar. Bağırsak mikrobiyomundaki değişiklikler, serotonin üretimini ve dolayısıyla depresyon belirtilerini etkileyebilir (Nikdasti ve ark., 2025). Bağırsak mikrobiyomunun düzeltilmesi,

depresyon tedavisinde yeni bir strateji olarak önerilmektedir. Beslenme, özellikle probiyotik ve prebiyotik takviyeler ile mikrobiyom düzenlemesi, depresyon semptomlarını hafifletebilir. Yapılan klinik çalışmalar, probiyotiklerin depresyon ve anksiyete tedavisindeki etkinliğini göstermektedir (Romano ve ark., 2023). Probiyotikler, bağırsakta faydalı bakteri popülasyonlarını artırarak ruh halini iyileştirebilir.

3. PEDIYATRİK ANKSİYETE VE DEPRESYONUN BESLENME İLE TEDAVİ EDİLMESİ

Pediyatrik anksiyete ve depresyon, çocuklar ve ergenler arasında giderek artan bir sağlık sorunu haline gelmiştir. Bu psikolojik bozukluklar, çocukların gelişim süreçlerini, okul performanslarını ve sosyal ilişkilerini ciddi şekilde olumsuz etkileyebilir. Son yıllarda, psikoterapi ve ilaç tedavisinin yanı sıra, beslenme müdahaleleri de pediyatrik anksiyete ve depresyon tedavisinde önemli bir alan olarak ortaya çıkmıştır (Merino ve ark., 2024). Beslenme, çocukların beyin gelişimini ve genel ruhsal sağlıklarını doğrudan etkileyen temel faktörlerden biridir. Özellikle, bağırsak-beyin eksenini aracılığıyla yapılan beslenme müdahaleleri, depresyon ve anksiyeteyi tedavi etmek için potansiyel bir yol sunmaktadır. Yapılan çalışmalar, bazı besinlerin ve diyet değişikliklerinin, ruh halini iyileştirebileceğini ve beyin fonksiyonlarını destekleyebileceğini göstermektedir (Simkin & Arnold, 2020).

Pediyatrik depresyon ve anksiyete tedavisinde beslenme, yemek düzeninin iyileştirilmesi, sağlıklı besinlerin eklenmesi ve gereksiz işlenmiş gıdaların sınırlandırılması gibi çeşitli stratejilerle sağlanabilir. Özellikle omega-3 yağ asitleri, B vitaminleri ve magnezyum gibi mineraller, depresyonun tedavisinde önemli bir rol oynayabilir. Omega-3 yağ asitleri, beyin hücrelerinin sağlıklı çalışmasını destekler ve depresyon semptomlarını azaltabilir (Jiang & Li, 2025). Aynı şekilde, B vitaminlerinin beyin fonksiyonlarını düzenleyici etkisi, anksiyete ve depresyon belirtilerini hafifletmede önemli olabilir (Nikdasti ve ark., 2025). Probiyotikler ve prebiyotikler gibi bağırsak sağlığını iyileştiren takviyeler de pediyatrik depresyon ve anksiyete tedavisinde umut verici bir alan sunmaktadır. Bağırsak mikrobiyomu ile beyin arasındaki ilişkiyi güçlendiren bu takviyeler, bağırsak florasını dengeleyerek, psikolojik iyileşmeyi destekleyebilir (Merino ve ark., 2024).

Beslenme stratejilerinin psikolojik iyileşme üzerindeki etkisi, özellikle düşük glisemik indeksli gıdalar ve beyin sağlığını destekleyen besinler ile ilişkilidir. Yapılan araştırmalar, yüksek şekerli ve işlenmiş gıdalardan zengin diyetlerin, depresyon ve anksiyete semptomlarını artırabileceğini göstermektedir. Buna karşın, daha doğal ve besleyici gıdalarla zenginleştirilmiş bir diyetin, çocuklarda ruh halini iyileştirdiği ve davranışsal problemleri azalttığı bulunmuştur (Simkin & Arnold, 2020). Çocukların diyetine probiyotik ve prebiyotik açısından zengin gıdalar eklemek, bağırsak mikrobiyomunu iyileştirerek, ruh halini dengeleyebilir. Aynı zamanda, antioksidanlar ve flavonoidler gibi maddeler de depresyon ve anksiyeteyi tedavi etmek için potansiyel beslenme stratejileri sunmaktadır (Jiang & Li, 2025). Beslenme düzeninin bir diğer önemli bileşeni ise yeterli protein alımıdır. Proteinler, nörotransmitterlerin sentezinde önemli rol oynar ve bu süreçler depresyon tedavisinde kritik olabilir. Özellikle, triptofan gibi bazı amino asitler, serotonin üretimini artırarak ruh halini iyileştirebilir (Nikdasti ve ark., 2025). Ayrıca, bu amino asitlerin anksiyete ve depresyon belirtilerinin hafifletilmesindeki rolü de klinik araştırmalarla doğrulanmıştır.

4. BAĞIRSAK-BEYİN EKSENİ PERSPEKTİFİNDEN BESLENME MÜDAHALELERİ

Bağırsak-beyin eksenini, sindirim sistemi ile beyin arasındaki karmaşık bir iletişim yoludur. Bu eksen, yalnızca bağırsakta bulunan mikroorganizmaların beyindeki nörotransmitter üretimini etkileyen bir yol olarak değil, aynı zamanda duygusal, bilişsel ve ruhsal sağlığı da düzenleyen kritik bir sistem olarak ortaya çıkmaktadır (Merino ve ark., 2024). Bağırsak mikrobiyomu, beyindeki kimyasal sinyalleri etkileyerek anksiyete ve depresyon gibi psikiyatrik bozuklukların gelişimini ve seyrini değiştirebilir. Bu nedenle, bağırsak-beyin eksenini düzenleyen beslenme müdahaleleri, pediyatrik depresyon ve anksiyetede tedavi edici bir strateji olabilir (Simkin & Arnold, 2020).

Bağırsak mikrobiyomu, beyinle iletişim kurarak birçok nörolojik ve psikolojik fonksiyonu etkiler. Bağırsaktaki bakteriler, serotonin, dopamin ve GABA gibi nörotransmitterlerin üretimini artırabilir ve bu da

duygusal yanıtları iyileştirebilir. Serotonin, özellikle ruh hali, kaygı ve stresle başa çıkmada önemli bir rol oynar ve çoğunluğu bağırsaklarda üretilir (Jiang & Li, 2025).

Bağırsakta bulunan zararlı mikroorganizmaların varlığı, bu nörotransmitterlerin üretiminde dengesizliklere yol açabilir, bu da depresyon ve anksiyete gibi ruhsal bozuklukları tetikleyebilir. Bağırsak-beyin ekseninin işleyişi üzerinde yapılan araştırmalar, probiyotikler ve prebiyotikler gibi beslenme müdahalelerinin, bağırsak mikrobiyomunu iyileştirebileceğini ve bu iyileşmenin psikolojik iyileşmeye yol açabileceğini göstermektedir (Nikdasti ve ark., 2025). Probiyotikler, bağırsakta faydalı bakteri popülasyonlarını artırarak, beyne sinyal gönderen maddelerin üretimini destekler. Bu durum, anksiyete ve depresyon semptomlarını hafifletebilir.

Probiyotikler, bağırsakta yaşayan yararlı mikroorganizmaları içeren takviyelerdir. Bu mikroorganizmalar, bağırsak mikrobiyomunun dengesini sağlayarak, bağışıklık sistemi üzerinde olumlu etkiler yaratır ve beyinle olan etkileşimi iyileştirir. Probiyotiklerin, depresyon ve anksiyeteyi tedavi etmek için potansiyel bir yol sunduğu bilinmektedir. Yapılan klinik çalışmalarda, probiyotik takviyelerinin, depresyon semptomlarını azalttığı ve ruh halini iyileştirdiği gözlemlenmiştir (Romano ve ark., 2023).

Prebiyotikler ise, bağırsaktaki yararlı bakterilerin büyümesini destekleyen, sindirilemeyen besin bileşenleridir. Bu bileşenler, özellikle lifli gıdalar, süper besinler ve bazı fermente gıdalar ile sağlanabilir. Prebiyotikler, probiyotiklerle birlikte kullanıldığında, bağırsak mikrobiyomunu güçlendirir ve bağırsak-beyin iletişimini iyileştirir (Jiang & Li, 2025). Beslenme düzeninin, prebiyotik ve probiyotik gıdalarla zenginleştirilmesi, pediatrik depresyon ve anksiyetede olumlu etkiler sağlayabilir.

Diyetin de bu süreçte önemli bir rolü vardır. Omega-3 yağ asitleri, antioksidanlar ve vitaminler gibi besin öğeleri, bağırsak sağlığını iyileştirerek, psikolojik iyileşmeyi destekler. Omega-3 yağ asitleri, beyin sağlığını destekleyerek, depresyon semptomlarını hafifletebilir (Nikdasti ve ark., 2025). Bağırsak-beyin eksenini düzenleyen beslenme müdahaleleri, pediatrik depresyon ve anksiyetede ek bir tedavi aracı olarak önemli bir rol oynayabilir. Klinik çalışmalarda, özellikle probiyotik takviyelerinin ve prebiyotik destekli diyetlerin, çocuklar ve ergenlerde ruh halini iyileştirdiği ve anksiyete ve depresyon semptomlarını azalttığı rapor edilmiştir (Simkin & Arnold, 2020). Bunun yanı sıra, bu tür müdahaleler, farmakolojik tedavilerin etkinliğini artırabilir ve tedavi sürecini daha sürdürülebilir hale getirebilir.

5. BAĞIRSAK-BEYİN EKSENİ İLE TEDAVİ YÖNTEMLERİNİN KLİNİK BULGULARI

Bağırsak-beyin ekseninin psikolojik sağlık üzerindeki etkileri, son yıllarda yapılan klinik çalışmalarda giderek daha fazla araştırılmaktadır. Özellikle pediatrik depresyon ve anksiyete tedavisinde, beslenme müdahaleleri ve bağırsak-beyin eksenini hedef alan yöntemlerin etkinliği üzerine elde edilen bulgular önemli bir yere sahiptir (Simkin & Arnold, 2020). Bu bölümde, bağırsak-beyin eksenini hedef alan beslenme müdahalelerinin pediatrik anksiyete ve depresyon tedavisindeki klinik bulgularını inceleyeceğiz.

Bağırsak-beyin eksenini perspektifinden yapılan klinik çalışmalarda, probiyotik takviyelerinin pediatrik anksiyete ve depresyon üzerindeki etkisi sıkça incelenmiştir. Yapılan bir çalışmada, 8 hafta boyunca probiyotik takviyesi alan çocuklarda, depresyon semptomlarında belirgin bir iyileşme gözlemlenmiştir. Aynı çalışmada, probiyotik kullanımının anksiyete belirtilerini azalttığı ve genel ruh halinin iyileştiği bildirilmiştir (Romano ve ark., 2023). Bununla birlikte, probiyotiklerin etkisi, kullanılan bakteriyel suşlara ve tedavi süresine bağlı olarak değişiklik göstermektedir, bu da müdahalelerin bireyselleştirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Bir diğer klinik çalışma ise, bağırsak mikrobiyomunu iyileştiren prebiyotik diyet değişikliklerinin anksiyete semptomlarını nasıl hafiflettiğini incelemiştir. Bu çalışmada, yüksek lifli ve fermente gıda alımının artırılmasının, çocuklarda sosyal kaygı ve düşük ruh hali üzerinde olumlu etkiler yarattığı bulunmuştur (Nikdasti ve ark., 2025). Ayrıca, bağırsak mikrobiyomunun düzenlenmesiyle birlikte, serotonin ve dopamin gibi nörotransmitterlerin üretiminin artması, depresyon tedavisinin başarılı olmasını desteklemiştir.

Bağırsak-beyin eksenini hedef alan tedavi yöntemlerinin pediatrik anksiyete ve depresyonda sağladığı başarı oranları, kullanılan yöntemlere ve bireylerin klinik özelliklerine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Genel olarak, beslenme müdahalelerinin yalnızca psikoterapi ve ilaç tedavisiyle birlikte kullanıldığında daha yüksek başarı sağladığı görülmektedir (Merino ve ark., 2024). Örneğin, probiyotiklerin ve prebiyotiklerin depresyon tedavisinde önemli bir destek sağladığı, ancak tek başlarına tam bir tedavi sağlamadıkları rapor edilmiştir. Bu bulgular, beslenme müdahalelerinin tedavi sürecine ek olarak kullanılabilecek komplementer tedavi yöntemleri olduğunu göstermektedir. Bağırsak-beyin eksenini düzenleyen müdahalelerin, çocukların genel psikolojik iyileşme sürecine katkıda bulunduğu ve tedavi sürecinin daha sürdürülebilir hale gelmesine yardımcı olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, bu tür tedavilerin yan etkilerinin minimum olduğu ve çocuklar için güvenli olduğu da vurgulanmıştır (Simkin & Arnold, 2020).

Bağırsak-beyin ekseninin psikolojik sağlık üzerindeki etkilerini hedefleyen diğer tedavi yöntemleri arasında, diyet değişikliklerinin yanı sıra meditasyon ve psiko-beslenme terapileri yer almaktadır. Bu tür bütünsel tedavi yaklaşımlarının, depresyon ve anksiyetede uzun vadeli faydalar sağladığı düşünülmektedir. Yapılan bir araştırma, düzenli meditasyon ve beslenme terapilerinin, bağırsak mikrobiyomunu olumlu yönde değiştirerek, duygusal dengeyi desteklediğini göstermiştir (Jiang & Li, 2025).

Ayrıca, fiziksel aktivitenin de bağırsak-beyin eksenini üzerinde olumlu etkileri olduğu, psikolojik iyileşmeyi hızlandırabileceği gösterilmiştir. Egzersiz, serotonin ve dopamin üretimini artırarak, depresyon ve anksiyete belirtilerini azaltabilir (Nikdasti ve ark., 2025).

6. YAN ETKİLER VE GÜVENLİK

Bağırsak-beyin eksenini hedefleyen beslenme müdahaleleri, pediatrik depresyon ve anksiyetede umut verici sonuçlar sunsa da, bu tedavi yöntemlerinin yan etkileri ve güvenlik profili de dikkatlice değerlendirilmelidir. Her tedavi yöntemi gibi, beslenme müdahaleleri de bazı yan etkilere yol açabilir.

Probiyotikler, genellikle çocuklar için güvenli kabul edilir ve çoğu çalışmada yan etki oranları düşüktür. Bununla birlikte, bazı bireylerde probiyotik takviyeleri, başlangıçta gastrointestinal rahatsızlıklar gibi yan etkilere yol açabilir. Özellikle, şişkinlik, gaz birikmesi ve hafif ishal gibi sorunlar, probiyotik kullanımının ilk aşamalarında görülebilir (Jiang & Li, 2025). Bu tür yan etkiler genellikle geçicidir ve tedaviye devam edildikçe azalır. Ancak, probiyotik kullanımı sırasında immün sistemi baskılanmış bireylerde enfeksiyon riski artabilir, bu nedenle probiyotiklerin kullanımının bu tür bireylerde dikkatle izlenmesi gerekmektedir.

Probiyotiklerin uzun dönem kullanımıyla ilgili veri eksikliği bulunmaktadır. Bu nedenle, günlük probiyotik alımının kontrol edilmesi ve gerektiğinde uzman gözetiminde yapılması önerilmektedir (Simkin & Arnold, 2020).

Prebiyotikler genellikle güvenli kabul edilir, ancak bazı çocuklarda prebiyotik takviyelerinin gastrointestinal sistemdeki etkileşimleri nedeniyle yan etkiler gözlemlenebilir. Özellikle fermente liflerin aşırı alımı, gaz, şişkinlik ve karın ağrısı gibi sorunlara yol açabilir. Bu yan etkiler genellikle, prebiyotiklerin bağırsak mikrobiyomu üzerinde etkisini göstermeye başladığı ilk birkaç hafta içinde görülür (Merino ve ark., 2024). Prebiyotiklerin, bağırsak mikrobiyomunun düzenlenmesindeki rolü göz önünde bulundurulduğunda, düşük dozda başlanarak, etkilerin izlenmesi ve dozu zamanla artırılması önerilmektedir. Prebiyotiklerin uzun vadeli kullanımıyla ilgili daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Bağırsak-beyin eksenini hedefleyen diyet değişiklikleri, bazı çocuklarda diyetle ilişkili besin intoleransları ve aşırı hassasiyetler gibi sorunlara yol açabilir. Örneğin, düşük glisemik indeksli diyetle başlamak, bazı çocuklarda başlangıçta enerji eksikliği hissine neden olabilir. Ayrıca, protein alımının artırılması bazı çocuklarda böbrek fonksiyonlarını zorlayabilir; bu nedenle, böbrek hastalığı olan çocuklarda protein alımının dikkatlice izlenmesi gerekir (Nikdasti ve ark., 2025). Diyet değişiklikleri, özellikle çocuklar için

dikkatle yönlendirilmelidir. Sağlıklı ve dengeli bir diyetin sağlanması, çocuğun besin ihtiyaçlarının karşılanmasını ve potansiyel besin eksikliklerinin önlenmesini sağlamalıdır.

Bağırsak-beyin eksenini hedef alan tedavi yöntemlerinin genel güvenliği, büyük ölçüde kullanılan probiyotiklerin, prebiyotiklerin ve diyet değişikliklerinin türüne ve uygulanma şekline bağlıdır. Çoğu çalışmada, bağırsak mikrobiyomu düzenleyici müdahaleler pediatrik hastalar için güvenli ve yan etkisi düşük kabul edilmiştir. Ancak, her tedaviye başlanmadan önce, bireysel sağlık durumu, varsa mevcut hastalıklar ve tedaviye karşı duyarlılık göz önünde bulundurulmalıdır (Simkin & Arnold, 2020). Bağırsak-beyin eksenini hedefleyen beslenme müdahaleleri, depresyon ve anksiyete tedavisinde güvenli ve etkili bir seçenek olabilir. Ancak, klinik müdahale sürecinde tedavi uzmanı ile düzenli izlem ve kişiye özel öneriler önemlidir. Ayrıca, bu tür tedavilerin multidisipliner bir yaklaşım ile desteklenmesi, tedavi sürecinin etkinliğini artırabilir.

7. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Pediatrik anksiyete ve depresyon, çocuklar ve ergenler arasında giderek artan bir halk sağlığı sorunu olarak öne çıkmaktadır. Geleneksel tedavi yöntemlerinin yanı sıra, bağırsak-beyin eksenini üzerinden yapılan beslenme müdahaleleri, bu ruhsal sağlık sorunlarının tedavisinde önemli bir alternatif sunmaktadır. Bağırsak mikrobiyomunun beyinle olan etkileşimi, serotonin, dopamin ve GABA gibi nörotransmitterlerin üretimi üzerinden ruhsal sağlığı düzenlerken, bağırsak-beyin eksenini hedef alan tedavi yöntemleri depresyon ve anksiyetede iyileşme sağlayabilir (Merino ve ark., 2024).

Yapılan klinik çalışmalar, probiyotik ve prebiyotik takviyelerinin, pediatrik anksiyete ve depresyon tedavisinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Bu beslenme müdahaleleri, bağırsak mikrobiyomunun dengesini sağlayarak, beyindeki kimyasal sinyalleri iyileştirir ve ruh halini düzenler (Simkin & Arnold, 2020). Ayrıca, omega-3 yağ asitleri, B vitaminleri ve magnezyum gibi besin öğelerinin, beyin fonksiyonları üzerinde olumlu etkiler yaratarak depresyon ve anksiyete semptomlarını hafiflettiği gözlemlenmiştir (Nikdasti ve ark., 2025).

Bağırsak-beyin eksenini hedefleyen beslenme müdahalelerinin tedavi sürecine dahil edilmesi, özellikle farmakolojik tedavilerle birlikte kullanıldığında daha etkili sonuçlar doğurabilir. Bununla birlikte, beslenme değişikliklerinin ve takviyelerin kişiye özel düzenlenmesi, tedavi sürecinin başarısını artırmaktadır (Jiang & Li, 2025).

Bağırsak-beyin eksenini üzerinden yapılan beslenme müdahalelerinin pediatrik depresyon ve anksiyete tedavisindeki etkinliği üzerine yapılan çalışmalar henüz başlangıç aşamasındadır. Bu alanda yapılacak daha fazla uzun süreli klinik çalışma, tedavi yöntemlerinin etkinliğini daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır. Özellikle probiyotiklerin, prebiyotiklerin ve beslenme değişikliklerinin, uzun vadeli ruhsal sağlık üzerindeki etkileri ve yan etkilerinin daha ayrıntılı incelenmesi gerekmektedir (Merino ve ark., 2024).

Ayrıca, bağırsak mikrobiyomu ve beyin arasındaki etkileşim üzerine yapılan çalışmaların derinleştirilmesi, bu alandaki tedavi yaklaşımlarını daha etkili hale getirebilir. Diyet değişikliklerinin ve takviyelerin, çocukların genetik yapıları ve mevcut sağlık durumları göz önünde bulundurularak kişiselleştirilmesi, tedavi sürecinin başarı oranını artıracaktır (Simkin & Arnold, 2020).

Bağırsak-beyin eksenini perspektifinden yapılan beslenme müdahaleleri, pediatrik anksiyete ve depresyon tedavisinde önemli bir destekleyici tedavi stratejisi sunmaktadır. Bu tür tedaviler, çocukların duygusal ve psikolojik iyileşme süreçlerine katkı sağlarken, aynı zamanda yan etki riski düşük ve sürdürülebilir bir tedavi seçeneği sunmaktadır. Ancak, her çocuk için bireysel bir tedavi planı oluşturulması, tedavi sürecinin etkinliği için kritik önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

Merino del Portillo, M., Clemente-Suárez, V.J., Ruisoto, P., Jimenez, M., Ramos-Campo, D.J., Beltran-Velasco, A.I., Martínez-Guardado, I., Rubio-Zarapuz, A., Navarro-Jiménez, E., & Tornero-Aguilera, J.F. (2024). Nutritional modulation of the gut–brain axis: A comprehensive review of dietary interventions in depression and anxiety management. *Metabolites*, 14, 549.

Simkin, D.R., & Arnold, L.E. (2020). The roles of inflammation, oxidative stress, and the gut-brain axis in treatment refractory depression in youth: Complementary and integrative medicine interventions. *OBM Integrative and Complementary Medicine*, 5(4), 040.

Nikdasti, A., Khodadadi, E.S., Ferdosi, F., Dadgostar, E., Yahyazadeh, S., Heidari, P., Ehtiati, S., Vakili, O., & Khatami, S.H. (2025). Nutritional strategies in major depression disorder: From ketogenic diet to modulation of the microbiota-gut-brain axis. *Molecular Neurobiology*, 62, 2973-2994.

Romano, K., Shah, A.N., Schumacher, A., Zasowski, C., Zhang, T., Bradley-Ridout, G., Merriman, K., Parkinson, J., Szatmari, P., Campisi, S.C., & Korczak, D.J. (2023). The gut microbiome in children with mood, anxiety, and neurodevelopmental disorders: An umbrella review. *Gut Microbiome*, 4, e18.

Gudipalli, R., Hammad, M., Sampanis, A., & Sartori, S. (2024). The impact of whole dietary changes on depression and anxiety: The hidden role of the gut-brain axis. *Medicine*.

Jiang, Y., & Li, Y. (2025). The role of nutrition and gut microbiome in childhood brain development and behavior. *Frontiers in Nutrition*, 12, 1590172.

Liu, H., Li, X., Shi, Y., Hong, K., Wang, X., & Huang, C. (2025). Gut-brain axis in adolescent depression: A systematic review of psychological implications and behavioral interventions. *Frontiers in Nutrition*, 12, 1644245.

Chen, Z., Chen, Q., & Zhou, L. (2025). Anxiety and depression in pediatric patients with disorder of brain-gut interaction: The role of diarrhea and abdominal pain as key determinants. *Frontiers in Pediatrics*, 13, 1628222.

TEKNOLOJİ VE ÇOCUK SAĞLIĞI: DİJİTAL ÇAĞDA DENGELİ VE GÜVENLİ KULLANMA

Müzeyyen DERİCİ^{1*}, Şadiye DUR²

¹İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Hemşireliği Tezli Yüksek Lisans Programı Öğrencisi, İzmir, Türkiye., 0009-0009-5407-843X

dericimuzeyyen1998.@gmail.com, 5076539894

²İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD., İzmir, Türkiye., 0000-0001-9801-5865, saddiye.dur@gmail.com, 5434190645

Özet

21. yüzyılın yaşam tarzını şekillendiren en önemli unsurlardan biri olan dijital teknoloji, çocukların günlük yaşamına erken yaşlardan itibaren entegre olmuştur. Akıllı telefonlar, tabletler, bilgisayarlar ve internet tabanlı platformlar, çocuklar için bilgiye erişim, eğlence ve sosyalleşme açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Ancak bu teknolojik araçların bilinçsiz ve kontrolsüz kullanımı, çocukların bilişsel, sosyal, duygusal ve fiziksel gelişimlerinde çeşitli sorunlara yol açabilmektedir. Mevcut literatürde, dijital medyanın aşırı kullanımının dikkat eksikliği, hiperaktivite, uyku bozuklukları, depresyon ve anksiyete gibi psikiyatrik belirtilerle ilişkili olduğu gösterilmiştir. Bununla birlikte, dijital araçların uygun rehberlikle ve yaşa uygun biçimde kullanılması, çocukların öğrenme süreçlerine katkı sağlayabilir ve dijital yeterlilik kazanmalarını destekleyebilir. COVID-19 pandemisi ile birlikte dijital medya kullanımı çocuklarda daha da artmış; bu durum hem fırsatları hem de riskleri daha görünür hale getirmiştir. Bu derleme, dijital çağda çocukların teknolojiyle olan etkileşimlerini ele alarak, dengeli ve güvenli kullanımın nasıl desteklenebileceğine dair literatür bilgilerini bir araya getirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk sağlığı, dijital medya kullanımı, ekran süresi, teknoloji bağımlılığı, dijital çağda çocuk gelişimi

TECHNOLOGY AND CHILD HEALTH: BALANCED AND SAFE USE IN THE DIGITAL AGE

¹İzmir Demokrasi University, Institute of Health Sciences Department of Public Health Nursing, Student at Thesis-based Master's Program, İzmir, Türkiye., 0009-0009-5407-843X

dericimuzeyyen1998.@gmail.com, 5076539894

²İzmir Demokrasi University, Faculty of Health Sciences, Department of Paediatrics Nursing, İzmir, Turkey., 0000-0001-9801-5865, saddiye.dur@gmail.com,5434190645

Abstract

As one of the 21st century's most important elements shaping the lifestyle, digital technology has been integrated into children's daily lives from an early age. Smartphones, tablets, computers and internet-based platforms offer important opportunities for children in terms of access to information, entertainment and socialisation. However, unconscious and uncontrolled use of these technological tools can cause various problems in children's cognitive, social, emotional and physical development. Excessive use of digital media has been shown to be associated with psychiatric symptoms such as attention deficit, hyperactivity, sleep disorders, depression and anxiety. However, the use of digital tools with appropriate guidance and in an age-appropriate manner can contribute to children's learning processes and support them to gain digital competence. With the COVID-19 pandemic, digital media use has increased in children, making both opportunities and risks more visible. This review aims to bring together literature on how to support balanced and safe use by addressing children's interactions with technology in the digital age.

Keywords: Child health, digital media use, screen time, technology addiction, child development in the digital age

THE EFFECT OF 2-WEEK NARINGIN ADMINISTRATION ON HIPPOCAMPUS CALBINDIN AND TUBULIN VALUES AFTER CEREBRAL ISCHEMIA-REPERFUSION IN OVARIECTOMIZED RATS

Ayşenur Keskin/ Prof. Dr. Rasim Moğulkoç/ Prof. Dr. Abdulkirim Kasım Baltacı

Selcuk University, Faculty of Medicine, Department of Physiology, Konya-TURKIYE, ORCID ID: 0000-0002-4791-098X

Selcuk University, Faculty of Medicine, Department of Physiology, Konya-TURKIYE, ORCID ID: 0000-0001-6155-6780

Selcuk University, Faculty of Medicine, Department of Physiology, Konya-TURKIYE, ORCID ID: 0000-0003-2461-1212

Abstract

Introduction and Aim: Cerebral ischemia occurs when blood flow to the entire brain or major portions is disrupted, leading to brain tissue damage due to oxygen and glucose deprivation. This study aimed to determine the effects of 2 weeks of naringin supplementation on hippocampal calbindin and tubulin after cerebral ischemia reperfusion in ovariectomized female rats.

Methods: Experimental groups consisting of 36 female Wistar-albino rats were formed as follows: 1-Control group: No anesthesia or surgical procedure was performed. 2-Ovariectomy-Sham Brain I/R Group: After ovariectomy under general anesthesia, carotid artery regions were opened and closed and sham I/R was performed, followed by vehicle administration for 2 weeks (2 weeks, 1 ml 0.25% carboxymethylcellulose). 3-Ovariectomy-I/R Group: After ovariectomy, carotid arteries were ligated for 30 minutes under general anesthesia and reperfusion for 2 weeks after ischemia. 4-Ovariectomy-I/R Sham Treatment Group: After ovariectomy, carotid arteries were ligated under general anesthesia and ischemia was performed for 30 minutes, followed by reperfusion and carrier administration for 2 weeks. 5-Ovariectomy-I/R Naringin Treatment Group: After ovariectomy, carotid arteries were ligated and ischemia was applied for 30 minutes under general anesthesia, followed by reperfusion and Naringin administration for 2 weeks. PCR determined calbindin and alpha/beta-tubulin levels in hippocampus tissue samples obtained from anesthetized animals. Results were defined as mean $\pm$ standard deviation. Kruskal-Wallis analysis of variance and the Mann-Whitney U test were used for intergroup comparisons at a $p < 0.05$ level. $P < 0.05$ level was considered statistically significant.

Results: Hippocampus calbindin and alpha/beta-tubulin levels were significantly reduced by I/R. However, 2 weeks of naringin administration was observed to increase calbindin and alpha/beta-tubulin levels.

Conclusions: Our findings indicated that calbindin and alpha/beta-tubulin values, which were impaired in the hippocampus in brain I/R after ovariectomy in female rats, were significantly improved by 2 weeks of naringin supplementation.

Keywords: Brain Ischemia-Reperfusion, Calbindin, Tubulin, Naringin

OVARIEKTOMİZE SIÇANLARDA SEREBRAL İSKEMİ-REPERFÜZYON SONRASI 2 HAFTALIK NARINGİN UYGULAMASININ HIPOKAMPÜS KALBINDİN VE TÜBÜLİN DEĞERLERİ ÜZERİNE ETKİSİ

Özet

Giriş ve Amaç: Serebral iskemi, beynin tamamının veya ana bölümlerinin kan akışının bozulduğu ve oksijen ve glikoz yoksunluğu nedeniyle beyin dokusu hasarına yol açtığında ortaya çıkar. Bu çalışmada, ovariektomize dişi sıçanlarda beyin-iskemi reperfüzyonu sonrası 2 haftalık naringin takviyesinin hipokampüs kalbindin ve tübülün üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Yöntemler: Wistar-albino tipi 36 dişi sıçandan oluşan deney grupları aşağıdaki gibi oluşturulmuştur: 1-Kontrol grubu: Anestezi veya cerrahi prosedür uygulanmadı. 2-Ovariektomi-Sham Beyin I/R Grubu: Genel anestezi altında ovariektomi yapıldıktan sonra karotid arter bölgeleri açılıp kapatıldı ve sham I/R uygulandı, ardından 2 hafta boyunca çözücü uygulaması yapıldı (2 hafta, 1 ml %0,25 karboksimetilselüloz). 3-Ovariektomi-I/R Grubu: Ovariektomi sonrasında genel anestezi altında karotid arterler 30 dakika boyunca bağlandı ve iskemi sonrasında 2 hafta boyunca reperfüze edildi. 4-Ovariektomi-I/R Sham Tedavi Grubu: Ovariektomi sonrasında genel anestezi altında karotid arterler bağlandı ve 30 dakika boyunca iskemi uygulandı, ardından reperfüzyon ve 2 hafta boyunca taşıyıcı uygulaması yapıldı. 5-Ovariektomi-I/R Naringin Tedavi Grubu: Ovariektomi sonrasında genel anestezi altında karotid arterler 30 dakika boyunca bağlanmış ve iskemi uygulanmış, reperfüzyon ardından 2 hafta boyunca Naringin uygulaması yapılmıştır. Anestezi altındaki hayvanlardan alınan hipokampüs doku örneklerinde PCR ile kalbindin ve alfa/beta-tubulin seviyeleri belirlenmiştir. Sonuçlar ortalama $\pm$ standart sapma olarak tanımlanmıştır. Gruplar arası karşılaştırmalarda Kruskal-Wallis varyans analizi ve $p<0.05$ düzeyi için Mann-Whitney U testi uygulandı. $P<0.05$ düzeyi istatistiksel olarak anlamlı kabul edildi.

Bulgular: Hipkampus korteks kalbindin ve alfa/beta-tubulin düzeyleri I/R ile önemli ölçüde azaldı. Ancak, 2 haftalık naringin uygulamasının kalbindin ve alfa/beta-tubulin düzeylerini arttırdığı gözlemlendi.

Sonuç: Bulgularımız dişi sıçanlarda ovariektomi sonrası beyin I/R'de hipkampusde bozulan kalbindin ve alfa/beta-tubulin değerlerinin 2 haftalık naringin takviyesiyle anlamlı derecede düzeldiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Beyin İskemi-Reperfüzyonu, Kalbindin, Tubulin, Naringin

1. GİRİŞ

Bir organa veya dokuya kan akışının kısıtlanması iskemide, ardından kan akışının ve oksijenin tekrar sağlanması ise perfüzyon olarak tanımlanır (Pan ve ark 2022). İskemide arteriyel kan akışının azalması/durması ile metabolik dengesizlik oluşarak doku hipoksisi gelişir (Eltzschig ve Eckle, 2011). Reperfüzyonun tekrar sağlanması iskemik hasarı azaltmanın en etkili yolu olsa da doku hasarının artmasına ve inflamatuvar yanıt oluşturarak patolojik bir duruma neden olur (Braunwald ve Kloner 1985). Serebral İ/R hasarı; iskemik inme, ensefalopati, perinatal hipoksi-iskemi ve Alzheimer hastalığı gibi ciddi klinik belirtilerle ilişkilidir (Granger ve Kvietys 2015).

İnme, iskemik çekirdek dokuda hücre ölümüne neden olur ancak penumbra rejeneratif tepkiyi tetikler (Ohab ve ark 2006). İnme, haftalar veya aylar içinde iyileşebilir bu da beyin onarımının doğuştan gelen bir kapasitesinin olduğunu göstermektedir (Jin ve ark 2006).

Kalbindin, nöronları zararlı etkenlerden koruyan sitozolik kalsiyum bağlayıcı proteindir tamponlama kapasiteleri aracılığı ile nöronlardaki hücre içi kalsiyum konsantrasyonunu düzenler (Bu ve ark 2003). Nöronlarda hücre yapısına bağlanan kalbindin, sinaptik esneklik için önemli olan kalsiyum havuzlarının düzenlenmesinde rol oynayan proteindir (Druza 2009).

Alfa ve beta tubulinler, tubulin süper ailesi içinde yüksek oranda korunmuş iki proteindir (Oakley 2000). Hücre içi trafik, göç ve mitoz dâhil çok sayıda hücresel süreçte hayati rol oynarlar ayrıca alfa ve beta tubulin heterodimerleri mikrotübülleri oluşturur (Bryan ve Wilson 1971).

2. YÖNTEM

Bu çalışma Selçuk Üniversitesi Deneysel Tıp Uygulama ve Araştırma Merkezi Etik Kurulu'ndan 26.05.2023 tarihinde alınan 2023-03 numaralı onay ile aynı merkezden temin edilen 230-330 gram arası (290gr), 10-12 haftalık 36 Wistar-albino türü dişi sıçanlar üzerinde gerçekleştirildi. Çalışmadan 1 hafta önce standart diyet ve istedikleri kadar su ile beslendi. Sıçanlar 12 saat aydınlık / 12 saat karanlık döngüsünde ortalama 22 ± 2 °C sıcaklıktaki ortamda tutuldu.

Sıçanlara overektomi yapıldıktan 3 gün sonra beyin İ/R operasyonu gerçekleştirildi. Operasyonu takiben 14 gün boyunca naringin tedavisi ve çözücü takviyesi uygulandı. Tedavinin 14. gününden sonra sıçanlar servikal dislokasyonla sakrifiye edildi. Sıçanlardan alınan hipokampus dokuları -80°C' de uygun analiz kitleri ve kimyasalların teminine kadar saklandı. Çalışmanın moleküler analizleri Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi Moleküler Fizyoloji Laboratuvarı'nda yapıldı.

2.1. Deney Grupları

Selçuk Üniversitesi Deneysel Tıp Uygulama ve Araştırma Merkezi'nden alınan 36 Wistar-albino dişi sıçan 5 gruba ayrıldı.

- 1- Kontrol Grubu (n=6): Bu gruptaki hayvanlara herhangi bir anestezi ve cerrahi işlem uygulaması yapılmadı.
- 2- Ovariektomi-Sham Beyin İ/R Grubu (n=6): Bu gruptaki hayvanlara genel anestezi altında ovariektomi yapıldıktan sonra yine genel anestezi altında karotid arter bölgeleri açılıp kapatılarak sham iskemide sağlandı.
- 3- Ovariektomi-İ/R Grubu (n=8): Genel anestezi altında ovariektomi yapıldıktan sonra yine genel anestezi altında sıçanlarda karotid arterler izole edildikten sonra 30 dakika süreyle ligate edilerek iskemide yapıldı.
- 4- Ovariektomi-İ/R Sham Tedavi Grubu (n=8): Genel anestezi altında ovariektomi yapıldıktan sonra yine genel anestezi altında sıçanlarda karotid arterler izole edildikten sonra 30 dakika süreyle ligate edilerek iskemide yapıldı. İskemiden sonraki 14 gün boyunca çözücü uygulaması yapıldı.

5- Ovariektomi-İ/R Naringin Tedavi Grubu (n=8): Genel anestezi altında ovariektomi yapıldıktan sonra yine genel anestezi altında sıçanlarda karotid arterler izole edildikten sonra 30 dakika süreyle ligate edilerek iskemi yapıldı. İskemiden sonraki 14 gün boyunca Naringin uygulaması yapıldı.

2.2. Ovariektomi Oluşturmada Uygulanan Cerrahi İşlemler

Cerrahi işlem öncesinde Ketamin HCl 60mg/kg ve xylazine HCl 5mg/kg karışımı intraperitoneal uygulanarak genel anestezi sağlandı. Anesteziyi takiben abdomen bölgesi tıraş edilerek insizyonla batına girildi. İpek iplik ile fallop tüpleri bilateral olarak bağlandı ve ovaryumlar çıkarıldı. Bölge kapatılarak yara iyileşmesi için beklenildi.

2.3. İ/R Oluşturmada Uygulanan Cerrahi İşlemler

Ovariektomi işleminden 3 gün sonra Sham İ/R ve İ/R gruplarına Ketamin HCl 60mg/kg ve xylazine HCl 5mg/kg karışımı periton içi uygulanarak genel anestezi sağlandı.

İ/R gruplarındaki sıçanların, anestezi sonrasında boyun bölgesi tıraş edildi. Boyun orta hatta ventral insizyon yapıldı. Sağ ve sol ana karotid arterler etrafındaki dokulardan izole edilerek ortaya çıkarıldı. Bilateral ana karotid arter oklüzyonu yapılarak 30 dakikalık iskemi oluşturularak 25°C'de bekletildi. 30 dakikalık iskeminin ardından reperfüzyon sağlandı ve insizyon dikildi.

Sham İ/R grubundaki sıçanlara anestezi sonrasında boyun bölgesi tıraş edildi. Boyun ventral orta hatta servikal insizyon yapıldı, sağ ve sol ana karotid arterler izole edildi, ligasyon yapılmadan insizyon dikildi.

2.4. Real-Time qPCR Analizi

Kalbindin, alfa tubulin ve beta tubulin genlerinin ekspresyonunu belirlemek amacıyla Real-Time qPCR analizi uygulandı.

2.5. Hipokampüsten RNA İzolasyonu

Real-Time qPCR analizi ile kalbindin, alfa tubulin ve beta tubulin genlerinin ekspresyonunu belirlemek için önce ticari kit (Bio Basic; Kanada) kullanılarak total RNA izole edildi.

2.6. cDNA Sentezi

RNA izolasyonu sonucu elde edilen total RNA'daki mRNA, ticari kit (OneScript Plus, ABM; Kanada) kullanılarak cDNA'ya dönüştürüldü. Örneklerden eşit miktarlarda alınarak üretici firma tarafından önerilen protokole uygun olarak cDNA sentez karışımı hazırlandı.

Tablo 2.1. Total RNA'dan cDNA elde etmek için hazırlanan cDNA sentez karışımı.

Bileşen	Miktar
5X RT Buffer	4 µL
dNTP	1 µL
Primers	1 µL
OneScript Plus RTase	1 µL
Nuclease free H2O	3 µL

Her örnek için 10 µL karışım, 10 µL RNA örneği üzerine ilave edilerek pipetaj ile karışması sağlandı. Tüpler Thermal Cycler (Bio-Rad, ABD) cihazına yerleştirilerek kitte belirtilen protokol ile revers transkripsiyon programı çalıştırıldı. Programın ilk basamağında 55°C' de 15 dakika cDNA sentezi gerçekleştirildi, daha sonra 85°C' de 5 dakika denatürasyon yapıldı ve son basamakta 4°C' de bekletildi. Nanodrop ile cDNA miktarları ve saflığı ölçüldü. Örnekler qPCR gerçekleştirilene kadar -20°C' de saklandı.

2.7. Kalbindin, Alfa Tubulin ve Beta Tubulin Genlerinin Ekspresyonlarının Belirlenmesi

Herhangi bir müdahalede bulunulmamış Kontrol grubu sıçanlarının hipokampus dokularından elde edilen cDNA örnekleri kullanılarak, 1/1, 1/2, 1/4, 1/8, 1/16 ve 1/32 oranlarına göre dilüe edildi. Primerlerin optimum sıcaklıkta bağlanabilmesi için sıcaklık aralıkları test edilerek standardizasyon yapıldı.

Hedef gen ekspresyonunun mRNA düzeyinde analizi için kullanılan primerler, üretici firmadan (Sentebiolab, Türkiye) temin edildi (Tablo2.2). Referans gen olarak Oligomer (Türkiye) firması tarafından sentezlenen GAPDH kullanıldı. Her reaksiyonda yaklaşık 50 ng kadar primer kullanıldı.

Tablo 2.2. Real Time PCR için kullanılan primerler.

Gen	Primer Dizisi	Fonksiyonu
Kalbindin İleri	5'-ATTTTCGACGCTGACGGAAGT-3'	Hedef Gen
Kalbindin Geri	5'-AGGTGATAACTCCAATCCAGCC-3'-3'	Hedef Gen
Beta Tubulin İleri	5'-GCAACCAGATCGGGGCCA-3'	Hedef Gen
Beta Tubulin Geri	5'-GTTCATGATGCGGTTCGGGAT-3'	Hedef Gen
Alfa Tubulin İleri	5'-GGAGCTCTACTGCCTGGAACAT-3'	Hedef Gen
Alfa Tubulin Geri	5'-CAATAACTGTGGGTTCCAGGTCTAC-3'	Hedef Gen
GAPDH İleri	5'-GGGCCAAAAGGGTCATCATC-3'	Referans Gen
GAPDH Geri	5'-AACCTGGTCCTCAGTGTAGC-3'	Referans Gen

Hazır ticari kit (BlaStaq 2X qPCR Master Mix, ABM, Kanada) kullanılan PCR reaksiyonları, toplam 20 µl hacimde gerçekleştirildi. Reaksiyon için kullanılan bileşenler tablodaki miktarlara göre hazırlandı (Tablo 2.3).

Tablo 2.3. PCR için reaksiyon içeriği.

Bileşen	Miktar
Master Mix (Enzyme, dNTP, Mg, buffer and water)	10 µl
cDNA	5 µl
İleri primer	1 µl
Geri primer	1 µl
Nuclease-free H ₂ O	3 µl

Primerlerin optimizasyonu sonrasında PCR koşulları ayarlandı. Enzim aktivasyonu 95°C' de 3 dakika, denatürasyon 95°C' de 10 saniyede, bağlanma ve polimerizasyon 40 döngüde, 60°C' de 1 dakika gerçekleştirildi. Reaksiyonlar CFX Connect Real-Time PCR Detection System (Bio-Rad, ABD) kullanılarak gerçekleştirildi. Analiz sonuçları Livak ve Schmittgen'in geliştirdiği 2-ΔΔCT yöntemi kullanılarak değerlendirildi (Livak ve Schmittgen 2001).

2.8. İstatistik

Gruplardaki niceliksel verilerin normal dağılıma uygunluğu Tek örneklem Kolmogorov Smirnov testi ile incelendi. Normal dağılıma uyum göstermeyen değişkenler dönüşüm uygulanarak normal dağılıma uygun hale getirilerek, farklı zaman sürelerindeki gruplara ilişkin niceliksel değerlerin karşılaştırılmasında Çok Yönlü Varyans Analizi (MANOVA-Multivariate Analysis of Variance) kullanıldı. Çalışmada P<0,05 değeri istatistiksel anlamlılık sınırı olarak kabul edildi.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Kalbindin Gen Ekspresyonu Bulguları

Hipokampüsten elde edilen verilere göre, kalbindin gen ekspresyonu Kontrol ve Sham grubu arasında bir farklılık göstermedi. İ/R ve İ/R+ Çözücü gruplarında ise kalbindin gen ekspresyonunda azalma görüldü. Naringin takviyesi uygulanan İ/R+ Naringin grubunda ise azalmanın önlenmesine ilave olarak önemli bir artış görüldü.

3.2. Alfa Tubulin Gen Ekspresyonu Bulguları

Hipokampüsten elde edilen veriler, alfa tubulin gen ekspresyonunun Kontrol ve Sham grubu için değişmediğini yakın düzeylerde olduğunu gösterdi. İ/R ve İ/R+ Çözücü gruplarında alfa tubulin ekspresyonu azaldı. İ/R+ Naringin grubunda tedavinin etkisiyle, İ/R'nin neden olduğu azalma önlendi ve ekspresyonun artmasını sağladı.

3.3. Beta Tubulin Gen Ekspresyonu Bulguları

Hipokampus verilerine göre, Beta Tubulin gen ekspresyonu Kontrol ve Sham grubunda fark göstermedi. İ/R ve İ/R+ Çözücü gruplarında beta tubulin ekspresyon düzeyi azaldı. İ/R+ Naringin grubunda ise beta tubulin ekspresyon düzeyi tedavinin etkisiyle Kontrol ve Sham gruplarının düzeylerini geçerek artış gösterdi.

Mevcut çalışmada hipokampusün kalbindin değeri İ/R ile düşerken 2 haftalık naringin tedavisi ile belirgin şekilde artış gösterdi. Kalbindin, sitozolik bim bağlayıcı protein olup nöronları zararlı etkenlerden korur (Bu ve ark 2003). Nöronlarda hücreyel yapılar bağlanan kalbindin, sinaptik esneklik için önemli olan kalsiyum havuzlarının düzenlenmesinde rol oynayan önemli bir proteindir (Druga, 2009). Farklı pro-apoptik yolları inhibe ederek nöron ölümünü engeller (Kook ve ark 2014). Nöroprotektif fonksiyonları olduğu düşünülsede, bu görüş genel olarak desteklenmemektedir (Mojumder ve ark 2008). Gerçekleştirilmiş olan bir çalışmada lewy cisimcikli demansta ve normal vakalarda ve tek taraflı rotenon fare modelinde kalbindin+ nöronları ve alfa syn katılımını inceleyerek alfa syn agregasyonunu, kalbindin ekspresyonunu ve oksidatif stres arasındaki etkileşimi araştırılmış olup bu çalışmada lewy cisimcikli demans vakalarında normal vakalara kıyasla artan kalbindin+ nöronları bulunmuştur (Rcom-H'cheo-Gauthier ve ark 2016).

Araştırmamızda bir başka bulgu olarak tubulin değerleri hipokampüste incelenmiş olup bu parametre de iskemi reperfüzyonla azalırken naringin tedavisi ile tekrar artış göstermiştir. Mikrotübüller alfa ve beta Tubulin heterodimerlerinden oluşur, hücre içi trafik, göç ve mitoz dâhil çok sayıda hücreyel süreçte hayati rol oynar. Alfa ve beta tubulinler, tubulin süper ailesi içinde yüksek oranda korunmuş iki proteindir (Oakley 2000). Alfa I Tubulin (TUBA1A), gelişim sırasında proliferatif ventriküler bölgede genellikle bulunmaz (Keays ve ark 2010). Yetişkinlikte ise çeşitli nöral yapılarda ve SGZ ve SVZ'de eksprese edilir (Bamji ve Miller, 1996). TUBA1A, Tip-4 ve Tip-5 hücrelerde eksprese edilirken, Tip-1, Tip-2 ve Tip-3 hücrelerde eksprese edilmez (Keays ve ark 2010).

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Mevcut çalışmada hipokampusün kalbindin değeri İ/R ile düşerken 2 haftalık naringin tedavisi ile belirgin şekilde artış gösterdi. Kalbindin, sitozolik bim bağlayıcı protein olup nöronları zararlı etkenlerden korur (Bu ve ark 2003). Nöronlarda hücreyel yapılar bağlanan kalbindin, sinaptik esneklik için önemli olan kalsiyum havuzlarının düzenlenmesinde rol oynayan önemli bir proteindir (Druga, 2009). Farklı pro-apoptik yolları inhibe ederek nöron ölümünü engeller (Kook ve ark 2014). Nöroprotektif fonksiyonları olduğu düşünülsede, bu görüş genel olarak desteklenmemektedir (Mojumder ve ark 2008). Gerçekleştirilmiş olan bir çalışmada lewy cisimcikli demansta ve normal vakalarda ve tek taraflı rotenon fare modelinde kalbindin+ nöronları ve alfa syn katılımını inceleyerek alfa syn agregasyonunu, kalbindin ekspresyonunu ve oksidatif stres arasındaki etkileşimi araştırılmış olup bu çalışmada lewy cisimcikli demans vakalarında normal vakalara kıyasla artan kalbindin+ nöronları bulunmuştur (Rcom-H'cheo-Gauthier ve ark 2016).

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

Araştırmamızda bir başka bulgu olarak tubulin değerleri hipokampüste incelenmiş olup bu parametre de iskemi reperfüzyonla azalırken naringin tedavisi ile tekrar artış göstermiştir. Mikrotübüller alfa ve beta Tubulin heterodimerlerinden oluşur, hücre içi trafik, göç ve mitoz dâhil çok sayıda hücresel süreçte hayati rol oynar. Alfa ve beta tubulinler, tubulin süper ailesi içinde yüksek oranda korunmuş iki proteindir (Oakley 2000). Alfa I Tubulin (TUBA1A), gelişim sırasında proliferatif ventriküler bölgede genellikle bulunmaz (Keays ve ark 2010). Yetişkinlikte ise çeşitli nöral yapılarda ve SGZ ve SVZ’de eksprese edilir (Bamji ve Miller, 1996). TUBA1A, Tip-4 ve Tip-5 hücrelerde eksprese edilirken, Tip-1, Tip-2 ve Tip-3 hücrelerde eksprese edilmez (Keays ve ark 2010).

Mevcut araştırmanın sonuçlarına bakıldığında İ/R sonucu nöronlarda koruyucu etkinliğe sahip olan kalbindin değerleri ile nörojenizde etkili olan Tubulin seviyeleri de belirgin şekilde baskılanmıştır. Ancak 2 hafta süreli peritonici naringin takviyesi overektomize sıçanlarda İ/R’ye bağlı olarak meydana gelen nörolojik yetmezlik ve nörojeniz üzerine pozitif bir etki oluşturmuştur. Gelecekte yapılacak olan çalışmalarda farklı deney süresi ve uygulama zamanı ve bu yollardaki moleküllerin araştırılmasıyla mekanizma daha detaylı bir şekilde açıklanabilir.

KAYNAKLAR

- Bamji, S. X., & Miller, F. D. (1996). Comparison of the expression of a T alpha 1:nlacZ transgene and T alpha 1 alpha-tubulin mRNA in the mature central nervous system. *The Journal of comparative neurology*, 374(1), 52–69. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1096-9861\(19961007\)374:1<52::AID-CNE4>3.0.CO;2-M](https://doi.org/10.1002/(SICI)1096-9861(19961007)374:1<52::AID-CNE4>3.0.CO;2-M)
- Braunwald, E., & Kloner, R. A. (1985). Myocardial reperfusion: a double-edged sword?. *The Journal of clinical investigation*, 76(5), 1713–1719. <https://doi.org/10.1172/JCI112160>
- Bryan, J., & Wilson, L. (1971). Are cytoplasmic microtubules heteropolymers? *Proc Natl Acad Sci U S A*, 68(8), 1762-1766. doi:10.1073/pnas.68.8.1762
- Bu, J., Sathyendra, V., Nagykerly, N., & Geula, C. (2003). Age-related changes in calbindin-D28k, calretinin, and parvalbumin-immunoreactive neurons in the human cerebral cortex. *Exp Neurol*, 182(1), 220-231. doi:10.1016/s0014-4886(03)00094-3
- Druga, R. (2009). Neocortical inhibitory system. *Folia Biol (Praha)*, 55(6), 201-217. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/20163769>
- Eltzschig, H. K., & Eckle, T. (2011). Ischemia and reperfusion--from mechanism to translation. *Nat Med*, 17(11), 1391-1401. doi:10.1038/nm.2507
- Granger, D. N., & Kvietys, P. R. (2015). Reperfusion injury and reactive oxygen species: The evolution of a concept. *Redox Biol*, 6, 524-551. doi:10.1016/j.redox.2015.08.020
- Jin, K., Wang, X., Xie, L., Mao, X. O., Zhu, W., Wang, Y., . . . Greenberg, D. A. (2006). Evidence for stroke-induced neurogenesis in the human brain. *Proc Natl Acad Sci U S A*, 103(35), 13198-13202. doi:10.1073/pnas.0603512103
- Keays, D. A., Cleak, J., Huang, G. J., Edwards, A., Braun, A., Treiber, C. D., . . . Flint, J. (2010). The role of Tuba1a in adult hippocampal neurogenesis and the formation of the dentate gyrus. *Dev Neurosci*, 32(4), 268-277. doi:10.1159/000319663
- Livak, K. J., & Schmittgen, T. D. (2001). Analysis of relative gene expression data using real-time quantitative PCR and the 2^{(-Delta Delta C(T))} Method. *Methods*, 25(4), 402-408. doi:10.1006/meth.2001.1262
- Mojumder, D. K., Wensel, T. G., & Frishman, L. J. (2008). Subcellular compartmentalization of two calcium binding proteins, calretinin and calbindin-28 kDa, in ganglion and amacrine cells of the rat retina. *Mol Vis*, 14, 1600-1613. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/18769561>
- Oakley, B. R. (2000). An abundance of tubulins. *Trends Cell Biol*, 10(12), 537-542. doi:10.1016/s0962-8924(00)01857-2
- Ohab, J. J., Fleming, S., Blesch, A., & Carmichael, S. T. (2006). A neurovascular niche for neurogenesis after stroke. *J Neurosci*, 26(50), 13007-13016. doi:10.1523/JNEUROSCI.4323-06.2006
- Pan, Y., Wang, X., Liu, X., Shen, L., Chen, Q., & Shu, Q. (2022). Targeting Ferroptosis as a Promising Therapeutic Strategy for Ischemia-Reperfusion Injury. *Antioxidants (Basel)*, 11(11). doi:10.3390/antiox11112196
- Rcom-H'cheo-Gauthier, A. N., Davis, A., Meedeniya, A. C. B., & Pountney, D. L. (2016). Alpha-synuclein aggregates are excluded from calbindin-D28k-positive neurons in dementia with Lewy bodies and a unilateral rotenone mouse model. *Mol Cell Neurosci*, 77, 65-75. doi:10.1016/j.mcn.2016.10.003

İSMET ÖZEL'İN SENİ OLAN YENİLGİ ŞİİRİNİN ONTOLOJİK TAHLİL YÖNTEMİ İLE ÇÖZÜMLENMESİ

Gamze Oğuz¹/Doç. Dr. Ahmet Uslu²

¹Dumlupınar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, gamze.n.oguz@gmail.com, Orcid No: [0009-0000-6705-6007](https://orcid.org/0009-0000-6705-6007)

Öz

İsmet Özel, modern Türk şiirinin en özgün seslerinden biridir. *Seni Olan Yenilgi* adlı şiiri; bireysel bir çıkmazdan ziyade, insanın ben ve sen arasında oluşan varoluşsal ilişkisinin dramatik boyutlarını derinlemesine işler. İsmail Tunalı'nın sanat ontolojisi yöntemi, bu şiirin yapısal ve anlamsal katmanlarını çözümlemek için güçlü bir zemin sunar. Tunalı'ya göre bir sanat eseri, kendine özgü bir varlık alanıdır. Bu alan, ses tabakasından başlayarak anlam, nesne, karakter ve kader tabakasına kadar uzanan hiyerarşik bir bütünlük içinde anlaşılabilir.

Bu çerçevede şiir, öncelikle ses ve ritim unsurlarıyla bir atmosfer yaratır; kalın ve ince ünlülerin dengeli kullanımı, edebî eserin temelini oluşturur. Anlam katmanında yarasa, savaşçı, piç ve aşk çocukları gibi imgeler bireyin özgün bir benlik inşa etme mücadelesini somutlaştırır. Şaire göre gemileri yakmak eylemi, geri dönüşü olmayan bir tavrın ve köklü bir özgürleşme iradesinin göstergesidir. Karakterler, şiirde temsil ettikleri savaşçı, büyücü, yaşlı gibi kalıplaşmış tipler üzerinden anlam kazanır. Yolculuk, fiziksel bir yok oluşla sonuçlansa da kader sen oldun dizesinde somutlaşan bir varoluş dönüşümüdür. Mavi gözler ise bu çetin sürecin nihai huzur ve tamamlanmışlık idealidir.

Tunalı'nın ontolojik yöntemi, şiirin yalnızca sözel güzelliğini değil, aynı zamanda onun felsefi derinliğini ve insan varoluşuna dair söylediklerini nesnel bir şekilde ortaya koymayı mümkün kılar. *Seni Olan Yenilgi* eseri, Tunalı'nın kuramı ışığında okunduğunda varoluşsal bir kaynak olarak anlam kazanır. Bu analiz, hem İsmet Özel şiirinin karmaşıklığını anlamak hem de sanat ontolojisinin edebî metinlere nasıl farklı bir bakış açısı getirdiğini göstermesi bakımından önem taşır.

Anahtar Kelimeler: Sanat Ontolojisi, İsmet Özel, İsmail Tunalı, Varoluş, Yenilgi

Abstract

İsmet Özel is one of the most distinctive voices in modern Turkish poetry. His poem *Seni Olan Yenilgi* (The Defeat That Is You) delves deeply not into a personal impasse, but into the dramatic dimensions of the existential relationship formed between the "I" and the "you." İsmail Tunalı's method of art ontology provides a strong foundation for analyzing the structural and semantic layers of this poem. According to Tunalı, a work of art is a unique realm of existence. This realm can be understood as a hierarchical whole, starting from the layer of sound and extending through meaning, object, character, and finally, the layer of fate.

Within this framework, the poem first creates an atmosphere through elements of sound and rhythm; the balanced use of back and front vowels forms the foundation of the literary work. In the layer of meaning, images such as the bat, warrior, bastard, and children of love concretize the individual's struggle to construct an authentic self. In the poet's view, the act of burning the ships signifies an irreversible stance and a profound will for liberation. The characters gain meaning through the archetypes they represent in the poem, such as the warrior, the sorcerer, and the elder. Although the journey concludes with a physical disappearance, fate manifests as an existential transformation crystallized in the line *you became*. The blue eyes represent the ultimate ideal of peace and completion attained through this arduous process.

Tunalı's ontological method makes it possible to objectively reveal not only the verbal beauty of the poem but also its philosophical depth and its statements on human existence. When read in the light of Tunalı's theory, *Seni Olan Yenilgi* gains significance as an existential document. This analysis is important both for understanding the complexity of İsmet Özel's poetry and for demonstrating how the ontology of art brings a distinct perspective to literary texts.

Keywords: Art Ontology, İsmet Özel, İsmail Tunalı, Existence, Defeat.

Giriş

Bu çalışma, modern Türk şiirini derinden etkileyen İsmet Özel'in 1962 yılında yayımlanan *Seni Olan Yenilgi* şiirini yapısal ve anlamsal katmanlarını çözümlemeyi amaçlamaktadır. Yazarın erken dönem siyasi ve bireysel sorgulamaları, radikal bir kopuşu ve yeni bir varoluşsal arayışı göstermesi bakımından şiir büyük bir önem taşımaktadır. Bu varoluşsal dönüşümün şiirdeki izlerini bulmak açısından İsmail Tunalı'nın Sanat Ontolojisi kuramına dayalı ontolojik tahlil yöntemi esas alınmıştır.

Ontolojik tahlil, sanat eserini herhangi bir nesne olarak değil kendine özgü bir varlık diğer bir deyişle ontik bütünlük olarak ele alır. Varlığı ön yapı ile arka yapı şeklinde tabakalara ayırarak inceler. Bu yaklaşım, metnin varoluşsal temasını ve sanatsal yapısını oluşturan çeşitli ilişkileri ortaya çıkarmayı mümkün kılar. Sadece görünen kısmı ve şekliyle ilgilenmez. Şiir bu bağlamda yenilgi kavramını salt, basit bir başarısızlığa işaret etmez. Sen ile kurulan diyalektik içindeki bireyin varoluşsal özgürlüğe ulaşma çabasını somutlaştırır. Bu tahlil, şiirdeki yanan gemiler ve yürekli savaşçılar gibi karakter tabakalarının benliğin kendini ispat etme ve hakikatle bütünleşerek kaderini nasıl oluşturduğunu belirginleştirmektedir. Nihayetinde bu değerlendirme İsmet Özel şiirindeki temel varlık sorunlarına yeni bir bakış açısı sunarak edebiyat araştırmalarına katkı sunmayı hedeflemektedir.

1. Ontolojik Yönteme Kısa Bir Bakış

Ontoloji terimi Türk Dil Kurumu Sözlüğüne göre varlık bilimi olarak adlandırılmaktadır. Kelime, Yunanca ontos (varlık) ve logos (bilgi, bilim) kelimelerinin birleşiminden meydana gelir. Cevizci'ye göre "*Felsefe tarihinde farklı şekillerde anlaşılmış olmasına rağmen, ontoloji çoğunluk metafiziğin bir dalı olarak görülmüş, genel olarak varlığın bilimi olma anlamında, varlığın doğası ve gerçekliğin kategorik yapısı benzeri konularla meşgul olan felsefe disiplini diye değerlendirilmiştir*" (Cevizci, 2005:1266). Ontolojinin Türkçe eserlere kaynaklık etmesi açısından İsmail Tunalı'nın Sanat Ontolojisi çalışması önem taşımaktadır. "*Ontolojik inceleme yöntemi edebiyat ve sanat kuramında yapısal bir zihniyetin ürünüdür. Bu yöntem ile şiiri hem iç yapı hem de dış yapı olarak derinlemesine incelenir*" (Burhanlı, 2022:280). Bu görüşü benzer şekilde Tunalı da çalışmasında değerlendirir. Nitekim ontolojik yöntemin zemininde sanat eserinin bir varlık biçimi olarak incelenmesi yer alır. Tunalı, bu incelemeyi sistematik bir hâle getirmek için sanat ontolojisini, sanat eserinin varlık yapısını oluşturan ana öğelere ayırarak analiz eder. Ona göre bir sanat eseri, kendine özgü bir dünya ortaya koyan bir bütündür ve bu dünyayı anlamak için eserin çoklu katmanlarını irdelemek gerekir. Tunalı, bu yöntemle yapılan tahlillerin somut zemine dayanmasından ötürü nesnel sonuçların ortaya çıktığını savunur. "*Ontolojik yöntem aynı zamanda objektiviteye dayanan bir yöntemdir*" (Tunalı, 2002:117). Ona göre edebî metin ön ve arka yapı olmak üzere iki ana yapıya ayrılır.

Ön yapı, sanat eserinin duyularla algılanabilen, maddesel yönünü temsil eder. Gerçek varlık alanına aittir, diğer bir deyişle kendi başına var olan somut bölümdür. Bu bölüm ses tabakası adı verilen tek bir tabakadan oluşmaktadır. İlk katmanı oluşturan ses tabakası, şiirin en alt ve temel parçasıdır. Sesler, kelimeler, harfler, heceler, ritim, vezin, kafiye, aliterasyon ve asonans gibi malzemeler bu tabakayı meydana getirir. Arka yapı ise metnin anlamsal, tinsel ve estetik içeriğini barındırır. Bu yapı, ön yapının aracılığıyla okuyucu bilincinde hayat bulan düşünsel varlık alanıdır. Arka yapı dört alt tabakaya ayrılır; basitten karmaşığa ve somuttan soyuta doğru bir hiyerarşi ile dallanır.

"*İkinci tabaka anlam tabakasıdır. Anlam tabakası, edebiyat eserinde görünmeyeni gösteren, derinlerde kalan anlamları ortaya çıkaran bir tabakadır*" (Burhanlı, 2022:282). Kelimelerin ve cümlelerin sözlük anlamları, yan anlamları, mecazları, simgeleri ve oluşturduğu diğer çeşitli anlam birlikleri bu katmanda irdelenir. "*İkinci aşamada cümleler tek tek anlam ve yapı bakımından incelenir (syntax). Böylece anlamı bağlamında birbiriyle ilişkilendirilen kelimelerin yardımıyla şiirin genel anlamı görünür hale getirilir*" (Deveci, 2024:173). Tunalı anlamının önemine şu cümlelerle değinir:

“Her sanat eserinde bir anlamlama söz konusudur. Sanatçı, eseriyle bize bir şeyler bildirir; bu bildirdiği şeyleri anlıyorsak ancak sanat eserinin arka yapısına, derinliğine nüfuz edebiliriz” (Tunalı, 2002:95). Üçüncü katman nesne tabakasını oluşturur. “Üçüncü aşama olan şematik görüşler tabakası, olayların ve nesnelerin verilme biçimini, yani sanatçının dünyaya bakışını ifade eder” (Uslu, 2025:2). Bu tabaka; sanat eserinin ham maddesini (ses, kelime vb.), biçimini ve duyuyla doğrudan algılanan bütün özellikleri içerir. Diğer tabaka karakter tabakasıdır. “Şairin ruhsal yapısı ve karakteri hakkında derin bilgilere ulaşmak mümkündür. Şairin görünür davranışlarından ziyade arka planda yer alan ruhsal tutumları ve karakter özellikleri önem kazanır” (Yüksel, 2025:109). Tunalı bu tabakayı şu şekilde açıklar: “Bu tabaka ruhi bir tabakadır. Çünkü bizonda insanın moral özelliğini ve karakterini görürüz. Yani insanda, ruhsal olan önceden biçim verilmiş ve insanın özünde aynı kalan şeyi” (Tunalı, 2002: 110).

Son katman en üst ve en soyut olan kader tabakasıdır. Tunalı’ya göre kader bütün insanları çevreleyen bir tabakadır. Karakterlerin ya da olayların yaşadığı evrensel bir yazgısını ve kaçınılmazlığı ifade eder. Bu katmanda, eserin ortaya koyduğu varoluşsal anlam ve felsefî derinlik yer almaktadır.

Sonuç itibarıyla ontolojik tahlil, edebî eseri en alt tabakadan başlayarak en üst tabakaya doğru hiyerarşik bir düzenle incelemeyi gerektirir. Her bir tabaka, bir üstteki tabakanın oluşmasına zemin hazırlar ve tüm tabakalar bir araya gelerek şiirin ontik bütünlüğünü ortaya çıkarır. Bu bağlamda İsmet Özel’in *Seni Olan Yenilgi* şiirinin tahlili için ontolojik yöntem güçlü bir zemin kurar. Şiirin ana malzemesi olan dil, ben ve sen arasındaki varoluşsal çıkmazın içeriğini taşır. Nihayetinde, bu yapı insan ilişkilerinin özünde var olan kaçınılmaz bir ontolojik yenilgi hakikatini açığa çıkarır.

2. Ontolojik Çözümleme: Seni Olan Yenilgi Şiir İncelemesi

*Senin karanlığına kanat vuran yarasalar
başka bir göğe germişler kendilerini
yürekli savaşçılar olmuşlar
gemilerini yakmışlar ve silahlarını bilerken
kanlarına yansımış gece*

*senin sularına inen yırtıcılar
ve piçler yani aşk çocukları
yanan gemilerin suya yankısı oluyorlarmış
yaşlı büyücüler söylediler
çingene çocukların gülleri mor olmadı
aşka bunaltıları onlar getirmediler*

*onlara dayanıyorum yürekli savaşçılara
saçları uzun bir unutkanlıkla örülmüş
kanlarının ardında tehlikeler yürüyen
korkunun gözlerini aradığı omuzlarında
gittiler, yittiler arasında boğuk seslerinin*

*tozuyan atlarının yelelerine baktılar ve
sen oldun*

ve seni gördüm, eğninde bir mavi gözlerin vardı (Özel, 2023:21-22).

2.1.Ön Yapı/Şiirin Ses Tabakası

En temel katman olan ses tabakası, eserin fiziksel ve duysal altyapısını diğer bir deyişle ses ve ritim unsurunu oluşturur. Bu tabaka, anlamın henüz oluşmadığı ancak onu taşıyacak olan duysal zeminin inşa edildiği yerdir. Anlam, bu ses zemininin üzerinde kat kat yükselir.

Şiirin ses tabakası, ilk olarak belirli seslerin tekrarıyla oluşturulmuştur. Bu tekrarlar kulağa müzikalite hissi vermektedir. Metin 3 kıta, 16 dize ve 126 kelimeden oluşmaktadır.

Kalın Ünlüler: a (56), ı (18), u (7), o (2) Toplam 83 tane kalın ünlü kullanılmıştır.

İnce Ünlüler: i (36), e (31), ü (12), ö (4) Toplam 83 tane ince ünlü kullanılmıştır.

Şairin kalın ve ince ünlülerin eşit sayıda kullanması son derece çarpıcıdır. Bu, şiirin dengeli bir zemin üzerine kurulduğunu gösterir. Bu dengenin anlam katmanına yansması ise şu şekildedir: Şiir, karanlık ve savaşın (kalın ünlüler) içinden doğan hüznün ve umudun (ince ünlüler) öyküsüdür. Bir taraf diğerine baskın gelmez; yenen ya da yenilen taraf yoktur. İkisi taraf da iç içe geçmiş haldedir. İlk kıta yoğun biçimde /k/ ve /g/ seslerini taşır. Sert ve yumuşak damak sessizleri /k/ ve /g/ sesleri şiire ürpertici ve karanlık bir atmosfer verir. Karanlığına kanat vuran, başka, göğ, germişler, savaşçılar, gemilerini, silahlarını kanlarına gibi kelimeler okuyucuda gizemli bir duygu yaratır. Karanlık, kanat, kan gibi kelimelerle şair tehlikeli ve epik bir ortamın ses temelini meydana getirir. Kanat, göğ, gemilerini, kanlarına kelimeleri arasında bir iç ahenk kurulur. İkinci kıta akıcı ve sessiz /y/ ve /ş/ sesleri şiire lirik ve hüznü bir tabakadan oluşur. “Senin, inen, yırtıcılar, piçler, aşk, çocukları, yanan, yankısı, yaşlı, söylediler, çingene, gözlerin...” Bu kıtada /k/ sesi neredeyse kaybolarak yerini /y/, /ş/, /l/, /m/ gibi daha yumuşak ve akıcı seslere verir. İkinci kıtanın -larmış, -diler, -madı ekleri ikinci kıtada masalsi bir anlatımı beraberinde getirir. Bu ekler, duyulan ve aktarılan bir hikâyenin sesini taşır; böylelikle şair, şiire mitolojik bir hava katar. Son kıta nihai çözümlemenin hissedildiği bölümdür. Mısra sayısı azalırken kelime yoğunluğu aksine artar. Bu durum, eserin bir çözüme varmak için hızlandığı hissiyatını verir. “Gittiler, yittiler arasında boğuk seslerinin / tozuyan atlarının yelelerine baktılar ve...” cümleleri sonuca bağlama niteliğindedir. Tüm bu karmaşanın ardından şiir ani bir sadeleşme ve sessizleşmeyle biter; “ve sen oldun / ve seni gördüm, eğninde bir mavi gözlerin vardı.” Son iki dizede yumuşak /n/, /m/, /y/, /l/ sesleri hakimdir. “Mavi gözler” ifadesi, şiirin başındaki sert /k/ seslerine karşıt olarak huzur ve saf güzellik izlenimi oluşturur.

2.2.Arka Yapı/Anlam Tabakası

“Anlam tabakası, semantik bilgiyle ilgilidir. Edebi eserlerde semantik, metnin anlam düzeyini, içerdiği sembollerin anlamını, dilin kullanımını ve bu kullanımın ortaya çıkardığı duysal ve düşünsel etkileri kapsar” (Yüksel, 2025:106). Anlam tabakası, anlatının nasıl söylendiği ve nihayetinde neye dönüştüğü ile ilişkilidir. Okuyucu bu noktada bir keşif sürecindedir. Şiir ile dinamik bir ilişki kurar. Nitekim bu tabaka, eserin somut dünyasından soyut dünyasına açılan kapıdır. *Seni Olan Yenilgi* şiirinde geçen bazı önemli kelimelerin anlamları şu şekildedir:

Kelime ve Kelime Grupları	Kelime ve Kelime Gruplarının Göndergesi
Yenilgi	Yenilme durumu, mağlubiyet
Gece yansıması	Gece, karanlık ve tehlikenin bir parçası olarak kişinin kanına işlemiştir.
Çingene çocukların gülleri	Çingene çocuklara ait güller. Özgür ve doğal olanın saflığının simgesidir.
Tozuyan atların	Toz kaldırarak koşan atlar. Hareket ve savaşın heyecanını hissettirir.
Uzun bir unutkanlık	Süreklilik arz eden, derin bir unutmaya hali
Yankı	Sesin bir yere çarpıp geri dönmesi, aksiseda.
Eğin	Vücut, beden, ten.

Şiirin anlam tabakası, kolektif bir dönüşümün ve var olma mücadelesinin epik bir hikâyesidir. Anlam, bir arayışın ve kavuşmanın destanını anlatır. “Senin karanlığına kanat vuran yarasalar / başka bir göğe germişler kendilerini” cümlesinde yarasa imgesi, bilinen bir korku unsuru olmaktan çıkmış ve karanlıkla mücadele eden, onun içinde yol bulan bir varlık olmuştur. Yarasa bu çetin yolu aşarak başka bir göğe, yeni bir varoluş katmanına yükselen bir topluluğa dönüşür.

“Yürekli savaşçılar olmuşlar / gemilerini yakmışlar” satırları geri dönüşü olmayan bir kararın simgesidir. “Yürekli savaşçılar” olma dönüşümü, cesur bir mücadele hâlini somutlaştırır. “Yanan gemilerin suya yankısı oluyorlarmış” dizelerinde yakılan gemiler somut bir eylemdir. Söz konusu gemilerin yankısı ise soyut bir izdir. Piçler ve aşk çocukları gibi toplum dışı ya da saf karakterler yankıyı temsil eder. Onlar artık bir efsanenin somutlaşmış hâlidir.

“Yaşlı büyücüler söylediler” cümlesinde şair anlatıyı güvenilir kılmak için bilge bir kişiye başvurur. Bu bağlamda şiir, gündelik olandan çıkar ve bir destan gibi hissedilir. “Çingene” imgesi şiirde özgür ve doğal olanı temsil eder. Onların gülleri mor değildir; yani yapay bir aşkın sembolü değildir. Onlar aşka bunaltı, karmaşa ve ıstırap getirmemişlerdir. Bu noktada şair onların saf bir aşk anlayışına sahip olduğunu belirtir. “Saçları uzun bir unutkanlıkla örülmüş” satırlarında unutkanlık, bir zayıflık olarak görülmez. Geçmişin yüklerinden, “senin karanlığından” arınmış olmanın göstergesidir. “Kanlarının ardında tehlikeler yürüyen / korkunun gözlerini aradığı omuzlarında” dizesi bu yolculuğun tehlikeli ve cesaret gerektiren bir durum olduğunu vurgular. Korkunun gözlerini aradığı ama bulamadığı omuzlar, artık mutlak cesaretin varlığını imgeler.

“Gittiler, yittiler... ve sen oldun.” Tüm bu yolculuğun ve mücadelenin anlamı budur. Kolektif onlar, bireysel bir sende vücut bulur. Epik destan olarak başlayan şiir, lirik bir kavuşmayla son bulur. “Mavi gözler” imgesi masumiyetin, sakinliğin ve huzurun evrensel sembolüdür. Anlatı boyunca devam eden karanlık, kan, yanık gemiler ve tehlikelerden süzülüp gelen, esasında bu saf güzelliştir.

2.3.Nesne/Obje Tabakası

Nesne tabakası, sanat eserinin duyularla algılanan fiziksel ve somut temelidir. “Metnin nesne tabakası, görünenin ardında görünmeyene götüren, kelimenin taşıdığı anlamın görüntüsünü yakalamaya hizmet eden kelimelerle anlamın derinliğine ulaşan bir tabakadır” (Altunkaya, 2013:12). Mekân ve evren imgeleri; karanlık, gök, sular, gece. Bu imgeler, şiirin metafizik boyutunu oluşturur. Karanlık ve gece kelimeleri sayesinde gerilimli bir atmosfer oluşurken gök ve sular kelimesi kaçış imkânı sunar. Şair savaş hissini gemiler, silahlar, atlar ve yeles nesneleriyle sağlar. Bu nesneler sayesinde şiirde destansı bir hareketlilik oluşur. “Gemilerini yakmışlar” eylemi ile Özel, geri dönüşü olmayan bir kararın kesinliğini vurgular. Şiirde birtakım doğal nesneler de yer alır. Bunlar; yarasalar, güller, saç, kan, gözlerdir. Yarasaların dönüşümü, güllerin rengi,

saçın unutkanlıkla örülmesi ile soyut kavramlar somut şekilde görülür. Yankı, unutkanlık, korku gibi ifadeler de şiirde somut bir eylem kazanır.

2.4.Karakter Tabakası

Karakter tabakası, nesne tabakasının üzerinde yükselen ve eylemi gerçekleştiren varlıkları ifade eder. “*Şairin görünür davranışlarından ziyade arka planda yer alan ruhsal tutumları ve karakter özellikleri önem kazanır*” (Yüksel, 2025:109). Bu şiirde karakterler, tıpkı bir destandaki kahramanlar gibi belirli nitelikleri temsil eder. Yarasalar ve yürekli savaşçılar karakterlerinde başlangıçta karanlığa kanat vuran yarasalar, hızla başka bir göğe yükselen yürekli savaşçılara dönüşür. Bu savaşçılar gemilerini yakarak kesin bir adımla ilerler. Bu dönüşüm, karakterin cesur bir mücadele ruhuna geçişinin temsidir.

Şiirde toplumun dışladığı figürler olarak piçler ve aşk çocukları (gayrimeşru çocuklar) yer alır. Yırtıcı olarak başlayıp aşk çocukları olarak tanımlanmaları aslında onlara toplumca yüklenen olumsuz anlamı, saf bir sevgi idealine dönüştürür. O çocuklar, toplumsal normları reddeden özgür ruhların temsilcisidir. Yaşlı büyücüler anlatıda kadim bilgeliğin ve kehanetin taşıyıcılarıdır. Büyücülerin söylediği “yanan gemilerin suya yankısı oluyorlarmış” sözü, şiiri nesiller boyu anlatılan bir destana dönüştürür.

Çingene çocuklar metne göre doğallığın, özgürlüğün ve saf güzelliğin sembolüdür. Çocukların güllerinin mor olmaması, yapay ve melankolik bir aşk anlayışını reddettiğini gösterir. Bu karakterler, temsil ettikleri değerler ve dönüşümlerle şiirde önem kazanır. Hepsisi, gerçek sen’e ulaşmak için yapılan karmaşık yolculuğun farklı yüzleridir.

2.5.Kader Tabakası/Alinyazısı

Kader tabakası, edebî metinde varlıkların başına gelenlerin ve varış noktalarının temsidir. “*Kader ya da alın yazısı tabakası ise tabakalar içinde en derin tabakalardan birini teşkil eder. Çünkü bu tabaka, artık insanın ruhi içi ile değil de onun hayatının bütünü ile ilgilidir*” (Burhanlı, 2022:282). *Seni Olan Yenilgi* metninde kader tabakası, zorlu bir yolculuk sonucunda ulaşılan bir aydınlanmayı anlatır. Şiirin kaderi, karanlıktan kaçışla başlar; bu kaçış, cesur bir savaşçıya dönüşüm sürecidir. Kahramanların kaderi, geri dönüşü olmayan bir yola girerek çetin yollarda kendilerini dönüştürmektir. “Gittiler, yittiler arasında boğuk seslerinin” dizesi, fiziksel bir yok oluşun göstergesidir. Nitekim bu yok oluş mutlak bir son değildir; çünkü onlar çoktan “yanan gemilerin suya yankısı” olmuşlardır. Kahramanlar fiziksel varlıklarını yitirseler de bir efsane, bir ses, bir anı olarak kalıcı iz bırakmışlardır. Bu bağlamda ölümsüz birer mit olmuşlardır. Tüm bu yolculuğun ve dönüşümün kaderi, “sen oldun” dizesinde somutlaşır.

Şiirin belirleyici kaderi, mavi gözlerde somutlaşır. Tüm karanlık, kan, savaş ve yitiriş, mavi gözlerin sakinliği ve kusursuz güzelliği karşısında anlam bulur. Sonuç itibarıyla, şiirin son tabakası bir var oluşun kaderidir. Kader trajik ama huzur dolu bir yolculuğu anlatır.

Sonuç

Bu çalışmada İsmet Özel’in *Seni Olan Yenilgi* şiiri, İsmail Tunali’nin sanat ontolojisi kuramı temel alınarak incelenmiştir. Ontolojik tahlil yöntemi, şiiri kendine özgü bir varlık alanı ve ontik bütünlük olarak ele alarak, metni katmanlarına ayırmıştır. Yenilgi kavramı, şiirde geleneksel anlamından sıyrılır ve yeni bir anlam kazanır. Bu durum, mağlubiyeti değil, özgün benliğe ulaşmak için zorunlu olarak girilen diyalektik sürecin anlamlı bir aşamasıdır. Şiir, bireyin toplumsal, ideolojik ve kişisel karanlıklarından sıyrılıp başka bir göğe yönelmesini anlatır. Bu yol uğruna gemiler yakılır ve metin destansı bir dil ile aktarılır. Nitekim şiirdeki arayış hâli, sende vücut bulur. Mavi gözler imgesiyle eser somutlaşır ve metni huzur hissi kaplar.

Sonuç olarak ontolojik tahlil, *Seni Olan Yenilgi*’nin başlığındaki yenilgi kavramını basit bir başarısızlık olmaktan çıkarıp onu yeniden konumlandırmıştır. Şiir, benin ancak sen ile kurduğu diyalektik ilişki aracılığıyla kendine ulaştığı sancılı bir varoluş dünyasını anlatır. Metin bu ilişkiyi estetik bir bütünlük içinde sunan bir belge konumundadır.

Kaynak

- Altunkaya, H. (2013). Necip Fazıl Kısakürek'in "Ben" Şiirinin Ontolojik Tahlil Yöntemi ile Çözümlemesi. *Birey Toplum ve Sosyal Bilimler Dergisi*. 3(1), ss.137-154
- Burhanlı, S. (2022). Abdulhalık Uygur'un "Uyan" Şiiri ile Mircevat Ahıskalı'nın "Ahıska Marşı" Şiirinin Ontolojik Metotla İncelenip Karşılaştırılması. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / International Journal of TurkicDialects (TÜRKCLAD)*. 6(1), ss. 279-295.
- Cevizci, A. (2005). Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Deveci, R. (2024). Ontolojik Tahlil Metoduyla Karacaoğlu'nın "Bir Kız Bana Emmi Dedi" Şiirinin İncelenmesi. *Söylem Filoloji Dergisi*. Edebiyat Kuramları ve Eleştiri Özel Sayısı. 167-182
- Özel, İ. (2023). Erbain: Kırk yılın şiirleri. (36.Baskı). İstanbul: Tiyo Yayıncılık.
- Tunalı, İ. (2002). Sanat Ontolojisi. Ankara: İnkılap Yayınevi.
- Uslu, A. (2025). Adnan Günvar'ın "Hayy" Şiirinin Ontolojik Tahlil Yöntemi ile Çözümlemesi. *Turcology Research*.
- Yüksel, Ş. (2025). Hüseyin Akkaya'nın "Siyah Ayna" Şiirine Ontolojik Bir Yaklaşım: Siyah Aynada Kendini Görmek. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 11(1), ss. 101-111.

MEVLÂNÂ'NIN “ETME” GAZELİNİN ONTOLOJİK TAHLİL METODU İLE ÇÖZÜMLEMESİ

Doç. Dr., Ahmet USLU¹

¹ Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Yeni Türk Edebiyatı, Kütahya, Türkiye,
ahmet.uslu@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9014-9797

Özet

Bu çalışma, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin “Etme” adlı gazelini Roman Ingarden'ın ontolojik tahlil metodu çerçevesinde çözümlemeyi amaçlamaktadır. Ontolojik tahlil yöntemi, bir sanat eserinin çok katmanlı varlık yapısını ortaya koyarak onun estetik değerini, anlam derinliğini ve varlık zeminini belirlemeye çalışır. Bu bağlamda şiir, yalnızca duygusal bir metin değil, varlıkla kurulan metafizik ilişkinin şiirsel bir tezahürü olarak ele alınır. Mevlânâ'nın “Etme” gazeli, insanın ilahî varlıkla ilişkisini aşk ekseninde anlamlandırırken, varlığın ontolojik bütünlüğünü koruma çabası olarak okunabilir. Roman Ingarden'ın estetik varlık tabakaları—ses, anlam, nesneler dünyası ve estetik varlık—esas alınarak yapılan çözümleme, Mevlânâ'nın şiirinde aşkın bir varlık felsefesinin nasıl estetik bir form kazandığını göstermektedir. Bu yönüyle çalışma, tasavvufî düşünce ile fenomenolojik ontoloji arasında bir köprü kurmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Ontolojik tahlil, Mevlânâ, Roman Ingarden, tasavvuf, aşk, estetik varlık

ANALYSIS OF MEVLÂNÂ'S GHAZAL “ETME” THROUGH THE METHOD OF ONTOLOGICAL INTERPRETATION

Abstract

It is obligatory for your abstracts to be in the range of 150-300 words, and to have the name and surname, place of work, field of study, e-mail addresses and mandatory ORCID numbers of all authors in the paper. All letters in the title should be capitalized and centered. Margins should be 1,27 cm. Font should be set as Times New Roman, 12 pt and single line spacing (6 pt first, then 6 pt). At least three keywords should be written. You must send your abstracts in word/doc format to the relevant congress e-mail address. It is obligatory for your abstracts to be in the range of 150-300 words, and to have the name and surname, place of work, field of study, e-mail addresses and mandatory ORCID numbers of all authors in the paper. All letters in the title should be capitalized and centered. Margins should be 1,27 cm. Font should be set as Times New Roman, 12 pt and single line spacing (6 pt first, then 6 pt). At least three keywords should be written. You must send your abstracts in word/doc format to the relevant congress e-mail address. It is obligatory for your abstracts to be in the range of 150-300 words, and to have the name and surname, place of work, field of study, e-mail addresses and mandatory ORCID numbers of all authors in the paper. All letters in the title should be capitalized and centered. Margins should be 1,27 cm. Font should be set as Times New Roman, 12 pt and single line spacing (6 pt first, then 6 pt). At least three keywords should be written. You must send your abstracts in word/doc format to the relevant congress e-mail address. It is obligatory for your abstracts to be in the range of 150-300 words, and to have the name and surname, place of work, field of study, e-mail addresses and mandatory ORCID numbers of all authors in the paper. All letters in the title should be capitalized and centered. Margins should be 1,27 cm. Font should be set as Times New Roman, 12 pt and single line spacing (6 pt first, then 6 pt). At least three keywords should be written. You must send your abstracts in word/doc format to the relevant congress e-mail address.

Keywords: Keyword, keyword, keyword

1. Giriş

Edebî eserlerin incelenmesinde, son yüzyılda giderek önem kazanan ontolojik yaklaşımlar, sanat eserini yalnızca bir anlamlar bütünü olarak değil, “varlık”ın bir tezahürü olarak değerlendirmeye yönelmiştir. Roman Ingarden’ın geliştirdiği ontolojik tahlil metodu, sanat eserinin maddi ve manevi tabakalarını ayırarak onun çok katmanlı yapısını çözümlemeyi mümkün kılar. Bu yaklaşım, özellikle şiir gibi yoğun imgesel ve metafizik derinliği bulunan türlerde son derece işlevseldir.

Mevlânâ’nın “Etme” gazeli, bu bağlamda, hem aşkın metafizik düzlemini hem de insanın varlıkla kurduğu ilişkideki kırılganlığı görünür kılar. Şiirin merkezinde yer alan “etme” redifi, yalnızca bir uyarı veya rica değil, varlığın bütünlüğünü korumaya yönelik bir ontolojik çağrıdır. Bu nedenle gazel, bir yönüyle insanın Tanrı ile ilişkisinin estetik biçimi, diğer yönüyle de “varlığın dağılma tehlikesine karşı yükseltilmiş bir metafizik ses”tir. Bu çalışmada “Etme” gazeli, Roman Ingarden’ın sanat ontolojisine dayalı tabakalı varlık modeli çerçevesinde incelenecek; ardından bu tabakaların tasavvufî düşünceyle nasıl örtüştüğü değerlendirilecektir.

2. Kuramsal Çerçeve: Ontolojik Tahlil Metodu ve Estetik Varlık Katmanları

Roman Ingarden’a göre sanat eseri, tek bir varlık düzlemine indirgenemez; o, katmanlı bir varlık yapısına sahiptir. Her sanat eserinde şu dört temel tabaka bulunur:

1. Ses Tabakası (Phonetic Layer)
2. Anlam Tabakası (Semantic Layer)
3. Nesneler Dünyası (World of Objects)
4. Estetik Varlık Tabakası (Aesthetic Object)

İsmail Tunalı, bu yapıyı Türk estetiğine uyarlarken “estetik varlık”, “maddi yapı” ve “real üstü yapı” ayrımını vurgular. Tunalı’ya göre şiir, sesle başlayan ama anlamın ötesine geçerek “real üstü bir varlık hâline” dönüşen bir sanat formudur.

Bu kuramsal çerçeveye tasavvufî boyutu eklediğimizde, varlık yalnızca fiziksel değil, metafizik bir gerçeklik olarak kavranır. İbn Arabî’nin “Vahdet-i Vücûd” öğretisinde olduğu gibi, tüm varlık Tanrı’nın tecellisidir. Bu nedenle ayrılık, dağılma veya yokluk, yalnızca insan bilincinin sınırlılığından doğar. Mevlânâ’nın “Etme” gazeli de bu öğretinin şiirsel ifadesidir: varlık, Tanrı’ya olan aşk içinde anlam bulur.

3. Şiirin Ontolojik Tahlili

3.1. Ses Tabakası: Müzikalite ve Ahenk

“Etme” gazeli, klasik Türk şiirinin müzikal geleneğini en rafine biçimde yansıtan örneklerdendir. Her beyitte tekrarlanan “etme” redifi, hem fonetik hem de semantik olarak şiirin merkezini oluşturur. Bu kelime, Arapça kökenli “et-” (yapmak) fiilinin olumsuzu olarak, sürekli bir yapmama, durdurma, engelleme çağrısıdır. Ritim açısından gazel, mefâilün mefâilün feûlün kalıbıyla yazılmıştır. Bu kalıp, yumuşak ama vurgulu bir dalgalanma oluşturur. Özellikle “etme”nin sonunda gelen kapalı “e” sesi, duygusal bir yankı yaratır. Fonetik düzeyde bu tekrar, aşık ile sevgili arasındaki çağrının kesintisizliğini simgeler. Roman Ingarden’ın terminolojisiyle, ses tabakası “maddi temel”dir; ancak bu maddi temel, şiirdeki metafizik anlamın taşıyıcısı hâline gelir. “Etme” redifi, sadece sözel bir öğe değil, varlığa yönelmiş bir metafizik titreşimdir.

3.2. Anlam Tabakası: İmgelerin Ontik İşlevi

Anlam tabakasında, Mevlânâ’nın dili mecazlar, semboller ve soyut çağrışımlarla örülüdür. “Bizi bırakmaya azmediyorsun” dizesinde görüldüğü üzere, “bırakmak” eylemi, yalnızca fiziksel bir ayrılış değil, ontolojik bir kopuşun sembolüdür. “Başka bir yar, başka bir dosta meyletmek” ise Tanrı’nın kuldan yüz çevirmesinin, yani ilahî iltifatın kesilmesi anlamına gelir. “Ay”, “felek”, “cennet” ve “cehennem” gibi kavramlar, varlığın farklı

mertebelerini temsil eder. Mevlânâ'da “ay”, Tanrı'nın yansımasıdır; onun kaybolması, nurun sönmesi anlamına gelir. Dolayısıyla, sevgilinin “ay gibi kararması”, varlığın anlam kaybıdır. Bu bağlamda her beyitteki “etme” emri, varlığın kendi kaynağından uzaklaşmamasını istemektedir. Ingarden'ın anlam tabakası burada, tasavvufi sembollerin metafizik yüküyle genişler; kelimeler anlamın ötesinde “varlık duruşları”na dönüşür.

3.3. Nesneler Dünyası: Ben ve Sen İlişkisi

Şiirde iki temel özne vardır: Ben (âşık) ve Sen (sevgili). Bu iki varlık düzeyi, insan ve Tanrı'yı temsil eder. Aşık, kendi faniliği içinde Tanrı'nın cemalini arar; sevgilinin uzaklaşması, varlığın ontolojik düzeninin sarsılması anlamına gelir.

“Sen yüz çevirecek olsan, ay kapkara olur gamdan” dizesi, varlık düzeninin merkezinde “Sen”in bulunduğunu açıkça ortaya koyar. “Ay”ın kararması, evrenin dengesinin bozulmasıdır.

Roman Ingarden'ın “nesneler dünyası” kavramı, burada tasavvufi düzeyde yeniden anlam kazanır. Bu dünyada varlıklar, kendi başlarına değil, Tanrı ile ilişkileri ölçüsünde vardır. Mevlânâ'nın “bizden bizi çalma” ifadesi, insanın kendi özünü kaybetme korkusunu dile getirir: varlık, kendi varlığını ancak “ilahi benlikte” bulur. Dolayısıyla şiir, insanın “varlık sahasında” kalma mücadelesinin şiiridir. Sevgilinin gitmesi, sadece bir ayrılık değil, ontik çözülmüştür.

3.4. Estetik Varlık Tabakası: Şiirin Ontolojik Birliği

Tüm katmanların birleştiği estetik varlık düzeyinde, şiir bir bütün hâlinde aşkın metafiziğini dile getirir. “Etme” kelimesi, tüm beyitlerde yinelenerek varlığın sınırını belirler: “yapma”, “ayrılma”, “bozma.” Bu emir kipinin estetik anlamı, varlığı koruma çağrısıdır.

Bu yönüyle Mevlânâ'nın gazeli, Ingarden'ın estetik varlık tanımıyla örtüşür. Ingarden'a göre estetik varlık, “insan bilincinde, eserin potansiyel anlamlarının etkinleşmesiyle oluşan” bir bütünlüktür. “Etme” gazelinde ise bu bütünlük, okuyucunun ruhunda yankılanan varlık bilinciyle tamamlanır. Şiirin estetik özü, aşkın ilahî kaynağına duyulan özlemdir. Her beyit, varlığın kendi ontolojik bütünlüğüne dönme çabasını estetik bir biçimde ifade eder.

4. Ontolojik ve Tasavvufi Boyutların Kesişimi

Roman Ingarden'ın fenomenolojik estetiği ile Mevlânâ'nın tasavvufi şiiri, farklı kültürel kökenlerden gelseler de varlık bilincinin çok katmanlılığı noktasında kesişir. Ingarden, sanat eserini “bilinçte tamamlanan varlık” olarak görür; Mevlânâ ise varlığı “aşk içinde kemale eren bilinç” olarak tanımlar.

Her iki yaklaşımda da varlık, ilişkiseldir; yani kendi başına değil, bir başkasıyla kurduğu ilişkiyle anlam bulur. Bu nedenle “Etme” gazelinde aşk, yalnızca duygusal bir olgu değil, ontolojik bir köprüdür. İbn Arabî'nin “Varlık birdir; çokluk, onun tecellilerinden ibarettir” görüşüyle Mevlânâ'nın “Etme” gazelindeki çağrı aynı düzleme yerleşir. Aşık, çokluğun dağınıklığı içinde birliğe dönmek ister; sevgiliye “etme” derken aslında varlığa “dağılma” demektedir.

5. Sonuç

Bu inceleme göstermektedir ki Mevlânâ'nın “Etme” gazeli, sadece duygusal bir yakarış değil, derin bir ontolojik söylemdir. Roman Ingarden'ın ontolojik tahlil metodu kullanılarak yapılan çözümleme, şiirin dört varlık tabakasının birbirini nasıl tamamladığını açıkça göstermiştir.

Ses tabakası, “etme” redifiyle varlığın çağrısını somutlaştırır.

Anlam tabakası, aşkın metafizik boyutunu kelimeler aracılığıyla kurar.

Nesneler dünyası, insan-Tanrı ilişkisini bir varlık mücadelesi olarak resmeder.

Estetik varlık tabakası, tüm bunları birleştirerek varlığın özünü “aşk”ta bulur.

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

Sonuç olarak “Etme”, varlığın kendi kaynağıyla bağını koruma çağrısıdır. Aşk, insanı Tanrı’ya bağlayan en temel ontolojik ilke olarak karşımıza çıkar. Bu şiirde Mevlânâ, ayrılığı değil, birliğin ebedî sürekliliğini vurgular. Dolayısıyla gazel, hem bir mistik dua, hem de ontolojik bir bildiri olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Arberry, A. J. (1950). *Mystical Poems of Rumi*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hartmann, N. (1953). *Aesthetics*. Berlin: De Gruyter.
- İbn Arabî. (2004). *Fusûsu’l-Hikem*. (Çev. Ekrem Demirli). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Ingarden, R. (1973). *The Literary Work of Art*. Evanston: Northwestern University Press.
- Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî. (1995). *Divân-ı Kebîr’den Seçmeler*. Haz. A. Gölpınarlı. İstanbul: MEB Yayınları.
- Nasr, S. H. (1997). *Sufi Essays*. Albany: SUNY Press.
- Schimmel, A. (1993). *The Triumphal Sun: A Study of the Works of Jalaloddin Rumi*. London: SUNY Press.
- Tunalı, İ. (1989). *Sanat Ontolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

ARKADAŞ ZEKÂÎ ÖZGER’İN PENCERE ŞİİRİNİN ONTOLOJİK YÖNTEM İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Kübra AYDEMİR

Dumlupınar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, kubra.aydemir0@ogr.dpu.edu.tr

Öz

Bu çalışma, 1960 sonrası Türk şiirinin özgün ve kısa ömürlü şairi Zekâî Özger’in “Pencere” adlı şiirini ontolojik bakış açısıyla, çok katmanlı bir yapı içerisinde çözümlemeyi amaçlamaktadır. Şiir, varlıkla yokluk arasındaki eşiği temsil eden “pencere” imgesi etrafında, insanın kendiyi ve dünyayla kurduğu varoluşsal ilişkiyi sorgular. Şiirde yazım kurallarına ve noktalama işaretlerine uymayıp şairin özgür ve kendince bir ritim oluşturmasını sağlar. Şiirde, pencere metaforunda ‘pencereyi kapama’ ifadesinin küçük harfle ama ‘Pencereyi aç’ ifadesinin büyük harfle yazılması şairin umuda haykırışını simgeler. Şairin şiirinde oluşturduğu bu yazı düzeni, varoluşsal sıkışmışlık duygusunun biçimsel bir karşılığıdır. Dış dünya ile iç dünya arasındaki sorgulama hem kullanılan imgelerle hem de yazı ve noktalamaya aykırı kullanımla aktarılmıştır. Şiir, bireyin iç dünyası ile dış dünya arasındaki sınırları; algının ve varoluşun açıklığını, insanın kendini ve dünyayı tanıma çabasını simgesel bir dille işler. Şiirde yazar, dışarıdan gelen etkileri (gök, bulut, kuş, dal) pencere motifleriyle birleştirerek, bunların iç dünyasına sızmasını sorgular ve bu yolla varoluşsal bir sancıyı yansıtır. Kendini tanımanın ve tanımlanmanın sorgulamasını kullandığı imgeler üzerinden verir. Şiir, bu imgelerle bireyin kendi sesini ve soluğunu dünyaya duyurmasının ve kendini tanımasının önemini vurgular. Ontolojik açıdan varlık, sınır, benlik çatışması umut ve doğa temalarını pencere metaforu üzerinden işler.

Anahtar kelimeler: Arkadaş Zekâî Özger, Pencere, Ontolojik çözümleme, Varoluş

Abstract

This study aims to analyze the poem “Pencere” by Zekâî Özger, the original and short-lived poet of Turkish poetry after 1960, from an ontological perspective, in a multilayered structure. The poem questions the existential relationship that man establishes with himself and the world around the image of the “window”, which represents the threshold between existence and absence. The failure to comply with the rules of spelling and punctuation in poetry allows the poet to create a free and self-rhythm. In the poem, in the window metaphor, the lowercase lettering of the phrase ‘close the window’ but the capital lettering of the phrase ‘Open the window’ symbolizes the poet’s cry for hope. This writing order created by the poet in his poetry is a formal equivalent of the sense of existential impingement. The interrogation between the outside world and the inner world has been conveyed both with the images used and with the use of contrary to writing and punctuation. Poetry deals with the boundaries between the inner world of the individual and the outer world in a symbolic language, the clarity of perception and existence, and the effort of man to know himself and the world. In the poem, the author combines the effects from the outside (the sky, cloud, bird, branch) with the window motif, questioning their infiltration into the inner world and reflecting an existential pain in this way. It gives the questioning of self-knowledge and definition through the images it uses. The poem emphasizes the importance of making the individual's own voice and breath known to the world and with these images. Ontologically, the themes of existence, boundary, conflict of self, hope and nature are handled through the window metaphor.

Keywords: Friend Zekâî Özger, Window Ontological analysis, existence

Giriş/ Introduction

Ontoloji, kelime anlamı olarak varlık anlamına gelen Yunanca “ontos” ile bilgi anlamındaki “logos” sözcüklerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Ontoloji, varlık bilimi olarak tanımlanır. Ontoloji, var olanı var olması bakımından ele alır. Varlıkla ilgili soru sorarak varlığın kendisini sorgulayan (varlığın ne olduğunu), varlığın genel ilkelerini bulmaya, varlığı bütün olarak anlamaya ve açıklamaya çalışan felsefe dalıdır (Cengiz, 2023, s. 56). Ontolojiyi Türkçe eserlere uyarlayan ve Türkçe eserlere kaynaklık etmesini sağlayan İsmail Tunalı’nın Sanat Ontolojisi çalışması önemlidir. “Ontolojik çözümleme, sanat eserinde var olanların nasıl ve ne çeşitten bir varlığı gösterdiğini incelemeyi hedefler. Aynı zamanda, sanat eserinin varlığı ile öbür varlıklar arasındaki ilgi ve ayrılığı da çözümlemeye çalışır” (Tunalı, 2002, s. 47).

Ontolojik yöntem, son yıllarda sıkça başvurulmuş olan metin tahlil tekniklerinden biridir. İsmail Tunalı’nın Sanat Ontolojisi isimli eserinde, Nikolai Hartmann ve Roman Ingarden’in düşüncelerinden faydalanarak geliştirdiği ontolojik yöntem, edebiyat araştırmacıları tarafından özellikle şiir incelemelerinde kullanılmaktadır (Bingöl, 2019, ss. 144–153). Ontolojik tahlille yapılan bir şiir incelemesinde, şiirin hem ön yapısının hem de arka yapısının incelenmesi, şiirdeki imge kullanımının anlam yükünü daha derin bir düzeyde ortaya koyar.

Arkadaş Zekâi Özger, 1960’lı yıllarda eser vermiş bir şairdir. Bu dönemin şairleri arasında kendine özgü ve farklı bir anlatım tarzı geliştirmiştir. Şiirlerini; yazım, noktalama kurallarına uymayıp anlam derinliğiyle birleştirerek özgün bir ifade biçimi oluşturmuştur. Bu çalışmada, Arkadaş Zekâi Özger’in **Pencere** şiiri ontolojik metin çözümleme yöntemiyle incelenecektir.

Pencere

pencereyi kapama
gök dolabilir içeri
sen neyi görebilirsin
ıslak bir bulutun ağışını mı
pencereyi kapama
kuş dolabilir içeri
sen neyi taşıyabilirsin
kırık bir dalın yükünü mü
Pencereyi aç
Soluğun çıksın dışarı
Sen büyütmedin mi ciğerinde onu
Kokusu hayatı sarsın diye
Pencereyi aç
Sesin sarsın dünyayı
Duyulur elbet ta ötelere
Yürek kendini tanır
(Özger, Mart 1971,)

Şiir; ön yapı- ses tabakası, arka yapı- anlam tabakası, nesne obje tabakası, karakter (ruhi özellik), varlığın açılımı başlıkları ile incelenecektir.

A. Ön Yapı / Reel Varlık Alanı

1. Ses Tabakası

Ontolojik tahlilin ilk katmanı olan ses tabakası, şiirde; vezin, kafiye, ritim, asonans ve aliterasyon gibi ses unsurlarının çözümlemesini kapsar. Pencere şiirinde vezin ve kafiye yoktur, ritim ‘pencere’ kelimesinin tekrarı ile oluşturulmuştur. Şiir 4 kıta, 16 dize ve 82 kelimeden oluşmaktadır.

Ünlüler: a sesi 23, e sesi 32, ı sesi 19, i sesi 30, o sesi 5, ö sesi 3, u sesi 12, ü sesi 8 kez kullanılmıştır.

Ünsüzler: b ünsüzü 9, c ünsüzü 5, ç ünsüzü 5, d ünsüzü 11, g ünsüzü 2, ğ ünsüzü 3, k ünsüzü 14, l ünsüzü 13, m ünsüzü 6, n ünsüzü 26, p ünsüzü 6, r ünsüzü 21, s ünsüzü 14, ş ünsüzü 3, t ünsüzü 8, y ünsüzü 16 defa kullanılmıştır.

Sürekliliği sağlayan ünlü harflerin pencere metaforundaki “e” sesiyle kurulması şiire ritmik bir akış kazandırmıştır. Şair pencere imgesine yüklediği anlamla “kapama” ve “aç” sözcüklerinde yinelenen “a” sesi aracılığıyla bu ritmi pekiştirmiştir. Bu tekrarlar emir kipinin kullanılması şiire hem eylemsel bir olgu hem de içsel bir çağrı kazandırır. Sözcükler sade olsa da harf ve imge tekrarlarıyla içsel bir ritim oluşturulmuştur. Kullanılan emir kipi dış dünyaya dönük bir söylemi temsil eder. Ancak “pencereyi kapama” ifadesinin cümle başında olmasına rağmen küçük harflerle yazılması bu dışa dönüklüğün içinde duygusal bir içe kapanış etkisi oluşturmuştur.

Şiir anlam bakımından birbirini tamamlayan dizelerden oluşur. Her biri dört dizeden oluşan dörtlükler halinde ilerler. Pencere metaforu aracılığıyla şiirde bir örüntü oluşturulurken, “kapama” ve “aç” kelimelerinin kullanımıyla da anlam bağlamı güçlendirilmiştir. İlk iki bölüm “pencereyi kapama” örüntüsüyle son iki bölüm ise “pencereyi aç” örüntüsüyle yazılmıştır. Bu durum, şiirin bağlamını güçlendirmiştir.

İlk iki bölüm “pencereyi kapama” dizesiyle başlar ve bu iki bölüm toplam 8 dizeden oluşur. Şiirde “Pencereyi aç” örüntüsü büyük harfle yazılmıştır. Şiirin ilk mısrası 15 sestem oluşmaktadır. Şiirde ‘pencereye kapama’ örüntüsünde yer alan iki kıta 149 sestem oluşur. Burada emir kipinin kullanılması ve “pencereyi kapama” dizelerinin küçük harfle başlaması anlam bakımından duygusal bir derinlik oluşturur. Küçük harf kullanımı sesin düşük bir tonda olduğunu ima ederken; son iki dizede yer alan “Pencereyi aç” hem emir kipinin hem de büyük harfle kullanımının olması şairin sesini yükselttiğini gösterir.

Son iki dörtlük de 149 sestem oluşmaktadır. Şiirde “pencereyi kapama” ve “Pencereyi aç” bağlamındaki ilk iki kıta ile son iki kıtanın aynı ses sayısına sahip olması, şiirin kendine özgü bir ritmi olduğunu gösterir. Bu ses eşitliği şairin sesini alçaltıp yükseltirken aktardığı duyguyu da yansıtır. Duygusal akışta bir denge sağlanırken, ses düzeyindeki ritimsel yükselip alçalmalar ifadede bir değişkenlik oluşturur.

B. Arka Yapı/ İrreal Varlık Alanı

1. Anlam Tabakası

Ontolojik tahlilin ikinci tabakası anlam tabakasıdır. Ses tabakasıyla birlikte oluşturulur. Ses tabakasının üzerine inşa edilen ve şiirin derin yapısını, yani imgesel, estetik ve düşünsel boyutlarını kapsayan kısımdır. Ses tabakası şiir kelime ve ses oluşumları, sayısal süreç üzerinde yoğunlaşırken; anlam tabakası arka planda yer alır. Anlam tabakası estetik ve imgesel oluşumları ifade eder.

Estetik değerleri ve imgesel oluşumları belirtir. Anlam tabakası, tüm ontik tabakanın taşıyıcısı niteliğini taşır ve aynı zamanda özgün estetik tabaka olarak kabul edilir (Tunalı 2002:94).

Pencere şiirinde kelimelerin temel anlamları aşağıda verilmiştir.

Kelime Anlamı

Pencere: Yapıları veya tren, vapur vb. ulaşım araçlarını aydınlatmak, havalandırmak amacıyla yapılan çerçeve, cam, panjur, perde gibi eklentilerle daha kullanışlı bir duruma getirilen açıklık.

Kapama: Bir şeyi örtmek, girişini engellemek, kilitlemek.

Gök: Atmosferin gözle görünen bölümü; hava.

Ağış: Su buharının veya başka gazların yerden havaya doğru çıkışı, yağış karşıtı. Ağmak işi.(yağmak)

Bulut: Atmosferdeki su damlacıkları ve buz taneciklerinin görülebilir yoğunluk kazanmasıyla oluşan, biçimleri, yükseklikleri ve yol açtıkları hava olaylarıyla birbirinden ayrılan yığın.

Kuş: Yumurtlayan omurgalılarından, akciğerli, sıcakkanlı, vücudu tüylerle örtülü, gagalı, ayaklı, iki kanatlı uçucu hayvanların ortak adı.

Dal: Ağacın gövdesinden ayrılan kollardan her biri.

Soluk: Akciğerlere çekilen, akciğerlerden atılan hava; dem, nefes.

Ciğer: Akciğerle karaciğerin ortak adı.

Ses: Kulağın duyabildiği titreşim; ün, seda

Yürek: Kalp.

Şiir İçinde Kelime Anlamı

Pencere: İç ve dış dünya arasındaki sınırı anlatan imge, benliğin açılması, varlığın dışa yansımaları.

Kapama: İçsel dünyayı dış dünyaya kapatma, varlığın sınırlarını daraltmak.

Gök: Sonsuzluk, varlığın kavranamaz oluşu; insanın sınırsızlığı bilincine varışı, umut edişin sonsuzluğu, varlığın açıldığı ufuk.

Bulut: Duygular, düşünceler, geçici ruh halleri, dışarıdan gelen etkiler.

Kuş: Özgürlük, varoluşun hareketi, umut, dışarıdan gelen hareketliliği içeri almak.

Dal: Hayatın yükü, kırılmalık, geçmişten taşınan izler, varlığın acı boyutu.

Soluk: Yaşamın kendisi, varlığın dışa vurumu, varlık devinimi.

Ciğer: İçsel dünya, bireyin özü, yaşam kaynağı.

Ses: Kendi varlığını duyurma, bireysel ifadenin dışa vurumu.

Yürek: Öz benlik, insanın kendini tanıma, tanımlaması.

Şiirin ilk iki dizesi küçük harfle yazılmıştır. İlk dize emir kipiyle oluşturulmuştur: “pencereyi kapama”. İkinci dize ise “gök dolabilir içeri”, olasılıklı bir sonuca götürüyor. İnsanın içinde bulunduğu sıkıntılı durumu sessizce dile getirmesi ve bu sıkıntının geçmesi için varlığın bir umuda dönüşü, sonsuzluğun bilinç alanındaki açıklığıyla ifade edilmiştir. “Gök” burada yalnızca doğa unsuru değildir; varlığın açıldığı ufku iç ve dış boyutlar arasındaki geçişliliği merkeze almaktadır. “sen neyi görebilirsin, ıslak bir bulutun ağışını mı” dizeleri ile şair soruyu kendine yönelterek bir iç hesaplaşma başlatır. Bu durum bir iç hesaplaşma olarak değerlendirilebilir. Buradaki “sen” ulaşılmak istenen benliğe, gizli ya da düşsel bir sevgiliye işaret ediyor olabilir. Bu sevgili toplumsal nedenlerle gizlenmiş bir aşkın (queer alt tonlu poetikası) yansıması olabileceği gibi ideal saf benliği de temsil edebilir. Dolayısıyla “sen” hem öteki benliği hem de sevgiliyi simgeler. Şiirin bütününe bakıldığında ise, şairin kendini sorgulaması ve kendi içinde taşıdığı öteki benle hesaplaşması ön plana çıkar.

Görünürde “sen neyi görebilirsin ıslak bir bulutun ağışını mı (yağışını mı)” der gibidir; ancak derinlikte çok daha fazlası vardır. “Sen neyi görebilirsin” ifadesi, klasik bir varlık sorgusudur: İnsan dünyayı ne kadar görebilir ne kadar anlayabilir? Burada “ıslak bulutun ağışı” varlığın görünür hâlidir. Bulut, sürekli değişen; bazen bembeyaz bazen kararan, yağmura dönüşüp dağılan bir yığın bütünüdür. Şair bu yüzden, “sen sadece değişeni, geçiciyi mi görebiliyorsun?” diye sorar. Bu, sorgulama Heidegger’in varlığın gizlenişi düşüncesiyle örtüşür.

Şiirin ikinci kıtası; ‘pencereyi kapama, kuş dolabilir içeri dizeleriyle başlar. Şair bu bölümde de pencere metaforunu sürdürür ve tüm bu dizeleri küçük harfle yazar. İlk dize emir kipindedir; onu tamamlayan ikinci dize ise bir olasılık bildirir. Bu kıtada da hem şairin içinde bulunduğu yaşam alanı, yani odanın penceresi, hem de iç dünyasının sınırları söz konusudur. Pencere şiirin bütününde “ben” ile “dünya” arasındaki eşiği temsil eder. Kuş ise özgürlüğü, içsel sıkıntıya neden olan durum ya da kişilerin affedilişini ya da yaşam enerjisinin iç dünyasına yeniden girişini simgeler. “Sen neyi taşıyabilirsin, kırık bir dalın yükünü mü” dizeleriyle şair yeniden bir iç hesaplaşmaya yönelir. Bu dizelerde de hem bir sorgulama hem de bir küçümseme vardır.

Yaşamın ağırlığı, sorunların çokluğu ve kırılğanlık duygusu hatırlatılır. Varlığın acı boyutu da bu dizeler de görünür hâle getirilir.

Şair şiirinin üçüncü kısmında “Pencereyi aç, soluğun çıksın dışarı” dizeleriyle birlikte artık tüm dizeler büyük harfle yazılmaya başlanmıştır. Bu biçimsel yönelim şairin umutlu bir tona geçtiğini ve sesinin daha gür çıktığını gösterir. Soluk yaşamın kendisi varlığın dışı vurumu olarak kullanılmıştır. Şair iç hesaplaşmasında adeta “soluğun yani bedeninin dışarı adım atsin; iç dünyanda biriktirdiklerinden sıyrıl” der. “Sen büyütmedin mi ciğerinde onu kokusu hayatı yıkasın diye” dizelerinde ise bulduğu çözümü yine kendisine karşı savunur. Koku hatırlamanın ve var oluşun duyusal bir temsili olarak ciğerlere çekildiğinde insanın kendini yeniden hissetmesini ve içsel arınmayı simgeler. Bu bölümde sorgulama artık tam anlamıyla bir hesaplaşmaya dönüşür; şair kendi benliği ve iç benliği arasındaki çatışmayı görünür kılar.

Son bölümde ise yine tüm dize başları büyük harfle yazılmıştır. “Pencereyi aç, sesin sarsın dünyayı” dizesinde şair; “sende bu dünyada varsın, varlığını hissettir” demek ister. Bu bölüm şairin umudunu ve içsel dönüşümünü yansıtır. Şiirin bütününe bakıldığında umut hem var olma çabasıyla hem de doğayla özdeşleşerek var edilir. Var olduğunu gösterme isteğiyle ilişkilidir. Önceki bölümde ciğerlerin büyümesi yaşamın yenilenmesini simgelerken, bu bölüm ile “sesin sarsın dünyayı” ifadesiyle artık eyleme geçiş vurgulanır.

“Duyulur elbet de ötelerden, yürek kendini tanır” dizeleri içsel farkındalığını; kendini tanıma ve tanımlama sürecini ifade eder. Öznenin içinden yükselen sesin ötelerden duyulabileceği düşüncesi, onun dış dünyayla kurduğu ilişkiyi yansıtır. Bu durum, öznenin varoluşunu anlamlandırma ve kendilik bilincine ulaşma çabasını gösterir. Yürek iç sesini her yerde tanır; çünkü varoluş, bireyin kendini anlama ve anlamlandırma süreciyle bütünleşir.

İlk iki kıtada pencere metaforu küçük harfle ve emir kipiyle yazılmıştır, onu tamamlayan dizeler ise bir olasılığı ifade etmektedir. Son iki bölümde ise sesin tonu değişir; şair kendinden emindir. Artık olasılıkla değil, kesin bir kararlılıkla emir kipiyle dizelerini tamamlar.

2. Nesne /Obje Tabakası

İsmail Tunalı “semantik tabakanın üzerinde nesne ya da obje tabakası’nın” (Tunalı 2002;114) geldiğini söyler. İsmail Tunalı’ya göre kelimeler, gündelik anlamlarının ötesine geçerek şiirde kendi varlıklarını kurarlar. Nesne, şiirin varlık tabakasında yer alır. Yani kelimeler, şiir içinde kendi varlıklarını kurar; gündelik anlamlarından tamamen uzaklaşıp şairinin oluşturduğu şiire özgü bir var olma biçimi kazanırlar.

Şiirde geçen bazı kelimeler ve bu kelimelerin birlikteliklerinin meydana getirdiği manevi çağrışımlar, kelimelerin günlük hayatta taşıdığı anlamlardan daha öte bir anlama gönderimde bulunur. Anlamsal olarak yoğun olan, anlamı tamamlama bakımından olmazsa olmaz denebilecek kelimeler şiirin nesnelerini oluşturmaktadır (Yılmaz, 2016, s. 399). Yılmaz’ın ifadesiyle anlamı tamamlayan bu “olmazsa olmaz” kelimeler, şiirin nesneleridir.

Pencere şiirinde “pencere”, “gök”, “bulut”, “dal”, “ses”, “soluk”, “yürek” gibi sözcükler yalnızca somutlaştırılan nesneler değil, varoluşsal anlamlar taşıyan öğelerdir. Şiir başlığıyla bir nesne üzerinde oluşturulmuş özne bu nesne üzerinden yani “pencere” kavramı ile fiziksel bir açıklık olmanın ötesinde, dış dünyaya açılma ya da kapanma anlamlarını taşır. Bulut ve dal sözcükleri, doğa unsurları olmaktan çıkar; geçicilik, umut, kırılğanlık gibi soyut anlamları ifade eder.

3. Karakter (Ruhi Özellik)

İdeal varlık alanında yer alan karakter tabakasında söz konusu olan kişilerin eylem ve davranışları değil, onun arka planında bulunan ruhî tavır ve karakterleridir (Tunalı 2002:113) Pencere şiirinde özne doğrudan “sen”dir. Şair ikinci tekil anlatımı kullanır; ancak ifade ettiği “sen” aslında kendi iç benliğidir. Şair kendi iç sesiyle konuşur. Bu “sen” hem şairin kendi iç varlığıdır, önce kızdığı, sonra umutla hesaplaştığı benliği, hem de aynı zamanda okura yöneliktir.

Şairin “pencereyi kapama”, “Pencereyi aç”, “soluğun çıksın dışarı”, “sesin sarsın dünyayı” dizelerinde kullandığı emir kipi aracılığıyla, hem içsel bir hesaplaşma ve varoluşsal gerginliğini hem de yaşama tutunma

isteğini görünür kılar. Bu kip tercihleri, şiirdeki özne ile iç benlik arasındaki çatışmanın dilsel göstergeleri olarak okunabilir. Şiirde yer alan olasılık bildiren ifadeler, öznenin umudu tamamen yitirmediğini; doğa imgesiyle dış dünyaya yönelerek içsel sorunlarından varoluşsal geriliminden kurtulma çabası içinde olduğunu gösterir. Şair, umudu doğada, dış dünyada ararken, olasılıklı ifadeye yer vermiştir. İç benliğiyle yürüttüğü hesaplaşmayı ise emir kipleri aracılığıyla dışa vurmuştur, bu karşıtlıkta şiir öznesinin çelişkili yapıda olduğunu gösterir.

4. Alın Yazısı/ Kader

Alın yazısı, kader tabakasında şair; insanın içinde büyüttüğü soluğu dış dünyaya vererek varlığını tamamlama düşüncesine ulaşır ve şiir boyunca süren sorgulamasına kendince bir yanıt üretir. Şiirde “neyi taşıyabilirsin kırık bir dalın yükünü mü” dizesinde hem bir fark ediş hem de sorgulama vardır. Şair yaşadıklarına ve yaşamak istediklerine kendi anlamını yükleyerek bireyin kaderini biçimlendirme gücü arayışı içinde olduğunu gösterir. Böylece şair, varoluşun kaçınılmaz yazgısı karşısında eyleme yönelen bir farkındalık düzeyine, varoluşsal boyuta ulaşır; bu da şiirin anlam sürecini ve öznenin deneyimini görünür kılar.

4. Sonuç

Pencere şiiri, öznel bakışla varoluşsal sorgulamayı ve içsel hesaplaşmayı işler. Şiirde pencere metaforu hem dış dünyaya açılmayı hem de içsel benlikle yüzleşmeyi simgeler. İlk iki bölümde “pencereyi kapama” denilerek korunma, içe çekilme kırılmışlığın ağırlığı sorgulanır. Son iki bölümde ise “pencereyi aç” ifadesiyle dışa açılma ve varoluşu kabullenme ve kendini anlama vurgulanır.

“pencereyi kapama”, dizelerinin emir kipiyle kurulması sonraki dizelerde anlamın olasılıklarla tamamlanmasıyla, çelişirken, içsel sorgulama yaptığı bölümle kendisiyle hesaplaştığı bölümün aynı seste olması dikkat çekicidir.

Pencere şiiri; biçim ve anlam bütünlüğü üzerinden hem içsel hem de evrensel boyutta bir devinim ve denge arayışını aktarır. Şiir, okuyucuda hem ritmik hem de düşünsel bir etki bırakır.

Kaynak

Bingöl, U. (2019) ontolojik metin tahlili hakkında bazı tespitler. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (14), 144-153. DOI: 10.29000/rumelide.541006

Cevizci, A. (2025). Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Paradigma Yayıncılık

Oruç, H. (2024). Âsaf Hâlet Çelebi’nin “İbrahim” şiirinin ontolojik analizi. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 13(1), 47-63.

Özdil, Onur (2020). “Queer Estetik Bağlamında Arkadraş Z. Özger Şiirinin İncelenmesi”, Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları.12/24

Tunalı, İ. (2002). Sanat Antolojisi. Ankara: İnkılap Yayınları

Uslu, A. (2025). Adnan Günvar’ın “Hayy” Şiirinin Ontolojik Tahlil Yöntemi İle Çözümlemesi Turcology Research

Yılmaz, S. S. (2016). Âşık Veysel’in; “Çarık-Mes Konuşması” adlı şiirinin ontolojik tahlili. CÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 40(1), 389-404.

TURGUT UYAR'IN GEYİKLİ GECE ŞİİRİNİN ONTOLOJİK TAHLİL YÖNTEMİ İLE ÇÖZÜMLEMESİ

Merve Göktürk

Dumlupınar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, mervekamur@gmail.com, Orcid No: 0009-0002-9749-3800

Öz

Bu çalışma, Turgut Uyar'ın “*Geyikli Gece*” adlı şiirini, İsmail Tunalı'nın geliştirdiği ontolojik tahlil yöntemi çerçevesinde, insan varoluşunun derinliği ve deneyimi üzerinden ele almaktadır. Ontolojik tahlil, şiiri sadece bir dil veya biçim nesnesi olarak değil, insanın dünyayla kurduğu anlamlı ilişki ve varlık bilincinin ortaya çıkışı olarak değerlendirir. Bu yöntemle şiir, bireyin kendi varlığıyla, doğayla ve başkalarıyla kurduğu bağların estetik bir dışı vurumu olarak okunur. Ontolojik tahlil, sanat eserini bir “varlık” olarak kabul eder; eserin biçim, dil, duygu ve düşünce katmanlarını “var olma çabası” bakımından inceler. Bu bağlamda şiir, yalnızca bir duygu aktarımı değil, varlığın insanda ve dilde görünüşe çıkma biçimidir.

“Geyikli Gece”, modern bireyin yapay bir dünyada (naylondan, mekanik, kalabalık) varlığını arayışının şiiridir. Şiirde geçen “geyikli gece” imgesi, hakiki varoluşun, doğayla bütünleşmiş saf varlık alanının simgesidir. Şiirin ilerleyişi, İsmail Tunalı'nın belirttiği gibi “estetik varlığın dinamik yapısı”nı yansıtır: yapaylıkla başlayan varlık eksikliği, doğa ve sevgi imgeleriyle varlığın yeniden kurulmasına dönüşür.

İnsanın yalnızlığı, korkusu ve kaybı, şiirde estetik bir zenginlik olarak dönüşür; şiir, varoluşsal sancıları insani bir bağlamda anlamlandırır. Uyar'ın dili, imgeler ve ritim aracılığıyla insanın iç dünyasını dışa taşır, bireyi varlıkla yeniden bütünleştirir.

Sonuç olarak, “*Geyikli Gece*”, insanın yalnızca bireysel bir deneyimini değil, aynı zamanda varlığın anlamını arama, hatırlama ve yeniden kurma çabasını şiirsel bir biçimde ortaya koyar. Bu bağlamda, şiir İsmail Tunalı'nın ontolojik tahlil anlayışıyla değerlendirildiğinde, insanın hem kendisiyle hem de evrenle kurduğu derin ve natüralist bağın bir örneği olarak okunabilir.

Anahtar Kelimeler: Turgut Uyar, Geyikli Gece, İsmail Tunalı, Ontolojik Tahlil, Varlık Deneyimi

THE ANALYSIS OF TURGUT UYAR’S POEM “GEYİKLİ GECE” THROUGH THE METHOD OF ONTOLOGICAL ANALYSIS

Abstract

This study examines Turgut Uyar’s poem “*Geyikli Gece*” (“The Night of the Deer”) within the framework of İsmail Tunalı’s method of ontological analysis, focusing on the depth and experience of human existence. Ontological analysis regards poetry not merely as a linguistic or formal construct but as the manifestation of humanity’s meaningful relationship with the world and the emergence of existential consciousness. Through this method, the poem is interpreted as an aesthetic expression of the bonds an individual establishes with themselves, nature, and others.

Within this context, Uyar’s “*Geyikli Gece*” is analyzed according to İsmail Tunalı’s ontological aesthetic approach, which considers a work of art as a “being” in itself. The analysis explores the layers of form, language, emotion, and thought in terms of the artwork’s struggle for existence. Accordingly, poetry is not merely a transmission of emotion but a mode through which being manifests itself in human consciousness and language.

“*Geyikli Gece*” represents the modern individual’s quest for existence in an artificial world—one made of nylon, mechanical, and crowded. The image of the “deer night” symbolizes authentic existence, a realm of pure being united with nature. As Tunalı describes, the poem’s progression reflects the “dynamic structure of aesthetic being”: the deficiency of existence that begins with artificiality transforms into the reconstruction of being through images of nature and love.

Human loneliness, fear, and loss are transformed in the poem into aesthetic richness; poetry gives existential suffering a meaningful, human context. Through imagery and rhythm, Uyar’s language externalizes the inner world of the individual and reunites them with existence.

In conclusion, “*Geyikli Gece*” expresses not only an individual’s personal experience but also the poetic search for, recollection of, and reconstruction of the meaning of being. Within the framework of İsmail Tunalı’s ontological analysis, the poem can be read as an example of the profound and naturalistic bond between the human being and the universe.

Keywords: Turgut Uyar, *Geyikli Gece*, İsmail Tunalı, Ontological Analysis, Experience of Being

GİRİŞ

İnsanın varlığı, tarih boyunca felsefenin ve sanatın temel uğraş alanlarından biri olmuştur. “Ontoloji” terimi, Latince *ont* (varlık) ve *logia* (bilim, söz) köklerinden türetilmiş olup, genel olarak varlığın doğasını, yapısını ve varoluş biçimlerini inceleyen bir felsefe dalını ifade eder (Heidegger, 1927/1962). Ontoloji, yalnızca felsefi bir kavram olmanın ötesinde, edebiyat ve şiir bağlamında da bireyin dünyayla ve kendisiyle kurduğu ilişkiyi anlamaya yönelik bir çerçeve sunar. Sanat eserleri, özellikle şiir, varlığın deneyimlendiği ve dile geldiği bir alan olarak okunabilir; bu bakımdan şiir, insanın hem kendini hem de dünyayı keşfetmesine aracılık eden bir estetik deneyim sağlar (Gadamer, 1975; Ricoeur, 1991).

Turgut Uyar, Türk şiirinin İkinci Yeni kuşağının öncü isimlerinden biri olarak, bireyin içsel dünyasını ve modern yaşamın çelişkilerini şiir dili aracılığıyla ustaca aktarmıştır. Onun şiir anlayışında, yalnızlık, kayıp, aşk ve doğa imgeleri sürekli olarak bir arada işler; bireyin hem kendi içsel evreni hem de toplumsal çevresiyle kurduğu ilişkiyi ortaya çıkarır (Özdemir, 2008; Karaca, 2016). Uyar’ın şiirlerinde dil, yalnızca anlatım aracı değil, aynı zamanda varlık ve deneyimin kendisini taşıyan bir ortamdır. Bu bağlamda, “Geyikli Gece”, Uyar’ın en özgün ve çok katmanlı şiirlerinden biri olarak öne çıkar.

“Geyikli Gece”de, şiirsel anlatımın merkezinde insanın hem doğayla hem de kendi iç dünyasıyla kurduğu ilişki vardır. Şiir, modern yaşamın mekanik ve yabancılaştırıcı unsurlarını görünür kılarken, bireyin doğa ve geçmiş deneyimlerine yönelerek kendini yeniden hatırlama sürecini betimler. Bu anlamda, şiir yalnızca bir estetik nesne değil, insanın varoluşsal deneyimlerini ifade eden bir alan olarak okunabilir (Erdem, 2012). Şiirdeki “geyikli gece” imgesi, hem doğanın masumiyetini hem de bireyin içsel sığınağını temsil eder; bu imgeler aracılığıyla Uyar, okuyucuya insan varlığının kırılganlığını ve aynı zamanda direncini sunar.

Mehmet Kaplan, “Geyikli Gece”nin sembolik bir şiir olduğunu ve şiirde tekrar eden “geyikli gece” sembolünün kadına karşılık geldiğini belirtir. Kaplan’a göre insanlar ve hayvanlar arasında cinsî arzular, “geyikli gece” sembolüyle vahşi ve ilkel bir mahiyet taşır; fakat buna rağmen insanın içinde eski ormanların karanlığını, yani doğaya ait bir özü barındırdığını söyler. Şiirdeki “geyikli gece”nin şehir medeniyetinin zıddı olduğunu vurgular. Uyar’ın arzu ettiği şey, “Göge Bakma Durağı”nda olduğu gibi, şehir hayatından kaçmak ve “geyikli gece” yani kadın ve tabiata ulaşmaktır. (Kaplan, 2005).

Literatürde, Uyar’ın şiirleri sıklıkla modern bireyin yabancılaşmasını ve varoluşsal arayışını yansıttığı bağlamında tartışılmıştır (Bora, 2004; Karaca, 2016). Bununla birlikte şiir, klasik imge ve metafor kullanımının ötesine geçerek, bireyin hem geçmişle hem de doğayla kurduğu ilişkiyi estetik bir bütünlük içinde sunar.

Bu bağlamda, şiir modern insanın yalnızlığı, korkusu, umudu ve sevgi kapasitesi üzerine yoğunlaşan bir deneyim alanı olarak değerlendirilebilir.

“Şiirde birey, varoluşunu “geyikli gece” imgesiyle anlattığı dünyada gerçekleştirir. Bireyin düzen ve dayatmalara karşı durup özgürlüğünü koruyabildiği; kendini kötürümleştiren zamanın hızından sıyrılıp zamansızlıktan kurtulduğu; özgürce seçim yapabildiği; aşkı, umudu ve mutluluğu yanında taşıdığı; her şeyi gerçek manasıyla duyumsayarak yaşadığı; doğal yaşama duyduğu arzuyu doyuma ulaştırdığı; korkularının ve yalnızlığının son bulduğu; özetle kendisi olabildiği; kadın, doğa, şarap ve aşkla kuşanmış ütöpik bir mekândır” (Şişman, 2015).

Sonuç olarak, bu çalışma kapsamında “Geyikli Gece”, insanın varoluşsal deneyimlerini ve içsel dünyasının katmanlarını açığa çıkaran bir metin olarak ele alınacaktır. Şiirin analizinde, Uyar’ın dili, imge dünyası ve bireyin dünyayla kurduğu ilişki üzerinden hareket edilerek, okuyucuya hem estetik hem de insani bir bakış açısı sunulması amaçlanmaktadır.

1.Ontolojik Yöntem: Geyikli Gece

Halbuki korkulacak hiç bir şey yoktu ortalıkta
Her şey naylondandı o kadar
Ve ölünce beş on bin birden ölüyorduk güneşe karşı.
Ama geyikli geceyi bulmadan önce
Hepimiz çocuklar gibi korkuyorduk

Geyikli geceyi hep bilmelisiniz
Yeşil ve yabani uzak ormanlarda
Güneşin asfalt sonlarında batmasıyla ağırdan
Hepimizi vakitten kurtaracak

Bir yandan toprağı sürdük
Bir yandan kaybolduk
Gladyatörlerden ve dişlilerden
Ve büyük şehirlerden
Gizleyerek yahut döğüşerek
Geyikli geceyi kurtardık

Evet kimsesizdik ama umudumuz vardı
Üç ev görsek bir şehir sanıyorduk
Üç güvercin görsek Meksika geliyordu aklımıza
Caddelerde gezmekten hoşlanıyorduk akşamları
Kadınların kocalarını aramasını seviyorduk
Sonra şarap içiyorduk kırmızı yahut beyaz
Bilir bilmez geyikli gece yüzünden

"Geyikli gecenin arkası ağaç
Ayağının suya değdiği yerde bir gökyüzü
Çatal boynuzlarında soğuk ay ışığı"
İster istemez aşkları hatırlatır
Eskiden güzel kadınlar ve aşklar olmuş
Şimdi de var biliyorum
Bir seviniyorum düşündükçe bilseniz
Dağlarda geyikli gecelerin en güzeli

Hiçbir şey umurumda değil diyorum
Aştan ve umuttan başka
Bir anda üç kadeh ve üç yeni şarkı
Belleğimde tüylü tüylü geyikli gece duruyor

Biliyorum gemiler götüremez
Neonlar ve teoriler ısıtamaz yanını yöresini
Örneğin Manastır'da oturur içerdik iki kişi
Ya da yatakta sevişirdik bir kadın bir erkek
Öpüşlerimiz gitgide ısınır
Koltukaltlarımız gitgide tatlı gelirdi
Geyikli gecenin karanlığında

Aldatıldığımız önemli değildi yoksa
Herkesin unuttuğunu biz hatırlamasak
Gümüş semaverleri ve eski şeyleri
Salt yadsımak için sevmiyorduk
Kötüydük de ondan mi diyeceksiniz
Ne iyidik ne kötüydük
Durumumuz başta ve sonda ayrı ayrıysa
Başta ve sonda ayrı ayrı olduğumuzdandı

Ama ne varsa geyikli gecede idi
Bir bilseniz avuçlarınız terlerdi heyecandan
Bir bakıyorduk akşam oluyordu kaldırımlarda
Kesme avizelerde ve çıplak kadın omuzlarında
Büyük otellerin önünde garipsiyorduk
Çaresizliğimiz böylesine kolaydı işte
Hüznümüzü büyük şeylerden sanırsanız yanırlarsınız
Örneğin üç bardak şarap içsek kurtulurduk
Yahut bir adam bıçaklasak
Yahut sokaklara tükürsek
Ama en iyisi çeker giderdik
Gider geyikli gecede uyurduk

"Geyiğin gözleri pırıl pırıl gecede
İmdat ateşleri gibi ürkek telaşlı
Sultan hançerleri gibi ayışığında
Bir yanında üst üste kayalar
Öbür yanında ben"
Ama siz zavallısınız ben de zavallıyım
Eskimiş şeylerle avunamıyoruz
Domino taşları ve soğuk ikindiler
Çiçekli elbiseleriyle yabancı kalabalık
Gölgemiz tortop ayakucumuzda
Sevinsek de sonunu biliyoruz
Borçları kefilleri ve bonoları unutuyorum
İkramiyeler bensiz çekiliyor dünyada
Daha ilk oturumda suçsuz çıkıyorum
Oturup esmer bir kadını kendim için yıkıyorum
İyice kurulamıyorum saçlarını
Bir bardak şarabı kendim için içiyorum
"Halbuki geyikli gece ormanda
Keskin mavi ve hışırtılı
Geyikli geceye geçiyorum"
Uzanıp kendi yanaklarımdan öpüyorum.

(Uyar, Dünyanın En Güzel Arabistanı, 1959)

1.1. Ön Yapı / Reel Varlık Alanı (Ses Tabakası)

Dış Görünüm: Şiir, serbest ölçüyle yazılmış olup bentler hâlinindedir. Geleneksel nazım biçimlerinden tamamen bağımsızdır. Her bent, kendi içinde bir tematik bütünlük taşır. Satır sonlarındaki kesilmeler anlamın akışına göre belirlenmiştir; bu da şiirin iç ritmini serbest bırakır.

Harfler, Heceler, Kelimeler: Şiirde ses değeri yüksek kelimeler seçilmiştir. “Geyikli gece”, “naylon”, “soğuk ay ışığı”, “neonlar”, “tüylü tüylü” gibi sözcükler hem işitsel hem de duyuşsal çağrışım yaratır. Hecelerdeki sert ve yumuşak ses geçişleri, şiirdeki iki zıt alanı (yapaylık ↔ doğa) biçimsel düzeyde hissettirir.

Ölçü: Geleneksel ölçü (aruz/hece) kullanılmamıştır. Serbest vezinlidir. Ancak satır sonları ve sözcük tekrarı yoluyla “ritmik bir akış” yaratılmıştır. Bu akış, modern şiirdeki ontolojik serbestlik anlayışına uygundur; varlığın doğal akışını simgeler.

Ahenk Unsurları (Redif – Kafiye – Aliterasyon): Kafiye düzeni yoktur, fakat iç ses uyumu vardır. Özellikle “g”, “y”, “k” ve “s” seslerinin yinelenmesi (“geyikli gece”, “gökyüzü”, “gümüş”, “giderdik”) şiire yankısal bir müzikalite kazandırır. Bu ses ahenği doğa ve gece atmosferini duyulur kılar.

Mısra / Bent Yapısı: Şiir toplamda uzun dizelerden oluşan 8 ana bentten meydana gelir. Her bent, bireyin bir “varlık durumu”nu temsil eder: başlangıçta korku ve yapaylık, ortada arayış, sonunda varoluşsal bütünleşme. Bentler, şiirin ontolojik ilerlemesinin dış yapısal bir karşılığıdır.

Ritim ve Ton: Başlangıçta hızlı ve düzensiz bir ritim vardır (“Halbuki korkulacak hiçbir şey yoktu...”). Bu, modern dünyanın telaşını yansıtır. Şiir ilerledikçe ritim yavaşlar, ton dinginleşir. Sonlarda ise “geyikli geceye geçiyorum” dizesiyle bir içsel sükûnet hâkim olur. Bu, varoluşsal dönüşümün biçimsel göstergesidir.

İşitsel Yapı (Ses Tabakası): Şiirde ses tabakası, anlamın taşıyıcısıdır. Sert sessizlerle (k, t, ç) kurulan imgeler şehir, mekanikleşme ve kopukluk duygusunu; yumuşak sessizlerle (l, m, n, y) kurulan dizeler doğa ve huzuru temsil eder. Uyar, sesleri bilinçli biçimde kullanarak varlık gerilimini duyulur kılmıştır. Geyikli (Ontolojik merkez; doğanın varlık formu) kelimesi 12, gece (Varlığın alanı; içe dönüş mekânı) kelimesi 12 kere tekrarlanmış, şehir (arlığın yitimi, sıkışma) kelime 8 kere tekrarlanmış; göz, ışık, yol, su, orman (doğa ve algı motifleri; varlıkla teması kurar.) 4–6 arası tekrar edilmiş. Ben, sen, biz (insan bilincinin varlıkla ilişkisi; özdeşleşme) 9 kere tekrar edilmiştir. Buradan hareketle 'g' ile başlayan sözcüklerin (geyikli, gece, güneş, giderdik, gözleri, gibi) sık oluşu “g” sesine odaklanan yankısal bir atmosfer kuruyor — gece ve doğa imgesine fonetik destek sağlıyor. 'ş' ve 'k' gibi sesler şehir/sert imgelerde yoğunlaşmış.

Görsel Yapı: Şiir boyunca imgeler görsel yoğunluk taşır: “Ayağının suya değdiği yerde bir gökyüzü”, “çatal boynuzlarında soğuk ay ışığı”, “keskin mavi ve hışırtılı gece” gibi dizeler tablo estetiğindedir. Bu görsellik, ontolojik tahlilde “duyulur varlık”ın en belirgin ögesidir.

Real Varlık Alanı (Maddî Tabaka): Bu tabaka şiirin “gerçek varlık alanı”dır: yani kâğıt üzerindeki biçimi, sözcüklerin düzeni, seslerin sıralanışı. “Geyikli Gece”nin real varlık alanı, insanın duyularıyla algılayabildiği ilk katmandır. Ancak Tunalı’ya göre bu katman, varlığın estetik görünümüne çıkmasının sadece zeminidir, arka yapıya geçişin kapısıdır.

Şekilsel Özet: Biçimsel olarak şiir, gelenekten kopuşu temsil eder. Nazım biçimi yoktur; serbestlik, bireyin özgür varoluşunu yansıtır. Bentlerin düzeni, varlık arayışının aşamalarını sezdirir: (1) Yabancılaşma → (2) Arayış → (3) Dönüş → (4) Bütünleşme. Böylece dış yapı, varlık sürecinin biçimsel izdüşümüdür.

Ön yapı, şiirin **okur tarafından ilk algılanan boyutudur**; ses ve ritim yoluyla atmosfer, duygu ve ritmik yapı aktarılır. Bu katman, okuyucuyu şiirin ontik ve ontolojik derinliklerine hazırlar.

1.2. Arka Yapı / İrreal Varlık Alanı (Anlam / Semantik Yapı ve Nesne Tabakası)

Bu katman, Tunalı'ya göre **şiiir anlam, nesne ve varlık ilişkilerini ortaya çıkarır**. İnsan, nesne ve doğa arasındaki ontik ve ontolojik bağlantılar burada incelenir.

1.2.1. Anlamsal (Semantik) Tabaka

a. Kelime Semantiği (Cognitive)

Anahtar kelimeler: geyikli gece, korku, umut, aşk, şehir, şarap, kadın, orman, ay ışığı, yalnızlık, kaçış.

Bunlar zihinde hem bireysel hem de kolektif çağrışımlar uyandırır.

“Geyikli gece” → doğaya, içsel özgürlüğe, saflığa, aşkın olana kaçış.

“Şehir” → yapaylık, yabancılaşma, makineleşme.

“Şarap” → geçici kurtuluş, dünyevi haz.

“Kadın” → hem sevgi hem de insanın ölümsüzlüğe uzanan yanı.

“Geyik” → mitik bir varlık; masumiyetin, içsel aydınlığın sembolü.

b. Cümle Semantiği (Sentaks)

Şiir, “ama”, “halbuki”, “örneğin” gibi bağlaçlarla karşıtlıklar kurar. Bu, varoluşsal çelişkiyi ifade eder.

Cümleler konuşma diline yakındır, bu da şairin iç monolog hâlinde kendi ben'iyle hesaplaştığını gösterir.

“Geyikli geceye geçiyorum” cümlesi, şiirin ontolojik doruk noktasıdır; varlığın maddeden ruha geçiş anıdır.

1.2.2. Nesne (Obj) Tabakası

Anlamı taşıyan temel ve yardımcı objeler:

Geyikli gece: Ontolojik merkez. Masumiyet, içsel aydınlık, saf varlık alanı.

Geyik: Doğal varlığın simgesi, Tanrısal düzenin işareti. Ruhsal rehber.

Şehir: Yapaylık, yabancılaşma, bireyin özünden kopuşu.

Şarap: Geçici kurtuluş, insanın acıya dayanma biçimi.

Kadın: Hem dünyevi hem ruhsal sevginin tezahürü.

Gece: Bilinçaltı, içe dönüş, karanlıktan doğan hakikat.

Su ve orman: Arınma, yeniden doğuş.

Neon ve teori: Modern dünyanın soğuk yüzü.

Bu objeler bir “karşıtlık diyalektiği” içinde var olur:

doğa / şehir, gerçek / yapay, beden / ruh, umutsuzluk / umut.

Şiirin anlamı, bu ikilikler arasında kurulmuş gerilimde ortaya çıkar.

1.2.3. Karakter Tabakası (Şairin Ruh Dünyası)

Şair öznenin kişiliği: Melankolik, içe dönük, sistem eleştirmeni; modern bireyin parçalanmış ruhunu temsil eder.

Yetiştirdiği ortam: Asker kökenli bir disiplin dünyasından, İkinci Yeni'nin özgürlükçü diline geçmiştir. Bu geçiş, şiirde “şehirden doğaya”, “akıldan sezgiye” kaçış olarak yansır.

Ruh hâli:

Modern yaşamın bunalımı (şehir, makine, dişliler).

Umut arayışı (“umudumuz vardı”).

Varoluşsal yalnızlık (“ama siz zavallısınız, ben de zavallıyım”).

İşsel diriliş arayışı (“geyikli geceye geçiyorum”).

Şair öznenin ontolojik duruşu, “insanın özünü modernliğin gürültüsünde kaybetmesi” ne karşı bir bilinç çağrısıdır.

Bu yönüyle “Geyikli Gece”, bireyin ruhsal kurtuluş manifestosu gibidir.

1.2.4. Alın Yazısı (Kader) Tabakası

Şiir, modern insanın yapay uygarlık içinde anlam arayışını simgeler.

“Geyikli gece”, varlığın özüne dönüşü, “doğal ontoloji”ye geçişi anlatır.

Şair özne, insanın kaderini yabancılaşma farkındalık dönüşüm üçlüsüyle betimler:

“Ama ne varsa geyikli gecede idi.”

Bu dize, varlık bütünlüğüne (Heidegger’in Dasein’ına yakın biçimde) dönüşün metaforudur.

Şiirdeki kader anlayışı karamsar değil, “bilinçle arınma” merkezlidir.

İnsan, kötülüğe ve yapaylığa rağmen içindeki “geyikli gece”yi buldukça yeniden doğabilir.

Sonuç:

Arka yapı düzeyinde “Geyikli Gece”, modern bireyin varoluşsal çatışmasından metafizik bir uyanışa geçişini anlatır.

Şiir, bir “ontolojik arınma yolculuğu”dur:

Yapay şehirden → doğaya,

korkudan → umuda,

ölümden → saf varlığa geçişin hikâyesidir.

Ontolojik bütünlük içinde “Geyikli Gece”,

Şair özneni insana “kendi öz varlığına dön” çağrısıdır.

Dış yapıda duyulur bir estetik haz, içyapıda ise metafizik bir sığınak vardır.

Bu şiir, varlıkla insan arasındaki bağı yeniden kurmaya çalışan modern bir ontoloji şiiridir.

Özet

1. Ön Yapı

Ön yapı katmanı, şiirin **okunurken algılanan ilk düzeyini** oluşturur. Burada kelimelerin sesleri, ahenk, ritim, ölçü ve ton, okurun duygusal ve psikolojik algısını şekillendirir.

- **Ses ve Ahengin İşlevi:** Uyar, sert ve yumuşak ünsüzleri, açık ve kapalı ünlüleri özenle kullanarak hem modern yaşamın yapaylığını hem de doğanın huzurunu seslendirir.
- **Ritim ve Ölçü:** Serbest ölçü ve değişken ritim kullanımı, okuru şiirin duygusal temposuna adapte eder; korku, umut ve hayal gibi duygusal tonlar ses tabakasıyla iletilir.

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

- **Redif ve Kafiye:** Belirgin bir kafiye dayanan, ancak ses tekrarları ve ritmik vurgularla örülmüş bir yapı, şiirin doğal ve konuşma diline yakın olmasını sağlar.

Ön yapı özeti: Okur, ön yapı sayesinde şiirin atmosferine girer; bireysel korku, kaygı ve masumiyet gibi duygular ses ve ritim aracılığıyla hissedilir. Bu katman, ontik ve ontolojik incelemenin zeminini oluşturur.

2. Arka Yapı

Arka yapı katmanı, şiirin **anlam, semantik yapı ve nesne ilişkilerini** içerir. Tunalı'nın ontolojik tahliline göre, burada insan, nesne ve doğa arasındaki ontik ve ontolojik bağlar ortaya çıkar.

- **Anlam ve Semantik Yapı:** Uyar'ın imgeleri, modern yaşamın yapaylığı ile bireyin içsel dünyası arasındaki çatışmayı görünür kılar. Şiirdeki nesneler (toprak, ev, güvercin, orman) yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda **varlık ve bilinçle kurulan ontolojik bağın sembolleridir**.
- **Ontik Düzey:** Birey, şiirdeki eylem, gözlem ve deneyimler aracılığıyla varlığını somut olarak deneyimler. Örneğin, “toprağı sürmek” ve “kaybolmak” gibi eylemler ontik düzeyde somut eylemler olarak okura aktarılır.
- **Ontolojik Düzey:** Geyikli gece imgesi ve doğa betimlemeleri, bireyin hakiki varlık bilincine ulaşmasını sağlar; insan, doğayla, geçmişle ve kendi içsel dünyasıyla bütünleşir.

Şiir, ontik deneyimleri ontolojik bir düzeyle birleştirerek, insanın varoluşsal arayışını ve içsel bütünleşmesini gösterir. Bu katman, okuyucuya **varlığın evrensel boyutunu** deneyimleme imkânı sunar.

3. Ön ve Arka Yapının Birleşimi

- **Ses + Anlam:** Örneğin “Halbuki korkulacak hiçbir şey yoktu ortalıkta” dizesinde, ön yapı (ses, ritim, ahenk) ile arka yapı (modern yaşamın yapaylığı ve bireysel korku) birleşir. Ses, anlamı destekler ve okurun varoluşsal algısını güçlendirir.
- **Varlık Bilinci:** Geyikli gece imgesi, ön yapıdaki ritim ve tonla desteklenerek, ontik deneyimden ontolojik farkındalığa geçişi sağlar.
- **Hümanist Etki:** Şiir, yalnızca estetik bir deneyim sunmaz; insanın içsel dünyasını, umut ve aşk kapasitesini, doğa ve evrenle ilişkisini ortaya koyar.

KAYNAKLAR

- Aktaş, Ş. (2009). *Şiir tahlili*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akyüz, K. (1990). *Modern Türk edebiyatının ana çizgileri*. İstanbul: İnkılap.
- Bayram, Y. (2009). Ontolojik tahlil yöntemiyle edebî metin çözümlemesi. *Türkbilig*, (17), 43–64.
- Çetin, N. (2013). *Edebiyat çözümleme yöntemleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Enginün, İ. (2006). *Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Heidegger, M. (2004). *Sanat eserinin kökeni* (K. Sönmez, Çev.). Ankara: De Ki Yayınları. (Orijinal eser 1935'te yayımlandı)
- Kaplan, M. (2005). *Şiir tahlilleri 2* (s. 272–273). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Koç, E. (2014). Turgut Uyar şiirinde varoluş ve doğa ilişkisi üzerine bir inceleme. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 54(2), 87–104.
- Tunalı, İ. (1976). *Estetik: Sanat felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tunalı, İ. (2008). *Sanatın ontolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Uyar, T. (1959). Geyikli gece. In *Dünyanın en güzel Arabistanı*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Yılmaz, M. (2011). Kente alışamayan uyumsuz bireyin öyküsü: Turgut Uyar'ın *Geyikli Gece* şiiri üzerine bir tahlil denemesi. *Cumhuriyet Üniversitesi*, 6(3), 1893–1906.

ENİS BATUR'UN “İÇ BÜKEY SANCISI” ŞİİRİNİN ONTOLOJİK TAHLİL BAĞLAMINDA ÇÖZÜMLENMESİ

Öğrenci, Emine AKPINAR

Dumlupınar Üniversitesi, Yeni Edebiyat, tarlatbnda@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0004-2468-0060>

Özet

Postmodern edebiyatta “Ben kimim?” sorusu yanıt olmaktan ziyade devam ede duran bir krizi imler. Kimlik parçalanmıştır ve yıkım/yeniden kurum söz konusudur. Bu da öznenin merkezsizleşmesine sebebiyet verir. Keza bu akımın önemli temsilcilerinden birisi olan Enis Batur, “İç Bükey Sancısı” şiirinde benzer öğeleri kolajlar halinde sunar. Şiirde özne “İşte, ben buyum!” diyememektedir. Gerçeklik bazen öyle bazen böyledir.

Bu şiir İsmail Tunalı'ya ait ontolojik tahlil bağlamında incelendiğinde 3 katman ile karşılaşırız. Bunlar Gerçek, Anlam ve Değer Katmanlarıdır. İlk katmanda kelime seçimlerine dikkat, ikinci katmanda imgesel manalara nüfuz ve son katmandaysa dilin sınırlarında bir oyuna davet söz konusudur. Şiirde, kullanılan kelimelerden motiflere ne tür sembollerin yer aldığı belirleyici bir rol üstlenir. Bu sayede anlamsal gerçek açığa çıkar. Bu da kimlik ve onun çelişkisidir. Çünkü anlam, şiirin sahip olduğu kokudur. Bu kokudan şiir doğar ve örülür. Bu sebeple ana unsurların tespiti şiirin anlaşılmasında ve alımlanmasında öncüdür. Fakat Değer Katmanı son vurucu kapanışı yapar. Böylelikle “İç Bükey Sancısı” şiiri postmodern algının anlamsal yönlerini kendinde barındırmakla birlikte ontolojik tahlile maruz bırakıldığında kendisini katmansal lakin bütüncül açmaktadır.

Sonuç olarak “İç Bükey Sancısı” şiirinde kimlik sürekli oynak bir zeminde yeniden tanımlanır. Modernitenin “belirli ve çelişkisiz özne”si fikrine savaş açılır. Özne sabit değildir ve inşa edilir. Dağınıktır. Keza “kimliği” kaybetmek kimliği kurmanın önünü açar. Devinim kutsanır. Nihayetinde dil de belirsizdir. Özne onun içinde kaybolur ve kırılgan bir dengedir bu. Çünkü artık, dil anlamı aktaran bir araç değil yıkan bir oyundur. Öznemiz kahraman da kurban da değildir ve ikisi arasında, parçalanmış ve merkezsizdir. Çelişkisi de bundan kaynaklanır ve tüm bunları katmanlardan damıtmak mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, kimlik kaybı, dilin belirsizliği, çelişki

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025
AN ASSAY OF ENİS BATUR'S POEM "İÇ BÜKEY SANCISI" IN THE CONTEXT OF
ONTOLOGICAL ANALYSIS

Abstract

In postmodern literature, the question "Who am I?" doesn't so much offer an answer as it suggests an ongoing crisis. Identity is fragmented, and destruction/reconstitution ensues. This, in turn, leads to the decentering of the subject. Similarly, Enis Batur, a prominent representative of this movement, presents similar elements in collages in his poem "İç Bükey Sancısı". In poetry, the subject cannot say, "This is who I am!" Reality is sometimes like this, sometimes like that.

When this poem is examined within the context of İsmail Tunalı's ontological analysis, we encounter three layers: Reality, Meaning, and Value. The first layer involves attention to word choice, the second layer involves penetrating imaginative meanings, and the final layer invites us to play at the boundaries of language. The types of symbols used in the poem, from words to motifs, play a decisive role. This is how semantic truth is revealed. This is identity and its contradiction. Meaning is the fragrance of the poem. From this fragrance, the poem is born and woven. Therefore, identifying the main elements is a prerequisite for understanding and receiving the poem. However, the Value Layer provides the final, striking conclusion. Thus, while the poem "İç Bükey Sancısı" embodies the semantic aspects of postmodern perception, it reveals itself in a multifaceted yet holistic way when subjected to ontological analysis.

Consequently, in the poem "İç Bükey Sancısı", identity is constantly redefined on unstable ground. A war is declared against the idea of modernity's "determined and uncontradictory subject." The subject is not fixed and is constructed. It is dispersed. Similarly, losing "identity" paves the way for establishing identity. Movement is sanctified. Ultimately, language is also ambiguous. The subject is lost within it, and this is a fragile balance. For, language is no longer a tool for conveying meaning, but a game of destruction. Our subject is neither hero nor victim, but between the two, fragmented and decentralized. This is where the contradiction stems from, and it is possible to distill all of this from the layers.

Keywords: Identity, loss of identity, ambiguity of language, contradiction

1. GİRİŞ

Edebiyat kuramları, yazının doğasını ve insan düşüncesiyle kurduğu bağı çözümlemeye çalışan teorik yaklaşımlardır. Bu alanda yapılan tartışmalar, sanatın neden ve nasıl var olduğu, edebi metnin toplumsal ya da bireysel deneyimleri hangi yollarla dile getirdiği gibi temel sorular etrafında şekillenir. Her kuram, edebiyatın işlevini belirleyen bir düşünsel çerçeve kurar; bu yönüyle edebiyat yalnızca estetik bir uğraş değil, aynı zamanda varoluşu anlamlandırma biçimidir. Metin, dil aracılığıyla inşa edilmiş bir dünya olduğundan, onu çözümlemek de bu dünyanın işleyiş yasalarını kavramaktan geçer.

Bir edebî yapının yüzeyinde yer alan sözcükler, görünenden daha karmaşık bir anlam örgüsünü taşır. Cümleler ve imgeler, metnin içsel düzeniyle birlikte anlam kazanır. Bu nedenle bir eseri anlamak, parçaları tek tek yorumlamaktan ziyade onların arasındaki ilişkileri çözümlemeyi gerektirir. Şiir, bu çok katmanlı yapının en belirgin örneğidir; doğrudan anlatmak yerine ima eder, semboller aracılığıyla konuşur. Şairin kurduğu anlam ağı, okurun katılımıyla tamamlanır; böylece okuma eylemi, yazar ve okur arasında kurulmuş estetik bir diyalog hâline gelir.

Ontolojik yöntem, bu etkileşimi varlık düzeyinde inceleyen felsefî bir yaklaşımdır. Roman Ingarden ve Nicolai Hartmann'ın görüşlerinden esinlenen İsmail Tunalı, sanat eserini katmanlara ayrılmış bir varlık olarak yorumlar. Ses, anlam, şematik görüş ve metafizik düzeyler, eserin bütünlüğünü oluşturan temel bileşenlerdir. (Tunalı, 2010). Yani ontolojik okuma, eserin derin yapısını ortaya çıkararak onun varlık düzeyindeki bütünlüğünü görünür kılar.

Eğer böylecek olursak bu tahlil yönteminde “reel varlık alanı” ve “irreal varlık alanı” göze çarpar. Önyapı da denen ilk basamakta ses tabakası çözülür. Önyapı, sanat eserinin duyularla algılanabilen somut yüzünü oluşturur. Yani göze görünen, kulağa ulaşan, fiziksel biçimde var olan her unsur bu düzleme dâhildir. Bir şiirde bu katman, kelimelerin tınısında, dizelerin akışında, ritmin dalgalanışında ve yapısal örgüsünde kendini hissettirir. Tunalı, bu alanı sanat eserinin “ön cephesi” olarak niteler; çünkü burada dil, anlam taşımaktan çok kendi varlığını ses, biçim ve devinim aracılığıyla duyurur. Anlamın doğuşu bu aşamada tamamlanmamıştır; ama her anlamın tohumu, önce bu duyusal dokunun içinde yeşerir. Dolayısıyla reel varlık alanı, sanatın gerçekliğe yönelen ilk adımı, varlığın görünür biçime büründüğü eşiğidir. Arka yapı olarak da adlandırılan ikinci basamak ise semantik tabaka, obje, ruhi özellik ve kader tabakası olarak 4 başlıkta incelenir. Arka yapı, sanat eserinin maddi sınırları aşan, anlam yüklü varlık katmanıdır. “İrreal” kavramı, doğrudan duyularla algılanamayan, yani gerçekliğin ötesine geçen bir düzlemi ifade eder. Bu aşamada artık biçim değil, anlamın dokusu belirleyicidir; sesin gerisinde imgeler, duygular, ruhsal derinlikler, karakter çizgileri ve yazgısal yönelimler ortaya çıkar. İrreal alan, sanat eserinin görünmeyen ama sezgisel olarak algılanan özü gibidir. Burada dil, yalnızca bir ses sistemi olmaktan çıkar; anlamın bizzat kendisine dönüşür. Şiirin içinde var olan insan, duygular, gerilimler ve arayışlar hep bu soyut düzlemde, yani irreal varlık alanında yaşam bulur.

2. BULGULAR

“İç Bükey Sancısı” şiirini bu bağlamda çözümleyecek olursak aşağıdaki tablo karşımıza çıkar.

“Yüzüm aslında hangisidir? Daha çok hangi çehreme, çehremde oturmalıyım? Öte yandan, herkes başka bir yüz arayabilir yüzümde, aramıştır, arayacaktır.

Kaybolurken bulunuyordur asıl yüz. Böbürlen, ufalan, diz çök, hiç oturma, farketmez. Sen kendi dağınık hikayensin.

Bütün harflerimin ortasında böyle dolanıyorum. Bir, yüksekte, ipin üzerindeyim, sanıyorum. Bir, yerde, sürünüyorum. İki doğrunun arasında paramparça, ama sürekli, yol uzuyor.'

İçbükey bir dökümün 'içten' dolambacında ve sözün bütün uçlarında dolaşmak isteyenler için reddedilmesi güç bir davet.” (Batur, 2025).

2.1. Reel Varlık Alanı (Ön Yapı)

A. Ses Tabakası

Tunalı'nın yaklaşımında bu tabaka, sanat eserinin en temel ve duyulur katmanıdır; yani ses, ritim, ölçü ve sözcüklerin diziliş biçimi burada belirir. Şiir ölçsüz, serbest bir biçimde yazılmıştır; ne uyak ne de vezin bulunur. Buna rağmen yapıda güçlü bir ritmik gerilim hissedilir. Soru kipleri (“Yüzüm aslında hangisidir?”) ile emir kipleri (“Böbürlen, ufalan, diz çök...”) arasında salınan ton, zihinde bir dalgalanma, bir iniş çıkış etkisi yaratır.

Bu salınım, şiirin özündeki varoluşsal dengesizliği yansıtır. Ses örgüsü, sanki dar bir ip üzerinde yürüyen bir özne gibidir. “Bir yüksekte, ipin üzerindeyim” dizesi, bu işitsel gerginliğin simgesel karşılığıdır.

Fonetik düzeyde de benzer bir gerilim hissedilir: “yüzüm, çehreme, çehremde” sözcüklerinde yinelenen y ve ç sesleri, kimliğin sert ama kaygan yapısını çağırıştırır. “Böbürlen, ufalan, diz çök” sıralaması, kulağa bir iniş melodisi gibi gelir. “Paramparça, ama sürekli” ifadesinde ise ses düzeyinde bile bir çelişki vardır: r’lerin sürekliliği, “parça” sözcüğünün bölünmüşlüğüne sesle karşılar.

Sonuçta, bu ses tabakası, öznenin iç gerilimini müzikal bir yapı hâline getirir. Reel varlık alanı, burada varoluşsal kaygının duyulabilir biçimini, yani varlığın sesini kurar.

2.2. İrreal Varlık Alanı (Arka Yapı)

A. Anlamsal (Semantik) Tabaka

Bu tabaka, metindeki kelimelerin ve cümlelerin zihinde kurduğu anlamsal bağları içerir. Şiirde öne çıkan anlam odakları birkaç eksende toplanır: Kimlik ve maske: “Yüzüm aslında hangisidir?” ifadesi, öznenin kendi benliğini tanımlayamama hâlini açığa çıkarır. Çoğulluk: “Herkes başka bir yüz arayabilir yüzümde.” dizesi, varlığın tekil değil, çok katmanlı bir doğaya sahip olduğunu gösterir. Parçalanma: “İki doğrunun arasında paramparça, ama sürekli.” sözü, gerçeğin sabit değil, çelişkiler içinde beliren bir yapıda olduğunu imler. Süreklilik: “Yol uzuyor.” ifadesi, varoluşun bitmeyen bir oluş süreci olduğunu sezdirir.

Bütün bu anlam kümeleri, bireyin değişmeyen bir öz taşımadığını; tersine, varlığın anlamının oluş sürecinde inşa edildiğini ortaya koyar. Böylece anlamsal tabaka, şiirde postmodern benliğin ontolojik temsiline dönüşür: kimlik, sabit bir varlık değil, sürekli yeniden kurulan bir süreçtir.

B. Nesne (Obje) Tabakası

Bu düzlemde şiirin kurduğu “nesneler evreni” bulunur. Buradaki varlıklar somut şeyler değildir; ancak estetik gerçeklik içinde ontolojik bir işlev üstlenirler.

Yüz / çehre: öznenin kimliğini temsil eder; aynı zamanda bir “yüzey” olarak görünür varlığın sınırını belirler. Dağınık hikâye: öznenin zaman içindeki parçalı benliğini, iç anlatısının süresizliğini imler. Harfler: dilin en küçük yapı taşlarıdır; öznenin varlık biçiminin “yazı” aracılığıyla belirdiğini simgeler. İp: denge ile risk arasında salınan insanın kendi varoluşunu koruma çabasının göstergesidir. İki doğru: soyut hakikatin sınırlarını oluşturur; özne bu iki eksen arasında, varoluşun kırılma hattında yer alır.

Bu varlıklar, Tunalı'nın kavramlaştırdığı biçimiyle “irreal nesneler”dir. Yalnızca estetik bilinç alanında varlık bulurlar, fakat kendi içlerinde tutarlı bir varlık düzeni taşırlar.

C. Karakter (Ruhi Özellik) Tabakası

Bu düzlemde “kim” sorusu belirir: Şiirin konuşan öznesi kimdir? Buradaki özne, somut bir bireyden ziyade benliğin kendisidir; psikolojik değil, ontolojik bir bilinç hâlini temsil eder. Onun ruhsal durumu durağan değildir, sürekli bir dalgalanma içindedir:

Kendini arayan (“hangi çehreme oturmalıyım?”), kendi çözülüşüne tanıklık eden (“paramparça ama sürekli”), ve kendi dilinde kaybolan (“bütün harflerimin ortasında dolanıyorum”) bir özneyle karşılaşırız.

Bu durum, Tunalı’nın “ruhi tabaka” tanımıyla örtüşür: sanat eserindeki karakter, duygusal ve varoluşsal bir bilinç alanını temsil eder. Dolayısıyla bu şiirdeki özne, bir birey değil; içsel çatışmanın bizzat varlık biçimi hâline gelmiştir.

D. Alinyazısı (Kader) Tabakası

Tunalı’ya göre bu son katman, sanat eserinde varlık sürecinin tamamlandığı düzlemdir; yani karakterin ontolojik serüveninin vardığı noktadır. Ancak bu şiirde “kader”, klasik anlamda bir sonuç ya da bitiş değildir. Şiir, bir oluş hâli içinde kalır. Özne ne tam olarak bulur ne de yitirir, sadece dolaşır: “*Bütün harflerimin ortasında böyle dolanıyorum.*”

Bu dolaşma, aslında tamamlanmamışlığın yazgısıdır. Varlığın özü, belirsizlik içinde varlığını sürdürür. Bu durum, postmodern insanın kaderiyle de örtüşür: kimliğini yitirmiş, ama varlığını dil aracılığıyla kurmaya çalışan bir özne. Böylece bu tabaka, şiirin temel ontolojik önermesini açığa çıkarır: İnsan, kendini yitirerek var olur.

3. SONUÇ

Bu şiir, İsmail Tunalı’nın ontolojik tahlil yöntemine göre okunduğunda, insan varlığının çok katmanlı, kırılgan ve daima değişen doğasını açığa çıkarır. Yüzeyde bir “benlik sorgusu” gibi görünse de, derinlere inildikçe kimliğin yalnızca psikolojik değil, aynı zamanda ontolojik bir mesele olduğu anlaşılır. Şiir, “Ben kimim?” sorusundan ziyade “Ben hangi varlık biçiminde var oluyorum?” sorusunu öne çıkarır.

Reel varlık alanında biçim, yani şiirin sesi, ritmi ve yapısı, öznenin içsel dengesizliğini yansıtır. Kesik cümleler, ani geçişler ve sert sesler, öznenin ruhsal titreşimini duyulur hâle getirir. Biçim burada yalnızca bir taşıyıcı değil, doğrudan anlamın kendisidir; dilin ritmi, varoluşun ritmine dönüşür.

İrreal varlık alanında ise yüz, harf, ip ve doğru gibi imgeler soyut anlamlarını aşarak “varlık göstergeleri”ne dönüşür. Bu nesneler, insanın kendi ontolojik alanını kurma çabasının simgeleridir. Karakter tabakasında özne, ne tamamen çözülür ne de bütünüyle toparlanır; dağınık bir süreklilik içinde varlığını sürdürür. Alinyazısı (kader) tabakasında ise bu devrim bir sonuca ulaşmaz. Öznenin kaderi, arayışın kendisidir.

Yani şiir, modern insanın çok yüzlü benliğini bir varlık deneyimi olarak kurgular. Parçalanmışlık bir eksiklik değil, varoluşun temel koşuludur; çünkü insan, kendi dağınıklığı içinde anlam bulur. Şiir, bu dağınık ama canlı varoluşu dile getirerek Tunalı’nın “irreal gerçeklik” anlayışını ete kemiğe büründürür.

Sonuç olarak, metin merkezli bir tahlil olan ontolojik metot, eserin bizatihi kendisini baz alarak dışa taşmadan değerlendirme yapma üslubudur. İlk bakışta nesnel bir inceleme şekli olarak takdir edilse de içinde problematik yönler barındırır çünkü eseri meydana getiren göz ardı edilir. Ayrıca okuyucunun vereceği perspektiften de söz açılmaz. Yani ontolojik tahlil metoduyla sadece eser baz alındığında, eseri veren ve alanın oluşturduğu tabakalar es geçilmiş olur ki böylelikle tahlil metodu dar bir alana hapsedilir. Sanat, aslında bu 3 unsurun etkileşiminden doğar. Bu unsurların etkileşimi kapsayıcı olarak ele alındığında daha objektif incelemeler meydana gelebilir. (Bingöl, 2019).

KAYNAKLAR

Batur, E. (2025). *İç bükey sancısı*. Şiir Sitesi. <https://siir.sitesi.web.tr/enis-batur/icbukey-sancisi.html>

Bingöl, U. (2019). Ontolojik metin tahlili hakkında bazı tespitler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (14), 152. DOI: 10.29000/rumelide.541006

Tunalı, İ. (2010). *Sanat felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

ÜMİT YAŞAR OĞUZCAN'IN “GALATA KULESİ” ŞİİRİN ONTOLOJİK AÇIDAN İNCELEME DENEMESİ

Halenur ÖZKARA

Dumlupınar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, halenur.ozkara@ogr.dpu.edu.tr ORCID:
<https://orcid.org/0009-0005-7802-1084>

Özet

Bu çalışma Ümit Yaşar Oğuzcan'ın Galata Kulesi adlı şiirini ontolojik tahlil yöntemi ile çözümlemeyi amaçlamaktadır. Ontolojik yaklaşım, bir şiiri yalnızca dilsel değil altta yatan derinlikleriyle incelemeyi hedefler. Bu inceleme dört unsur üzerinden ele alınır: ses, anlam, nesne ve kader unsurları. Şiirin ontolojik çözümlemesi yüzeysel ve sıkı bir bakıştan çok içten ve derin bir bakış açısıyla şiirin özüne ulaşmaktır.

Çalışmada, Ümit Yaşar Oğuzcan'ın şiirlerine yansıyan melankolik havası göz önünde bulundurulmuştur. Sanatçının hayatına, geçmişine dair izler, ruhsal kimliği, oğlu Vedat, yaşadığı korku ve endişe şiirine yansımıştır. Bu izler diline ve eserine ne yönde etkili olmuştur sorusunun cevabını, şairin psikolojisinin ve eserinin arka planını görmeyi hedefliyoruz.

Sonuç olarak, Galata Kulesi şiiri ontolojik tahlil yöntemiyle incelendiğinde, insanın psikolojik kimliği ve yaşantıların şiire olan etkisi, pişmanlıklar ve keşkelerin dile gelişini yansıtan bir yapı sergiler. Böylece şiir, kelimelerin sınırlarını aşarak yaşamı gözler önüne serer.

Anahtar Kelimeler: Ümit Yaşar Oğuzcan, Galata Kulesi, şiir, baba-oğul.

ÜMİT YAŞAR OĞUZCAN'S "GALATA TOWER" POEM: AN ONTONOLOGICAL ANALYSIS ATTEMPT

Abstract

This study aims to analyze Ümit Yaşar Oğuzcan's poem "Galata Kulesi" using the ontological analysis method. The ontological approach aims to examine a poem not only linguistically but also with its underlying depths. This analysis is conducted through four elements: sound, meaning, object, and fate. The poem's ontological analysis aims to reach the poem's essence through a sincere and profound perspective rather than a superficial and shallow perspective.

This study considers the melancholic atmosphere reflected in Ümit Yaşar Oğuzcan's poems. Traces of the artist's life and past, his spiritual identity, his son Vedat, and the fears and the anxiety he experienced are reflected in his poetry. This paper aims to answer how these traces influenced his language and work, and to explore the poet's psychology and the background of his work.

In conclusion, when the poem "Galata Kulesi" is examined using the ontological analysis method, it exhibits a structure that reflects human psychological identity and the impact of experiences on the poem, as well as the expression of regrets and regrets. Thus, poetry reveals life by transcending the limits of words.

Keywords: Ümit Yaşar Oğuzcan, Galata Kulesi, poem, father-son

GİRİŞ

Edebi eserleri farklı bir bakış açısıyla değerlendirmeyi amaçlayan ontolojik inceleme yöntemi, edebiyatın özünü ve varlık boyutunu merkeze alarak bir metnin anlam, ilke, ölçüt ve amaç ilişkilerini çözümlemeyi hedefler. Bu yaklaşım, eserin yalnızca dış yapısına değil, aynı zamanda onun kendi iç varlık düzenine ve anlam katmanlarına odaklanır. Böylece şiir, yüzeysel bir okumanın ötesine geçilerek, derin yapısında saklı olan varoluşsal anlamın açığa çıkarıldığı bir alan hâline gelir. Ontolojik çözümleme, bir eseri biçimsel ya da tematik sınırlara hapsetmeden, onun insan, zaman, mekân ve dil arasındaki ilişkiyi nasıl kurduğunu anlamaya yönelir. Bu yöntemde amaç, şiirin kalbine inmek; kelimelerin ardında gizlenen duygusal, düşünsel ve varoluşsal hakikati görünür kılmaktır. Ontolojik çözümleme yöntemi, edebi eseri yalnızca dilsel bir biçim olarak değil, varlığın kendisini ifade eden bir yapı olarak ele alır. Bu yaklaşımda şiir, hem gerçek (real) hem de gerçeküstü (irreal) unsurların iç içe geçtiği bir varlık alanıdır. Şairin dünyayı algılayış biçimi, bu iki düzlemin karşılaşma noktasında ortaya çıkar. Real yapı, yaşamın somut yönlerini yani mekân, zaman, nesne, insan ilişkileri gibi görünür kılar; irreal yapı, bu gerçekliklerin ötesine geçerek duygu, sezgi, hayal ve bilinç aracılığıyla yeni bir anlam boyutu oluşturur. Şiirdeki bu iki katman birbirini tamamlar: real yapı şiire dayanak sağlar, irreal yapı ise onu derinleştirir. Böylece edebi eser, yalnızca dış dünyayı anlatan bir metin olmaktan çıkar; insanın iç dünyasını, varoluşsal sorgulamalarını ve duygu hâllerini de görünür kılar. Ontolojik çözümlemede amaç, bu iki alan arasındaki dengeyi çözümleyerek eserin özündeki varlık bilincini ortaya koymaktır. Ontolojik inceleme, bir edebi eserin yalnızca biçimsel ya da anlamsal yönünü değil, aynı zamanda insanın varoluşsal durumlarını da açığa çıkarır. Bu yönüyle yöntem, psikolojiyle doğrudan ilişkilidir. Çünkü insan, şiirde yalnızca bir özne değil; aynı zamanda duygu, bilinç, korku, pişmanlık ve özlem gibi psikolojik katmanlarıyla var olur. Ontolojik yaklaşım, bu içsel durumların dildeki yansımalarını çözümlemeyi hedefler. Şairin yaşadığı ruhsal sarsıntılar, bilinçaltı yönelimleri ya da geçmiş deneyimlerinin şiirde nasıl biçim bulduğu, eserin varlık yapısını anlamada temel bir ölçüt hâline gelir. Bu bağlamda ontolojik çözümleme, psikolojik çözümlemeden farklı olarak bireyin “neden böyle davrandığı” sorusuna değil, “nasıl var olduğu” sorusuna odaklanır. Psikoloji bireyin davranışsal süreçlerini incelerken, ontoloji onun bu süreçlerdeki varlık bilincini anlamaya çalışır. Dolayısıyla edebi bir eserdeki psikolojik çözümlemeler, ontolojik bakış açısı sayesinde daha derin bir varoluşsal anlam kazanır. Şiir, bu iki alanın kesişiminde hem ruhsal bir ifade hem de varlığın dile gelişi olarak okunabilir.

Ümit Yaşar Oğuzcan (1926–1984), Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin en üretken ve en içe dönük şairlerinden biridir. Edebi yaşamı boyunca bireysel yalnızlık, sevgi, ölüm ve insanın iç dünyasındaki çatışmalar onun şiirinde temel temalar hâline gelmiştir. Şairin sanat anlayışı, dış dünyadan çok insanın ruhsal derinliklerine yönelir; bu yöneliş onu zamanla varoluşsal ve psikolojik bir sorgulama çizgisine taşımıştır.

Oğuzcan’ın yaşamı boyunca ruhsal dalgalanmalar ve yoğun iç çatışmalarla mücadele ettiği, bu durumun şiir diline kalıcı biçimde yansıdığı bilinmektedir. Hayatının çeşitli dönemlerinde ölüm ve intihar düşüncesiyle hesaplaşması, şiirlerinde güçlü bir içsel yankı olarak yer bulur. Şair, bu temaları bir karanlık alan olarak değil, insanın kendi varlığını sınıadığı bir deneyim biçimi olarak işler. Bu nedenle onun şiirlerinde ölüm, yalnızca bir son değil, varoluşun en derin katmanı olarak karşımıza çıkar.

Oğlu Vedat’ın ölümü, şairin hayatında ve şiirinde önemli bir kırılma noktasıdır. Bu olay, Oğuzcan’ın duygu dünyasında derin bir yankı yaratmış; şiirlerinde yas, kader ve kabulleniş temalarının belirginleşmesine neden olmuştur. Galata Kulesi adlı şiiri, bu kırılma sürecinin bir yansıması olarak hem bireysel acının hem de insanın yazgı karşısındaki çaresizliğinin sembolüne dönüşmüştür.

Bu noktada, şairin yaşam deneyimlerinin şiir diline yansıması, Galata Kulesi şiirinin ontolojik çözümlemesinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Şair öznenin yaşadığı trajik olay, yalnızca bir biyografik ayrıntı olarak değil, insanın varlıkla ve ölümle yüzleşmesinin şiirsel biçimi olarak ele alınmalıdır.

“Galata Kulesi” şiirinde bu unsurların çözümlemesi dört aşamada gerçekleştirilecektir.

İlk aşamada, şiirdeki ses yapısı ve harflerin kullanımı incelenecektir. Belirli harflerin tekrarı, ses uyumu ya da sessel vurgular, şairin duygusal tonunu yansıtan en temel göstergelerdir. Her harf, bilinçli veya sezgisel bir biçimde seçilerek şiirin atmosferini oluşturur.

İkinci aşamada, kelimelerin sözlük anlamları ile şiirde kazandıkları özel anlamlar karşılaştırılacaktır. Böylece şairin dili nasıl dönüştürdüğü, sözcüklere hangi yeni anlam katmanlarını yüklediği ortaya konulacaktır.

Üçüncü aşama, şiirin öznesinin ruhi yapısını incelemeye yöneliktir. Bu bölümde, şiirdeki duygusal gerilim, melankoli, içsel çatışma ve özlem gibi psikolojik yönelimler değerlendirilecektir.

Son aşamada ise, şiirin kaderi üzerinde durulacaktır. Bu kavram, eserin kendi iç akışında ulaştığı son anlam noktasını, yani şiirin kendi içinde tamamladığı varoluşsal döngüyü ifade eder. Böylece şiir, yalnızca anlatılan bir durum değil, tamamlanan bir yaşam deneyimi olarak okunacaktır.

A. Ön Yapı/ Reel Varlık Alanı

1. Ses Tabakası

a) Ölçü ve Kafiye Düzeni:

Şiir serbest ölçüyle yazılmıştır; belirli bir hece kalıbı veya klasik kafiye düzeni yoktur. Ancak Oğuzcan, ses tekrarlarını iç uyak ve anlam yankısı oluşturacak biçimde kullanmıştır. Özellikle “düştü / boşluğa / oğlumdu” dizelerinde, “u” sesinin uzatmalı tekrarı hem yankı etkisi hem de boşluk hissini güçlendirmektedir. Bu durum, şiirdeki trajik atmosferin ses aracılığıyla duyurulmasını sağlar.

b) Redif Kullanımı:

Şair, geleneksel redif anlayışından çok, anlamı pekiştiren kelime tekrarlarını tercih eder. “Bir adam düştü Galata Kulesi’nden” ve “Bu adam benim oğlumdu” dizeleri, şiirin her bölümünde tekrarlanarak ritmik bir redif işlevi görür. Bu tekrar hem zamana hem de acıya sabitlenmiş bir yankı oluşturur, şiir boyunca “düşüş” eylemi varoluşsal bir merkez hâline gelir.

c) Aliterasyon: Ünsüz seslerde özellikle “k”, “s” ve “l” harflerinin sık kullanıldığı görülür.

“K” sesi, düşüşün sertliğini ve ölümün soğukluğunu hissettirir (“Kulesi’nden”, “kadeh”, “kucak”).

“S” sesi, şiirde yankılanan bir sessizlik ve sızlanma etkisi yaratır (“söyledim ona”, “sessizce”).

“L” sesi ise melankoliyi ve lirizmi güçlendirir (“ışıl ışıldı gözleri”, “Galata Kulesi”).

Bu seslerin tekrarı, babanın iç dünyasındaki kırılmayı duygusal düzeyde hissettiren bir ontolojik yankı oluşturur.

d) Asonans: Şiirde “a” ve “u” sesleri belirgindir.

“A” sesi, şiire geniş, yankılı bir acı tınısı kazandırır; bu, varoluşun açıklığına ve çaresizliğe işaret eder. “U” sesi ise düşüş, boşluk ve uyku temalarıyla bütünleşir (“düştü”, “uyudu”, “oğlumdu”).

Bu iki sesin uyumu, şiiri sessel olarak hem yavaş hem derin kılar, okurda yankı duygusu bırakır.

e) Ontolojik Değerlendirme:

Ses yapısı, şiirdeki varlık–yokluk temasının en güçlü taşıyıcısıdır. Sert ünsüzler (k, t) düşüşün fiziksel yönünü; yumuşak ünlüler (a, u) yok oluşun duygusal yönünü yansıtır. Bu iki ses katmanı birleşerek şiiri varlığın sessel dramı hâline getirir. Şairin oğluna hitabı hem kelimelerin hem seslerin iç içe geçtiği bir varoluş çılgınlığına dönüşür. Türk şiirinin genel ahenk eğilimleri dikkate alındığında, Ümit Yaşar Oğuzcan’ın “Galata Kulesi” şiiri, ses düzeni bakımından tekdüzeliği kıran bir yapıya sahiptir. Şair, ölçü ve uyak kalıplarını ikinci plana iterek, duygunun yoğunluğunu ses tekrarları ve içsel ritim aracılığıyla yansıtır. Bu durum, şiire belirgin bir melankolik tını kazandırır. Ünlü ve ünsüz seslerin dengeli biçimde yinelenmesi hem şiirin duygusal derinliğini artırır hem de okuyucuda yankılanan bir iç ritim oluşturur. Böylece şiir, klasik armonik yapının dışına çıkarak doğal ve

işsel bir müzikaliteye ulaşır. Bu yönüyle Oğuzcan, Türk şiirindeki genel ahenk anlayışını sürdürürken, onu kendi kişisel varlık ve ses alanıyla birleştirmiştir.

B. Arka Yapı/ İrreal Varlık Alanı

1. Anlam Tabakası

Ontolojik tahlilin ikinci tabakası, ses tabakasıyla birlikte inşa edilen anlam tabakasıdır. Ses tabakası, bağımsız bir yapıya sahip olarak şiirin dış yapısında yer alırken; anlam tabakası arka yapıda konumlanır (Bk. Bayram, 2003: 14). Bu tabaka, seslerin oluşturduğu duysal etkiyi anlamla birleştirir ve şiirin varlık yapısını bütünler. Anlam tabakası, şiirdeki kelimelerin yüzeysel anlamlarının ötesine geçerek, onların çağrışım gücüyle şairin iç dünyasını açığa çıkarır. Böylece ses ve anlam tabakaları arasında kurulan denge, eserin hem yapısal hem de ontolojik derinliğini belirler. Anlam tabakasında, önce kelimeler temel anlamında ele alınır, daha sonra kelimelerin cümle içinde kazandığı anlam ele alınır. (Bk. Bayram 2002:14) Ontolojik tahlilde anlam tabakası, kelimelerin yalnızca sözlük karşılıklarına değil, şiirde kazandıkları yeni, duygusal ve varoluşsal anlam katmanlarına odaklanır. (Günvar, 1999: 42) “Galata Kulesi” şiirinde her kelime, yüzeyde bir nesneyi ya da eylemi karşılarsa da derinde insanın yaşamla, ölümle ve kendi benliğiyle olan ilişkisini görünür kılar.

Şiirde öne çıkan kelimelerin temel anlamları şöyledir:

Boşluk

Sözlük anlamı: Oyuk, çukur, kapanmamış yer.

Şiirdeki anlamı: Şiirde “boşluk”, ölümün ardından kalan ruhsal ve varoluşsal hiçliği ifade eder. Bu kelime, yalnızca bir mekânı değil, insanın iç dünyasında oluşan anlamsızlık ve eksilme duygusunu temsil eder. Şair için boşluk, oğlunun ardından duyulan sessizliktir; yani varlığın yoklukla yüzleştiği andır.

Oğul

Sözlük anlamı: Erkek evlat; mahdum, zade.

Şiirdeki anlamı: “Oğul” kelimesi, burada biyolojik bir bağı değil, şairin kendi varlığının bir uzantısını temsil eder. “Bu adam benim oğlumdu” dizesiyle birlikte oğul, bireysel bir kimlikten çıkarak varoluşun eksilen yönünü simgeler. Oğulun kaybı, insanın kendi benliğinden kopuşudur. Babanın gerçeğe yüzleşmeye çalışması bu cümleyi tekrarlanmasından anlaşılıyor.

Yolculuk

Sözlük anlamı: Ülkeden ülkeye veya bir ülke içinde bir yerden bir yere gidiş veya geliş.

Şiirdeki anlamı: Yolculuk, şiirde fiziksel bir hareket değil, ölüme giden ruhsal bir geçiş anlamına gelir. Oğulun bu yolculuğu, dünyadan ayrılışı değil, sonsuzluğa varış olarak sunulur. Bu nedenle yolculuk hem ayrılığı hem de metafizik bir birleşmeyi temsil eder. Baba ölüm kavramını hiçbir zaman kullanmadan acısını yaşıyor.

Zaman

Sözlük anlamı: Bir işin, bir oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre; vakit.

Şiirdeki anlamı: Zaman, şiirde durmuştur. Oğulun düşüş anıyla birlikte, zamanın akışı kesilir ve ölümle birlikte sonsuzluğa açılan bir durgunluk oluşur. Bu, insanın dünyasal sürekliliğinden koparak ebedî bir an içinde kalışıdır. Oğlunun gidişiyle baba için zaman durmuştur.

Adam

Sözlük anlamı: İnsan.

Şiirdeki anlamı: “Bir adam düştü Galata Kulesi’nden” dizesinde geçen “adam” kelimesi, herhangi bir kişiyi değil, insanın evrensel varlık hâlini temsil eder. Şair, “adam” sözcüğüyle bireysel kimliği silerek insanı

varoluşun ortak paydasına taşır. Oğlunun intiharını kabullenemeyen baba sanki bir yabancından söz eder gibi bu sözcüğü kullanıyor.

Yangın

Sözlük anlamı: Zarara yol açan büyük ateş.

Şiirdeki anlamı: Yangın, burada dış dünyada değil, şairin iç dünyasında yanmaktadır. Bu kelime, kayıp sonrası içsel yanmayı, pişmanlığı ve sönmeyen acıyı temsil eder. Böylece yangın sözcüğü, dışsal bir felaketten çok, ruhsal bir yanış anlamı kazanır.

Sonsuzluk

Sözlük anlamı: Sonsuz olma durumu; ebediyet, bitimsizlik.

Şiirdeki anlamı: Şiirde sonsuzluk, ölümle birlikte ulaşılan zamansız bir varlık hâlidir. Oğulun ölümü, bedensel son değil; sonsuz bir uyku hâline geçiştir. Bu kavram, ölümün yokluk değil, varlığın başka bir biçimde sürmesi olduğunu ima eder.

Ecel

Sözlük anlamı: Hayatın sonu, ölüm zamanı.

Şiirdeki anlamı: Ecel, burada rastlantısal bir ölüm anı değil, kaçınılmaz kaderin tecellisidir. Şair için ecel, yaşamın doğal akışına yerleşmiş bir yazgıdır; insana ait her varlığın son noktası olarak şiirde ontolojik bir zorunluluk biçiminde yer alır. Oğlu, babanın bir yansımasıdır; baba bunu bir kader olarak görür.

Uyumak

Sözlük anlamı: Uyku durumunda olmak; dalmak.

Şiirdeki anlamı: “Uyumak” fiili, ölümün en yalın metaforudur. Şiirde uyku, geçici bir dinlenme değil, ebedî bir sessizlik anlamına gelir. Bu yönüyle “uyumak”, ölümün kabullenilişi, varlığın sükûnete dönüşüdür. Baba, ölüm sözcüğü ile oğlunu aynı cümlede bile geçirmemekte, uyumak sözcüğü ile mecburi bir kabulleniş içerisine girmektedir.

Ninni

Sözlük anlamı: Bebeklerin uyumasına yardımcı olmak için söylenen türkü.

Şiirdeki anlamı: “Ninni” kelimesi, şiirde ölüm sonrası ruhsal bir teselli unsuru hâline gelir. Baba, kaybını kabullenmeye çalışırken ninni hem bir veadır hem de oğlunun sonsuz uykusuna eşlik eden içsel bir dua işlevi görür. Şair, oğluna ‘ölü’ nitelemesini yakıştırmayarak aslında kabulleniş sürecindeki içsel direnci ortaya koyar.

2.Nesne /Obje Tabakası

Ontolojik tahlilde nesne tabakası, şiirdeki somut unsurların yalnızca fiziksel varlıklarını değil, şairin iç dünyasında kazandıkları varoluşsal değerleri inceler. Ümit Yaşar Oğuzcan’ın “Galata Kulesi” şiirinde dış dünyaya ait her nesne, bireysel bir trajedinin ötesinde, insanın kendi varlık bilinciyle yüzleştiği bir simgeye dönüşür.

Şiirin merkezinde yer alan Galata Kulesi, dışsal bir yapı olmanın ötesinde, insanın kaderiyle karşı karşıya geldiği bir varoluş mekânı hâline gelir. Yüzyıllardır ayakta duran bu yapı, burada yaşam ile ölüm arasında bir sınır çizgisi olarak işlev görür. Kule’nin yüksekliği hem insanın ulaşmak istediği ideali hem de varlığın kırılganlığını sembolize eder. Oğulun bu kuleden düşmesi yalnızca fiziksel bir düşüş değildir; bu olay, insanın kendi merkezinden kopuşu, varlığın iç dengeden boşluğa geçişini temsil eder.

Bu düşüşle birlikte ortaya çıkan boşluk kavramı, şiirin en belirgin mekânsal unsurlarından biridir. Ancak bu boşluk, nesnel bir alan değil, varlığın kaybolduğu mekânsızlık duygusudur. Baba için oğlunun düştüğü yer,

yalnızca bir zemin değil, aynı zamanda hiçliğe açılan bir alandır. Bu yönüyle boşluk hem ölümün mekânı hem de insanın yoklukla yüzleştiği varoluş anıdır. Oğuzcan, bu imgeyle, ruhsal yıkımı somutlaştırır ve okuyucuya varlıkla yokluk arasındaki ince çizgiyi sezdirir.

Şiirde yer alan beden imgesi de bu tabakanın önemli bir parçasıdır. Oğulun bedeni yere düşerken ruhunun sonsuzluğa yükselmesi, şiirdeki karşıtlıkları belirginleştirir. Böylece beden, geçiciliği; ruh ise kalıcılığı temsil eder. Bu karşıtlık, varlığın son bulmasıyla başlayan yeni bir oluş hâline, yani ontolojik bir dönüşüme işaret eder. Oğuzcan, bu durumu bir son olarak değil, varlığın başka bir biçime evrilişi olarak sunar.

Şiirdeki yangın unsuru ise dış dünyada gerçekleşen bir olay değil, şairin iç dünyasında süren ruhsal bir yanma hâlidir. Bu yangın, yıkımın değil, arınmanın sembolüdür. Kayıp sonrası hissedilen derin acı, içsel bir yanışa dönüşerek, ruhun yeniden doğuşunu hazırlar. Ateş, burada hem sevginin hem pişmanlığın hem de insanın kendini arındırma çabasının simgesidir.

Bu tabakada yer alan kule, boşluk ve beden üçlüsü, şiirin varlık düzlemini belirleyen temel yapı taşlarıdır. Kule yükselişi, boşluk düşüşü, beden ise sonlanışı temsil eder. Üçü birlikte düşünüldüğünde, şiir insanın yaşam serüvenini —doğum, hayat, ölüm döngüsünü— ontolojik bir çerçevede sunar. Böylece Oğuzcan, bireysel bir kaybı insanın evrensel kader döngüsüne dâhil eder.

Şairin yaşamında ölüm kavramıyla kurduğu yakın bağ, şiirdeki nesnelerin anlamını derinleştirir. Oğuzcan, ölümü yalnızca bir kayıp değil, varlığın sınırında dolaşan bir düşünce olarak ele alır. Bu durum, şiirdeki kule, boşluk ve beden imgelerine de yansır; her biri, şairin hem oğlunun hem de kendi varoluş sınırına temas eden bir duygunun taşıyıcısı hâline gelir. Kule bu açıdan yalnızca oğlunun düşüşünü değil, şairin içsel düşüşünü de sessizce yansıtır.

Sonuç olarak “Galata Kulesi” şiirinde nesneler, yalnızca görünen dünyanın parçaları değildir; her biri şairin ruh hâlinin dışa yansımasıdır. Kule, boşluk, beden ve yangın gibi unsurlar, dışsal olmaktan çıkarak varoluşun içsel simgelerine dönüşür. Bu yönüyle nesne tabakası, şiirin anlam katmanıyla birleşir ve Oğuzcan’ın şiirinde dış gerçekliğin iç hakikate dönüşümünü görünür kılar. Şairin nesneler aracılığıyla kurduğu bu ontolojik yapı, bir baba figürünün acısını insanlığın ortak yazgisına taşır.

3Karakter (Ruhî Özellik) Tabakası

Ontolojik çözümlemelerde karakter, şiirdeki insan sesinin yalnızca anlatıcı olarak değil, varlık bilinci taşıyan bir özne olarak değerlendirilmesiyle ortaya çıkar. Galata Kulesi şiirinde bu özne, salt bir “baba figürü” olmaktan çok, yaşamla ölüm arasına sıkışmış varoluşsal bir insan tipini temsil eder. Şair özne, oğlunun ölümüyle birlikte yalnızca bir yakını değil, kendi iç dünyasındaki sürekliliği de kaybetmiştir. Bu durum, şiirin her dizesine sinmiş bir ruhsal bölünme hâli yaratır. Şair öznenin ruh hâli temelde melankolik, içe dönük ve sorgulayıcıdır. Melankoli burada duygusal bir zayıflık değil, varoluşun anlamını sorgulayan bir farkındalık biçimidir. Oğlunun ölümüyle karşılaşan özne, bu olayın nedenini dış dünyada değil, kendi içinde arar. Bu yönüyle şiirdeki karakter, “suçluluk” ile “kabulleniş” arasında gidip gelen bir ruhsal salınım içindedir. Her dizede hissedilen bu ikili duygu, şiirin kader tabakasına geçişini de hazırlar. Şair özne, trajediyi dil üzerinden yeniden inşa ederken bir yandan duygusal donukluk sergiler. İlk dizedeki “Bir adam düştü” ifadesi, aslında bu donukluğun bir yansımasıdır. Şair özne, duygunun kendisini değil, olayın çıplak hâlini aktararak acıdan korunmaya çalışır. Bu savunma biçimi, psikolojik açıdan duygu bastırma (repression) davranışıyla ilişkilendirilebilir. Fakat bastırılan duygu, şiir ilerledikçe dilin iç katmanlarında, tekrar eden imgeler (boşluk, sessizlik, ninni) aracılığıyla kendini dışa vurur.

Ruhsal çözülme, şiir boyunca sessizlik imgeleriyle beslenir. Şair özne artık konuşmaz, yalnızca anlatır; duygularını tanımlamaz, imajlarla sezdirir. Bu durum, içsel bir kopuşun ve iletişimsizliğin dışavurumudur. Oğluya konuşamamak, ölümü adlandıramamak ve duygularını sessizliğe hapsedmek, öznenin en belirgin karakter özelliğidir. Şair öznenin ruhunda en belirgin çatışma, akıl ve kader arasındaki çizgide gelişir. Oğlunun

ölümü rasyonel açıklamalara sığmaz; bu nedenle özne, akılla çözemediklerini kader kavramıyla anlamlandırmaya yönelir. Bu yöneliş, şiirin sonunda kabullenmeye, yani ontolojik teslimiyete dönüşür. Duygusal yönden şair özne derin bir suçluluk ve özdeşleşme duygusu taşır. Oğlunun düşüşü, onun kendi içsel düşüşünü de tetikler. “Adam” kelimesinin tekrarı, bu özdeşleşmenin dilsel göstergesidir; şair özne, düşen figürü yabancı bir varlık gibi anlatırken aslında kendi parçalanmış benliğini ifade eder. Bu nedenle şiir, bireysel bir yasın ötesinde, insanın kendiyle yüzleşmesinin trajik anlatısı hâline gelir. Ruhî olarak şair özne, yaşam ile ölüm arasındaki geçişi kabullenirken varoluşun sessiz doğasını keşfeder. “Her şey susmuştu, rüzgâr bile” dizesindeki içsel sessizlik, insanın dünyayla bağlarını kopardığı o son farkındalık anını temsil eder. Bu sessizlik, bir yenilgi değil; bir tür iç barıştır. Şair özne için ölüm artık bir korku değil, varlığın kaçınılmaz biçimidir. Sonuç olarak Galata Kulesi şiirinde karakter tabakası, insanın iç dünyasındaki çöküş ve yeniden doğuşun psikolojik haritasını sunar. Şair özne, oğlunun ölümü üzerinden kendi varoluşunu yeniden tanımlar; acıyı söze dönüştürürken kaderi dile getirir. Onun ruhu hem trajedinin hem kabullenişin mekânıdır. Bu nedenle şiirin ruhî yapısı, yalnız bir babanın değil, insanlığın varlıkla yüzleşen bilincinin sesi hâline gelir.

4.Kader (Yazgı) Tabakası

Ontolojik çözümlemenin en derin boyutu olan kader tabakası, şiirde insanın varlığının sınırına ulaştığı ve artık anlamı aşarak kabullenme bilincine geçtiği düzlemdir. Galata Kulesi şiirinde kader, yalnızca bir ölüm olayını değil, insanın kendi varoluşuyla yüzleşmesini temsil eder. Şair özne, oğlunun ölümü karşısında yaşadığı çaresizlikle birlikte kaderi inkâr edemez; bunun yerine, onu şiirin merkezine yerleştirerek anlamlandırır.

Şiir, tarihsel bir belirleme ile başlar: “6 Haziran 1973.” Bu tarih, sadece bir anı belirtmekle kalmaz, yazgının gerçekleştiği gün olarak kutlanır. Zaman, o noktadan itibaren şair özne için durmuştur. Bu duruş, insanın kaderle ilk kez temas ettiği andır. Zaman artık ölçülebilir bir akış değil, acının içinde sabitlenmiş bir ontolojik donma hâlidir.

“Bir adam düştü o gün Galata Kulesi’nden” dizesi, yazgının eylem anını bildirir. Buradaki “düştü” fiili, insanın varoluşunun zorunlu hareketidir; hiçbir irade, bu düşüşü engelleyemez. Şair özne, oğlunun düşüşünü bir trajedi değil, insan kaderinin kaçınılmaz tezahürü olarak görür. Düşüş hem fiziksel hem metafizik bir olaydır. İnsanın anlamdan hiçliğe, ışıktan karanlığa geçişidir.

“Kendini bir anda bıraktı boşluğa” dizesinde, iradenin son bulduğu an işaret edilir. “Kendini bırakmak”, insanın kader karşısında gösterdiği sessiz teslimiyettir. Şair özne için bu eylem, oğlunun seçimi olmaktan çok, yazgının çağrısı gibidir. Böylece bireysel irade, evrensel zorunluluk karşısında silinir; insan, kaderin bir aracına dönüşür.

“Zaman durdu” ifadesi, kaderin gerçekleştiği ânın felsefi biçimidir. Zamanın akışının durması, olayın artık dünya düzeninin ötesinde bir varlık hâline geçtiğini gösterir. Şair özne için bu, acının kalıcılığıdır: yazgı bir kez gerçekleştiğinde, insan artık yaşamın değil, hatıranın içinde var olur.

“Bir adam benim oğlumdu” dizesi, kaderin kabulleniliş anıdır. Şair özne, kimliğini gizlediği “adam” figürünü artık adlandırır. Bu, kader karşısında maskenin düşüşüdür. Acı, adı konarak gerçeklik kazanır. Fakat bu kabulleniş, aynı zamanda yazgının yenilmezliğini de ortaya koyar: “Oğlumdu” kelimesinin geçmiş zaman eki, kaderin geri döndürülemezliğini imler.

Şair öznenin ruh hâli, ilerleyen dizelerde suçluluk, pişmanlık ve kabullenme arasında salınır. “Bu kalles dünyaya inat” dizesinde görülen öfke, kaderle baş etme biçimidir. İnsan, kontrol edemediği yazgı karşısında önce isyan eder, fakat sonunda teslim olur. Ontolojik olarak bu, yokluğun farkına vararak varlığın anlamını kavrama sürecidir.

“Uyan oğlum, uyan Vedat” dizesi, kaderin en trajik ironisidir. Bu çağrı, olanaksız bir diriliş isteğidir; şair özne, sözcüklerle kaderi geri çağırmaya çalışır. Ancak bu çaba, kaderin gücünü daha da belirgin kılar. Bu noktada dil, acının tanığı olur; şair özne konuşur ama kader sessizliğini korur. Bu sessizlik, insanın sonluluğunu fark ettiği andaki bilincin ifadesidir.

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

Şiir boyunca görülen “boşluk”, “düşüş”, “sessizlik”, “ninni” gibi imgeler, kaderin simgeleridir. Her biri, insanın yaşamla ölüm arasında asılı kalışını temsil eder. Şair özne, kaderin ağırlığını bu imgelerle taşır; dil, artık bir anlatım aracı değil, varoluşun yankısı hâline gelir.

Sonuçta, Galata Kulesi şiirinde kader, yalnızca bir ölümün hikâyesi değildir; insanın sonluluğunu kabullenişinin şiirsel biçimidir. Şair özne, yazgıyı acı bir teslimiyet olarak değil, varlığın tamamlanışı olarak görür. Oğlunun ölümüyle birlikte kendi ruhsal sınırına ulaşır; orada anlam biter, ama şiir başlar. Böylece kader, insanın yaşam karşısındaki en derin farkındalığına dönüşür:

Yaşamak, bir gün düşeceğini bilerek ayakta durabilmektir.

SONUÇ

Bu çalışmada, Ümit Yaşar Oğuzcan’ın Galata Kulesi şiiri ontolojik tahlil yöntemiyle incelenmiş; şiir, ses, anlam, nesne, karakter ve kader tabakaları üzerinden değerlendirilmiştir. Her bir tabaka, şair öznenin hem bireysel yaşantısına hem de insanın varoluş serüvenine dair çok katmanlı bir bilinç alanı oluşturur.

Şair öznenin kullandığı dil, şiirin ses tabakasında melankolik bir ahenkle şekillenir. Sert ve yumuşak ünsüzlerin dengesi, şiirdeki düşüş ve sarsıntı duygusunu ses düzeyinde hissettirir.

Anlam tabakasında kelimeler, sözlük anlamlarının ötesine geçerek metafizik çağrışımlara dönüşür; “boşluk”, “ninni”, “düşüş” gibi kelimeler, varlıkla yokluk arasındaki geçişin simgesine dönüşür.

Nesne tabakasında Galata Kulesi, yalnızca bir yapı değil, insanın kaderle karşı karşıya geldiği ontolojik mekân hâline gelir. Kule, yükseklik ile düşüşü; umut ile yokluğu bir arada taşır. Şair öznenin gözünde kule, yaşamla ölüm arasındaki eşiği simgeler. Bu eşiğin merkezinde ise “boşluk” imgesi yer alır; insanın iç dünyasındaki eksilmeyi temsil eder.

Karakter (ruhî özellikler) tabakasında, şair özne derin bir melankoli, suçluluk ve teslimiyet duygusu içindedir. Oğlunun ölümünü yalnızca bir kayıp olarak değil, kendi varlığının çözülüşü olarak yaşar. Şiir boyunca konuşan ses, bir babadan çok, insanlığın ortak bilincini temsil eden varoluşsal bir özneye dönüşür. Onun ruhsal dünyasında acı, anlamın yeniden inşa edildiği bir alan hâlini alır.

Kader (yazgı) tabakasında ise şiirin temel felsefi boyutu belirginleşir. Ölüm, kaçınılmaz bir son olarak değil, varlığın tamamlanışı olarak görülür. Şair özne, kader karşısında isyan etmez; sessiz bir kabullenişle varoluşun doğasını kabul eder. Bu kabul, insanın yazgısına boyun eğmesi değil, onunla bir bütün hâline gelmesidir.

Sonuç olarak Galata Kulesi, bireysel bir yas şiirinden öte, insanın varlıkla, zamanla ve ölümle kurduğu ilişkinin şiirsel bir ifadesidir. Şair özne, oğlunun kaybı üzerinden evrensel bir bilince ulaşır; acı, onun için hem insan olmanın sınırı hem de anlamın kaynağıdır. Ontolojik açıdan şiir, insanın dünyaya gelişinden ayrılışına kadar süren serüvenin içsel yankısını taşır.

Oğuzcan’ın bu şiiri, yalnızca bir baba figürünün yasını değil, insanın kendi varoluşunu kabullenişinin sessiz şiirini dile getirir.

KAYNAKLAR

- Akbulut, S. (2017). Osmaneli'nin fiziki konumu ve tarihî gelişimi üzerine değerlendirmeler. Bilecik Araştırmaları Dergisi, 5(2), 45–60.
- Bayram, B. K. (2003). Ontolojik Şiir Tahlili Yöntemi. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bayram, B. K. (2005). Ontolojik analiz yöntemi ve Türk şiirine uygulandışı. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 35(3), 11–25.
- Filizok, R. (t.y.). Türk Şiirinin Genel Ahenk Eğilimleri. Erişim adresi: <http://www.ege-edebiyat.org>
- Günvar, A. (2014). Ontolojik Şiir Tahlili: Teori ve Uygulama. İstanbul: Kesit Yayınları
- Kantarcı, Z. (2019). Ümit Yaşar Oğuzcan'ın Şiirlerinde Ölüm Teması Üzerine Bir İnceleme. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Oğuzcan, Ü. Y. (1975). Bir Adam Düştü Galata Kulesi'nden: Şiirler. İstanbul: Hisar Yayınları.
- Toprak, H. (2021). Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde melankoli ve varoluş. Edebiyat Kuramları Dergisi, 8(1), 67–81.
- Tunalı, İ. (1988). Sanat Ontolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Uçar, E. (2018). Osmanlı döneminde Bilecik ve Osmaneli'nde ipek böcekçiliği ve dokumacılık. Türk Kültürü ve Sanatı Araştırmaları Dergisi, 6(1), 88–104.

ONTOLOJİK BİR YÖNTEM İLE ŞİİR DEĞERLENDİRMESİNE DAİR BİR ÖRNEK; FAZİL HÜSNÜ DAĞLARCANIN “HEP AYNI GÖK ALTINDA” ADLI ŞİİRİ

Uğur AYKAÇIN¹

¹ Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, uguraykacin@gmail.com, 0009-0001-7402-8765

Özet

Fazıl Hüsni Dağlarca'nın “Hep Aynı Gök Altında” adlı şiiri, varoluşsal soruları ve insanın evrensel deneyimlerine dair önemli bilgiler ihtiva eden derin bir ontolojik sorgulama olma hüviyetini taşıyan önemli bir eserdir. Bu şiirde kuşların göçünden, dağların aydınlığından, ağaçların ve meyvelerin sürekliliğinden bahsedilmektedir. Bu bahisler esas itibarıyla doğal dünyanın sürekliliğine dair önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Bu bilgiler temelinde eser, insanoğlunun varoluşsal ilişkilerine dair önemli bir şiirdir. Şair, gündelik yaşamın imgeleri vasıtasıyla, insanın evrendeki yerini sorgulamaktadır. Şair bu eserinde, insanoğlunun evrendeki yerini sorgularken, evler, geceler, yollar ve çocuklar gibi somut imgelere başvurmaktadır. Şair bu imgeler sayesinde insanoğlunun evrendeki geçici ve kalıcı yerini betimlemeye çalışmaktadır. Şiirde sıklıkla yer alan “Nedir Ki?” sorusu şiirde ontolojik bir yöntem olarak işlev görmektedir. Bu işlev sayesinde şiirde okuyucuya zaman ve mekân ilişkisi üzerine sürekli bir merak ve bilinmezlik hissi uyandırılmaktadır. Şiirde okuyucuya uyandırılan bu his vesilesiyle şiirde okuyucuya hem bireysel deneyim hem de evrensel anlam katmanlarında anlam derinliği tesis edilmektedir. Şair, nesneleri ve olayları yüzeysel bir şekilde betimlememektedir. Nesnelerin ve olayların varlığını ve anlam bağlamlarını sorgulamaktadır. Böylelikle şiir, şairin insanoğlunun evrendeki yerini, konumunu, yaşamını, yaşamının anlamını ve ölümü ontolojik bir mecrada sorgulamasına olanak tanımaktadır. Şiirde sık sık başvurulan doğa betimlemeleri ile insanoğlunun yaşamına dair deneyimler ifade edilmektedir. Şairin şiirde sıklıkla zikrettiği varlık ve yokluk ifadeleri sayesinde, insanoğlunun hayatına dair önemli anlam bağlamlarını sorgulanmaktadır. Bu anlam sorgulaması, şiirde ontolojik temalarla, şiirin anlam ve ritim ekseninde insanoğlunun varlığını sorgulayarak derin bir farkındalığa ulaşmasına olanak tanımaktadır. Sonuç olarak, “Hep Aynı Gök Altında” ontolojik perspektifle insanın evrensel varoluş sorunlarını sorgulayan hem ferdi hem de toplumsal anlamlar taşıyan bir şiir örneğidir.

Anahtar kelimeler: Fazıl Hüsni Dağlarca, Hep Aynı Gök Altında, Ontoloji, Türk Şiiri, Doğa,

AN EXAMPLE OF POETRY EVALUATION WITH AN ONTOLOGICAL METHOD: FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA'S POEM CALLED "HEP AYNİ GÖK ALTINDA"

Abstract

Fazıl Hüsni Dağlarca's poem "Hep Aynı Gök Altında" is a significant work, a profound ontological inquiry that encompasses existential questions and important insights into human universal experiences. The poem discusses the migration of birds, the light of mountains, and the permanence of trees and fruits. These themes fundamentally contain important information about the continuity of the natural world. Based on this information, the work is a significant poem about humankind's existential relationships. Through the imagery of everyday life, the poet questions humanity's place in the universe. In this work, the poet utilizes concrete images such as houses, nights, roads, and children to explore humanity's place in the universe. Through these images, the poet attempts to depict humanity's temporary and permanent place in the universe. The question "What is it?", which frequently appears in the poem, functions as an ontological device. Through this function, the poem evokes in the reader a constant sense of curiosity and uncertainty about the relationship between time and space. Through this emotion evoked in the reader, the poem establishes a depth of meaning for the reader, encompassing both individual experience and universal meaning. The poet does not describe objects and events superficially. He questions the existence and context of meaning of objects and events. Thus, the poem allows the poet to question humanity's place in the universe, its position, life, the meaning of life, and death from an ontological perspective. The poem's frequent depictions of nature express human experiences. The poet's frequent use of expressions of existence and non-existence in the poem questions important contexts of meaning related to human life. This questioning of meaning allows the reader to reach a deep awareness by questioning humanity's existence through ontological themes and the poem's axis of meaning and rhythm. In conclusion, "Hep Aynı Gök Altında" is an example of a poem that questions humanity's universal existential problems from an ontological perspective, carrying both individual and social meanings.

Keywords: Fazıl Hüsni Dağlarca, Hep Aynı Gök Altında, Ontology, Turkish Poem, Nature

1. GİRİŞ

Filolojik bilimlerin ve sanat bilimlerinin yalnızca genel yöntem kuramı ilkelerini özümlemiş olmak edebiyat bilimcileri için yeterli değildir. Bu ilkeler temelinden edebiyat bilimcileri sanat, tiyatro ve müzik bilimcileri ile birlikte sanatsal yaratışın ana temelini oluşturan sanata dair somut kuramları, sanata dair içerikleri ve sanat bilincine dair kuramları ortaya çıkarmaya çalışırlar. Bu çalışmalar neticesinde ortak bir sanat kuramı geliştirirler. Edebiyat bilimcileri tarafından oluşturulan bu sanat kuramının değişiminde süreç sadece edebiyat bilimcileri tarafından yürütülmemelidir. Bu süreç aynı zamanda diğer sanat dallarında da sanatsal kuramın gelişimi için sürdürülmesi gereken bir süreçtir. Bu ilkeler temelinde edebiyat bilimcileri, sanat, tiyatro, müzik bilimcileriyle birlikte, sanatsal yaratışın bilimsel asal özelliklerinden olan sanatsal somut bir kuramı, sanatsal içeriği ve sanat biçimin bir kuramını geliştirmeleri gerekir. Bu süreç esasen edebiyatın sanatsal kuramının, edebiyat bilimi ile tüm çağların ve halkların edebiyatının tarihinin yanında, en az onun kadar önemli bileşenleri bulunmaktadır. Edebiyat bilimi ise bu bileşenlerin edebiyat tarihi ile sıkı bağları olan çok yönlü sanatsal ilişkilerin var olduğu bir bilim dalıdır. (Pospelov, 1984: 38)

Platon'un öğrencisi Aristoteles tarafından kaleme alınan Poetika eseri sayesinde edebiyat kuramının teşkilinde önemli bir adım atılmıştır. (Moran, 1988: 24) Edebiyat kuramının gelişim sürecinde önemli bir mihenk taşı konumunda bulunan burjuva sınıfının edebiyat bilimine yönelişi sayesinde günümüzde hala kullanılmakta olan ve edebiyat kuramının gelişiminde önemli bir yer teşkil eden biçimsellik ve yapısalcılık kuramları edebiyat biliminde önemli bir yer bulmuştur. Edebiyat kuramının gelişiminde bir diğer gelişim süreci ise maddeci dünya görüşü sayesinde olmuştur. Maddeci dünya görüşü temelinde şekillene edebiyat kuramının temeli ilk olarak 18. Yüzyılın ortalarında aydınlanmacılığın temsilcisi konumunda bulunan ve "Lookoon" ve "Hamburg Dramaturjisi" eserlerinin de yazarı olan G.E. Lessing ve Oyuncu Üstüne Paradoks" ve "Dramatik Dil Sanatı" eserlerinin yazarı olan Denis D. Diderot ile maddeci edebiyat kuramının temeli atılmıştır. Bu yazarların yanı sıra, V.G. Belinski, N.G. Çernişevski ve N.A. Dobrolyubov gibi devrimci demokratlar, maddeci edebiyat kuramının edebiyat bilimi içerisinde daha da derinleşmeye ve sistemleşmesine vesile olmuşlardır. (Pospelov, 1984: 39)

1.1. Kuramsal Çerçeve

Edebiyat bilimi için günümüzde sıklıkla kullanılan yeni bir yöntem ise ontolojik yöntemidir. Ontoloji, görünen gerçekliğin ötesine geçerek varlığı bir bütün olarak inceleyen bir felsefe disiplini. Kavram, kökenini Yunanca onta (var olan) ve logos (öğreti, bilim, teori) sözcüklerinden almaktadır. Terim, ilk kez 17. yüzyılda kullanılmaya başlanmış olsa da ontolojik yaklaşıma dair ilk tanımlamalara Aristoteles'in eserlerinde rastlanır. (Doğangöçmen, 2014).

Aristoteles'in ontolojik anlayışı günümüzdeki ontolojik anlayış arasında değişimler ve gelişimler mevcuttur. Nicolai Hartmann bu ayrımı eski ve yeni ontoloji olarak ikiye ayırır. Eski ontoloji için "Neydi bu eski ontoloji?" diye sorulursa; anlatılmak istenen Aristoteles'ten skolastiğin bitimine kadar geçerli olan varlık öğretisidir şeklinde ifade etmektedir. (Hartmann, 2005: 10) İsmail Tunalı ise Aristoteles'in ontolojik yaklaşımını şu ifadeler ile zikretmektedir. "Aristoteles varlığı birtakım tabakalar halinde tasavvur etmektedir. En altta madde ve maddi tabaka yer almaktadır. Bu tabakanın üstünde fiziki cisimlerin varlığı yer almaktadır. Bu tabakalaşmanın en üstünde organik cisimler, ruha sahip canlılar ve zoon politikon adı verilen politik insan bulunmaktadır." (Tunalı, 2002: 27). Bu tabakalaşmayı daha ayrıntılı olarak irdelenmesi gerekirse, İsmail Tunalı Bu tabakalaşmayı şu sözler ile ifade etmektedir. "Modern ontoloji dört ana varlık tabakası kabul etmektedir. Bunlar, madde (inorganik), organik varlık tabakası, ruhi tabaka ve tinsel varlık (Geist) tabakası. "Real dünyada dört varlık tabaka olduğu görülebilir: madde, organik olan, ruh ve tin. Bu dört varlık tabakası, üst üste bir tabakalanma gösterir. En altta bulunan varlık tabakası maddi tabaka, inorganik basamaktır. Onun üzerinde organik varlık tabakası, daha üstte ruhi varlık alanı ve son olarak da tinsel varlık tabakası. "Yayımla (extension) bakımından maddi tabaka en geniştir." (Tunalı, 2002: 28)

İsmail Tunalı, Aristoteles ile Nikolai Hartmann'ın ontolojik tabaka anlayışında ki farklılığı "Nikolai Hartmann'ın tabakalar anlayışı arasında ayrılığı Nikolai Hartmann'ın ontolojik görüşünün, Aristotelesin ontolojik görüşünden daha ontik olması ve varlığın struktur'una daha derinden dayanması nedeniyle kaynaklanmaktadır. Aristoteles'te ontolojik kuramının piramidinin tepesinde, bağımsız bir tabaka olarak insan bulunmaktadır. Bütün alt tabakaları içerdiği ve olarak dayandığı halde insan bir zoon politikon olarak onlardan bağımsız bir varlık alanı olarak düşünülmektedir. Bu yönü ile fenomenlere aykırı bir sonuca ulaşılmaktadır. Hartmann'ın ontolojik kuram teorisinin temelinde ise insanın yerini tin ya da tinsel varlık almaktadır. Tinsel varlık, bir tabaka olarak alt tabakalardan bağımsız, onlar tarafından içerilmemektedir. İnsanın yerini tin ya da tinsel varlık almaktadır. Tinsel varlık, bir tabaka olarak alt tabakalardan bağımsız onlar tarafından içermemektedir. Nikolai Hartmann'ın insanın yerini tinsel varlığa tene terk etmesiyle tabakalar sistemi hümanizm karakterinden kurtulmuş olmaktadır. Şüphesiz böyle bir sistemde bir hümanizm özelliği de kendini göstermektedir. Nicolai Hartmann'ın görüşü yani yeni ontolojinin tabakalar teorisi eski düalist varlık karşıtlığını içerdiği gibi onu daha bazı başka tabakalar, birtakım ara tabakalar, bir takım ara tabakalar kabul edilmektedir. Böylelikle ekstremlerden kurtularak bütünsel bir karakter tesis edilmektedir. Bunun için Nikolai Hartmann'ın görüşü hem çok sağlam hem de orijinal bir görüştür. İsmail Tunalı, bu nedenler temelinde, modern ontolojinin tabakalar öğretisi dendiğinde, haklı olarak, doğrudan doğruya Nicolai Hartmann'ın söz konusu ettiğimiz tabakalar ögesi anlaşılır." (Tunalı, 2002: 29) diye bir ifade kullanmıştır.

2. YÖNTEM

Genellikle tabakalar düşüncesini estetikte ve edebiyat eserinde ilk uygulayan Roman Ingarden olmuştur. Roman Ingarden, ünlü eseri olan *Das Literarische Kunstwerli*'de problemi şöyle ifade etmektedir; "Karşımıza çıkan ilk güçlük, bir edebiyat eserini hangi objelerden sayacağımız sorusudur. Yani real mı, yoksa ideal objelerden mi?" Bu, daha önce de ifade edildiği gibi, özel olarak edebiyat eserinin ama genel olarak da sanat eserinin varlık tarzını belirlenmesinin sorgulandığı bir ifade tarzıdır. Daha önce işaret ettiğimiz gibi sanat eseri hem real hem de ideal yani irreal bir yapıya sahiptir. Buna göre, "Ne türden olursa olsun, hiçbir sanat eseri, bir *sensus strictus* (salt duyusal) anlamında reel bir obje değildir. Ama aynı zamanda varlıkça autonom bir yapı da değildir." (Tunalı, 2002: 89)

Genel olarak edebiyat eseri için, edebiyat eserinin iç birliği korunmak ve onun ana karakteri muhafaza edilmek üzere zorunlu olan tabakalar ne gibi tabakalardır? Bunlar şu tabakalardır: 1. Kelime sesleri ve onlara dayanarak meydana gelen ve daha yüksek bir basamağı gösteren ses yapıları; 2. Farklı derecelerdeki anlam birlikleri tabakası; 3. Farklı şematik görüşler tabakası ve son olarak da 4. Tasvir edilen şeylerin (nesne, insan ve olaylar) ve onların alinyazılarının tabakası. Buradan anlaşıldığı gibi, Roman Ingarden, bir edebiyat eserinde başlıca dört varlık tabakası kabul edilmektedir. Bu dört tabaka hem real hem de ideal sfer'i kuşatıp içine almaktadır. Edebiyat eseri, bu dört tabakadan meydana gelmektedir. (Tunalı, 2002. 90)

Nicolai Hartmann'ın tabaka anlayışı ise Roman Ingarden'e göre değişiklik göstermektedir. Nicolai Hartmann'ın tabaka anlayışı ise şu şekildedir: "Her objektivation ontik yapı bakımından birbirine karşıt iki varlık alanına bölünmüştür: Real ve irreal varlık alanları. Fakat bu real ve irreal yapıların daha yakından belirlenmesi gerekmektedir. Böyle bir belirleme için Nicolai Hartmann iki yeni deyim geliştirmektedir. Bu iki yeni deyim: Ön yapı (Vordergrund) ve arka yapı (Hintergrund) ifadeleridir. Bu iki deyim, objektivation'un real ve irreal varlık alanlarını karşılamaktadır." (Tunalı, 1998: 58) Bunu bir tablo halinde göstereceğiz:

Objektivation

Ön yapı veya ön plan
(Vordeground)

Real Yapı
(Bağımsız)

Arka yapı veya arka plan
(Hinterground)

İrreal Yapı
(Bağımlı)

İsmail Tunalı Roman Ingarden'in bu tabaka görüşüne katılmamaktadır. İsmail Tunalı bu görüş için "Roman Ingarden'de henüz tam bir modal belirleme bulunmamaktadır. O, problemin varlığını görüyor, ona dokunuyor, ama onu kategorial olarak gün ışığına çıkaramamaktadır. Sanat yapıtlarında bulduğu real ve ideal yanları, onun varlık bütünlüğünün birer parçası olarak göreceğine, bunlardan çelişikmiş gibi söz açmak istiyor." (Tunalı, 1998: 63) diyerek eleştirmektedir.

İsmail Tunalı'nın edebi eserler için uygulanacak ontolojik metodu şu tablo özetlemek mümkündür (Bayram, 2003: 12):

Şiirsel yapı	
A.Önyapı Duyulur Yapı, Dış Yapı, Ses Tabakası, Maddî Tabaka, Görünür Yapı, Real Varlık Alanı, Underground, Şeklî Yapı, Biçimsel Tabaka - Dış görünüm - Harfler, heceler, kelimeler... - Ölçü, ahenk, - Redif, kafiye - Mısra-beyit-bent yapısı... - Şiirin varlığıyla duyulan, algılanan, görülen; yani işitsel ve görsel anlamda şiirin maddi yapısına ait her şey.	B. Arka yapı İç Yapı, İrreal Varlık Alanı, Soyut Yapı, İnterground, Muhteva. 1.Anlamsal (semantik) tabaka a. Kelime semantiği (Cognitive) b. Cümle semantiği (Sentaks) 2.Nesne (Obj) Tabakası Anlamı ağırlıklı olarak taşıyan kelimelerden (temel obje ve yardımcı objeler...) oluşur. 3.Karakter Tabakası Şairin ruh dünyası, kişiliği, yetiştiği ortam, bakış açısı, psikolojik dünyasıyla ilgili bilgiler vs.den oluşur. 4.Alın yazısı (Kader) Tabakası Üçüncü tabakadaki tespit ve değerlendirmelerin içinde bulunulan sosyal yapı ve bu yapının bütün insanlık açısından da değerlendirilmesi. Şiirden ilhamla varlık âlemi ve bu âlemin niteliğiyle ilgili değerlendirmeler...

3.BULGULAR

“Yeni Adana” gazetesinin düzenlediği bir yarışma sonucu armağan kazanarak yayımlanan bir hikâyesinden sonra, Yavaşlayan Ömür (İstanbul dergisi, 1933) adlı şiiriyle yazın dünyasına giren Dağlarca, Harp Okulu’ndaki öğrencilik yıllarında Varlık dergisinde çıkan şiirleriyle adını duyurmaya başlamıştır. Daha sonra “Kültür Haftası”, “Yücel”, “Aile”, “İnkılâpçı Gençlik”, “Yeditepe”, “Türk Dili”, “Yenilik”, “Vatan”, “Kültür Dünyası”, “Çağrı”, “Türkçe”, “Ataç”, “Türk Yurdu”, “Yön”, “Devrim”, “Varlık” dergilerinde yayımladığı şiirler ile Doğan Hızlan’ın deyişiyle “Tek başına bir okul” kimliği göstermiştir. Topluma, dış gerçeğe bakarken, evren karşısında kişioğlunun “muhteşem yalnızlığını” duyarak insani gerçekleri kendinde aramaya çalışırken dili, kavram ve imge zenginliği, alabildiğine yoğunlaşmış düşünce atmosferi, değişik çağrışımları, en gerçekçi temaları işlediği zaman bile yitirmediği duyarlılığıyla şiirimizin çağdaşlaşma savaşı verdiği son otuz yılda ulaştığı aşamaların simgelerinden biri olmuştur. (Kurdakul, 1973: 123)

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

Biz bu çalışmada Fazıl Hüsni Dağlarca'nın Çocuk ve Allah adlı eserinde var olan “Hep Aynı Gök Altında” adlı şiirini ontolojik bir yöntem ile çözümleye çalışacağız. Bu çözümleme sayesinde şiirin derin anlam katmanını ortaya çıkarmaya çalışacağız.

Hep Aynı Gök Altında
Kuşlar uzaklara dağılır,
Nedir ki eksilmez kalbimden.
Dağların aşına aydınlığı,
Nedir ki karanlıklarda devam eden?

Nedir ki, akşamüstü sezilir,
Ağaçlar, daima ağaçlar.
Altın meyvaların tüyleri,
Nedir ki hatıralara kadar.

Herkesin bildiği masallar nedir ki,
Beyaz gemilerde yelken açmak.
En büyük tenhaliğin arkasından,
Nedir ki uyandırır şafak?

Vücuda sonsuz huzur verir,
Nedir ki ipekten elbiseler.
Yollarda aydınlık pencereleri,
Nedir ki evlerde, geceler?

Şarkılarla selâmetlenen yolcu,
Nedir ki beklenir, sonradan,
Vaktin nur gibi sahillerinde,
Nedir ki hayata başlayan?

Başaklarla büyüyen çocuklar,
Nedir ki serinlik sulara,
Sessizliğin sonsuz pırıltısı,
Nedir ki daireler uykularda?

Nedir ki çeker sabahları,
Garip mevsimlerle çiçeklerim.
Kalbe nedametler inerken

Nedir ki Allah isterim? (Dağlarca, 1957: 191-192)

3.1. Ön Yapı / Reel Varlık Alanı

İsmail Tunalı bu tabaka için “Edebiyat eserinde görme tabakasında kendine özgü değer nitelikleri bulunmaktadır. Bu edebi görmenin edebiyat eserinin tipi ve onun içerik tarzına göre estetik değerleri meydana getirmektedir. Bu estetik değer nitelikleri de daha önce işaret etmiş olduğumuz gibi, edebiyat eserinin estetik karakterini ve onun stil özelliğini oluşturmaktadır. Bu bakımdan İsmail Tunalı, edebiyat eserlerinde görme, edebiyat eserinin en temel bir tabakası olarak belirir.” (Tunalı.2002: 107) şeklinde ifade etmektedir.

Fazıl Hüsni Dağlarca, Hep aynı gök altında şiirinde dörtlüklerin ikinci ve üçüncü dizelerinde kafiye kullanılmaktadır. Birinci kıtada kalbimden/eden, ikinci kıtada ağaçlar/kadar, üçüncü kıtada açmak/şafak,

dördüncü kıtada elbiseler/geceler, beşinci kıtada sonradan/başlayan, altıncı kıtada sulara/uykulara, yedinci kıtada çiçeklerim/isterim kelimeleri ile birlikte kafiye oluşturulmaktadır. Şiirde ritim ve ahenk unsurunu oluşturmak için kafiye ek olarak aliterasyon ve asonans kullanılmaktadır. “Şiir dilinde aliterasyon adı verilen ses yenilemesinin geçmişi Eski Yunan ve Roma’ya kadar uzanmaktadır.” (Aksan. 1995, s.205) Şiirde aliterasyon “k, l, n, r, m, s” sesleri ile sağlanır. Şiirde başlık dahil 62 kez “r” ünsüzü, 54 kez “l” ünsüzü, 49 kez “n” ünsüzü, 39 kez “k” ünsüzü, 23 kez “s” ünsüzü ve 15 kez “m” ünsüzü kullanılır. Şair “l, n, r, m, s,” sesleri ile sürekliliği sağlarken “k” sesi ile bu sürekli seslerin önüne geçmektedir. Asonans ise “a, ı, i, e” sesleri sağlamaktadır. Şiirde başlık dahil 84 kez “a” ünlüsü, 76 kez “e” ünlüsü, 62 kez “ı” ünlüsü, 23 kez “i” ünlüsü, 14 kez “u” ünlüsü, 8 kez “ü” ünlüsü, 6 kez “o” ünlüsü ve 1 kez “ö” ünlüsü kullanılmıştır.

3.2. Anlam Tabakası

Ses tabakası, bağımsız bir yapı taşıyarak şiirin dış yapısında yer almaktadır. Şiirin anlam tabakası arka yapıda bulunmaktadır. (Bayram, 2003: 14). Anlam tabakası da yalnız ontik bir tabaka değil, aynı zamanda özel estetik değerlere ve estetik niteliklere sahip bir tabakadır. Böylelikle, bu tabakanın bir estetik tabaka olduğunu ifade edebiliriz. (Tunalı, 2002: 94) Anlam tabakasında ilk olarak kelimenin temel anlamı ele alınmaktadır. Daha sonrasında ise metnin içinde kazandığı anlam değerlendirilir. (Bayram, 2003: 14).

Hep aynı gök altında şiirin kelimelerin temel anlamları aşağıda verilmiştir:

Kuş: Yumurtlayan omurgalılarından, akciğerli, sıcakkanlı, vücudu tüylerle örtülü, gagalı, iki ayaklı, iki kanatlı uçucu hayvanların ortak adı.

Uzak: Gidilmesi çok süren, çok ötelede bulunan, ırak, yakın karşıtı.

Kalp: Göğüs boşluğunda, iki akciğer arasında, vücudun her yanından gelen kanı akciğerlere ve oradan gelen temiz kanı da vücuda dağıtan organ, yürek.

Dağ: Yer kabuğunun çıkıntılı, yüksek, eğilimli yamaçlarıyla çevresine hâkim ve oldukça geniş bir alana yayılan bölümlerine verilen ad.

Karanlık: Işığı olmayan, bütünü veya bir parçası ışıktan yoksun olan.

Akşam: Gündüzün son ve gecenin ilk saatleri.

Ağaç: Gövdesi odun veya kereste olmaya elverişli bulunan ve uzun yıllar yaşayabilen bitki.

Şafak: Güneş doğmadan az önce beliren aydınlık.

Yolcu: Yolculuğa çıkmış kimse.

Parıltı: Parıldama, göze çarpan parlaklık.

Uyku: Dış uyaranlara karşı bilincin bütünüyle veya bir bölümünün yitdiği, tepki gücünün zayıfladığı ve her türlü etkinliğin büyük ölçüde azaldığı ve her türlü etkinliğin büyük ölçüde azaldığı dinlenme durumu.

Allah: Kainatta var olan her şeyin yaratıcısı, koruyucusu olduğuna ve inanılan yüce ve üstün varlık, Yaradan, Tanrı, Rab, Mevla.

Bu kelimelerin çağrıştırdığı anlamlar aşağıda olan tabloda gösterilmiştir:

Kelime tablosu	
Kuşlar	Özlem, özgürlük, doğa.
Dağlar	Doğa simgesi, sabit, değişmez, ilahi yücelik.
Akşam	Zamanın ilerleyişi, akışı, ölüm ve son bulma, karamsarlık.
Şafak	Zamanın ilerleyişi, hayat, doğuş, umut.
Ağaçlar	Yaşamın sürekliliği, doğa simgesi.
Altın meyva	Cennet, bolluk ve bereket, doğanın zenginliği.
Masallar	Hayatın sürekliliği ve hızlı akışı.
Gemiler	Hayat.
Yolcular	İnsanlar.
Allah	Mutlak, bolluk ve bereket veren.

Şiirin başlığı şiir metninde yer almaz fakat ana fikir için zemin oluşturur. Hep aynı gök altında başlığı ile ağaçlar, kuşlar, çiçekler ve geçici olan insanların tümünü kendisinden bir parça oluşturduğu hissini okuyucuya aktarmaktadır. Şiirde 14 kez “Nedir ki?” soru cümlesi kullanılmaktadır. Kuşlar, dağlar, ağaçlar ile doğanın sarsılmaz ve değişmez bütünlüğünü anlatılırken bu sorgulama bu simgelerin üzerinden ilerlemektedir. Aydınlık ile karanlık kelimeleri ile zamanın sürekliliği ve geçiciliği anlatılmaktadır. Altın meyvelerin tüyleri ile kastedilen ise doğanın zenginliği ve güzelliğidir. Hayatın akışı ve bilinmezliği ise “masal” ve “beyaz gemilerde yelken açmak” cümleleri ile ifade edilmektedir. Masal, hayatı ifade ederken beyaz gemi benzetmesi bilinmez ve muğlak bir yolculuğu simgelemektedir. Bu muğlak yolculuk yalnız çıkılan bir yolculuktur fakat tek muğlak olmayan şey zamanın hızla ilerlemesi ve şafakların doğmasıdır. İpek elbiseleri ifadesi ise maddi bir varlığı ifade etmektedir. Şair bu maddi varlığı huzur veren bir olgu olarak görmemektedir. “Nedir ki evlerde geceler?” sorgulaması da insanların kendi içinde yalnız yaşadığı sorgulamalara, dert ve sıkıntılara bir atıfta bulunmaktadır. Yolcu kelimesi ile insan yeni bir yolcuğa ve başlangıca adım atarken sonrasında neler olacağını bilemez ve muğlak bir yolda ilerlediğini kastetmektedir. Başaklarda büyüyen çocuklar dizisinde çocuklar kelimesi masumiyeti, saflığı ve döngüyü çağrıştırılmaktadır. Serinlik sulara cümlesi ile kastedilense doğanın değişmezliği huzur verici yönüdür. Şair, şiirde geçen gece yalnız başına dairelerde kalan insanlar ifadesi ile sessizliğin sonsuz parıltısı yani aydınlatıcı ve varoluş amacının anlamını bulmaya çalışmaktadır. Şair, son kıtada yer alan düşünce ve sorgulamalar ile ilahi varlığın Allah’a dayandırıldığına dair bir düşünce yapısını okuyuculara iletmektedir.

3.3. Nesne / Obje Tabakası

“Semantik tabakanın üzerinde nesne ya da obje tabakası gelir.” (Tunalı 2002: 114). Bu açıdan şiir metnine bakıldığında derin anlamın bu tabakada bulanabileceği görülür. Şiirde, bu tabakada yer alan doğa ve değişimin olmadığı doğayı simgeleyen nesneleri ifade eden mısralar göze çarpmaktadır.

Birinci kıtada kuşlar uzaklara dağılır ve dağların aşına aydınlığı cümlelerinde doğanın sarsılmazlığı ve değişmezliği ifade edilmektedir. Bu değişmezlik kesin ve mutlaktır. İkinci kıtada bu değişmezlik “Ağaçlar, daima ağaçlar” ve “altın meyvelerin tüyleri” ile doğanın güzelliği ve bereketi anlatılmaktadır. Üçüncü kıtada yer alan “beyaz gemilerde yelken açmak” cümlesi ile bilinmez bir yolcuğun simgesi olarak göze çarpmaktadır. Dördüncü kıtada ise “ipekten elbiseler” cümlesi ile maddi varlık sorgulanmaktadır. Kıtada yer alan “aydınlık pencereler” ifadesi ise bir anlam bulma nesnesidir. Beşinci kıtada ise yolcu ve nur kelimesi öne çıkmaktadır. Yolcu şiir metninde yalnızlık ve manevi bir yolculuk içerisinde yer alan bir özne görünümündedir. Nur kelimesi ise saflığı temsil etmektedir. Altıncı kıtada ise başaklar, serin sular ve sonsuz parıltı öne çıkmaktadır. Yedinci kıtada ise çiçekler ön planda yer almaktadır.

3.4. Karakter (Ruhi Özellik) Tabakası

“İrreel varlık alanında yer alan karakter tabakasında söz konusu olan kişilerin eylem ve davranışları değil, onun arka plânında bulunan ruhî tavır ve karakterlerdir. (Tunalı 2002: 113). Şair için özne ve doğa arasındaki ilişkisi nedir? Şair özne için, “Nedir ki?” sorgusunu yapmaktadır. Bu sorgunun anlamı ve önemi nedir? Şiirde kullanılan doğa simgeleri ile bu varoluş sorgusunun bağlantıları nedir? Şiir metnin derin katmanını anlamak için bu sorulara cevap bulmak gerekmektedir. Bu sorulara cevap verdiğimizde şiirin ne anlatmak istediğini ifade edebiliriz.

Fazıl Hüsnü Dağlarca şiirinde varoluş sorgulaması ile doğa arasında derin bir ilişki kurmaktadır. Şair özne bu ilişki ile birlikte doğanın mutlaklığı ve insanın geçiciliği arasında farklılıkları irdelemeyi amaçlamaktadır. Şair özne insanın anlam arayışının maddi varlıklarla değil manevi varlıklarla yani Allah ile bu sorgulamaların cevabını ise şiirin sonunda yanıtlamaktadır. Birinci kıtada doğa simgesi olarak dağlar yer almaktadır. Bu simgeler hep aynı gök altındadır ve yerleri değişmez sözleri ile ifade edilmektedir. Bu kıtada doğanın düzenli ilerleyişi ve zamanın bu simgelere işlemediği anlatılmaktadır. Şair özne bu simgelere bakarak “Nedir ki?” sorusuna doğa simgeleri üzerinden bir okuma yaparak cevap aramaktadır. Kuşların uzaklara dağılması yeni bir yolculuğun ve sorgunun habercisi olarak görülmektedir. Bu ifade sorgulamaya derinlik katmaktadır. Birinci kıtada kuşlar ve dağlar ile maddi varlık ispatlanmaktadır. Bu simgeler üzerinden varoluşsal bir sorgulama yapılmaktadır.

İkinci kıtada da birinci kıtada olduğu doğa üzerinden “Nedir ki?” sorusuna cevap aranmaktadır. “Ağaçlar, daima ağaçlar” buna bir örnek teşkil etmektedir. Bu sorgulama sırasında doğanın bolluk bereket ve zenginliğini anlatmak için altın meyvelerin “tüyleri” ve “tüyler sıktır ve sayılamaz” metaforu ile ifade edilmektedir. Altın meyveler ise doğanın sunduğu güzellikler ve ihtişamı anlatmaktadır. Şair özne doğanın güzellikleri karşısında da sorgulamasına cevap aramaktadır. Bu kıtada olan metin okuyucuların gözünde canlandırılır ve şiirin içine daha çok çekmeyi amaçlamaktadır.

Üçüncü kıtada kullanılan masallar ise insanın dünyadaki varlığına bir göndermede bulunmaktadır. Bu göndermede insanın doğa gibi kalıcı olmadığını ve kısa bir süresi olduğu vurgulanmaktadır. Şair özne ile bu konu üzerinden içsel sorgulamasına devam etmektedir. Beyaz gemi ise yolculuğu simgelemektedir. Geminin beyaz olması dikkat çekmektedir. Beyaz renk, saf ve temizliğin simgesidir. Şiirde, bu yolculuğun “tenha” olduğunu ve bilinmez bir rotası olduğu vurgulanmaktadır. Bu kıtada, şair ile özneye arasında sorgulanan sorulara cevabını bulamamıştır. Şair bu kıtada halen arayış içerisinde.

Dördüncü kıtada ipekten elbiseler maddi bir varlığı anlatmaktadır. İpekten elbiselerin maddi olarak huzur vermesi geçiciliği temsil etmektedir. Bu simge ile maddenin belli bir süre sonra anlamını yitireceğini anlatmaktadır. Şair burada geçici olanı değil, ebedi olanı aramaktadır. Kıtada yer alan geceler sözcüğüyle şair özneye karamsar bir hava katmıştır. Bu karamsarlık sayesinde, şair öznenin tek başına kalması ve kendini sorguladığı bir ortamı tasvir etmeyi istemektedir.

Beşinci kıtada ise şair geçmişe dönerek bu sorgulamaya derinlik katmaktadır. İnsan doğumdan sonra bilinmez bir yolculuğa şarkılar ile selametlenir. Bu ifade ile temiz ve saf başlangıç arakasından neler getireceği belirsiz ve muğlak olduğunu ifade etmek istemektedir. Kıtada yer alan nur kelimesi ile şair, temiz ve saf anlamını güçlendirmektedir.

Altıncı kıtada doğumdan sonraki evre yani çocukluğa inilmektedir. Çocukken şair öznenin gelecekte var olacak olan sorgulamalardan çok uzak olduğunu ve hayatı hiç bitmeyecek gibi görmesi anlatılmaktadır. Önceki kıtada nur kelimesinin verdiği anlam gibi bu kıtada da başaklar ve parıltı kelimesi ile saf ve temiz anlamını tasvir edilmektedir.

Yedinci kıtada ise şair özne yalnız gecelerden sonra sorgulamasının cevabını doğa gibi kalıcı, değişmez, bol, bereket ve güzellik sahibi olan Allah’ta bulmaktadır.

3.5. Alınyazısı-Kader Tabakası

Alınyazısı, kader tabakasında geçici-kalıcı ve maddi-manevi gibi sorgulamalar yer almaktadır. Şair özne ilk olarak bu sorgulamalara yanıt ararken doğadan ilham almaktadır. Doğanın sabitliği ve ebediliği arasında insanların geçici ve sınırlı bir süre var olması arasında bir ilişki kurmaktadır. Bu sorgulamaların uzun bir süreçte yayıldığı görülmektedir. Geceleri bu sorguların tek başına derinleştiği görülmektedir. Sabahları ise bu sorguların doğa üzerinden gözlem yaparak devam ettiği görülmektedir. Bu sorgulamalara cevap bulmak için geçmişe de dönülmüştür. Doğum, çocukluk ve şair öznenin şu anda yaşadığı dönem arasında ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Böylelikle bu sorulara bir anlam bulma çabası içine girilmiştir. Şair bu soruları maddi yani geçici olan şeylerden aramaktansa doğa gibi değişmeyen, sabit ve kalıcı simgeler üzerinden sorgulamıştır. Şair özne bu sorgulamalarını tek başına, karamsar bir ruh hali ile yapmaktadır. Bu sorgulamalar sonucunda manevi olan Allah'ın sabitliğine, sürekliliğine atıfta bulunmaktadır.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Fazıl Hüsnü Dağlarca doğayı şiirlerinde ön planda tutmaktadır. Mehmet Kaplan “Fazıl Hüsnü'nün kendisinden ziyade tabiata güvenmesini aslında doğru bulmaktadır. Zira aklın, insanları, bilhassa bir ilham işi olan sanatı bir çıkmaza soktuğu aşıkardır. Önceden kabul edilmiş bir düşünceden, kalıplaşmış bir ideoloji veya hayat görüşünden hareket eden bir sanatkâr, ne kadar maharetli olursa olsun, yeni bir şey bulamaz.” (Kaplan, 2013: 144) kelimeleri ile düşüncesini ifade etmektedir. Şiirinde serbest bir biçim anlayışına sahip olan şair kafiye, aliterasyon ve asonans ile ahenk unsuru ve müzik kaliteyi arttırmaktadır. “Hep aynı gök altında” adlı şiirde Fazıl Hüsnü Dağlarca, varoluşsal sorguyu doğa simgeleri üzerinden okumaktadır. Bu okuma ile Allah'a yani değişken olmayan, sabit, geçici olmayana yönelişi ifade etmiştir. Çocuk ve Allah eserinde sıkça konu edinilen sorgulama bu şiirde de görülmektedir. Şairin şiirinde işlediği yalnızlık, karamsarlık, temizliğe ve saflığa olan özlem temaları şiirin temelini oluşturmaktadır. Fazıl Hüsnü Dağlarca, Hep aynı gök altında şiiri ontolojik yöntem ile incelendiğinde, çok katmanlı bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bu nedenle ontolojik yöntemlerle irdelenmesi sayesinde şiir, farklı bir bakış açısı ile bakmamıza olanak tanıyan önemli bir edebiyat eseridir.

KAYNAKLAR

- Aksan, D., (1995), *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Ankara, Engin Yayıncılık.
- Bayram, Y., (2003). “Ontolojik analiz metodu ve bir uygulama”. Yom Sanat, 12, 12-15.
- Dağlarca, F.H., (1957), *Çocuk ve Allah*, İstanbul, Varlık Yayınevi.
- Doğangöçmen, B. (2014). *Ontoloji üzerine*, <https://dogangocmen.files.wordpress.com>
- Hartmann, N., (2005), *Ontolojide Yeni Yollar*, (Çev. Lütfi Yarbaş), İzmir. İlya İzmir Yayınevi.
- Kaplan, M. (2013), *Şiir Tahlilleri 2*, İstanbul, Dergah Yayınları.
- Kurdakul, Ş, (1973), *Şair ve Yazarlar Sözlüğü*, Ankara, Bilgi Yayınevi.
- Moran, B, (1988), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul, Cem Yayınevi.
- Parlatır, İ., Gözaydın, N., Zülfikar, H., Aksu, T., Türkmen, S., Yılmaz, Y., (1998), *Türkçe Sözlük 1 A-J*, Ankara, Türk Dil Kurumu.
- Parlatır, İ., Gözaydın, N., Zülfikar, H., Aksu, T., Türkmen, S., Yılmaz, Y., (1998), *Türkçe Sözlük 2 K-Z*, Ankara, Türk Dil Kurumu.
- Pospelov, G.N. (1984), *Edebiyat Bilimi 1*, (Çev. Yılmaz Onay), Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.
- Tunalı, İ, (1998), *Estetik*, İstanbul, Remzi Kitapevi.
- Tunalı, İ, (2002), *Sanat Ontolojisi*, İstanbul, İnkılâp Kitapevi.

ÜLKÜ TAMER'İN KONUŞMA ŞİİRİNİN ONTOLOJİK TAHLİLİ

Tülay SAĞDIÇ¹

¹ Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

tly.sagdic03@gmail.com ORCID: 0009-0009-8453-3886

Özet

Ülkü Tamer'in "Konuşma" adlı şiiri, yüzeyde gündelik bir diyalog biçiminde görünse de, özünde modern insanın varoluşsal yalnızlığını ve anlam arayışını ele alır. Şiir, ironik bir üslup ve sıradan söyleyiş biçimiyle, çağdaş bireyin dünyayla ve kendisiyle kurduğu ilişkinin bozulduğunu sezdirir. Ontolojik açıdan değerlendirildiğinde "Konuşma", insanın varlık içindeki konumunu sorgulayan, yaşamın anlamsızlaştığı bir düzlemde geçen bir metindir.

Şiirin açılışındaki "Aman, kendini asmış yüz kiloluk bir zenci" dizesi, hem şok edici hem de yabancılaştırıcı bir imge sunar. Burada ölüm olayı, olağan bir sohbetin konusu hâline getirilmiştir. Bu durum, bireyin ölüm karşısında bile duyarsızlaştığı, yani varoluşun temel hakikatlerinden biriyle bağının koptuğu bir dünyanın resmidir. "Ben olsam utanırım, bu ne biçim öğrenci?" dizesi, trajedinin bile artık gündelik bir hiciv nesnesine dönüştüğünü gösterir. Böylece Tamer, modern toplumda insanın yaşama, ölüme ve değerlerine karşı geliştirdiği kayıtsızlığı eleştirir.

Şiirin sonunda yer alan "Çok canım sıkılıyor, kuş vuralım istersen" ifadesi, varoluşsal boşluğun ve can sıkıntısının sembolüdür. İnsan, hiçbir şeye tutunamayan bir varlık hâline gelir; anlamı eylemde değil, geçici oyalamalarda arar. Bu durum, Heidegger'in "dünyaya fırlatılmış insan" kavramını hatırlatır: varlık, kendini arar ama bulamaz. Ülkü Tamer, "Konuşma"da dilin hem birleştirici hem de ayrıştırıcı doğasını kullanarak, çağdaş insanın ontolojik yalnızlığını ve anlam yitimini güçlü bir biçimde görünür kılar.

Anahtar Kelimeler: Ontolojik tahlil, Ülkü Tamer, Roman Ingarden, Konuşma Şiiri, İsmail Tunalı

THE ONTOLOGICAL ANALYSIS OF ÜLKÜ TAMER'S POEM "KONUŞMA" ABSTRACT

Ülkü Tamer's poem "*Konuşma*" (*The Conversation*), though seemingly structured as an everyday dialogue on the surface, fundamentally addresses the existential loneliness and the quest for meaning of modern humanity. Through its ironic tone and colloquial expression, the poem subtly reveals the disintegration of the contemporary individual's relationship with both the world and the self. From an ontological perspective, "*Konuşma*" is a text that questions the position of human existence within being, set in a realm where life itself has lost its significance.

The opening line, "*Aman, kendini asmış yüz kiloluk bir zenci*" ("Oh dear, a hundred-kilo black man has hanged himself"), presents a shocking and alienating image. Here, death is turned into an ordinary topic of conversation. This transformation signifies a world in which the individual has become desensitized even to death—one of the fundamental truths of existence. The line "*Ben olsam utanırım, bu ne biçim öğrenci?*" ("If it were me, I'd be ashamed—what kind of student is that?") demonstrates how even tragedy has become an object of casual ridicule. Thus, Tamer criticizes the apathy developed by modern society toward life, death, and human values.

The concluding statement, "*Çok canım sıkılıyor, kuş vuralım istersen*" ("I'm so bored, shall we shoot some birds?"), symbolizes existential emptiness and boredom. The human being becomes a creature unable to hold onto anything, seeking meaning not in authentic action but in temporary distractions. This notion recalls Heidegger's concept of the "*thrown being*"—a being that searches for itself yet fails to find meaning. In "*Konuşma*," Ülkü Tamer masterfully employs the dual nature of language—as both a means of connection and alienation—to powerfully portray the ontological solitude and loss of meaning experienced by the modern individual.

Keywords: Ontological analysis, Ülkü Tamer, Roman Ingarden, *Konuşma*, İsmail Tunalı

KAMU HİZMETLERİNDE DÖNÜŞÜM VE DİJİTAL TAPU YÖNETİMİ: YENİ KAMU YÖNETİMİ ANLAYIŞI AÇISINDAN BİR İNCELEME

Dr. Öğr. Gör. Özer ELKIRMIŞ

Kafkas Üniversitesi, Kars, Türkiye, Kamu Yönetimi, oelkirmis@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5147-7031

Özet

Günümüzde kamu yönetimi anlayışı, geleneksel bürokratik düzenden uzaklaşmış ve esnek, etkin, verimli ve vatandaş memnuniyetini önceleyen bir yönetim anlayışına evrilmiştir. Bu dönüşümün merkezinde yer alan Yeni Kamu Yönetimi anlayışı, kamu hizmetlerinin sunulmasında özel sektörün yönetim tekniklerinden faydalanmayı, performans ölçütlerini dikkate alan bir yönetim anlayışını ve hizmetlerin dijital ortamda yerine getirilmesini sağlayan bir anlayışı teşvik etmektedir. Bu bağlamda, tapu ve kadastro hizmetleri de teknolojik yeniliklerin katkısıyla tekrardan yapılandırılmış ve dijitalleşme süreciyle de işlem süreleri kısalmış hem de hizmet kalitesi önemli ölçüde artış göstermiştir. Özellikle Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nün (TKGM) dijital dönüşüm projeleri örneğin Web-Tapu, e-Devlet entegrasyonu ve mekânsal veri altyapıları gibi uygulamalar kamu yönetiminin çağdaşlaşmasında öncü uygulamalar arasında yer almaktadır.

Yeni Kamu Yönetimi açısından değerlendirildiğinde, dijital tapu yönetimi teknik yenilik olarak ve kamu hizmeti anlayışında paradigmatik bir değişim olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu dönüşüm, vatandaşın pasif hizmet alıcısı konumundan çıkartmakta ve bu sürece aktif katılım göstermesini sağlamaktadır. Kamu kurumlarının insan kaynağı kapasitesinin geliştirilmesi, veri güvenliğinin sağlanması ve dijital eşitsizliklerin minimum seviyeye inmesi, sürdürülebilir bir dijital yönetim için temel unsurlar arasındadır.

Sonuç olarak, tapu ve kadastro hizmetlerinde dijital dönüşüm, Yeni Kamu yönetimi'nin öngördüğü etkin, verimli ve vatandaş odaklı yönetim anlayışının somut bir yansımasıdır. Bu dönüşümün sürdürülebilir kılınması, teknolojik altyapının ve yönetim kültürünün de dijital çağın gereklerine uygun biçimde güçlendirilmesine bağlı olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Kamu Yönetimi, Dijital Dönüşüm, Tapu ve Kadastro, E-Devlet, Dijital Tapu Yönetimi.

**TRANSFORMATION IN PUBLIC SERVICES AND DIGITAL LAND REGISTRY
MANAGEMENT: AN EXAMINATION FROM THE PERSPECTIVE OF NEW PUBLIC
MANAGEMENT**

Ph.D. Teaching Staff. Özer ELKIRMIŞ

Kafkas University, Kars, Turkey, Public Administration, oelkirmis@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5147-7031

Abstract

In contemporary public administration, the traditional bureaucratic model has increasingly given way to a management approach that emphasizes flexibility, efficiency, effectiveness, and citizen satisfaction. At the center of this transformation lies the New Public Management (NPM) paradigm, which encourages the adoption of private-sector management techniques, performance-based evaluation mechanisms, and the provision of public services through digital platforms. In this context, land registry and cadastral services have also been restructured through technological innovations, with digitization significantly reducing processing times and enhancing service quality. Notably, the digital transformation initiatives of the General Directorate of Land Registry and Cadastre (TKGM), such as Web-Tapu, e-Government integration, and spatial data infrastructures, represent pioneering applications in the modernization of public administration.

From a New Public Management perspective, digital land registry can be regarded both as a technological innovation and a paradigmatic shift in the understanding of public service. This transformation shifts citizens from passive service recipients to active participants in administrative processes. Ensuring the development of human resource capacity within public institutions, safeguarding data security, and minimizing digital inequalities are essential elements for sustaining an effective digital governance framework.

In conclusion, the digital transformation of land registry and cadastral services exemplifies the practical realization of the efficiency-, effectiveness-, and citizen-centered principles promoted by New Public Management. The sustainability of this transformation relies on strengthening technological infrastructure and cultivating a governance culture that is fully aligned with the requirements of the digital era.

Keywords: New Public Management, Digital Transformation, Land Registry and Cadastre, E-Government, Digital Land Registry.

KALKINMA AJANSLARININ BÖLGESEL KALKINMADAKİ ROLÜ VE ETKİNLİĞİ ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR ANALİZ

Dr. Öğr. Gör. Özer ELKIRMIŞ

Kafkas Üniversitesi, Kars, Türkiye, Kamu Yönetimi, oelkirmis@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5147-7031

Özet

Sanayi Devrimi'nden günümüze kadar ekonomik büyüme, tüm ülkeler için kalkınmanın temel göstergesi olmuştur. Devletler, küresel ölçekte değişen ekonomik dinamiklere uyum sağlayarak sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirme çabası içinde olmaktadır. Küreselleşme süreciyle birlikte kalkınma politikaları, üretim ve sermaye birikimi temelli yapı benimsenmiş ve sosyal ilişkiler, kurumsal yapılar ile yönetim anlayışıyla bütünleşik bir hâl almıştır. Bu dönüşümün sonucu olarak, yukarıdan-aşağıya yürütülen geleneksel politika anlayışının yerini, yerel aktörlerin katılımına dayanan tabandan-tavana kalkınma yaklaşımları almıştır.

Kalkınma ajansları, yerel potansiyelleri harekete geçirerek bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmayı, istihdamı artırmayı, üretim ve rekabet gücünü desteklemeyi, sosyal refahı yükseltmeyi ve bölgesel dinamikleri sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu kuruluşlar, aynı zamanda devletin merkezi otoritesiyle yerel aktörler arasında köprü işlevi görerek yönetim temelli kalkınma modellerinin uygulanabilirliğini artırmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, küreselleşme ve yerelleşme süreçlerinin etkileşimi sonucunda ortaya çıkan kalkınma ajanslarının tarihsel gelişimini, işlevlerini, finansman yapısını ve bölgesel kalkınmadaki etkinliğini kavramsal bir çerçevede incelemektir. Ayrıca kalkınma ajanslarının Türkiye'deki kurumsallaşma süreci, Avrupa Birliği'ne uyum politikalarıyla ilişkilendirilerek ele alınmış ve ajansların bölgesel kalkınmada ne derece etkin oldukları değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, kalkınma ajansları, küresel rekabet koşullarında bölgesel ekonomilerin dinamizmini artıran, yerel yönetimlerin kapasitesini güçlendiren ve sürdürülebilir kalkınmanın yerelden başlayarak gerçekleştirilmesine katkı sağlayan kurumsal yapılardır.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma, Küreselleşme, Yerelleşme, Bölgesel Kalkınma, Kalkınma Ajansları, Sürdürülebilirlik.

A CONCEPTUAL ANALYSIS ON THE ROLE AND EFFECTIVENESS OF DEVELOPMENT AGENCIES IN REGIONAL DEVELOPMENT

Ph.D. Teaching Staff. Özer ELKIRMIŞ

Kafkas University, Kars, Turkey, Public Administration, oelkirmis@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5147-7031

Abstract

Since the Industrial Revolution, economic growth has been regarded as a fundamental indicator of development for all nations. Governments have continuously sought to achieve sustainable development by adapting to the ever-changing dynamics of the global economy. With the emergence of globalization, development policies have evolved from being solely based on production and capital accumulation to embracing a structure integrated with social relations, institutional frameworks, and governance principles. As a result of this transformation, traditional top-down policy approaches have gradually been replaced by bottom-up development strategies that emphasize the active participation of local actors.

Development agencies aim to mobilize local potential, reduce interregional disparities, increase employment, strengthen production and competitiveness, enhance social welfare, and guide regional dynamics in line with sustainable development goals. At the same time, these institutions function as a bridge between central authorities and local stakeholders, thereby improving the applicability and effectiveness of governance-oriented development models.

The main purpose of this study is to conceptually analyze the historical evolution, functions, financial structures, and effectiveness of development agencies that emerged through the interaction between globalization and localization processes. Furthermore, the institutionalization of development agencies in Turkey is examined in relation to the European Union harmonization policies, and their overall effectiveness in regional development is evaluated. In conclusion, development agencies represent institutional mechanisms that enhance the dynamism of regional economies under global competition, strengthen the capacity of local administrations, and contribute to achieving sustainable development from the local level upward.

Keywords: Development, Globalization, Localization, Regional Development, Development Agencies, Sustainability

İSLAM DÜŞÜNCE TARİHİNDEN MANTIK SERÜVENİNE BİR ÖRNEK: MOLLA ÖMER B. AHMED EL-ÇELLÎ EL-MÂÎ'NİN MANTIK ÇALIŞMALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Dr. Öğr. Üye. Yusuf TAN

Hakkâri Üniversitesi, yusuftan@hakkari.edu.tr - 0000-0001-6968-9705

Özet

Rasyonel düşünme, doğru, tutarlı ve geçerli akıl yürütme yöntemi olarak tanımlanan mantık günümüzde hem bilimler için bir yöntem hem de kendisi bizzat bir bilim olarak ele alınır. İlk defa Aristoteles tarafından sistemli bir şekilde ele alınan mantık, kümülatif ilerleyen bir disiplin olarak öne çıkar. Bu nedenle mantık tarihi, Aristoteles merkeze alındığında; Aristoteles öncesi, Aristoteles ve Aristoteles sonrası olarak dönemlendirilir. Çalışmamızın sınırlarını da düşünerek burada Aristoteles sonrası özellikle İslam düşüncesinde mantık ilmine bakış açısına değineceğiz. Aristoteles'in mantık anlayışı İslam dünyasında Orta Çağ boyunca büyük bir etki yaratmıştır. Birçok İslam düşünürü Aristoteles'in mantığını benimsemiş ve kendi felsefi ve teolojik anlayışlarıyla bütünleştirmişlerdir. Çalışmamıza konu olan Molla Ömer de bu anlayışla yetişmiş bir âlim olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızda hayatı hakkında pek az şey bilinen mütefekkirin, günümüze ulaşan Türkiye ve dünya kütüphanelerindeki mantıkla ilgili eserleri tanıtılacak olup mantık alanındaki fikirleri tespit edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, Mantık, Mantık Tarihi, Molla Ömer, Hakkâri

AN EXAMPLE OF THE ADVENTURE OF LOGIC FROM THE HISTORY OF ISLAMIC THOUGHT: A STUDY ON THE LOGICAL WORKS OF MULLAH OMAR B. AHMAD AL-CHELLÎ AL-MÂÎ

Abstract

Logic, defined as a method of rational thinking, correct, consistent, and valid reasoning, is today considered both a method for sciences and a science itself. Logic, which was first discussed systematically by Aristotle, stands out as a discipline that progresses cumulatively. For this reason, the history of logic is divided into pre-Aristotelian, Aristotelian, and post-Aristotelian periods, with Aristotle at the center. Considering the limits of our study, we will mention here the perspective on the science of logic after Aristotle, especially in Islamic thought. Aristotle's understanding of logic greatly impacted the Islamic world throughout the Middle Ages. Many Islamic thinkers adopted Aristotle's logic and integrated it into their own philosophical and theological understanding. Mullah Omar, the subject of this study, is a scholar who grew up with this understanding. In this study, the works of the thinker, about whose life we know little, in the libraries of Turkey and the world that have survived to the present day, will be introduced and his ideas in the field of logic will be determined.

Keywords: Philosophy, Logic, History of Logic, Mullah Omar, Hakkâri

GİRİŞ

İslâm tarihine dikkat edildiğinde mantık çalışmalarının yapıldığı en eski tarih erken Abbasi Halifeliği döneminde meydana gelen çeviri hareketlerine kadar geri götürülebilir. İslâm âlimleri başta Aristoteles'in olmak üzere Yunan filozoflarının eserlerini tercüme etmeye başlamıştır. Bu çeviriler sayesinde mantık İslâm coğrafyasında tanınmaya başlanmıştır. İslâm dünyasında yapılan mantık çalışmaları hangi dine, kökene ve yazıldığı dile bakılmaksızın mantıkla ilgilenen herkesi kapsar. Bu anlamda içinde Müslüman, Hristiyan, Yahudi bilginler olduğu gibi, İran, Anadolu, Irak, Şam, Mısır, Fas ve Endülüs'ten de bilim adamlarının bulunduğu ve eserlerini Arapça, Farsça ve İbranice dillerinde yazdıkları görülmektedir. Dolayısıyla İslâm dünyası içerisinde ortaya konan mantık çalışmaları bu medeniyetin hüküm sürdüğü mantık yazımının tümüdür.¹ Özellikle Süryani ve Nasturilerin çalışmalarıyla Aristoteles mantığı İslâm düşüncesine girmiştir. Hatta mantık çalışmalarının ilk nesli olan İslâm düşünürleri Kindî, Râzî ve Fârâbî gibi isimler de Süryani okullarında eğitim gören kişilerin öğrencileridir.² Çeviriler yoluyla mantık ilmiyle tanışan Müslümanlar arasında “mantık” kelimesini ilk kullanan düşünür ise İbnü's-Sikkî'tir (ö.857).³ Çalışmamızda özellikle mantık ve felsefe geleneği için İslâm düşüncesinde mihenk taşı sayılabilecek kimi düşünürlerin fikirlerini vermek yararlı olacaktır.

Fârâbî, İslâm düşüncesinde mantığın ilk büyük figürü, genellikle mantığın ikinci kurucusu olarak da anılmaktadır.⁴ Mantık alanındaki ünüyle Aristoteles sonrası İkinci Öğretici/Muallim-i Sanî ünvanıyla anılmaktadır.⁵ Bu nedenle Ateş onun, felsefe dâhil diğer hiçbir ilim dalı için sarf etmediği kadar mantık için gayret sarf ettiği⁶ tespitinde bulunmuştur. Fârâbî, İslâm dünyasında Aristoteles'in mantık anlayışını sistematik olarak benimseyen ve açıklayan aynı zamanda onu İslâm düşüncesiyle harmanlayan bir düşünür olarak öne çıkmaktadır. Nitekim eserlerini Arapça kaleme alan filozof bu anlamda ilk bağımsız mantıkçı olarak da ün kazanmıştır.⁷ Fârâbî, mantık üzerine kapsamlı çalışmalar yapmış ve mantığı dokuz bölümde incelemiş ilk İslâm filozofudur.⁸ O, mantığı gramer sanatına benzeterek tanımlamıştır.⁹ Nitekim İslâm mantık tarihi konularında çalışmaları bulunan Tony Street (ö.2022)'e göre; filozofun bu savunusu önemli bir felsefî iddiadır¹⁰ ki, onun mantığa yaptığı katkılar da bu çerçevede sıralanabilir;

- Fârâbî'ye göre; mantığın kural ve kaidelerinin açıklanması sırasında muhatabın konuştuğu dil ile ilişkisinin yerli yerinde kurulması gerekmektedir.¹¹
- Filozof mantığı selefi olan Aristoteles'ten farklı olarak ilimler sınıflamasında beş ana ilimden biri olarak değerlendirmiştir.¹²
- Yine Aristoteles'ten farklı olarak o mantığı tasavvurât ve tasdikât olmak üzere iki ana bölüme ayırmıştır.¹³
- Fârâbî, Organon külliyyatının sekiz kitabını amaç ve içerik yönünden II. Analitikleri (Kitabu'l Burhan) merkeze alarak üçlü bir sınıflandırmaya tabi tutmuştur. Buna göre; II. Analitikler mantığın özünü, Kategoriler, Önergeler ve I. Analitikler Kitabu'l Burhan'a giriş ve hazırlık, Topikler, Sofistik Çürütmeler, Retorik ve Poetika ise Kitabu'l Burhan'ın en yetkin formu olan kıyasın uygulama alanlarıdır.¹⁴

¹ Nazlı İnönü, *Mantık Tarihi (Ortaçağ)*, (İstanbul: Boyut Yayınları, 2019), 11, Saim Gündoğan, “Hicri İkinci Asırda Din Felsefesinin İzleri”, *Hicri İkinci Asırda İslâmî İlimler-4*, (Ankara: İKSAD Yayınları, 2022), 199.

² İnönü, *Mantık Tarihi (Ortaçağ)*, 15.

³ Coşkun Baba, “Mantık ve Tarihçesi”, *Mantık*, (ed.) Şaban Haklı (İstanbul: Lisans Yayınları, 2021), 29.

⁴ İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş*, (Ankara: Elis Yayınları, 2007), 44.

⁵ İbrahim Emiroğlu-Hülya Altunya, *Örnekleriyle Mantık Sözlüğü*, (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018), 111.

⁶ Ahmet Ateş, “Fârâbî Eserlerinin Bibliyografyası”, *Belleten* 15/57, (1951), 175-192.

⁷ Baba, “Mantık ve Tarihçesi”, 31.

⁸ Nihat Keklik, *İslâm Mantık Tarihi ve Fârâbî Mantığı*, (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1970), 48.

⁹ Fârâbî, *İlimlerin Sayımı*, çev., Ahmet Arslan, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020), 10.

¹⁰ Tony Street, *İslâm Mantık Tarihi*, çev., Harun Kuşlu, (İstanbul: Klasik Yayınları, 2014), 37.

¹¹ Fârâbî, *Mantığa Başlangıç Risaleleri*, çev. Hüseyin Sarioğlu, (Ankara: TÜBA Yayınları, 2017), 23.

¹² Fârâbî, *Mantığa Başlangıç Risaleleri*, 24.

¹³ Fârâbî, *Mantığa Başlangıç Risaleleri*, 24.

¹⁴ Fârâbî, *İlimlerin Sayımı*, 23-24.

- Bir önceki katkının bir yansıması olarak Fârâbî, II. Analitikler ve sonrasındaki dört kitapta ele alınan kıyas türlerini beş sanat olarak adlandırarak bunların amaç ve kullanım alanlarını belirginleştirmiştir.¹⁵
- Önergelerin analitik ve sentetik olarak iki kategoride ele alınması gerektiği fikri Batıda Immanuel Kant (ö.1804) ile önem kazanırken bu fikir Fârâbî tarafında çok daha önce ortaya konulmuştur.¹⁶
- Fârâbî, tam tümevarımın yanında, bir bütünü oluşturan parçaların bir kısmına bakarak bütün hakkında yargıya varmak olarak tanımlanan eksik tümevarım üzerinde de durmuştur. Eksik tümevarımın her ne kadar F. Bacon'un (ö.1626) ortaya koyduğu ve J.S. Mill'in (ö.1873) geliştirdiği söylene de Fârâbî'nin çok daha önceleri bu yöntemi bilim, din, hukuk ve ahlak gibi alanlarda örnekler vererek kullandığı söylenmektedir.¹⁷

İslâm düşünce tarihinde mantık çalışmalarıyla öne çıkan bir diğer önemli şahsiyet de İbn Sînâ'dır. Filozof, Aristotelesçi mantık anlayışına sahip olması hasebiyle hem Aristoteles'in eserlerine şerhler yazmış hem de onun Yunan şârihlerinin eserlerini okumuştur.¹⁸ İbn Sînâ, felsefe, mantık ve diğer bilim alanlarındaki gelişmelere katkısından ve getirdiği yeniliklerden dolayı özellikle İslâm dünyasında *Şeyhu'r-Reis* Batı'da ise genellikle *Avicenna* olarak tanınmıştır.¹⁹ İbn Sînâ ve üstadı Fârâbî'nin eserleri mantığı ele alma tarzları açısından farklılıklar göstermektedir. Nitekim Ayık'a göre, Fârâbî'nin eserlerinde kavram meselesi, mantık ilminin mahiyeti, tümel düşüncenin kullanılan dil içerisinde konumlandırılması gibi meseleler işlenirken, İbn Sînâ'da ise kavram ve terimleriyle oturmuş bir ilmi, özgün olarak ortaya koyma çabası vardır.²⁰ Mütefekkir, mantığı konusu itibarıyla Fârâbî'den farklı bir şekilde ele almaktadır. Fârâbî mantığın özerkliği savunurken dil-düşünce ilişkisine, İbn Sînâ ise mantığın doğrudan konusunu oluşturan düşünceye yoğunlaşmıştır.²¹ İbn Sînâ mantığı ölçü ilmi olarak tanımlayarak; bu ölçü ile ölçülmeyen hiçbir bilginin kesin bilgi olamayacağını, dolayısıyla mantık ilmini öğrenmenin zaruri olduğunu belirtir.²² Mantığı ilimlerin hizmetkârı (huddâmü'l-'ulum) olarak tanımlayan filozofa göre mantık; doğru ve yanlış birbirinden ayırt eden, bilinenlerden bilinmeyenleri elde etmek için kullanılan ve bütün ilimlerin daha iyi anlaşılmasına hizmet eden bir araçtır.²³ Yukarıda da ifade edildiği üzere İbn Sînâ'nın *Şeyhu'r-Reis* ünvanını kazanması mantık başta olmak üzere diğer alanlara yaptığı özgün katkılardan dolayıdır. Spesifik olarak mantığa yaptığı katkıları Durusoy özetle şöyle sıralamaktadır:

- İbn Sînâ'nın *Kitâbü's-Şîfâ* eseri filozofun kendi fikirlerinin yanı sıra kendinden önceki düşünürlerin düşüncelerini de içerdiği için o, ilk mantık tarihi yazarıdır.
- İbn Sînâ, Kant'tan çok daha önce mantığın konusunun aşkın olduğunu ifade etmiştir.
- İbn Sînâ, mantık biliminin öğrenilmesi ve uygulanmasının zorunlu olduğunu ifade etmesinin yanı sıra yine o, mantık öğrenimini kolaylaştırmak ve yaygınlaştırmak için değişik metinler yazan ilk mantıkçıdır.
- İbn Sînâ'ya göre mantığın amacı zihnimizi kavram ve yargılara ulaştıracak yöntemleri incelemektir. Bu da bizi mantığın konusuna götürür ki o da bilgi edinirken zihnin yaptığı tanımlama ve kanıtlama işlemlerini incelemektir.
- İbn Sînâ, kıyasın sûreti ve maddesi konusunda da önemli ve farklı açıklamalar yapmıştır. Nitekim filozof kendinden önceki düşünürlerden farklı olarak sûreti açısından kıyası iktirânî ve istisnâî olarak ikiye ayırmıştır. Bu cümleden olarak yine İbn Sînâ, ilk defa iktirânî kıyası öncüllerine göre; salt yüklemli öncüllerle yapılan, yüklemli ve şartlı öncüllerin karışımıyla yapılan ve salt şartlı öncüllerle yapılan kıyaslar olarak üçe ayırmıştır. Maddesi açısından kıyası ise üçe ayırarak açıklamıştır.

¹⁵ Fârâbî, *Mantığa Başlangıç Risaleleri*, 25.

¹⁶ Mahmut Kaya "Fârâbî" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (20.11.2024). <https://islamansiklopedisi.org.tr/farabi#1>

¹⁷ Kaya, "Fârâbî" <https://islamansiklopedisi.org.tr/farabi#1>

¹⁸ Emiroğlu-Altunya, *Örnekleriyle Mantık Sözlüğü*, 145.

¹⁹ İbrahim Emiroğlu, *Mantık Yazıları*, (Ankara: Elis Yayınları, 2016), 363.

²⁰ Hasan Ayık, *İslâm Mantık Geleneği ve Doğuluların Mantığı*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), 157.

²¹ Abdullah Coşkun, "İbn Sînâ Mantığına Genel Bir Bakış", *Yakın Doğu Üniversitesi İslâm Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 8/1, (Haziran, 2022), 36.

²² İbn Sînâ, *Dânişnâme-i Âlâî*, çev. Murat Demirkol, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013), 20.

²³ Baba, "Mantık ve Tarihçesi", 32.

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

- İbn Sînâ ilke kez önermeleri doğruluk değerine göre sınıflandıran mantıkçıdır. Aynı zamanda mantığı bir yöntem bilimi olarak ele almıştır. Ona göre mantık kendisi bakımından bilim, felsefe ve diğer ilimler açısından da yöntemidir.

- Riyâzî mantık düşüncesini tartışmaya açan ilk mantıkçı yine İbn Sînâ'dır.²⁴

İslâm düşüncesinde mantıkla ilgili çalışmalar yapan ve sıkı bir Aristotelesçi olan diğer bir isim de İbn Rüşd (ö. 1198)'tür. O, Aristoteles'in eserlerini aynen alıp şerh ettiği için İslâm mantık geleneğinde şerhedicilik konusunda en yüksek noktayı temsil etmektedir.²⁵ Kendisi her ne kadar sıkı bir Aristoteles şârihçisi olarak gösterilse de Fârâbî ve İbn Sînâ'nın çalışmalarından etkilenmiştir.²⁶ İbn Rüşd Aristoteles'in eserlerine küçük-orta ve büyük şeklinde şerhler ve telhisler yazarak onun mantığına yapılan eklemeleri çıkarmış ve kullandığı terimleri yeniden getirmeye çalışmıştır.²⁷

Yukarıda da ifade edildiği üzere tercümeler yoluyla İslâm dünyasına giriş yapan, Aristoteles'in mantık anlayışı karşısında Müslüman düşünürler üç farklı yaklaşım sergilemişlerdir. Bunlardan ilki İbn Rüşd'ün Aristoteles'in eserlerinin şerhine dayanır. İkincisi ise yine Aristoteles'in mantığını alıp dile, kültüre ve dine adapte etmeye gayret gösteren Fârâbî, İbn Sînâ, Gazzâlî, İbn Hazm (ö.1064) ve İbn Haldun (ö. 1406) gibi isimlerin tutumudur. Son olarak da Aristoteles'in mantığına muhalefet edip reddeden İbn Teymiyye (ö.1328), Suyûtî (ö. 1505) gibi isimlerin tavrıdır.²⁸ Bu yaklaşımları savunan isimlerin tamamına tek tek değinmek konumuzun kapsamı dışında kalacağı için biz burada ikinci yaklaşımda ismi geçen ve mantığın dini ilimlere (tefsir, hadis, fıkıh, kelim, tasavvuf) girişini sağlayan/hızlandıran isimlerin görüşlerine değineceğiz.

Mantığı dini ilimlere uygulayan isimlerin başında Gazzâlî gelmektedir. Fârâbî ve İbn Sînâ'nın mantığı bağımsız ve özgün bir ilim olarak takdim etmelerinden sonra Gazzâlî de bu ilmi dini ilimlere uygulamıştır.²⁹ İslâm mantık geleneğinde önemli bir dönüm noktasına sahip olan mütefekkir, mantık biliminin dini ilimler için bir ölçü olarak kullanılması gerektiğini savunmuştur.³⁰ O, doğru tanımı yanlışından ayırt eden, kıyasın geçerli olup olmadığını bildiren ve bilginin kesinliğinin ayırt edilmesini sağlayan mantığın bütün ilimler için bir ölçü veya terazi gibi olduğunu savunarak, mantıkla tartılmayan bilginin değerinin anlaşılamayacağını savunmuştur.³¹ Gazzâlî fıkıh usulüyle ilgili temel kaynaklardan olan *Mustasfâ* adlı eserinin ön sözünde bu ilim hakkında özetle "mantık ilmini tam olarak kavramayanların bilgisine asla güven olmayacağını"³² bildirmiştir.

Benzer şekilde İbn Hazm da mantık ilminin faydalarından bahsetmiş ve onu ilimlerin ölçüsü olarak değerlendirmiştir. İbn Hazm, Allah'ın insanın zihnine yerleştirdiği faydalı bir bilim olarak gördüğü mantığın; özellikle Kur'an ve hadisi anlamakta, helal, haram, vacip, mübah gibi fetva konularında hüküm verilmesinde yardımcı olacağını bildirmiştir.³³

Mantığı dini ilimlere uygulayan özellikle Gazzâlî gibi âlimlerin çabasıyla İslâm düşüncesinde fıkıh, kelim, usul ilimleri, belâgat vb. gibi ilimlerde artık mantık doğru bilginin ölçütü olarak yerini almıştır. Fahredin er-Râzî (ö.1208), Esirüddin Ebherî (ö. 1265), Nasîruddin Tusî (ö. 1274), Tavtazanî (ö.1390), Seyyid Şerif Cürçânî (ö.1413), Sekkâkî (ö. 1229) gibi bilginler ya doğrudan mantık ile ilgili eserler kaleme almış ya da yazdıkları

²⁴ İbn Sînâ'nın mantığa yaptığı katkılarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Durusoy, "İbn Sînâ'nın Klasik Mantığa Katkıları", *İslam Felsefesinin Sorunları*, (ed.) Mehmet Vural, (Ankara: Elis Yayınları, 2021), 203-214.

²⁵ Baba, "Mantık ve Tarihçesi", 33.

²⁶ Ali Durusoy, "İbn Rüşd Felsefesinde Mantık Biliminin Yeri", *Yakın Doğu Üniversitesi İslâm Tetkikleri Merkezi Dergisi* 4/2 (Aralık 2018), 95.; İnönü, *Mantık Tarihi (Ortaçağ)*, 47.

²⁷ Emiroğlu-Altunya, *Örnekleriyle Mantık Sözlüğü*, 144.

²⁸ Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş*, 45.

²⁹ Ayık, *İslâm Mantık Geleneği ve Doğuların Mantığı*, 145.

³⁰ Emiroğlu-Altunya, *Örnekleriyle Mantık Sözlüğü*, 120.

³¹ Hülya Altunya, "Mantık ve Dini İlimler İlişkisinin Tarihsel Gelimi Üzerine Kısa Bir Tahlil", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30/1 (2013), 62.

³² Gazzâlî, *Mustasfâ: İslam Hukukunun Kaynakları*, çev. Yunus Apaydın, (İstanbul: Klasik Yayınları, 2018), 13.

³³ İbn Hazm, *Et-Tekrîb li-Haddî'l-Mantık (Mantık ve Dini İlimler)*, çev. İbrahim Çapak, (İstanbul: Türkiye Yama Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2018), 14.

eserlerin giriş bölümlerini mantık ilmini açıklamaya ayırmışlardır.³⁴ Dini ilimlerdeki bu yoğun mantık çalışmalarından sonra birer otorite niteliğinde olan Fârâbî ve İbn Sînâ'dan çok bu isimlerin referans alındığı görülmektedir.³⁵ Bu dönemde ortaya çıkan mantık çalışmalarına dikkat edildiğinde mantığın dokuz bölümde ele alınmadığı görülmektedir. Temelde tasavvurât ve tasdikât olarak iki başlıkta işlenen mantığın, bu iki başlığın kendi içinde tali bölümlere ayrılarak işlendiği görülmektedir.³⁶

Bu ve buna benzer pek çok çalışma İslâm düşüncesinde yapılmış ve etkisi hem İslâm hem de Batı dünyasında felsefe ve mantıkla ilgili sonraki gelişmelere de yol gösterici olmuştur.

Mantık tarihi için yukarıda saydığımız gelişmeleri takiben yine Osmanlı tarihi diyebileceğimiz zamanlara denk gelen 13-19. yüzyıllarda İslâm mantık geleneğinin nicelik açısından altın çağını yaşadığı söylenebilir.³⁷ Bu dönemlerde ortaya çıkan eserler önceki dönemlerde ortaya konulan ve genel kabul gören eserlerin şerh ve haşiyelerinden oluşmaktadır.³⁸ Bu yüzden ortaya çıkan mantık eserleri niceliksel olarak gelişmiş olmalarına rağmen niteliksel olarak özgün olmayan eserlerdir. Bu gelişmelere binaen Bingöl'ün tespiti; "18.yy İslâm aydınları mantık konusunda ne biliyorsa 13. yy aydınlarının da aynı şeyleri bildikleri"³⁹ şeklindedir. İslâm kültür mirasıyla oluşan mantık geleneği Osmanlıya taşınmış ve bu dönemde ele alınan çalışmalar önceki dönemin muhtevasını devam ettirmiştir. Bu muhtevayı devam ettiren isimlerden biri de çalışmamıza konu olan Molla Ömer B. Ahmed El-Çellî El-Mâî'nin'dir. Şimdi Molla Ömer'in hayatına ve özellikle mantık konularını işlediği eserlerine daha yakından bakalım

1. Molla Ömer B. Ahmed El-Çellî El-Mâî'nin Hayatı ve Eserleri

Başta İslâm dini olmak üzere geçmişte birçok dini motifin merkezi konumunda olan ve tarihi-kültürel yapısı derinlere dayanan Hakkari havzası geçmişin önemli ilim merkezlerinden bir tanesidir. Bu güçlü kültürel yapı içerisinde birçok ilim insanı yetişmiştir. Yetişen bu ilim insanları birçok alanda eserler kaleme almış ve bu eserler kendi coğrafyalarını aşırıp geniş alanlara ulaşmıştır.⁴⁰ Kendi zamanında eserleri yaşadığı coğrafyanın sınırlarını aşan fakat günümüzde düşünceleri ve eserleri hakkında pek çalışma yapılmayan isimlerden biri de Çukurcalı Molla Ömer'dir.

Hakkari havzasında doğup yetişen Molla Ömer'in yaşadığı yüzyılın düşünce biçimine bağlı kalarak eserler telif ettiği görülmektedir. Felsefe ve mantıkla beraber matematik, astronomi ve diğer İslami ilimlerle ilgilendiği elimize ulaşan eserlerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca Arap dili ve grameri üzerine çalışmalarının olduğu ve bu dil ile şiirler kaleme aldığı görülmektedir. Mütefekkirin eserlerinin çoğu günümüze ulaşmamış olsa da onun dini ve doğa bilimlerine ilgi duyduğu ve bu alanlara dair derin bir bilgi birikimine sahip olduğu anlaşılmaktadır.⁴¹ Hayatı hakkında pek fazla bilgiye sahip olmadığımız Molla Ömer'in yaşamı hakkında da ansiklopedik eserler tarandığında çok az bilgiye ulaşılmaktadır. Aktaş'a göre, ulaşılan bu bilgilerin çoğu çelişkilidir. Bu çelişkilerin asgari düzeye indirilmesi için uygulanması gereken yöntem ise ona ithaf edilen eserlere bakmaktır. Nitekim eserlerinin ferağ kayıtlarına bakıldığında onun yaşadığı dönem, ölüm yılı ve nereli olduğu hakkında, en azından, bu çelişkileri ortadan kaldıracak bilgilerin olduğunu görmekteyiz.⁴²

Tam adı Ömer b. Ahmed b. Molla Muhammed b. Molla Ömer b. Molla İbrahim el-Çellî el-Mâî olan mütefekkirin künyesinde yer alan "el-Çellî" Hakkari'nin Çukurca ilçesinin Kürtçe karşılığı olan "Çel" nisbesine karşılık gelir. "el-Mâî" ise Çukurca'nın 6 km güneyinde yer alan ve şu an Irak sınırında kalan harabe bir köyün

³⁴ Altunya, "Mantık ve Dini İlimler İlişkisinin Tarihsel Gelimi Üzerine Kısa Bir Tahlil", 63.

³⁵ Ferruh Özpilavcı, "Mantık ve Dini İlimler: Kelam, Fıkıh, Tefsir, Hadis, Tasavvuf, Arap Dili", *Isparta Mantık Araştırmaları I*, (Isparta, 2013), 57.

³⁶ Abdulkuddûs Bingöl, "Osmanlı Dünyası'nda Mantık Bilimi ve Eğitimi" *Felsefe Dünyası*, 29/1 (Ankara,1999), 14.

³⁷ İnönü, *Mantık Tarihi* (Ortaçağ), 54.

³⁸ İsmail Köz vd. (ed.), *Mantık El Kitabı*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2016), 56.

³⁹ Bingöl "Osmanlı Dünyası'nda Mantık Bilimi ve Eğitimi", 67.

⁴⁰ Yaşar Kaplan, "Çukurca ve Çukurcalı İlim Adamları", *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi* 2/2 (2018), 23.

⁴¹ Kaplan, "Çukurca ve Çukurcalı İlim Adamları", 23.

⁴² Mehmet Aktaş, "Çukurcalı Çok Yönlü Bir Âlim: Ömer b. Ahmed el-Mâî Hakkında Biyografi Denemesi", *II. Uluslararası Zap Havzası Sempozyumu: Kültürel Miras ve Sözlü Gelenek*, Ed. Yaşar Kaplan vd. (Ankara: Azim Matbaası, 2023), 355.

adıdır. Ayrıca köyün söz konusu ismi orada kurulan ve uzun yıllar ilim tahsili için faal tutulan medrese için de kullanılmaktadır.⁴³

Yukarıda da belirtildiği üzere Molla Ömer'in hayatı hakkında pek fazla bilgiye sahip olmamakla beraber bazı ansiklopedik kaynaklarda “el-Diyarbakırî”, “el-Âmidî” ve “el-Halebî”⁴⁴ olarak da tanıtıldığını görmekteyiz. Bu tanıtım şeklinin ise eserlerine düştüğü dipnotlara atfen yapıldığı fakat mevcut eserlere dikkat edildiğinde bu künyeleri kendisi için kullanmadığı görülmektedir. Bu farklılıkların sebebi ise Molla Ömer'in ulaştığımız eserlerine düştüğü dipnotlarda “fî Amid” (Diyarbakır'da) ve “fî'l-Haleb” (Halep'te) ifadelerinden kaynaklıdır. Ancak bu ifadeler Molla Ömer'in nisbesi değildir, eserlerinin sûretinin çoğaltıldığı şehirlerin adıdır.⁴⁵ Türkiye Yazma Eserler Kurumu'nda “Ömer b. Ahmed el-Çillî el-Mâî” şeklinde taratılınca Molla Ömer'in yazma eserlerine ulaşılmaktadır. TDV İslâm Ansiklopedisi'nde ise hakkında müstakil bir madde yazılmamış olsa da Fazlıoğlu onu “el-Çullî” nisbesiyle anmaktadır.⁴⁶ Baga ise bu nisbenin “Çellî” şeklinde okunması gerektiğini belirtmektedir.⁴⁷ Özellikle bölge, spesifik olarak da Çukurcalı alimler hakkında araştırma yapan Kaplan ise saha araştırmalarına dayanarak bu nisbenin “Çelî” olarak belirtilmesi gerektiğini savunmuştur.⁴⁸ Bu kullanımların yanında Molla Ömer'in bazı eserlerine düştüğü dipnotlarda “İbn el-Mâî” ve “Çellîzâde” şeklinde anıldığı görülmektedir.⁴⁹

Mütefekkirin mantık ilmiyle ilgili yazdığı ve bizim özellikle Türkiye Yazma Eserler Kurumu aracılığıyla ulaştığımız eserlerini ve içeriklerini aşağıda sıralayacağız.

A. Hâşiyetü'l-Haşiye alâ'r Risâleti'l-Hanefîye/ Hâşiyetü'l-Fethiyye

Bu eserin farklı nüshaları yurtiçi ve yurtdışı çeşitli kütüphanelerde bulunmaktadır. Ülkemiz yazma eserler portalı tarandığında bu şerh ve haşiye kayıtlarının farklı boyutlarda ve içeriklerde kayda geçtiğini görmekteyiz. Nitekim yazma eserler portalında bu esere ilişkin birden çok nüshayla karşılaşmaktayız. Anılan eser Adudüddin el-İcî'nin (ö.1355) münazaraya dair yazdığı ve oldukça kısa olan eserine yazılan şerhlerden biri olan Molla Hanefî Şemseddin Muhammed Tebrizî'nin yazdığı haşiyeye önce Molla Ömer'in babası ve sonrada kendisinin yazdığı haşiyeden oluşmaktadır.

Bu eserin kayıtlara geçen farklı nüshalarının hangi konuları kapsadığı ve kütüphane bilgilerini aşağıda vereceğiz.

a) Hâşiyetü'l-Haşiye alâ'r Risâleti'l-Hanefîye

Molla Ömer'e ait bu kayıt toplam üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünü matematik biliminin hesap konusuna, ikinci bölümünü astronomiye ve son bölümünü de mantık bilimine ayırmıştır. Mantıkla ilgili son bölümde mütefekkir, kıyas, önerme ve beş sanat konularının önemine değinmiştir.⁵⁰ Eserin dili Arapça olup Ankara Milli Kütüphanede bulunmaktadır. Esere ait kütüphane kayıtları aşağıdaki gibidir:

Demirbaş no:01 Hk 163/3 tür. Ve eserin DVD Numarası: 956.

b) Hâşiyetü'l-Haşiye alâ'r Risâleti'l-Hanefîye

Bu kayıt ise iki bölümden oluşmaktadır. Molla Ömer mezkûr eserin ilk bölümünde nahiv, vaz ve vad ilimlerinden bahseder. İkinci bölümde ise döneminin mantık anlayışına sadık kalarak mantık ilminin kıyas, kavramlar (tasavvurât) ve önermeler (tasdikât) konuları hakkında bilgiler verir.⁵¹ Eserin dili Arapça olup Ankara Milli Kütüphanede bulunmaktadır. Esere ait kütüphane kayıtları aşağıdaki gibidir:

⁴³ Kaplan, “Çukurca ve Çukurcalı İlim Adamları”, 23.

⁴⁴ “Halebî” kaydının yer aldığı örnek için bkz. Mahmûd es-Seyyid Dağım, *Fihrisü'l-mahtûtâtî'l-Arabîyyeti ve't-Türkiyyeti ve'l-Fârisiyye fî Mektebeti Dârî'l-Mesvâ* (Sakîfetü's-Safe'l-ilmiyye, 2019), 4/523.

⁴⁵ Aktaş, “Çukurcalı Çok Yönlü Bir Âlim: Ömer b. Ahmed el—Mâî Hakkında Biyografi Denemesi”, 356.

⁴⁶ İhsan Fazlıoğlu, “Hendese”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (25.11.2024). <https://islamansiklopedisi.org.tr/hendese#2-osmanli-donemi>

⁴⁷ Elif Baga, “XVI. ve XVIII. yy.'da Osmanlı Matematik Eğitiminin İzini Sürmek: Ömer el-Çellî'nin Bahâî Şerhi”, *Keşf-i Kadîmden Vaz'-ı Cedîde İslâm Bilim Tarihi ve Felsefesi F* (İstanbul: Divan, 2019), F/276.

⁴⁸ Kaplan, “Çukurca ve Çukurcalı İlim Adamları”, 23.

⁴⁹ Aktaş, “Çukurcalı Çok Yönlü Bir Âlim: Ömer b. Ahmed el—Mâî Hakkında Biyografi Denemesi”, 356.

⁵⁰ Ömer b. Ahmet el- Çelî el-Mâî *Hâşiyetul-Haşiye alâ'r Risaletul- Hanefiye*, (Ankara: Ankara Milli Kütüphane, 01 Hk 163/3).

⁵¹ Ömer b. Ahmet el-Çelî el-Mâî *Hâşiyetul-Haşiye alâ'r Risaletul-Hanefiye*, (Ankara: Ankara Milli Kütüphanesi, Afyon Gedik Paşa İl Halk

Demirbaş no:03 Gedik 17655/1, Koleksiyon: Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi, DVD Numarası:1110.

c) Hâşiyetü'l-Haşiye alâ'r Risâleti'l-Hanefiye

Molla Ömer'in ulaştığımız bu kaydı toplam dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde münazara, ikinci bölümde mantık konularından kavramlar, önermeler, döndürmeler, çelişik önermeler, tanım ve tanımın kısımları ile kıyas konularını, üçüncü bölümde nahiv ilminin irab konusunu ve son bölümde ise münazaranın delil konusunu işlemektedir.⁵² Eserin dili Arapça olup Ankara Milli Kütüphanede yer almaktadır. Esere ait kütüphane kayıtları aşağıdaki gibidir:

Demirbaş no:18 Hk 143/7, Koleksiyon: Çankırı İl Halk Kütüphanesi, DVD numarası:1562

d) Haşiyetül Haşiye alâ'r'Risaletil Hanefiye

Mütefekkirin bu kaydı dokuz bölümden oluşmaktadır. Birinci, ikinci, dördüncü, beşinci ve altıncı bölümler münazara üzerine yazılmıştır. Üçüncü bölümde münazara ve mantığın beş түмелin cins ile ilgili fasılları işlenmektedir. Yedinci ve sekizinci bölümlerde aruz ilminin inceliklerinden bahsedilmiştir. İlk sekiz bölümü Arapça yazılan eserin dokuzuncu bölümü Osmanlıca yazılmıştır.⁵³ Eser Manisa İl Halk Kütüphanesinde bulunmaktadır. Esere ait kütüphane kayıtları aşağıdaki gibidir:

Demirbaş no:45 Hk 8048/3, Koleksiyon: Manisa İl Halk Kütüphanesi İstinsah tarihi: Hicri (Miladi) 1085 (1673)

e) Haşiyetül Haşiye alâ'r Risaletil Hanefiye

Molla Ömer bu kayıta insanın nefsanî günahlarını mantık açısından ele alıp değerlendirmiştir. Ayrıca mezkûr eserde ayet ve hadisler beş sanat açısından değerlendirilip yorumlanmıştır.⁵⁴ Eserin dili Arapça olup Manisa İl Halk Kütüphanesinde bulunmaktadır. Esere ait kütüphane kayıtları aşağıdaki gibidir:

Demirbaş no:45 Hk 7845/2, Koleksiyon: Manisa İl Halk Kütüphanesi

f) Haşiyetül Haşiye Ala Şerhi Risale Fi Adabi'l Bahs

Bu kayıt iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde mantık ilminin; kıyas, kıyasın şekilleri ve modları, çelişik önermeler konuları işlenmiştir. İkinci bölümde ise münazaranın konularına değinilmiştir.⁵⁵ Eserin dili Arapça olup Manisa İl Halk Kütüphanesinde bulunmaktadır. Esere ait kütüphane kayıtları aşağıdaki gibidir:

Eserin Demirbaş no:45 Hk 1999, Koleksiyon: Manisa İl Halk Kütüphanesi

g) Haşiyetül Haşiye alâ'r Risaletil Hanefiye

Bu kayıta Molla Ömer; mârifet, tevhit makamı, nübüvvet makamı, insan makamı ve nefis gibi konuları ele almaktadır.⁵⁶ Eserin dili Arapça olup Manisa İl Halk Kütüphanesinde bulunmaktadır. Esere ait kütüphane kayıtları aşağıdaki gibidir:

Demirbaş no:45 Ak Ze 614/2, Koleksiyon: Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyon

h) Haşiyetül Haşiye alâ'r Risaletil Hanefiye

Molla Ömer mezkûr kayıta kıyas, önermeler, şekiller ve şekillere bağlı modların neticelerinin oluşlarını, basit ve bileşik önermeler ile tasdikatin başlangıç ilkelerinden çelişikliği işlemiştir.⁵⁷ Eserin dili Arapça olup Ankara Milli Kütüphanede bulunmaktadır. Esere ait kütüphane kayıtları aşağıdaki gibidir:

Demirbaş no:06 Hk 4312, Koleksiyon: Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi DVD numarası:1432

i) Haşiyetül Haşiye alâ'r Risaletil Hanefiye

Molla Ömer'in esere ilişkin bu kaydı ise üç bölümden oluşmaktadır. Mütefekkir birinci bölümde kıyas konusunu örneklerle açıkladıktan sonra, beş sanatın özelliklerini ve şekil kısımlarını örneklerle açıklamaya

Kütüphanesi, 03 Gedik 17655/1).

⁵² Ömer b. Ahmet el- Çelî el-Maî *Haşiyetül-Haşiye alâ'r Risaletül- Hanefiye*, (Ankara: Ankara Milli Kütüphane, Çankırı İl Halk Kütüphanesi, 18 Hk 143/7).

⁵³ Ömer b. Ahmet el-Çelî el-Maî *Haşiyetül- Haşiye alâ'r-Risaletül-Hanefiye*, (Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi,45 Hk 8048/3).

⁵⁴ Ömer b. Ahmet el- Çelî el-Maî *Haşiyetül-Haşiye alâ'r-Risaletül- Hanefiye*, (Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 7845/2).

⁵⁵ Ömer b. Ahmet el- Çelî el-Maî *Haşiyetül-Haşiye alâ'r-Risaletül- Hanefiye*, (Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 1999).

⁵⁶ Ömer b. Ahmet el-Çelî el-Maî *Haşiyetül Haşiye ala Şerhi Risale Fi Adabi'l Bahs*, (Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Ak Ze 614/2).

⁵⁷ Ömer b. Ahmet el- Çelî el-Maî *Haşiyetül Haşiye alâ'r Risaletül- Hanefiye*, (Ankara: Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, 06 Hk 4312).

çalışır. İkinci bölümde mecaz konusunu işleyen Molla Ömer devamında da döndürme, çelişikler ve beş sanat konularını ele almıştır. Üçüncü ve son bölümde de medreselerde okutulan “İsâğûcî” kitabının konuları olan delalet, beş tümel, tarifat, önermeler, döndürme, kıyas ve kıyas çeşitleri ile beş sanat konularını ele almıştır.⁵⁸ Eserin dili Arapça olup Manisa İl Halk Kütüphanesinde bulunmaktadır. Esere ait kütüphane kayıtları aşağıdaki gibidir:

Demirbaş no:45 Ak /6261, Müstensih: Abdolvahab b.Hüseyin Çermiki, İstinsah tarihi: Hicri (Miladi) 1153(1739), Koleksiyon: Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyon

j) Haşiyetül Haşiyе alâ'r Risaletil Hanefiye

Mütefekkire ait bu kayıt yine kıyas ve kıyas şekillerinin oluşumları hakkında genel bilgiler içermektedir. Eserin dili Arapça olup Manisa İl Halk Kütüphanesinde bulunmaktadır.⁵⁹ Esere ait kütüphane kayıtları aşağıdaki gibidir:

Demirbaş no:45 Hk 8394, Koleksiyon: Manisa İl Halk Kütüphanesi

k) Haşiyetül Haşiyе alâ'r Risaletil Hanefiye

Bu eserde Molla Ömer belâgat ilminin *beyân* ve *meânî* dallarından bahseder.⁶⁰ Eserin dili Arapça olup Manisa İl Halk Kütüphanesinde bulunmaktadır. Esere ait kütüphane kayıtları aşağıdaki gibidir:

Demirbaş no:45 Ak Ze 707/2, Koleksiyon: Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyon

l) Haşiyetü'l-Haşiyе alâ'r-Risaleti'l-Hanefiye

Mantıkla ilgili bu kayıta mütefekkir, kıyasın tanımının yanı sıra seçmeli ve kesin kıyasın kısımlarını örneklerle izahını sunmuştur. Eserde ayrıca şekillerin mod neticelerini, tasdikata bağlı olan çelişikleri ve burhan sanatının bazı kısımlarını ele almıştır.⁶¹ Eserin dili Arapça olup Manisa İl Halk Kütüphanesinde bulunmaktadır. Esere ait kütüphane kayıtları aşağıdaki gibidir:

Demirbaş no:45 Ak Ze 709, Müstensih: Mustafa b.Muhammed b.Muhammed, Koleksiyon: Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyon, Telif Tarihi Hicri (miladi):1122 (1079), İstinsah tarihi hicri (miladi): 1100 (1688)

m) Haşiyetü'l Haşiyе alâ'r-Risaleti'l-Hanefiye

Molla Ömer'e ait bu kayıt iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kıyas ve kıyasla oluşturulan önermeler ile tasavvurât ve tasdikât konularına yer verilmiştir. Bölümün sonlarına doğru münazara konusuna değinilmiş ve münazaranın mantık açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. İkinci bölümde ise önermeler, delil ve delillendirme yöntemleri, çelişik önermeler, çelişik önermelerin döndürme şekillerinin nasıl yapılması gerektiği örneklerle açıklanmıştır.⁶² Eserin dili Arapça olup Ankara Milli Kütüphanede bulunmaktadır. Esere ait kütüphane kayıtları aşağıdaki gibidir:

Demirbaş no:06 Mil Yz A 7651/2, Koleksiyon: Milli Kütüphane Yazma Koleksiyonu, DVD numarası: 497

n) Haşiyetü'l Haşiyе alâ'r-Risaleti'l-Hanefiye

Bu kayıt iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tasdikâtın kısımları olan önermeler, çelişik önermeler, kıyasa bağlı olan önermeler ve hadsiyyât⁶³ konuları işlenmektedir. İkinci bölümde ise kıyasa bağlı olan önermeler, hadsiyyât, tasavvurât, tasdikât, kıyas şekillerinin yapılışı ve şekillerin mod kısımları ele alınmaktadır. Bölümün sonuna doğru münazara ile ilgili bilgiler verilmektedir.⁶⁴ Eserin dili Arapça olup Ankara Milli Kütüphanede bulunmaktadır. Esere ait kütüphane kayıtları aşağıdaki gibidir:

⁵⁸ Ömer b. Ahmet el- Çeli el-Maî Haşiyetul-Haşiyе alâ'r Risaletul- Hanefiye, (Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Ak 6261).

⁵⁹ Ömer b. Ahmet el- Çeli el-Maî Haşiyetul-Haşiyе alâ'r Risaletul- Hanefiye, (Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi,45Hk 8394).

⁶⁰ Ömer b. Ahmet el- Çeli el-Maî Haşiyetul-Haşiyе alâ'r Risaletul- Hanefiye, (Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45Ak Ze 707/2).

⁶¹ Ömer b. Ahmet el- Çeli el-Maî Haşiyetul-Haşiyе alâ'r Risaletul- Hanefiye, (Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 709).

⁶² Ömer b. Ahmet el- Çeli el-Maî Haşiyetul-Haşiyе alâ'r Risaletul- Hanefiye, (Ankara: Ankara Milli Kütüphanesi, Mil Yz A 7651/2).

⁶³ Aklın hads (aklî sezgi) yoluyla ulaştığı, genellikle kesinlik değeri taşıdığı kabul edilen felsefe ve mantık terimi ayrıntılı bilgi için bkz. TDV İslâm Ansiklopedisi

⁶⁴ Ömer b. Ahmet el- Çeli el-Maî Haşiyetul-Haşiyе alâ'r Risaletul- Hanefiye, (Ankara: Ankara Milli Kütüphanesi, 03 Gedik 17655/1).

Demirbaş no:03 Gedik 17655/1, Koleksiyon: Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi, DVD numarası:1100

o) Haşiyetü'l Haşiyе alâ'r-Risaleti'l-Hanefiye

Molla Ömer'e ait bu kayıtta çelişik önermeler, önermelerde büyük öncül ve küçük öncülün nasıl yapıldığı, kıyasın tanımı, kıyasın kısımlarından olan kesin ve seçmeli kıyası örneklerle göstermeye çalışır. Ayrıca kıyasın şekilleri ile bu şekillerin nasıl oluşturulduğu ve hangilerinin sonuç verip vermediğini ayrıntılarıyla ele alır.⁶⁵ Eserin dili Arapça olup Ankara Milli Kütüphanede bulunmaktadır. Esere ait kütüphane kayıtları aşağıdaki gibidir:

Eserin demirbaş no:03 Gedik 18060, Koleksiyon: Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi, Müstensih: Abbas b.Mehmet Fenîkî, İstinsah Tarihi Hicri(Miladi):1120(1078), DVD numarası:1145

p) Haşiyetü'l Haşiyе âlâ'r-Risaleti'l-Hanefiye

Molla Ömer'in ulaştığımız bu kaydı da iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tasdikât, önermeler, önermelerin kısımları ve burhanın kısımları ele alınmıştır. İkinci bölümde ise kıyasın türleri, kıyas şekillerinin oluşumu ve mod kısımları ele alınmış bölümün sonunda da münazara ilmine dair bilgilere yer verilmiştir.⁶⁶ Eserin dili Arapça olup Manisa İl Halk Kütüphanesinde bulunmaktadır. Esere ait kütüphane kayıtları aşağıdaki gibidir:

Demirbaş no:45 Ak Ze 626/1, Müstensih: Abdulvahahab b. Hüseyin Çermikî, Koleksiyon: Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyon

B. Haşiyе âlâ Şerhu-l Âdâbi'l-Adudiye

Elimize ulaşan bu kayıt toplam dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde münazara ilminin incelikleri ve delillerin nasıl savunulması gerektiği, kıyasın birinci şeklinin oluşumu, neticeleri ve şartları ele alınmaktadır. İkinci bölümde kıyas, kıyasın kısımları, öncüllerin oluşumu ve çelişik önermeler ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde münazara ilminde kullanılan terimler ve kıyas türleri ele alınmıştır. Dördüncü bölümde ise tasavvurat, beş tûmelin cins kısmı, tasdikât, önermeler ve münazara ilmi ele alınmıştır.⁶⁷ Eserin dili Arapça olup Ankara Milli Kütüphanede bulunmaktadır. Esere ait kütüphane kayıtları aşağıdaki gibidir:

Demirbaş no:64 Karaali 20/5, Koleksiyon: Uşak Karaali Camii Koleksiyonu, DVD numarası: 1761

C. Şerhü Risâle fî ilmi'l-mantık / Şerhu Risâletün fî bahsi'l-ilmi / Şerhü Risâleti'l-ilmiye

Anılan eserin de hem yurtiçi hem de yurtdışı kütüphanelerde birden çok kaydına rastlanmaktadır. Mezkûr eser, Muhyiddîn Muhammed b. Alî el-Karabâğî er-Rûmî el-Hanefî'nin (ö.1535) *Risâletün fî bahsi'l-ilmi* ya da *Risâletü'l-ilmiyye* adlarıyla bilinen eserine yazılmış şerhtir. Bu eserin ve onun şerhinde Fahreddin er-Râzî (ö.1210), Seyyid Şerîf el-Cürcânî (ö.1413) gibi âlimlerin görüşlerini merkeze alarak bilginin kavramlar (tasavvurat) ile önermeler (tasdikât) şeklinde iki başlık altında değerlendirilmesine ve bilginin de sûret anlayışı merkezli tanımlarının tartışmasına dayanmaktadır.⁶⁸ Her ne kadar yazma eserler kataloglarında eserin adı "Risâle fî ilmi'l-mantık" şeklinde kaydedilmiş olsa da, eserin içeriği ve şerh ile haşiyelerin dibacelerindeki kayıtlar söz konusu adda yer alan "mantık" ekinin fazla olduğunu gösterir.

Eserin dili Arapça olup, Manisa İl Halk Kütüphanesinde; 45 Hk 2218, 45 Hk 2118, 45 Hk 8266 verileriyle kayıtlanmıştır. Ayrıca Princeton Üniversitesi Kütüphanesinde nr. 5638 verisiyle kayıt altına alınmıştır.

D. Şerh-i Câmi-i gît-ê nümâ

Kâdî Mîr Hüseyin b. Mu'înuddîn el-Meybûdî (ö. 904/1498) tarafından yazılan; varlık, mahiyet, bilginin kısımları, felekler vb. konuları işleyen Farsça kısa bir felsefî eserdir. Bu esere yine Farsça olarak Molla Ömer şerh yazmıştır. Bu şerhin dibacesinde kendi adını zikretmektedir ve dönemin sultanı IV. Mehmed'e saltanatı

⁶⁵ Ömer b. Ahmet el- Çeli el-Maî Haşiyetul-Haşiyе alâ'r Risaletul- Hanefiye, (Ankara: Ankara Milli Kütüphanesi, 03 Gedik 18060).

⁶⁶ Ömer b. Ahmet el- Çeli el-Maî, Haşiyetul-Haşiyе alâ'r-Risâletü'l-Hanefiye, (Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi, Zeynelzade Koleksiyonu, 45Ak Ze 626/1).

⁶⁷ Ömer b. Ahmet el- Çeli el-Maî Haşiyе ala Şerhi Adabi-l-Adudiyye, (Ankara: Ankara Milli Kütüphanesi, Uşak Karaali Camii Koleksiyonu, 64 Karaali 20/5).

⁶⁸ Ömer b. Ahmet el- Çeli el-Maî, Şerh-u Risâle Fi İlmi'l-Mantık, (Manisa: Manisa il Halk Kütüphanesi, 45 Hk 2218).

için dualar ve methiyelerde bulunmaktadır.⁶⁹ Şu an elimizde iki nüshası mevcuttur ve bu nüshaların her ikisi de aynı tarihli ferağ kaydıyla müellif Molla Ömer'e aittir.⁷⁰

Eserde giriş ve sonuç bölümleri dâhil olmak üzere; Vâcib Varlık, İlimler, Sudur Nazariyesi, Akıl, Nefs, Kategoriler ve benzeri gibi otuz iki felsefî mesele üzerine tartışmalar yapılmaktadır.

Eserin dili Farsça olup, Milli Kütüphane Ankara Yazmalar Koleksiyonu (06 Mil Yz A 895/1)// İstinsah yılı 1066/ 1655. 2-Manisa İl Halk Kütüphanesi (45 Hk 2732) // İstinsah yılı 1066/ 1655 kayıtlarıyla bulunmaktadır.

2. Molla Ömer B. Ahmed El-Çellî El-Mâî'nin Mantıkla İlgili Görüşleri

Molla Ömer'in döneminin ilmi gelişmelerinden haberdar olduğu ve eserlerini de bu muhtevada kaleme aldığı görülmektedir. Nitekim kendisinden önce oluşan mantık geleneğine bağlı kalarak eserlerindeki mantık bölümlerini önce tasavvurât ve tasdikât olarak iki başlıkta düzenlediği, daha sonra bu temel başlıklar altında mantığın diğer konularını işlediği görülmektedir. Örneğin *Hâşiyetü'l-Haşiye alâ'r Risâleti'l-Hanefiye'nin* Afyon Gedik Paşa İl Halk Kütüphanesinde bulunan kaydına dikkat edildiğinde mütefekkirin mantıkla ilgili bölümde mantığı tasavvurât ve tasdikât olarak iki bölümde ele aldığı ve tasdikât bölümü altında kıyas konusunu incelediği görülmektedir.⁷¹ Yine Molla Ömer'in *Şerhü Risâle fi ilmi'l-mantık* eserinde de mantıkla ilgili benzer bir taksim yaptığı görülmektedir.⁷²

Gazzâlî ile birlikte mantığın dini ilimler ve dilbilimin aracı haline gelmesinin yansımalarını Molla Ömer'in eserlerinde de görmekteyiz. Nitekim daha önce de ifade edildiği gibi pek çok dilbilimci⁷³ de eserlerinin bir bölümünü mantığa ayırmışlardır. Dilbilimiyle de ilgilenen ve bu alanda da şerh ve haşiyeleri bulunan mütefekkirin *Haşiye alâ Şerhu-l Âdâbi'l-Adudiye* eserinde mantık ve münazara ilişkisini mantık konularıyla ilişkilendirerek işlediği görülmektedir.⁷⁴ Porphyrios'un (ö.304) Aristoteles'in *Kategoriler* eserine giriş mahiyetinde yazdığı *İsagoge* adlı eserin Arapçaya tercüme edilmesiyle birlikte İslâm mantık geleneği içerisinde de Porphyrios'un kitabı ile benzer konuları işleyen birçok eser kaleme alınmıştır. Medrese geleneği içerisinde özellikle Ebherî'nin *İsâğûcî* eseri önemli bir yere sahiptir. Anılan eser sadece *Kategorilere* giriş mahiyetinde olmayıp Aristoteles'in bütün kitaplarına giriş mahiyetinde kaleme alınmış ve medreselerde okutulmuştur.⁷⁵ Molla Ömer de medrese geleneğinde yetişmiş bir âlim olarak *İsâğûcî*de ele alınan mantık konularını kendi şerh ve haşiyelerinde işlemiştir. Nitekim *Hâşiyetü'l- Haşiye alâ'r Risâleti'l- Hanefiye'nin*⁷⁶ Manisa İl Halk Kütüphanesinde bulunan nüshasında anılan eserde ele alınan konuları işlediği görülmektedir.

SONUÇ

Molla Ömer'in yaşadığı dönemde mantık, medreselerde eğitimi verilen temel derslerden biriydi ve İslami ilimlerin öğreniminde vazgeçilmez bir unsurdur. Bu dönemde mantık çalışmaları, büyük ölçüde İslâm dünyasındaki önceki çalışmaların devamı ve gelişimi olarak görülmektedir. Aynı zamanda dönemin mantık çalışmalarına dikkat edildiğinde temel İslami ilimlerin bir parçası olarak da okutulduğu görülmektedir. Nitekim kalam, fıkıh vb. birçok ilimdeki temel tartışmalara dikkat edildiğinde kelamcı ve fıkıhçıların, mantık ilmini bir araç olarak kullandığı ve temel tartışmalarda mantığın yöntem ve tekniklerini ifa ettikleri görülmektedir.

Hakkari havzasında yetişmiş önemli isimlerden biri olan Molla Ömer de yaşadığı dönemin düşünce yapısına uygun bir biçimde eserler kaleme almıştır. Felsefe, kalam, astronomi, matematik, nahiv ve mantıkla ilgilenen ve

⁶⁹ Ömer b. Ahmet el- Çellî el-Maî, *Şerh-i Câmi-i gât-ê nümâ*, (Ankara: Ankara Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 45 Hk. 2732).

⁷⁰ Aktaş, "Çukurcalı Çok Yönlü Bir Âlim: Ömer b. Ahmed el —Mâî Hakkında Biyografi Denemesi", 366.

⁷¹ Bkz. Ömer b. Ahmet el- Çellî el-Maî, *Hâşiyetü'l-Haşiye alâ'r Risâleti'l-Hanefiye*, (Afyon: Afyon Gedik Paşa İl Halk Kütüphanesi).

⁷² Ömer b. Ahmet el- Çellî el-Maî, *Şerh-u Risâle Fi İlmi'l-Mantık*, (Manisa: Manisa İl Halk kütüphanesi), v. 6a-6b; ayrıca bu eserle ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız Nuh Salim, *Mollâ Ömer B. Ahmet el-Çellî el-Maî'nin Şerh-U Risâle Fi İlmi'l-Mantık Eserinin Tahlili*, (Hakkari: Hakkari Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,2024),37.

⁷³ Örneğin: Sekkâkî'nin (ö.1229), Arapça söz söylemede hataya düşmeyi engellemek için yazdığı ve İlmü'l-Edeb dediği, ilimlerin problemlerini incelediği Miftahu'l-Ulûm eserinin bir bölümünü mantığa ayırmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Emiroğlu- Altunya, *Örneklerle Mantık Sözlüğü*, 163.

⁷⁴ Ömer b. Ahmet el- Çellî el-Maî, *Haşiye ala Şerhi Adabi-l-Adudiye*, (Ankara: Ankara Milli Kütüphanesi, Uşak Karaali Camii Koleksiyonu, 64 Karaali 20/5).

⁷⁵ Emiroğlu- Altunya, *Örnekleriyle Mantık Sözlüğü*, 161.

⁷⁶ Ömer b. Ahmet el- Çellî el-Maî, *Hâşiyetül-Haşiye alâ'r Risâletül- Hanefiye*, (Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45Ak 6261).

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

bu yönde eserler kaleme alan mütefekkirin, bölgenin ilmi zenginliğine önemli katkılarda bulunduğu görülmektedir. Eserlerine düştüğü dipnotlarda da görüleceği üzere ilimle uğraşan bir aileden gelmektedir. Eserlerinin çoğunu yaşadığı dönemin ilim dili olan Arapçayla kaleme alan Molla Ömer, yine döneminin ilmi ve felsefi düşüncesine uygun olarak şerhler ve hatta şerhlere şerhler yazmıştır. Eserlerinin içeriğine dikkat edildiğinde özellikle mantığın diğer ilimler için önemli bir araç olarak kullanılması gerektiği ve bu yönde çaba sarf ettiği rahatlıkla görülmektedir. Ayrıca felsefe ve diğer ilimler arasında bir uzlaşma çabası içirişinde olduğu da yine eserlerine atıfla görülmektedir. Molla Ömer'in ulaşabildiğimiz eserlerine dikkat edildiğinde döneminin felsefi ve ilmi tartışmalarından da haber olduğu İslâm düşüncesinde isimleri öne çıkan birçok mütefekkiye atıflar yapmasında da anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Mehmet. “Çukurcalı Çok Yönlü Bir Âlim: Ömer b. Ahmed el—Mâî Hakkında Biyografi Denemesi”, *II. Uluslararası Zıp Havzası Sempozyumu: Kültürel Miras ve Sözlü Gelenek*, Ed. Yaşar Kaplan vd. Ankara: Azim Matbaası, 2023.
- Altunya, Hülya. “Mantık ve Dini İlimler İlişkisinin Tarihsel Gelimi Üzerine Kısa Bir Tahlil”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30/1 (2013), 57-72.
- Ateş, Ahmet. “Farabi Eserlerinin Bibliyografyası”, *Belleten*, 15/57, (1951), 175-192.
- Ayık, Hasan. *İslâm Mantık Geleneği ve Doğuluların Mantığı*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.
- Baba, Coşkun. “Mantık ve Tarihçesi”, *Mantık*, ed. Şaban Hakkı, İstanbul: Lisans Yayınları, 2021.
- Baga, Elif. “XVII. ve XVIII. Yy.’da Osmanlı Matematik Eğitiminin İzini Sürmek: Ömer El-Çellî’nin Bahâî Şerhi”. *Keşf-i Kadîmden Vaz’-ı Cedîde: İslâm Bilim Tarihi ve Felsefesi*. ed. İbrahim Özcoşar vd. İstanbul: Divan Kitap, 2019.
- Bingöl, Abdulkuddûs. “Osmanlı Dünyası’nda Mantık Bilimi ve Eğitimi” *Felsefe Dünyası*, 29/1, (1999), 12-20.
- Coşkun, Abdullah. “İbn Sînâ Mantığına Genel Bir Bakış”, *Yakın Doğu Üniversitesi İslâm Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 8/1, (Haziran, 2022), 34-52.
- Dağım, Mahmûd es-Seyyid. *Fihristü’l-mahtûâtî-Arabiyyeti ve’t-Türkiyyeti ve’l-Fârisiyye fî Mektebeti Dâri’l Mesyâ*, Sakîfetü’s-Safe’-ilmiyye, 2019, 4/523.
- Durusoy, Ali. “İbn Rüşd Felsefesinde Mantık Biliminin Yeri”, *Yakın Doğu Üniversitesi İslâm Tetkikleri Merkezi Dergisi* 4/2 (Aralık 2018), 93-104.
- Emiroğlu, İbrahim- Altunya, Hülya. *Örnekleriyle Mantık Sözlüğü*, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018.
- Emiroğlu, İbrahim. *Klasik Mantığa Giriş*. Ankara: Elis Yayınları, 2007.
- Emiroğlu, İbrahim. *Mantık Yazıları*. Ankara: Elis Yayınları, 2016.
- Fârâbî. *İlimlerin Sayımı*. çev. Ahmet Arslan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Fârâbî. *Mantığa Başlangıç Risaleleri*. çev. Hüseyin Sarıoğlu. Ankara: TÜBA Yayınları, 2017.
- Fazlıoğlu, İhsan. “Hendese”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (25.11.2024). <https://islamansiklopedisi.org.tr/hendese#2-osmanli-donemi>
- Gazzâlî. *Mustasfâ: İslam Hukukunun Kaynakları*. çev. Yunus Apaydın. İstanbul: Klasik Yayınları, 2018.
- Gündoğan, Saim. “Hicri İkinci Asırda Din Felsefesinin İzleri”. *Hicri İkinci Asırda İslâmî İlimler-4*, Ankara: İKSAD Yayınları, 2022.
- İbn Hazm. *Et-Tekrîb li-Haddi’l-Mantık (Mantık ve Dini İlimler)*. çev. İbrahim Çapak İstanbul: Türkiye Yama Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2018.
- İbn Sînâ. *Dânişnâme-i Âlâî*. çev. Murat Demirkol. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013.
- İnönü, Nazlı. *Mantık Tarihi (Ortaçağ)*. İstanbul: Boyut Yayınları, 2019.
- Kaplan, Yaşar. “Çukurca ve Çukurcalı İlim Adamları”. *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi*, 2/2, (2018).
- Kaya, Mahmut. “Fârâbî” *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (20.11.2024). <https://islamansiklopedisi.org.tr/farabi#1>
- Keklik, Nihat. *İslâm Mantık Tarihi ve Fârâbî Mantığı*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1970.
- Köz, İsmail vd. (ed.), *Mantık El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2016.
- Maî, Ömer b. Ahmet el- Çelî el-. *Haşiyetul-Haşiye alâ’r Risaletul- Hanefiye*, Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45Ak 6261.
- Maî, Ömer b. Ahmet el- Çelî el-. *Haşiye ala Şerhi Adabi-l-Adudiyye*, Ankara: Ankara Milli Kütüphanesi, Uşak Karaali Camii Koleksiyonu, 64 Karaali 20/5.
- Maî, Ömer b. Ahmet el- Çelî el-. *Haşiye ala Şerhi Adabi-l-Adudiyye*, Ankara: Ankara Milli Kütüphanesi, Uşak Karaali Camii Koleksiyonu, 64 Karaali 20/5.
- Maî, Ömer b. Ahmet el- Çelî el-. *Haşiyetul Haşiye ala Şerhi Risale Fi Adabi’l Bahs*, Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Ak Ze 614/2.
- Maî, Ömer b. Ahmet el- Çelî el-. *Haşiyetul Haşiye alâ’r Risaletul- Hanefiye*, Ankara: Ankara Adnan Ötügen İl

Halk Kütüphanesi, 06 Hk 4312.

Maî, Ömer b. Ahmet el- Çelî el-. *Haşiyetul- Haşîye alâ'r-Risaletul-Hanefiye*, Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 8048/3.

Maî, Ömer b. Ahmet el- Çelî el-. *Haşiyetul-Haşîye alâ'r Risaletul- Hanefiye*, Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Ak 6261.

Maî, Ömer b. Ahmet el- Çelî el-. *Haşiyetul-Haşîye alâ'r Risaletul- Hanefiye*, Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 8394.

Maî, Ömer b. Ahmet el- Çelî el-. *Haşiyetul-Haşîye alâ'r Risaletul- Hanefiye*, Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 707/2.

Maî, Ömer b. Ahmet el- Çelî el-. *Haşiyetul-Haşîye alâ'r Risaletul- Hanefiye*, Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 709.

Maî, Ömer b. Ahmet el- Çelî el-. *Haşiyetul-Haşîye alâ'r Risaletul- Hanefiye*, Ankara: Ankara Milli Kütüphanesi, 03 Gedik 18060.

Maî, Ömer b. Ahmet el- Çelî el-. *Haşiyetul-Haşîye alâ'r Risaletul- Hanefiye*, Ankara: Ankara Milli Kütüphane, 01 Hk 163/3

Maî, Ömer b. Ahmet el- Çelî el-. *Haşiyetul-Haşîye alâ'r Risaletul- Hanefiye*, Ankara: Ankara Milli Kütüphane, Çankırı İl Halk Kütüphanesi, 18 Hk 143/7.

Maî, Ömer b. Ahmet el- Çelî el-. *Haşiyetul-Haşîye alâ'r Risaletul- Hanefiye*, Ankara: Ankara Milli Kütüphanesi, Mil Yz A 7651/2.

Maî, Ömer b. Ahmet el- Çelî el-. *Haşiyetul-Haşîye alâ'r Risaletul- Hanefiye*, Ankara: Ankara Milli Kütüphanesi, 03 Gedik 17655/1.

Maî, Ömer b. Ahmet el- Çelî el-. *Haşiyetul-Haşîye alâ'r Risaletul-Hanefiye*, Ankara: Ankara Milli Kütüphanesi, Afyon Gedik Paşa İl Halk Kütüphanesi, 03 Gedik 17655/1.

Maî, Ömer b. Ahmet el- Çelî el-. *Haşiyetul-Haşîye alâ'r-Risâletu'l-Hanefiye*, Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi, Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 626/1.

Maî, Ömer b. Ahmet el- Çelî el-. *Haşiyetul-Haşîye alâ'r-Risaletul- Hanefiye*, Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 7845/2.

Maî, Ömer b. Ahmet el- Çelî el-. *Haşiyetul-Haşîye alâ'r-Risaletul- Hanefiye*, Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 1999.

Maî, Ömer b. Ahmet el- Çelî el-. *Hâşiyetü'l-Haşîye alâ'r Risâleti'l-Hanefiye*, Afyon: Afyon Gedik Paşa İl Halk Kütüphanesi

Maî, Ömer b. Ahmet el- Çelî el-. *Şerh-i Câm-i gît-ê nümâ*, Ankara: Ankara Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 45 Hk. 2732.

Maî, Ömer b. Ahmet el- Çelî el-. *Şerh-u Risâle Fi İlmi'l-Mantık*, Manisa: Manisa il Halk Kütüphanesi, 45 Hk 2218.

Özpilavcı, Ferruh. "Mantık ve Dini İlimler: Kelam, Fıkıh, Tefsir, Hadis, Tasavvuf, Arap Dili", *Isparta Mantık Araştırmaları I*, Isparta: 2013.

Salim, Nuh. *Mollâ Ömer B. Ahmet el-Çelî el-Maî'nin Şerh-U Risâle Fi İlmi'l-Mantık Eserinin Tahlili*, Hakkari: Hakkari Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, (Hakkari, 2024), 37.

Street, Tony. *İslâm Mantık Tarihi*. çev., Harun Kuşlu. İstanbul: Klasik Yayınları, 2014.

ULUSLARARASI TİCARETTE FİYATLANDIRMA KARARLARI ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR ÇALIŞMA

Doç. Dr. Koçarslan, Hüseyin¹

¹ Selçuk Üniversitesi, Pazarlama, hkocarslan@selcuk.edu.tr, 0000-0002-6681-538X

Özet

Teknolojinin hızlı gelişimi ve küreselleşme rüzgârı işletmeleri sadece ulusal pazarlarda değil uluslararası pazarlarda da önemli bir konuma getirmiştir. Günümüzde işletmeler daha fazla ihracata yönelerek hem iç pazardan kaynaklanan rekabeti azaltmaya hem de satış hacimlerini arttırmaya çalışmaktadırlar. Uluslararası pazarların ekonomik, kültürel ve diğer birçok açıdan ulusal pazarlardan farklılık arz etmesi işletmeleri çeşitli sorunlarla karşı karşıya getirmektedir. Bu sorunlardan biri de pazarlamanın 4 P'sinden biri olan fiyatlandırma kararlarıdır. Uluslararası ticarete ülkelerin çeşitli amaçlarla koydukları yüksek gümrük vergileri, kotalar ve benzeri ticari kısıtlamalar fiyatlandırma kararlarını etkilemektedir. Diğer taraftan uluslararası ticareti düzenlemek amacı ile kurulan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Milletlerarası Ticaret Örgütü ve benzeri kuruluşların koyduğu teammüller ve prensiplerden dolayı uluslararası fiyatlandırma konusu daha da kompleks bir hal almıştır. Uluslararası ticarete fiyatlandırmayı etkileyen biri diğer unsur ise dağıtım kanallarının uzunluğundan dolayı ortaya çıkan ve uluslararası risklerden dolayı işletmeleri giderek daha fazla etki altına alan lojistik maliyetlerdir. Ayrıca işletmelerin Milletlerarası Ticaret Odası'nın ticari eşyaların alıcı firmalara nasıl teslim edileceğini düzenleyen Uluslararası Teslim Şekilleri'ni de detaylı bir şekilde analiz etmesi gerekmektedir. Literatürde uluslararası ticarete fiyatlandırma ile ilgili yeterli bir çalışma olmaması nedeni yapılan bu çalışma hem bu boşluğu dolduracak hem de işletmelerin uluslararası fiyatlandırma stratejileri ile ilgili karar alma süreçlerine önemli katkılar sağlayacaktır.

Anahtar kelimeler: Fiyatlandırma, Uluslararası pazarlar, Uluslararası fiyatlandırma, Teslim şekilleri.

A CONCEPTUAL STUDY ON PRICING DECISIONS IN INTERNATIONAL TRADE

Associate Professor Hüseyin KOÇARSLAN 1

1 Selcuk University, Marketing, hkocarslan@selcuk.edu.tr, 0000-0002-6681-538X

Abstract

Rapid technological advancements and the globalization landscape have propelled businesses to a prominent position not only in domestic markets but also internationally. Today, businesses are increasingly focusing on exports, seeking to both reduce domestic competition and increase sales volume. International markets differ from national markets in many economic, cultural, and other aspects, presenting businesses with various challenges. One of these challenges is pricing decisions, one of the four Ps of marketing. In international trade, high customs duties, quotas, and similar trade restrictions imposed by countries for various purposes influence pricing decisions. Furthermore, the issue of international pricing has become even more complex due to the practices and principles established by the World Trade Organization (WTO), the International Trade Organization, and similar organizations established to regulate international trade. Another factor affecting pricing in international trade is logistics costs, which arise due to the length of distribution channels and increasingly affect businesses due to international risks. In addition, businesses must thoroughly analyze the International Chamber of Commerce's International Delivery Methods, which regulate how commercial goods are delivered to recipient companies. Since there is no sufficient study in the literature on pricing in international trade, this study will both fill this gap and make significant contributions to the decision-making processes of businesses regarding their international pricing strategies.

Keywords: Pricing, International markets, International pricing, Delivery methods.

LİSANSÜSTÜ AKADEMİDE AKRAN DESTEĞİ: SİSTEMATİK BİR DERLEME

Dr. Öğr. Üyesi, Tuba ARSLAN

¹Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Programı, Sağlık Yönetimi, tubaarslan@kilis.edu.tr, 0000-0001-6183-9262

Özet

Akran desteği; benzer yaş, deneyim, statü veya yaşam koşullarına sahip bireylerin birbirlerine duygusal, sosyal ya da pratik yardım sağlaması sürecidir. Kısacası, “benzer durumda olan kişilerin birbirine yardım etmesi” olarak tanımlanmaktadır. Bu araştırmada, “akran desteği” kavramına ilişkin sistematik bir derleme çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın amacı, Türkiye’de akran desteği uygulamaları ve bu konuya yönelik akademik araştırmaların kavramsal ve yöntemsel özelliklerini ortaya koymaktır. YÖK Tez Merkezi veri tabanında “akran ve destek” ile “akran desteği” anahtar kelimeleri kullanılarak yapılan tarama sonucunda 24 çalışmaya ulaşılmış, dışlama kriterleri uygulandıktan sonra incelemeye alınan nihai çalışma sayısı 9 olarak belirlenmiştir. İncelenen çalışmaların büyük çoğunluğu yüksek lisans tezlerinden oluşmakta olup, araştırmalar psikoloji, hemşirelik, okul öncesi eğitim, havacılık, endüstri mühendisliği, beden eğitimi ve spor bilimleri ile eğitim bilimleri gibi farklı disiplinlerde yürütülmüştür. Metodolojik açıdan çalışmaların nitel, nicel ve karma desenleri bir arada kullandığı görülmüştür. Tematik olarak; akran desteği programları, akademik başarı, spor, iletişim, damgalanma korkusu ve zorbalık kavramlarının öne çıktığı belirlenmiştir. Bununla birlikte, örneklem büyüklüklerinin sınırlı olması, ölçme araçlarının çeşitliliği ve uygulama süreçlerindeki farklılıklar önemli sınırlılıklar olarak rapor edilmiştir. Sonuç olarak, Türkiye’de akran desteği literatürünün sayıca sınırlı fakat disiplinler açısından çeşitlilik gösterdiği; gelecekte daha büyük örneklem, standartlaştırılmış ölçüm araçları ve disiplinler arası yaklaşımlarla yürütülecek araştırmalara ihtiyaç duyulduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Akran Desteği, lisansüstü eğitim, akademi, sistematik derleme.

PEER SUPPORT IN GRADUATE ACADEMY: A SYSTEMATIC REVIEW

Abstract

Peer support is the process by which individuals of similar age, experience, status, or life circumstances provide emotional, social, or practical assistance to one another. In short, it is defined as "people in similar situations helping each other." This research conducted a systematic review of the concept of "peer support." The study aimed to identify peer support practices in Turkey and the conceptual and methodological characteristics of academic research on this topic. A search of the YÖK Thesis Center database using the keywords "peer and support" and "peer support" yielded 24 studies. After applying exclusion criteria, the final number of studies included in the review was determined to be nine. The majority of the reviewed studies consisted of master's theses, conducted in various disciplines such as psychology, nursing, preschool education, aviation, industrial engineering, physical education and sports sciences, and educational sciences. Methodologically, the studies utilized a combination of qualitative, quantitative, and mixed designs. Thematically, the concepts of peer support programs, academic achievement, sports, communication, fear of stigma, and bullying were identified. However, limited sample sizes, diversity of measurement tools, and differences in implementation processes were reported as significant limitations. In conclusion, it was concluded that the peer support literature in Turkey is limited in number but diverse in terms of disciplines, and that future research with larger samples, standardized measurement tools, and interdisciplinary approaches is needed.

Keywords: Peer Support, postgraduate education, academia, systematic review.

TÜRKİYE’DE SAĞLIK YÖNETİMİ BÖLÜMÜNDE AKADEMİSYEN PROFİLİ

Dr. Öğr. Üyesi, Tuba ARSLAN

¹Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Programı, Sağlık Yönetimi, tubaarslan@kilis.edu.tr, 0000-0001-6183-9262

Özet

Bu çalışma, Türkiye’de Sağlık Yönetimi bölümünde görev yapan akademisyenlerin demografik özellikleri, akademik unvan ve deneyim profilleri ile bilimsel üretkenlik düzeylerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Veriler, YÖK ATLAS ve YÖK AKADEMİK sistemlerinden elde edilerek 600 akademisyeni kapsayacak şekilde toplanmış ve SPSS 26 programında frekans analizleriyle değerlendirilmiştir. Bulgular, akademisyenlerin %50,5’inin erkek, %49,5’inin kadın olduğunu; çoğunluğunun devlet üniversitelerinde (%79,7) görev yaptığını göstermektedir. Coğrafi olarak Marmara (%28,2) ve İç Anadolu (%26,7) bölgelerinde yoğunlaşan akademisyenler arasında Doktor Öğretim Üyesi (%29,5) ve Doçent (%27,0) unvanları öne çıkmaktadır. Akademik hizmet süresi en çok 6–15 yıl aralığında yoğunlaşırken, eğitim geçmişi büyük oranda Sağlık Yönetimi alanında toplanmıştır. Katılımcıların %91,8’i doktorasını Türkiye’de tamamlamış, post-doktora deneyimi ise yalnızca %1,7 oranında gözlenmiştir. Bilimsel üretkenlik düzeyleri incelendiğinde, akademisyenlerin yaklaşık yarısının SCI kapsamındaki dergilerde henüz yayını bulunmadığı; ulusal ve uluslararası makale, bildiri ve kitap üretiminde ise belirgin farklılıklar olduğu görülmüştür. Proje katılım oranı %50,5 olup, çoğu akademisyen yalnızca bir projede yer almıştır. Genel olarak, Sağlık Yönetimi akademisyenlerinin demografik açıdan dengeli bir yapıya sahip olduğu; ancak uluslararası deneyim, post-doktora ve yüksek etki değerine sahip yayın üretimi konularında gelişime açık alanlar bulunduğu belirlenmiştir. Bu bulgular, akademik kapasitenin artırılması, uluslararası iş birliklerinin güçlendirilmesi ve genç akademisyenlerin araştırma teşvikleriyle desteklenmesine yönelik politika ve kurumsal düzenlemelerin önemini vurgulamaktadır.

Anahtar kelimeler: Sağlık Yönetimi, akademik profil, bilimsel üretkenlik, frekans analizi, Türkiye

ACADEMIC PROFILE IN HEALTH MANAGEMENT DEPARTMENT IN TURKEY

Abstract

This study aims to determine the demographic characteristics, academic title and experience profiles, and scientific productivity levels of academics working in the Health Management department in Turkey. Data were collected from the YÖK ATLAS and YÖK AKADEMİK systems, covering 600 academics, and analyzed using frequency analysis in SPSS 26. Findings show that 50.5% of the academics were male and 49.5% were female, with the majority working at state universities (79.7%). Among the academics, who were geographically concentrated in the Marmara (28.2%) and Central Anatolia (26.7%) regions, Assistant Professor (29.5%) and Associate Professor (27.0%) titles were prominent. Academic service length was most concentrated between 6 and 15 years, and educational backgrounds were largely in the field of Health Management. 91.8% of the participants completed their doctoral degrees in Turkey, while only 1.7% had postdoctoral experience. An examination of scientific productivity levels reveals that nearly half of academics have not yet published in SCI journals, while significant differences exist in the production of national and international articles, proceedings, and books. The project participation rate is 50.5%, with most academics participating in only one project. Overall, it was determined that Health Management academics have a demographically balanced composition, but there is room for improvement in international experience, postdocs, and the production of high-impact publications. These findings highlight the importance of policies and institutional arrangements to enhance academic capacity, strengthen international collaborations, and support young academics with research incentives.

Keywords: Health Management, academic profile, scientific productivity, frequency analysis, Turkey

ERKEN ÇOCUKLUKTA DİJİTALLEŞME: UNICEF, UNESCO VE OECD ÇERÇEVELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Öğr. Gör. Arzu AYDIN¹, Dr. Öğretim Üyesi Nida KILINÇ²,

Karabük Üniversitesi, Yabancı Diller, arzuucar@karabuk.edu.tr, 0000-0002-3047-0308)

Karabük Üniversitesi, Çocuk Gelişimi Programı, nidakilinc@karabuk.edu.tr, 0000-0002-9092-9301

Özet

Bu çalışma, UNICEF, UNESCO ve OECD'nin erken çocuklukta dijitalleşmeye ilişkin politika belgelerini nitel doküman analizi yöntemiyle karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Araştırmanın amacı, bu üç uluslararası çerçevenin dijital çocuklukta duygusal gelişim, etik koruma ve pedagojik uygulamayı nasıl kavramsallaştırdığını ortaya koymaktır. Bulgular, her üç kurumun da çocukların dijital çağda güvenli ve anlamlı katılımını destekleyen ortak bir gelişim felsefesini paylaştığını göstermektedir. UNICEF, dijital eşitlik ve çocuk haklarına odaklanırken; UNESCO, yapay zekâ etiği, şeffaflık ve hesap verebilirliğe vurgu yapmaktadır. OECD ise güçlendirme, oyun temelli öğrenme ve öğretmen yeterliği temalarını öne çıkarmaktadır. Tüm çerçeveler, duygusal dayanıklılığın, etik farkındalığın ve pedagojik rehberliğin dijital ortamlarda birbirinden ayrılmaz olduğunu vurgular. Çalışma, korkuya dayalı korumacı yaklaşımların yerine güçlendirilmiş dijital vatandaşlık anlayışının yerleşmesi gerektiğini savunur. Bu kapsamda, eğitimeiler için yapay zekâ okuryazarlığının geliştirilmesi, ailelerin dijital arabuluculuk rollerinin güçlendirilmesi ve çocuklar için duygusal olarak güvenli, etik ve kapsayıcı dijital öğrenme ortamlarının oluşturulması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: erken çocukluk, dijitalleşme, duygusal gelişim, yapay zekâ etiği, pedagojik arabuluculuk

DIGITALIZATION IN EARLY CHILDHOOD: A COMPARATIVE ANALYSIS OF UNICEF, UNESCO, AND OECD FRAMEWORKS

Lecturer Arzu AYDIN¹, Assistant Professor Nida KILINÇ²

Karabük University, Foreign Languages, arzuucar@karabuk.edu.tr, 0000-0002-3047-0308

Karabük University, Child Development, nidakilinc@karabuk.edu.tr, 0000-0002-9092-9301

Abstract

This study conducts a comparative qualitative document analysis of UNICEF, UNESCO, and OECD policy frameworks on digitalization in early childhood. The aim is to explore how these three international organizations conceptualize emotional development, ethical protection, and pedagogical implementation in digital childhood. Findings indicate that all three institutions share a developmental philosophy promoting safe and meaningful participation for children in the digital age. While UNICEF emphasizes digital equity and child rights, UNESCO highlights AI ethics, transparency, and accountability. The OECD focuses on empowerment, play-based learning, and teacher competence. Across all frameworks, emotional resilience, ethical awareness, and pedagogical guidance are presented as inseparable dimensions of digital learning. The study argues for replacing fear-based protectionism with empowered digital citizenship. Accordingly, it recommends enhancing AI literacy for educators, strengthening families' roles as digital mediators, and designing emotionally safe, ethical, and inclusive digital environments for young children.

1. GİRİŞ

Dijital medya ve teknolojinin her yerde bulunur hâle gelmesi, çağdaş çocukluğu derinden dönüştürmüş ve özellikle erken çocukluk eğitimi ve bakımı (ECEC) ortamlarında (0–6 yaş arası) bulunan çocukların giderek daha küçük yaşlarda ve daha yoğun biçimde dijital cihazlarla etkileşime girdiği bir ortam oluşturmuştur. Bu yaşam evresi—bebeklikten okula başlamaya kadar uzanan dönem—hızlı sinirsel büyüme ve yaşam boyu uyumun biçimlenmesinde rol oynayan bilişsel, sosyal ve duygusal yeterliklerin temellerinin gelişimiyle karakterize edilir (Abbott & Burkitt, 2023; Bee & Boyd, 2015; Berk, 2022). Ancak dijital dünyaya gömülme, iki tarafı keskin bir olgudur. Öğrenme, yaratıcılık ve kapsayıcılığın yeni biçimlerini mümkün kılarken, aynı zamanda çocukları optimal gelişimi engelleyebilecek gelişimsel ve etik risklere de maruz bırakır (Novaković ve diğerleri, 2023; Agarwal ve diğerleri, 2025; OECD, 2023). Örneğin, küresel çalışmalar, çoğu küçük çocuğun iki yaşından önce başlayarak günde 2 ila 3 saat arasında değişen sürelerde dijital ekranlara maruz kaldığını göstermektedir (American Academy of Pediatrics [AAP], 2018; Setiawan ve diğerleri, 2022). Böyle erken maruziyet—yapılandırılmış arabuluculuk olmaksızın—ECEC sektöründe yenilikle çocuk refahı arasında denge kurmaya çalışan eğitimciler ve politika yapımcılar için ciddi endişeler doğurmaktadır (UNICEF, 2021; OECD, 2023).

Dijital dünya ile çocukların duygusal gelişimi arasındaki kritik ilişki, teknolojinin kullanımının sağlıklı olgunlaşma için gerekli olan temel sosyo-duygusal süreçleri nasıl destekleyebileceği ya da onlara nasıl müdahale edebileceği üzerine odaklanır. Duygusal gelişim, duyguları sosyal olarak uyumlu biçimlerde ifade etme, anlama ve düzenleme yeteneğini kapsar (Berk, 2022; Damon & Lerner, 2006; Feldman, 2017). Araştırmalar, aşırı veya aracısız dijital etkileşimin azalmış öz-düzenleme, dikkat kontrolü ve duygusal istikrar ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Lee ve diğerleri, 2024; Novaković ve diğerleri, 2023). Meta-analitik bulgular, ekran maruziyeti ile çocukların duygusal düzenleme ve sosyal etkileşim becerileri arasında anlamlı olumsuz ilişkiler bulunduğunu ortaya koyarak, uzun ekran süresinin empati ve sözel olmayan iletişimin gelişimi için gerekli olan kritik kişilerarası deneyimlerin yerini alabileceğini doğrulamaktadır (Kabadayı, 2024b). Bu “yer değiştirme hipotezi”, teknolojinin aşırı kullanıldığında empati ve sözel olmayan iletişim geliştirmek için gerekli olan zengin yüz yüze etkileşimlerin yerini aldığını öne sürer (Smidt, 2006; Bee & Boyd, 2015). Öte yandan, dijital araçlar gelişimsel olarak uygun biçimde kullanıldığında duygusal büyümeyi destekleme potansiyeline de sahiptir. Ortaya çıkan yapay zekâ destekli sistemler, çocukların duygusal dayanıklılığını yüksek öngörü doğruluğuyla ölçebilir, böylece zamanında ve bireyselleştirilmiş müdahaleleri kolaylaştırabilir (Sharmin ve diğerleri, 2025; UNESCO, 2022). Dolayısıyla teknolojinin gelişimsel etkileri, yalnızca maruziyet miktarına değil, bağlama, niyete ve yetişkin desteğine bağlıdır (Tan ve diğerleri, 2025).

Bu gelişimsel zorluklara yanıt olarak, OECD, UNICEF ve UNESCO gibi uluslararası kuruluşlar dijital çocuklukta etik, koruma ve güçlendirme ilkelerini vurgulayan küresel çerçeveler oluşturmuştur (UNESCO, 2022; UNICEF, 2021; OECD, 2023). Bu kurumlar, temel öncelikler üzerinde birleşmektedir: çocuk haklarının korunması, nitelikli dijital öğrenmeye erişimdeki eşitsizliklerin azaltılması ve sömürüye yol açabilecek veri ile algoritmik sistemlerin düzenlenmesi. OECD (2023), çocukların “teknolojinin öznesi değil, efendisi” olacak biçimde etkin ve seçici kullanıcılar olarak güçlendirilmesi gerektiğini vurgularken, UNICEF (2021) çocukların dijital davranışlarından ticari kazanç elde edilmesi ve kişisel verilerin çıkarılması risklerine dikkat çeker (Nyst, 2019). Benzer şekilde, UNESCO (2022) özellikle erken çocukluk bağlamlarında adalet, şeffaflık ve gizlilik temelli etik yapay zekâ yönetişimini savunur. Bu tür çerçeveler, çocukları dijital vatandaşlar olarak tanıır ve onların gelişimsel kırılganlıklarının dijital politikalarda yalnızca ekran süresi sınırlamalarının ötesine geçerek etik ve kapsayıcı teknolojik ekosistemlere yönelik proaktif, sistemsal bir yaklaşımı gerektirdiğini kabul eder (Livingstone & Blum-Ross, 2020; OECD, 2023).

Bu zorlukların yaygın biçimde kabul görmesine rağmen, küresel politika vizyonlarının yerel pedagojik uygulamalara dönüştürülmesi hâlâ çözülmemiş bir konudur. UNICEF, UNESCO ve OECD tarafından geliştirilen çerçeveler duygusal dayanıklılığın geliştirilmesi gereğini (Araştırma Sorusu 1 – RQ1) ve etik

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

yönetişimin sürdürülmesini (Araştırma Sorusu 2 – RQ2) vurgulasa da, bu hedeflerin sınıf içi ve aile ortamlarında günlük uygulamalarla nasıl somutlaştığını inceleyen ampirik araştırmalar oldukça azdır (Araştırma Sorusu 3 – RQ3) (Novaković ve diğerleri, 2023; Agarwal ve diğerleri, 2025). Teknolojik yeniliğin hızı, çoğu zaman eğitimcilerin uyum sağlama kapasitesini aşmakta ve politika hedefleri ile gelişimsel uygulamalar arasında giderek genişleyen bir boşluk yaratmaktadır (OECD, 2023). Buna bağlı olarak, bu çalışma üç uluslararası çerçevenin nitel karşılaştırmalı bir analizini yürüterek, her birinin erken çocuklukta dijitalleşme sürecinde duygusal gelişimi, etik korumayı ve pedagojik uygulamayı nasıl kavramsallaştırdığını incelemektedir. Bu alanlar arasındaki içgörülerini sentezleyerek çalışma, uluslararası gündemi netleştirmeyi ve erken çocukluk döneminde teknoloji kullanımına ilişkin duygusal temelli, etik olarak yönetişimli ve pedagojik açıdan sağlam yaklaşımlar geliştirmek için uygulanabilir rehberlik sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu amaçlara dayanarak araştırma aşağıdaki sorular tarafından yönlendirilmiştir:

- 1) Bu uluslararası politika belgeleri, erken çocuklukta dijitalleşmeyi duygusal gelişim ve iyi oluş açısından nasıl çerçevelemektedir?
- 2) Hangi etik ve koruyucu ilkeler (örneğin, gizlilik, güvenlik, adalet, haklar) vurgulanmakta ve bu ilkeler erken çocukluk bağlamlarına nasıl uyarlanmaktadır?
- 3) Erken çocukluk ortamlarında duygusal dayanıklılığı ve gelişimsel olarak uygun dijital öğrenmeyi desteklemek için hangi pedagojik ve uygulama stratejileri önerilmektedir?

2. YÖNTEM

2.1 Araştırma Deseni

Bu çalışma, erken çocukluk eğitimi ve bakımı (ECEC) alanında dijitalleşmeye ilişkin temel uluslararası politika çerçevelerini sistematik biçimde incelemek ve yorumlamak amacıyla nitel doküman analizi (QDA – Qualitative Document Analysis) desenini kullanmıştır. Nitel doküman analizi, araştırmacıların metinsel kaynaklar arasında hem içerik (ne söylendiği) hem de bağlam (neden ve nasıl söylendiği) boyutlarını bütünleştirerek örüntüleri, anlamları ve temaları tanımlamasına olanak tanır (Bowen, 2009; Schreier, 2012). Bu yöntem, yalnızca betimleyici değil aynı zamanda normatif ve stratejik nitelik taşıyan politika metinlerini analiz etmek için titiz ancak esnek bir çerçeve sunduğundan tercih edilmiştir. Analiz, büyük küresel kuruluşlar tarafından yayımlanan dijital çocukluk politikalarında duygusal gelişim, etik ve pedagojinin nasıl kavramsallaştırıldığını ortaya çıkarmaya odaklanmıştır.

2.2 Veri Kaynakları

Veri seti, küresel ECEC uygulamalarını etkin biçimde etkileyen uluslararası kuruluşlar tarafından yayımlanmış üç temel politika ve rehber belgesinden oluşmaktadır:

Tablo 1 Uluslararası Kuruluşlara Ait Erken Çocuklukta Dijitalleşme Politikası Belgeleri ve Analitik Odakları

Kuruluş	Belge Başlığı	Yıl	Analitik Odak
UNICEF	Her Çocuk İçin Dijital Öğrenme: Kapsayıcı ve Refah İçin Boşlukların Kapatılması	2021	Dijital öğrenmede eşitlik, erişim ve duygusal iyi oluş
UNESCO	Yapay Zekâ ve Erken Çocukluk İçin Rehber İlkeler	2022	Etik yönetim ve çocuk-merkezli yapay zekâ entegrasyonu
OECD	Dijital Çağda Küçük Çocukların Güçlendirilmesi	2023	Pedagojik güçlendirme, dijital okuryazarlık ve sosyo-duygusal beceriler

Bu belgeler **amaçlı örnekleme** yöntemiyle ve aşağıdaki üç ölçüt temel alınarak seçilmiştir:

1. Küresel kapsam ve kurumsal otoriteye sahip olma,
2. Erken çocukluk ve dijitalleşmeye açık odaklanma,
3. Duygusal, etik ve pedagojik gelişim alanlarıyla ilişkililik.

Tüm belgeler, ilgili kuruluşların resmi depoları (UNESCO, UNICEF, OECD web siteleri) üzerinden herkese açık biçimde erişilebilir kaynaklardır.

1.3. Analitik Çerçeve

Çalışmanın amaçlarıyla uyumu sağlamak için analiz, her biri bir araştırma sorusuna karşılık gelen üç birbiriyle ilişkili boyut etrafında yapılandırılmıştır:

1. Gelişimsel Boyut: Dijital ortamlarda duygusal gelişim, iyi oluş ve dayanıklılık.
2. Etik/Koruyucu Boyut: Çocuk-merkezli teknolojilerde haklar, gizlilik, adalet ve veri koruma.
3. Pedagojik/Uygulama Boyutu: Erken öğrenmede eğitimci yeterliği, aile arabuluculuğu ve ilişkisel pedagoji.

Bu üçlü çerçeve, dijitalleşmenin “bütün çocuk” (whole-child) bakış açısıyla bütüncül biçimde incelenmesine olanak tanır ve erken çocukluk gelişiminin duygusal, etik ve eğitsel yönlerini birbiriyle ilişkilendirir.

2.4 Yöntem ve Analiz Aşamaları

Analiz süreci, nitel doküman analizi (QDA – *Qualitative Document Analysis*) prosedürüne uygun olarak dört yinelemeli aşamada yürütülmüştür (Bowen, 2009; Schreier, 2012):

1. **Hazırlık:** Her araştırmacı, içerik, üslup ve amaçla tanışıklık kazanmak için tüm belgeleri bağımsız olarak birkaç kez okumuştur.
2. **İlk Kodlama (Tümdengelimsel Aşama):** Kodlar, üç ana analitik boyuttan (gelişimsel, etik, pedagojik) türetilmiştir.
3. **Tematik Arıtma (Tümevarımsal Aşama):** Her bir boyut içinde ortaya çıkan alt temalar belirlenmiştir (örneğin, dijital empati, tasarımla gizlilik – *privacy-by-design*, öğretmen dijital okuryazarlığı).
4. **Uzlaş ve Sentez:** İki araştırmacı kodlanmış bölümleri karşılaştırmış, yorum farklılıklarını tartışmış ve nihai kategoriler üzerinde uzlaşmaya varmıştır.

2.5 Güvenirlik ve Bilimsel Titizlik

Bulguların geçerliği (*credibility*) ve güvenilirliğini (*dependability*) artırmak amacıyla çeşitli doğrulama stratejileri kullanılmıştır:

- **Araştırmacı üçlemesi (Investigator triangulation):** İki bağımsız araştırmacı kodlamayı ayrı ayrı gerçekleştirmiş ve sonuçları karşılıklı olarak doğrulamıştır.
- **Analitik şeffaflık (Analytic transparency):** Kodlama çerçeveleri ve karar kayıtları süreç boyunca düzenli biçimde tutulmuştur.
- **Kuramsal üçleme (Theoretical triangulation):** Aynı politika içeriği, birden fazla kuramsal mercekten—gelişimsel, etik ve pedagojik kuramlardan—yorumlanmıştır (Berk, 2022; Smidt, 2006; Lerner & Damon, 2006).
- **Yoğun betimleme (Thick description):** Her politika belgesinden elde edilen ayrıntılı bağlamsal bilgiler, yorumların özgün kurumsal dil ve anlam bütünlüğü içinde temellendirilmesini sağlamıştır.

3. BULGULAR

3.1 Gelişimsel Boyut: Duygusal Gelişim ve Dayanıklılık (RQ1)

Üç çerçeve genelinde duygusal gelişim ve sosyo-duygusal dayanıklılık, dijital çocukluğun temel bileşenleri olarak ortaya çıkmaktadır; ancak vurgular ve yaklaşımlar kurumlar arasında belirgin biçimde farklılaşmaktadır. Ortak olarak, teknoloji kullanımının ilişkileri, duygusal öğrenmeyi ve oyunu desteklemesi, ancak bunların yerini almaması gerektiği görüşünde birleşmektedirler. Bununla birlikte, her çerçeve bu gelişimsel hedefleri kendi kurumsal misyonu doğrultusunda konumlandırmaktadır: UNICEF eşitlik ve çocuk hakları üzerinden, UNESCO etik ve yapay zekâ tasarımı üzerinden, OECD ise güçlendirme ve pedagojik yenilik üzerinden.

UNICEF (2021): Kapsayıcılık ve Eşitlik Yoluyla Duygusal İyi Oluş

UNICEF, duygusal gelişimi öncelikle hak temelli ve kapsayıcılığa odaklanan bir bakış açısıyla kavramsallaştırmaktadır. *Digital Learning for Every Child: Closing the Gaps for an Inclusive and Prosperous Future* (2021) adlı raporda duygusal iyi oluş, güvenli ve yüksek kaliteli dijital ortamlara eşit erişimle ilişkilendirilmiştir. Raporda, dijital uçurumun yalnızca teknolojik değil, aynı zamanda psikososyal ve duygusal bir eşitsizlik olduğu, bu durumun çocukların aidiyet ve özgüven duygularını sınırladığı vurgulanmaktadır. Eşitsiz erişim durumunda çocukların “dijital dışlanma, hayal kırıklığı ve azalmış öz yeterlik” riskiyle karşı karşıya kaldıkları belirtilmektedir; bu durum hem öğrenmeyi hem de iyi oluşu zayıflatmaktadır (UNICEF, 2021, s. 9).

UNICEF, duygusal gelişimi sosyal katılım ve kültürel aidiyet ile karşılıklı bağımlı bir süreç olarak tanımlar. Kapsayıcı dijital ortamların, çocukların kendilerini yaratıcı biçimde ifade etmelerine ve içeriklerde temsil edildiklerini hissetmelerine olanak tanıyarak öz-yeterlik, motivasyon ve benlik saygısını güçlendirebileceğini savunur. Ayrıca UNICEF, dijital ortamlarda duygusal büyümenin merkezine yetişkin-çocuk ilişkisini yerleştirir ve ebeveynler ile öğretmenlerin çevrimiçi deneyimlerin güvenli biçimde yorumlanmasına yardımcı olan “duygusal dayanaklar” (*emotional anchors*) olduğunu vurgular. Bu yaklaşım, ortak düzenleme (co-regulation) ve rehberli katılım (guided participation) kavramlarını öne çıkaran gelişimsel araştırmalarla uyumludur (Berk, 2022; Abbott & Burkitt, 2023).

UNESCO (2022): Etik Yapay Zekâ Tasarımı Yoluyla Duygusal Güvenlik

UNESCO’nun *Guidelines for AI and Early Childhood* (2022) belgesi, duygusal gelişimi dijital etik ve teknolojik tasarım alanına taşımaktadır. Belge, duygusal iyi oluşu “insani gelişme için yapay zekâ” (AI for human flourishing) kavramı içinde ele almakta ve küçük çocukların duygusal güvenliğinin, dijital araçların nasıl tasarlandığı ve yönetildiğine bağlı olduğunu savunmaktadır. Belgede, “yapay zekâ sistemleri düzenlenmezse,

çocukların duygularını manipüle edebilir veya onların tercihlerini özerklik ve özsaygılarını zedeleyecek biçimlerde şekillendirebilir” uyarısı yapılmaktadır (UNESCO, 2022, s. 14).

UNICEF’in kapsayıcılık vurgusundan farklı olarak UNESCO, duygusal iyi oluşu doğrudan etik koruma mekanizmalarıyla ilişkilendirmektedir. Duygusal güvenlik, yaşa uygun tasarım, veri minimizasyonu ve önyargısız kişiselleştirme ilkeleriyle korunmaktadır; bu mekanizmalar teknolojinin duygusal gelişimi bozmasını engeller. Çerçeve ayrıca duygusal okuryazarlığın erken öğrenme ortamlarında geliştirilmesi gereken bir beceri olduğunu vurgulamakta ve müfredatın çocuklara erken yaştan itibaren duygu tanıma, empati ve dijital vatandaşlık konularını kazandırmasını önermektedir. UNESCO, duygusal öğrenmeyi yapay zekâ etiği içine yerleştirerek, bunu izole bir gelişim hedefi değil, sorumlu teknoloji yönetişiminin bir parçası olarak yeniden tanımlar

OECD (2023): Dijital Öğrenmede Duygusal Özerklik ve Güçlendirme

OECD’nin *Empowering Young Children in the Digital Age* (2023) raporu, duygusal gelişimi güçlendirme (empowerment) ve dijital yeterlik (digital competence) kavramlarıyla ilişkilendirir. UNICEF ve UNESCO’nun koruma ve etik odaklarından farklı olarak OECD, duygusal dayanıklılığın göstergeleri olarak özerklik, merak ve öz-yeterlik kavramlarını öne çıkarır. Duygusal iyi oluşu, çocukların “dijital dünyada özgüven, yaratıcılık ve eleştirel farkındalıkla hareket edebilme becerisi” olarak tanımlar (OECD, 2023, s. 18).

OECD, duygusal dayanıklılığı rehberli keşif, oyun ve sosyal işbirliği yoluyla geliştirilen dinamik bir beceri olarak görür. Rapor, öğretmenin dijital katılımı yapılandırarak öz ifadenin, empatinin ve uyumlu problem çözmenin desteklenmesindeki rolünü vurgular. Çocukların seçim, başarı ve anlamlı ilişkiler deneyimlediği teknoloji destekli öğrenme ortamlarında duygusal yeterliğin arttığını savunur. En önemlisi, OECD bu duygusal çıktıları dijital güçlendirme ile ilişkilendirir—çocukların teknoloji tarafından yönlendirilen değil, teknolojiyi yönlendiren bireyler olmaları gerektiğini vurgular. Bu yaklaşım, özerklik ve etkenliği (agency) duygusal büyümenin temeli olarak gören sosyo-yapılandırmacı (socio-constructivist) bakış açısıyla uyumludur (Smidt, 2006; Bee & Boyd, 2015).

Üç çerçeve, dijital çağda duygusal gelişimin eşitlik, etik ve güçlendirme boyutlarını birleştirmesi gerektiği görüşünde birleşmektedir.

- UNICEF, duygusal gelişimi kapsayıcılık ve aidiyet ile
- UNESCO, etik tasarım ve duygusal güvenlik ile
- OECD ise özerklik ve dayanıklılıkla ilişkilendirmektedir.

Birlikte ele alındığında bu çerçeveler, dijital teknolojinin çocukların duygusal gelişimini yasaklayarak değil, rehberli ve amaçlı kullanım yoluyla desteklemesi gerektiğine dair ortak bir vizyon sunmaktadır.

3.2 Etik/Koruyucu Boyut: Haklar, Gizlilik ve Adalet

UNICEF, UNESCO ve OECD çerçevelerinin tümü, çocukların dijital ortamlarda duygusal ve gelişimsel iyi oluşunun sağlanabilmesi için çocuk haklarına, veri gizliliğine ve adalete dayalı etik bir temele ihtiyaç duyulduğunu kabul etmektedir. Her ne kadar bu kuruluşlar teknolojinin “çocuğun üstün yararına hizmet etmesi” gerektiği ilkesinde birleşse de, bu sorumluluğu farklı öncelikler üzerinden tanımlamaktadırlar: UNICEF bunu hak temelli bir yükümlülük olarak, UNESCO yapay zekâ için etik yönetim zorunluluğu olarak, OECD ise eşit dijital katılımı güvence altına alan düzenleyici ve sistemik bir sorumluluk olarak ele almaktadır.

UNICEF (2021): Hak Temelli Dijital Koruma

UNICEF’in *Digital Learning for Every Child* (2021) raporu, etiği Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (CRC) çerçevesine yerleştirir ve tüm dijital politikaların çocukların korunma, katılım ve eğitim hakkını güvence altına alması gerektiğini vurgular. Raporda, çocukların dijital ortamlara artan maruziyetinin, özellikle düzenleyici

çerçevelerin yetersiz olduğu düşük ve orta gelirli ülkelerde, veri istismarı, hedefli reklamcılık ve gizlilik ihlali risklerini artırdığı uyarısı yapılmaktadır.

UNICEF, veri ticarileştirmesi ve algoritmik profillemeyi çocukların onuruna ve özerkliğine aykırı ihlaller olarak tanımlar ve “dijital alanın çocukların dikkatini metalaştıran bir pazar yerine dönüşmemesi gerektiğini” belirtir (UNICEF, 2021, s. 11). Kuruluş, “çocuk-merkezli veri yönetişi” anlayışını savunarak kişisel bilgilerin etik biçimde toplanması, saklanması ve kullanılması gerektiğini vurgular. Ayrıca, teknoloji sağlayıcılarından şeffaflık ve hesap verebilirlik talep eder; çocukların dijital kimliğini koruyacak yasal düzenlemelerin önemini belirtir. UNICEF, etik yaklaşımını insan hakları dili üzerine temellendirerek çevrim içi güvenliği yalnızca ebeveyn gözetimi değil, devletlerin, eğitimcilerin ve şirketlerin sistematik politika sorumluluğu olarak yeniden tanımlar.

UNESCO (2022): Yapay Zekâ Etiği ve Hesap Verebilirlik

UNESCO’nun Guidelines for AI and Early Childhood (2022) raporu, üç çerçeve arasında en kapsamlı etik yapıyı sunmakta ve yapay zekâ temelli teknolojilerin getirdiği özgün risklere odaklanmaktadır. Rapora göre, erken çocukluk eğitiminde yapay zekâ sistemleri şeffaflık, hesap verebilirlik ve adalet ilkeleri temelinde tasarlanmalı; tasarım sürecindeki etik ihlaller çocuklar için yaşam boyu gelişimsel sonuçlar doğurabilir. Belgede “yapay zekâ sistemleri, bilişsel olgunlaşmamışlıkları nedeniyle duygusal manipülasyona açık olan küçük çocukları asla aldatmamalı veya yönlendirmemelidir” uyarısı yapılır (UNESCO, 2022, s. 15).

UNESCO, bu kaygıyı algoritmik önyargı konusuna da genişletir ve çocuk odaklı yapay zekâ araçlarında kullanılan veri kümelerinin, sosyal eşitsizliklerin yeniden üretilmemesi için kültürel ve dilsel çeşitliliği temsil etmesi gerektiğini belirtir. Ayrıca, “etik tasarımıyla üretim (ethics-by-design)” kavramını tanıtarak yapay zekâ araçlarının geliştirilme sürecinin her aşamasına etik uzmanları ve erken çocukluk alanı profesyonellerinin dahil edilmesini savunur. UNESCO, yalnızca gizlilik konusuyla sınırlı kalmayıp dijital onam (digital consent) konusunu da ele alır ve çocukların kendi başlarına bilinçli onam veremese bile, eğitim sistemlerinin onların dijital ayak izlerini anlamasını, sorgulamasını ve yaşla birlikte kontrol edebilmesini sağlaması gerektiğini vurgular. Bu model, duygusal güvenliği etik okuryazarlıkla ilişkilendirir ve dijital etiğin erken yaşta tanıtılmasının empati ve öz-yeterliği desteklediğini ileri sürer.

OECD (2023): Yönetişim ve Paylaşılan Sorumluluk

OECD’nin Empowering Young Children in the Digital Age (2023) raporu, etiği yönetim ve sistem yaklaşımı açısından ele alır ve hükümetler, eğitimciler, aileler ile endüstri paydaşları arasında paylaşılan sorumluluğu vurgular. Raporda çocuk korumanın yalnızca kısıtlamalar veya ebeveyn kontrol yazılımlarına dayandırılmayacağı, bunun yerine politika çerçevelerine, dijital vatandaşlık eğitimine ve sektörler arası düzenleyici uyuma entegre edilmesi gerektiği belirtilir. OECD, bu yaklaşımı “dengeli yönetim (balanced governance)” olarak adlandırır; bu strateji, teknolojik yeniliğin güçlü hesap verebilirlik mekanizmalarıyla birlikte ilerlemesini amaçlar.

OECD’ye göre etik korumanın merkezinde şeffaflık ve yaşa uygun düzenleme yer alır. Kuruluş, dijital içerik kalitesinin izlenmesi ve çevrim içi risklerle başa çıkma konusunda aileleri güçlendirecek kamu farkındalık kampanyalarının oluşturulması için sektörler arası işbirliğini savunur. Ayrıca OECD, etiği doğrudan iyi oluş ve adalet ile ilişkilendirerek etik dijital ekosistemlerin çocuklarda stres, kafa karışıklığı ve dışlanmayı azalttığını, böylece duygusal güvenliği artırdığını vurgular (OECD, 2023, s. 26).

Üç çerçeve de haklar, adalet ve hesap verebilirliğe dayalı etik bir dijital çocukluk vizyonunu paylaşmaktadır. UNICEF, koruma ve adalet vurgusuyla; UNESCO, etik yapay zekâ ve şeffaflık odağıyla; OECD ise paylaşılan yönetim ve güven temelinde yaklaşmaktadır. Bu üçlü yapı, odağı salt korumadan çıkarıp güçlendirilmiş dijital vatandaşlığa yönelir; çocukların etik ve duygusal gelişimlerinin birlikte ilerlemesi gerektiğini savunur.

3.3 Pedagojik/Uygulama Boyutu: Eğitimci Yeterliği ve Aile Arabuluculuğu

Pedagojik ve uygulama boyutu, dijital politikaların çocukların dijital deneyimlerini şekillendirmede yetişkinlerin – eğitimciler, ebeveynler ve politika yapımcılar – rolünü nasıl tanımladığını ele almaktadır. Tüm çerçevelerde erken çocuklukta dijital eğitim, yalnızca teknik beceri gelişimi olarak değil, ilişkisel ve rehberli bir süreç olarak görülmekte; bu süreç pedagojik duyarlılık gerektirmektedir. Ancak her kuruluş etkili arabuluculuğun koşullarını farklı biçimlerde tanımlar: UNICEF kapsayıcı erişim ve ebeveyn katılımına, UNESCO eğitimcilerin yapay zekâ okuryazarlığı ve etik eğitimine, OECD ise oyun temelli öğrenme, özerklik ve öğretmen yeterliğine öncelik verir.

UNICEF (2021): Aile Arabuluculuğu ve Kapsayıcı Uygulama

Digital Learning for Every Child (2021) raporunda UNICEF, ebeveynler ve öğretmenlerin dijital erişim ile duygusal güvenlik arasındaki boşluğu dolduran temel arabulucular olduğunu vurgular. Çerçeve, “bağlantıdan çok, nitelikli arabuluculuk önemlidir” ifadesiyle, teknolojinin gelişimi destekleyip desteklemediğini belirleyen şeyin yetişkinlerle kurulan duygusal iletişim ve destek olduğunu ortaya koyar (UNICEF, 2021, s. 12). UNICEF, dijital öğrenmede pedagojik kaliteyi kapsayıcılık, katılım ve ilişkisel iletişim kavramlarıyla tanımlar. Aile-okul işbirliği ve toplum temelli dijital okuryazarlık programları çağrısında bulunarak, dezavantajlı ailelerin bile çocukların dijital kullanımını empati ve güvenle yönlendirebilmelerini hedefler. Böylece UNICEF, yetişkin arabuluculuğunu duygusal dayanıklılıkla ilişkilendirerek pedagojiyi bireysel ebeveyn görevi değil, toplumsal bir sorumluluk olarak yeniden çerçevelendirir.

UNESCO (2022): Eğitimci Hazırlığı ve Yapay Zekâ Okuryazarlığı

UNESCO’nun Guidelines for AI and Early Childhood (2022) belgesinde, eğitimci yeterliği, erken öğrenmede ortaya çıkan yeni teknolojilerin etik ve etkili biçimde kullanılmasında belirleyici bir faktör olarak ele alınır. Çerçeve, öğretmenlerin yalnızca araç kullanıcıları değil, aynı zamanda yorumlayan, değerlendiren ve ortak tasarımcılar olmalarını sağlayacak yapay zekâ okuryazarlığı, etik muhakeme ve dijital kapsayıcılık odaklı yapılandırılmış hizmet içi eğitim programları önerir. Belgede, eğitimciler, mühendisler ve psikologlar arasında disiplinlerarası işbirliğinin gerekliliği vurgulanır; bu sayede teknolojik araçların gelişimsel ilkelere uygunluğu sağlanabilir. UNESCO, öğretmenleri etik kapı bekçileri olarak konumlandırır ve onların AI politika ilkelerini sınıf uygulamasına aktarırken çocukların özerkliği ve duygusal iyi oluşunu koruma sorumluluğunu üstlenmesi gerektiğini belirtir. Bu yaklaşım, teknik becerinin ötesine geçerek, “araçların nasıl değil, ne zaman ve neden kullanılacağını bilme” bilincini içeren profesyonel dijital etik anlayışını öne çıkarır.

OECD (2023): Rehberli Keşif Yoluyla Öğretmen ve Çocuk Güçlendirmesi

OECD’nin Empowering Young Children in the Digital Age (2023) raporu, pedagojik bir yol haritası sunar ve odak noktasını özerklik, keşif ve yeterlik gelişimi üzerine kurar. Rapor, erken çocukluk öğretmenlerinin oyun temelli ve sorgulamaya dayalı öğrenme aracılığıyla dijital merak, yaratıcılık ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmesi gerektiğini savunur. Katı kurallar koymak yerine OECD, öğretmenlerin “yansıtıcı ve sorumlu dijital davranış sergileyerek model olmaları” gerektiğini vurgular (OECD, 2023, s. 28). Öğretmen güçlendirmesi, çocuk güçlendirmesinin ön koşulu olarak görülür: duygusal açıdan güvenli öğretmenler, duygusal açıdan güvenli öğrenciler yetiştirir. Çerçeve, birlikte kullanım (co-use) ve rehberli katılım (guided participation) kavramlarını vurgular; çocukların dijital ortamlarda duygularını düzenlemeyi, işbirliği yapmayı ve iletişim kurmayı öğrenmeleri bu yolla desteklenir. Bu modelde duygusal dayanıklılık, yetişkinlerin özgürlük ve yapı arasındaki dengeyi kurduğu güvenli deneyim ve ilişkisel öğrenme yoluyla gelişir. Üç çerçeveye göre erken çocuklukta etkili dijital öğrenme, empati, etik farkındalık ve yaratıcılığı modelleyen yetkin ve yansıtıcı yetişkinlere bağlıdır. UNICEF aile arabuluculuğuna, UNESCO eğitimci hazırlığına, OECD ise oyun ve özerklik yoluyla güçlendirmeye odaklanır. Bu ortak yaklaşım, pedagojiyi işbirlikçi ve duygusal olarak duyarlı bir süreç olarak tanımlar ve öğretmenler ile ebeveynleri çocukların dijital dünyadaki güvenli ve anlamlı katılımının başlıca mimarları olarak konumlandırır.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

4.1.Sonuç

Bu çalışma, UNICEF, UNESCO ve OECD'nin dijital çocukluk kavramına kurumsal olarak farklı bakış açılarıyla yaklaşımlar da, duygusal, etik ve pedagojik boyutların birbirine derinden bağlı olduğu bütüncül bir vizyon oluşturdıklarını göstermektedir.

- Duygusal açıdan, çocuklar iyi oluşları ilişkisel desteklere bağlı olan aktif anlam kurucular olarak görülmektedir.
- Etik açıdan, şeffaf ve adil dijital muamele hakkına sahip bireylerdir.
- Pedagojik açıdan ise, empatik ve yetkin yetişkinlerin rehberliğinde gelişen öğrenenler ve dijital vatandaşlardır.

Dolayısıyla bu çerçevelerin kesişimi, korkuya dayalı korumacı yaklaşımların yerine güçlendirilmiş ve etik temelli katılımı öne çıkaran yeni bir dijital çocukluk paradigmasına işaret etmektedir. Bu nedenle erken çocukluk eğitim sistemleri, eğitimciler için yapay zekâ okuryazarlığına, çocuklar için ise duygusal dijital dayanıklılığa öncelik vermeli; teknolojinin insan ilişkilerini zayıflatmak yerine güçlendirmesini sağlamalıdır.

4.2Tartışma

UNICEF, UNESCO ve OECD çerçevelerinin karşılaştırmalı analizi, dijital çocukluk politikalarının merkezine duygusal iyi oluşu, etik bütünlüğü ve pedagojik rehberliği yerleştiren ortak bir gelişimsel felsefeyi ortaya koymaktadır. Kurumsal bakış açıları farklı olsa da üç kuruluş da erken çocuklukta dijitalleşmenin gelişimsel olarak uygun, etik açıdan yönetilen ve ilişkisel biçimde aracılık edilen bir süreç olması gerektiği konusunda birleşmektedir.

Gelişimsel boyutta bulgular, duygusal gelişimin hem sosyal etkileşim ve rehberli katılıma dayalı bir süreç hem de öz-düzenleme, empati ve özerklik gibi çıktılarla ölçülen bir sonuç olduğunu göstermektedir. Bu durum, duygusal yeterliğin bireysel değil sosyal etkileşimle biçimlendiğini vurgulayan Vygotsky, Erikson ve Berk gibi kuramcılarının görüşleriyle örtüşmektedir (Berk, 2022; Bee & Boyd, 2015; Smidt, 2006). Üç çerçeve de dijital teknolojilerin insan ilişkilerinin yerine geçmek yerine onları destekleyen araçlar olarak işlev görmesi gerektiğini yeniden vurgulamaktadır.

Etik/koruyucu boyutta çerçeveler çocuk hakları ve veri koruma konularında ortak bir bağlılık sergilese de odak noktaları farklılaşmaktadır. UNICEF etiği sosyal adalet ve erişim bağlamında, UNESCO yapay zekâ yönetimi ve hesap verebilirlik temelinde, OECD ise çok düzeyli koordinasyon ve kamusal güven ekseninde ele almaktadır. Bu farklı vurgular, çocuk merkezli yapay zekâ etiği üzerine küresel tartışmalarla örtüşmekte (UNESCO, 2022; Nyst, 2019) ve sektörler arası düzenleme ile şeffaf veri kullanımına duyulan gereksinimi öne çıkarmaktadır. Tüm çerçeveler koruma kavramını yalnızca sınırlama olarak değil, bilinçli katılım yoluyla güçlendirme olarak yeniden tanımlamaktadır. Bu bakış açısı, güncel eğitim araştırmalarında öne çıkan “dijital vatandaşlık” paradigmasıyla uyumludur (Livingstone & Blum-Ross, 2020).

Pedagojik boyutta (RQ3) ise, kuralcı kontrol anlayışından rehberli ortak kullanım ve yansıtıcı uygulamalara doğru bir geçiş görülmektedir. Her çerçeve, duygusal dayanıklılığın ve etik farkındalığın yetişkin arabuluculuğunun kalitesine bağlı olduğunu kabul etmektedir. Bu, UNESCO'nun öğretmenlerin yapay zekâ okuryazarlığına, UNICEF'in ebeveyn-çocuk ortak izleme uygulamalarına ve OECD'nin sınıf içi ilişkisel pedagojisine yaptığı vurgularda açıkça görülmektedir. Bulgular, ortak katılım ve eğitimci yeterliğinin ekran maruziyetinin gelişimsel etkilerini önemli ölçüde düzenlediğini gösteren ampirik araştırmalarla uyumludur (Lee et al., 2024; Novaković et al., 2023). Tüm bu bulgular, politikanın yalnızca erişim ve koruma düzeyinden çıkarak kapasite geliştirmeye odaklanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu da, yetişkinlerin küçük çocuklar için duygusal ve etik açıdan zengin dijital ortamlar oluşturma becerilerinin güçlendirilmesini gerektirir.

4.3 Öneriler

Politika Yapıcılar İçin

- Duygusal gelişim, dijital etik ve ECEC pedagojisini bütünleştiren ulusal stratejiler geliştirilmelidir.
- Eğitim teknolojilerinin düzenlenmesinde “tasarımla güvenlik” (safety-by-design) ilkeleri zorunlu hale getirilmeli ve çocuk merkezli veri yönetişimi benimsenmelidir.
- Yapay zekânın gelişimsel ve duygusal etkilerine yönelik araştırmalar desteklenmeli, etik yenilik süreçleri bilimsel kanıtlara dayandırılmalıdır.

Eğitimciler ve Kurumlar İçin

- Öğretmen eğitim programlarına yapay zekâ ve dijital etik modülleri eklenmeli; empati, gizlilik farkındalığı ve gelişimsel duyarlılık konuları vurgulanmalıdır.
- Çocuklar ve yetişkinlerin dijital içerikleri birlikte keşfettikleri “ortak kullanım pedagojileri” (co-use pedagogies) teşvik edilmelidir.
- Teknoloji oyun, sanat ve insan etkileşiminin yerine değil, tamamlayıcısı olarak dengeli biçimde entegre edilmelidir.

Aileler ve Toplum İçin

- Ebeveynlerin çocuklarıyla medya deneyimlerini birlikte tartışmaları ve değerlendirdikleri dijital ortak katılım uygulamaları desteklenmelidir.
- Ebeveynlere yönelik duygusal düzenleme ve dijital okuryazarlık eğitimleri erişilebilir hale getirilmelidir.
- Kimlik gelişimini ve duygusal iyi oluşu desteklemek için kültürel açıdan kapsayıcı, ticari olmayan dijital içeriklerin kullanımı teşvik edilmelidir.

KAYNAKLAR

- Abbott, R., & Burkitt, E. (2023). *Child development and the brain: From embryo to adolescence*. Routledge.
- Acuña Acuña, E. G., & Asch, J. M. (2025). AI-driven qualitative research in smart cities: Enhancing emotional resilience in youth and children. *EAI Endorsed Transactions on Intelligent Systems and Machine Learning Applications*, 2(1). <https://doi.org/10.4108/eetismmla.9497>
- Agarwal, N., Sharma, A., & Reddy, S. (2025). *Unveiling screen time habits: A study on digital behavior of young children in India*. *International Journal of Early Childhood Education and Technology*, 15(1), 45–59.
- Ali, F. I. (2025). Digital technology introduction in early childhood: Literacy strategies for the Industry 4.0 era. *Jurnal Teknologi Pendidikan*, 9(3), 1–12. <https://www.researchgate.net/publication/395234877>
- American Academy of Pediatrics (AAP). (2018). *Children and adolescents and digital media: Technical report*. *Pediatrics*, 138(5), e20162593. <https://doi.org/10.1542/peds.2016-2593>
- Bee, H. L., & Boyd, D. R. (2015). *Lifespan development* (7th ed.). Pearson.
- Bee, H. L., & Boyd, D. R. (2015). *The developing child* (13th ed.). Pearson.
- Berk, L. E. (2022). *Exploring child and adolescent development* (6th ed.). Pearson.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Damon, W., & Lerner, R. M. (Eds.). (2006). *Handbook of child psychology: Theoretical models of human development* (6th ed., Vol. 1). Wiley.
- Feldman, R. S. (2017). *Child development*. Pearson.
- Fox, C., Robertson, D., & Lunn, P. (2025). *Parenting in a digital era: A narrative review* (ESRI Research Series No. 218). The Economic and Social Research Institute. <https://doi.org/10.26504/rs218>
- Jurnal_121. (2024). *Digital technology and early childhood education: A framework for effective teacher practice*. *Jurnal Pendidikan Anak Usia Dini*, 12(2), 33–44.
- Kabadayı, A. (2024a). Children are in Alice's Wonderland: Implications of Internet use on preschoolers. *Journal of Pedagogical Sciences*, 1(1), 17–24. <https://doi.org/10.18372/2786-5487.1.18717>
- Kabadayı, A. (2024b). From screen to skills: Investigating cartoons' influence on preschoolers' development. *Journal of Pedagogical Sciences*, 1(1), 25–33. <https://doi.org/10.18372/2786-5495.1.18876>
- Kar, P., Singhal, R., & Dutta, R. (2025). Method: Digital learning for increasing ability in early childhood. *International Journal of Digital Education Studies*, 7(2), 88–102.
- Lee, F., Gago-Galvagno, L. G., Castillo, M. del P., Boscolo, M., Elgier, Á. M., & Azzollini, S. C. (2024). Associations between screen exposure and children's self-regulation: A systematic review and meta-analysis. *Revista Argentina de Ciencias del Comportamiento*, 16(2), 1–13. <https://revistas.unc.edu.ar/index.php/racc>
- Livingstone, S., & Blum-Ross, A. (2020). *Parenting for a digital future: How hopes and fears about technology shape children's lives*. Oxford University Press.
- Mayring, P. (2014). *Qualitative content analysis: Theoretical foundation, basic procedures and software solution*. Beltz.

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

- Novaković, S., Milenković, S., Srećković, M., Backović, D., Ignjatović, V., Capo, N., Stojanović, T., Vukomanović, V., Sekulić, M., Gavrilović, J., Vuleta, K., & Ignjatović, V. (2023). Children's Internet use and physical and psychosocial development. *Frontiers in Public Health*, 11, 1163458. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2023.1163458>
- Nyst, C. (2019). *Children and digital marketing: Rights, risks and opportunities*. UNICEF. <https://www.unicef.org/csr>
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2023). *Empowering young children in the digital age*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/ba7a0c85-en>
- Schreier, M. (2012). *Qualitative content analysis in practice*. Sage.
- Setiawan, H., Putri, S., & Raharjo, D. (2022). The impact of gadget use on the development of early childhood. *Indonesian Journal of Early Childhood Development*, 5(1), 55–65.
- Sharmin, T., Ahmed, S., Khan, A. M., Rumman, T., Sultana, N., Tabassum, R., Shahreen, S., Rahman, S., Iglesias, J. G., Khadem, M., Lin, C., McCollum, E. D., & Shi, T. (2025). Feasibility and acceptability of artificial intelligence–driven video and digital auscultation tools for identifying increased work of breathing in young children. *Research Square Preprint*. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-7648403/v1>
- Smidt, S. (2006). *The developing child in the 21st century: A global perspective on child development*. Routledge.
- Tan, C. L., Goh, J. S., & Ng, W. K. (2025). Children's digital emotion regulation: Understanding behavioral responses to screen exposure. *Children*, 12(12), 1297. <https://doi.org/10.3390/children121297>
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2022). *Guidelines for artificial intelligence and early childhood*. UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000386693>
- United Nations Children's Fund (UNICEF). (2021). *Digital learning for every child: Closing the gaps for an inclusive and prosperous future*. UNICEF Office of Global Insight and Policy. <https://www.unicef.org/reports/digital-learning-every-child>

DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN EŞİĞİNDE: ÇOCUK GELİŞİMİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN YAPAY ZEKÂYA İLİŞKİN ALGILARI

Dr. Öğretim Üyesi Nida KILINÇ¹, Öğr. Gör. Arzu AYDIN²

Karabük Üniversitesi, Çocuk Gelişimi Programı, nidakilinc@karabuk.edu.tr, 0000-0002-9092-9301

Karabük Üniversitesi, Yabancı Diller, arzuucar@karabuk.edu.tr, 0000-0002-3047-0308

Özet

Bu araştırmanın amacı, çocuk gelişimi bölümü lisans öğrencilerinin yapay zekâ uygulamalarına yönelik tutumlarını ve bu uygulamalara ilişkin etik farkındalıklarını derinlemesine incelemektir. Günümüzde ChatGPT, dijital öğrenme araçları, akıllı eğitim platformları ve yapay zekâ temelli oyunlar gibi teknolojilerin eğitim ve çocuk gelişimi alanlarında giderek daha fazla yer bulması, bu teknolojilerin etik kullanımı konusunda farkındalığın önemini artırmaktadır. Özellikle yapay zekâ destekli uygulamaların öğretmen-öğrenci etkileşimini, değerlendirme süreçlerini ve çocukların bilişsel gelişim deneyimlerini dönüştürmesi, bu alanda etik sorumluluk ve bilinç ihtiyacını ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda mevcut araştırma öğrencilerin yapay zekâyı nasıl algıladıklarını, kullanım süreçlerinde hangi etik ikilemlerle karşılaştıklarını ve yapay zekâyı ilişkin mesleki değer, rol ve sorumluluklarını nasıl tanımladıklarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma, nitel araştırma yöntemiyle yürütülmüştür. Veriler, 2025-2026 akademik yılında öğrenim gören 17 çocuk gelişimi lisans öğrencisiyle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla toplanmıştır. Görüşme formu, öğrencilerin yapay zekâyı ilişkin farkındalıklarını, tutumlarını, kullanım deneyimlerini, etik değerlendirmelerini ve geleceğe yönelik beklentilerini kapsamlı biçimde ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiş, temalar araştırmacılar tarafından karşılaştırılarak çalışmanın güvenilirliği sağlanmıştır. Bulguların, çocuk gelişimi eğitimi programlarında dijital etik, yapay zekâ okuryazarlığı, teknolojiyle etkileşim ve mesleki farkındalık konularının daha sistemli ve bütüncül biçimde ele alınmasına katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, etik farkındalık, çocuk gelişimi, nitel araştırma, ChatGPT, dijital öğrenme

AT THE THRESHOLD OF DIGITAL TRANSFORMATION IN EDUCATION: EXPLORING CHILD DEVELOPMENT STUDENTS' PERCEPTIONS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Assistant Professor Nida KILINÇ¹, Lecturer Arzu AYDIN²

Karabük University, Child Development, nidakilinc@karabuk.edu.tr, 0000-0002-9092-9301

Karabük University, Foreign Languages, arzuucar@karabuk.edu.tr, 0000-0002-3047-0308

Abstract

The purpose of this study is to examine in depth the attitudes of undergraduate students in the child development department toward artificial intelligence (AI) applications and their ethical awareness regarding these technologies. Today, technologies such as ChatGPT, digital learning tools, intelligent educational platforms, and AI-based games are increasingly integrated into the fields of education and child development, highlighting the growing importance of ethical awareness in their use. In particular, the integration of AI-supported applications into teaching, assessment, and child-computer interaction processes transforms how children learn and experience development, thereby underscoring the need for professional responsibility and ethical consciousness. In this context, the study aims to reveal how students perceive artificial intelligence, what kinds of ethical dilemmas they encounter during its use, and how they define their professional values, roles, and responsibilities concerning AI. The research was conducted using a qualitative design. Data were collected through semi-structured interviews with 20 undergraduate students studying in the child development department during the 2025–2026 academic year. The interview form was designed to explore students' awareness, attitudes, usage experiences, ethical evaluations, and future expectations regarding AI applications. The collected data were analyzed using content analysis, and coding consistency between researchers was ensured to establish analytical reliability. The findings are expected to contribute to the integration of digital ethics, AI literacy, technology-related awareness, and professional responsibility into child development education programs in a more systematic and holistic manner.

Keywords: Artificial intelligence, ethical awareness, child development, qualitative research, digital learning

1. GİRİŞ

Yapay zekâ, insanların yaşam, çalışma, eğlenme ve seyahat etme biçimlerini dönüştürdüğü gibi eğitim süreçlerinde de önemli değişimlere yol açmaya başlamıştır (Vatansever vd., 2025). Her bir öğrenciye bireysel hedeflerine, tercihlerine ve bilgi düzeyine göre özelleştirilmiş/kişiselleştirilmiş öğrenme modelleri sunma yeteneği, yapay zekânın eğitimdeki benzersiz rolünü ortaya koymaktadır (Alanoğlu ve Karabatak, 2021). Yapay zekâ teknolojilerinin eğitim ortamlarına hızla entegre olması, öğrenme süreçlerini, öğretmen rollerini ve mesleki yeterlik anlayışını yeniden tanımlamaktadır (Selwyn, 2022).

Günümüzde yapay zekâ tabanlı araçlar çocukların gelişimsel özelliklerine uygun öğrenme içerikleri oluşturmak, bireyselleştirilmiş eğitim sağlamak ve öğretmenlere karar destek mekanizmaları sunmak için kullanılmaktadır. Bu bağlamda yapay zekâ yalnızca bilgiye erişimi kolaylaştıran bir araç değil, öğrenmenin doğasını dönüştüren bir sistem olarak değerlendirilmektedir (Dereli, 2020; Luckin, 2023). Ancak alan yazınında yapılan çalışmaların çoğu, farklı disiplinlerdeki öğrencilerin veya öğretmen adaylarının görüşlerine odaklanmış; bu teknolojilerin erken çocukluk ve çocuk gelişimi alanlarında nasıl algılandığı, ne tür etik ve pedagojik kaygılar oluşturduğu henüz yeterince açıklığa kavuşmamıştır (Bayram ve Çelik, 2023; Syed & Basil, 2023; Zawacki-Richter vd., 2019). Özellikle çocuk gelişimi lisans ve ön lisans öğrencilerinin, gelecekteki mesleki rollerinde yapay zekâ uygulamalarını nasıl konumlandıkları, bu araçların çocuk-öğretmen etkileşimine etkisini nasıl değerlendirdikleri ve etik farkındalık düzeylerinin ne olduğu önemli bir araştırma konusudur. Bu nedenle, çocuk gelişimi lisans ve ön lisans öğrencilerinin yapay zekâyâ yönelik algılarının ve bu teknolojinin eğitim süreçlerindeki rolüne ilişkin değerlendirmelerinin ortaya koyulması hem mevcut alan yazınındaki boşluğu doldurabilir hem de eğitimde dijital dönüşümün daha bütüncül biçimde anlaşılmasına katkı sağlayabilir.

2. Yöntem

Bu nitel araştırma, öğrencilerin yapay zekâyâ yönelik tutumlarını ve etik farkındalıklarını derinlemesine anlamayı hedeflediğinden, fenomenolojik desende yürütülmüştür. Fenomenoloji, bireylerin belirli bir olguya ilişkin öznel deneyimlerinin anlamını ortaya çıkarmayı amaçlayan bir yaklaşımdır (Creswell & Poth, 2018).

2.1. Katılımcılar

Araştırmanın çalışma grubunu, 2025–2026 akademik yılında bir devlet üniversitesinin Çocuk Gelişimi lisans programında öğrenim gören 17 öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcılar, amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Seçim sürecinde, derslerinde veya kişisel yaşamlarında Yapay Zeka tabanlı dijital araçları etkin biçimde kullanan öğrenciler tercih edilmiştir. Katılımcılara araştırmanın amacı açıklanmış, gönüllülük esas alınmış ve bilgilendirilmiş onamları alınmıştır.

2.2. Veri Toplama Süreci

Veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Görüşme formu, öğrencilerin yapay zekâyâ ilişkin farkındalık, etik değerlendirme, kullanım deneyimi ve geleceğe yönelik algılarını ortaya çıkarmaya yönelik beş ana tema etrafında yapılandırılmıştır. Görüşmeler bireysel olarak yürütülmüş, ortalama 30-40 arasında dakika sürmüştür. Katılımcıların rahat bir şekilde düşüncelerini paylaşabilmeleri için yargılayıcı olmayan, açık uçlu ve keşfedici sorular kullanılmıştır.

2.3. Veri Analizi

Toplanan veriler içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir (Miles, Huberman & Saldaña, 2020). İlk aşamada görüşme kayıtları yazılı döküm hâline getirilmiş, ardından anlam birimleri belirlenerek kodlanmıştır. Kodlar benzerliklerine göre bir araya getirilerek alt temalar ve ana temalar oluşturulmuştur. Analiz süreci boyunca teorik duyarlılık korunmuş ve temalar öğrencilerin ifadeleriyle desteklenmiştir. Kodlama süreci iki araştırmacı tarafından bağımsız biçimde yürütülmüş, Cohen's Kappa katsayısı .85 olarak hesaplanmış ve yüksek düzeyde tutarlılık elde edilmiştir.

2.4. Güvenirlik ve Etik İlkeler

Araştırmanın nitel güvenirliliği inandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlılık ve teyit edilebilirlik ilkeleri doğrultusunda sağlanmıştır (Lincoln & Guba, 1985).

- İnandırıcılık: Katılımcı ifadeleri doğrudan alıntılarla desteklenmiş; verilerle yorumlar arasındaki ilişki açık biçimde gösterilmiştir.
- Aktarılabilirlik: Katılımcı özellikleri, bağlam ve veri toplama koşulları ayrıntılı olarak betimlenmiştir.
- Tutarlılık: Kodlama süreci iki araştırmacı tarafından yürütülmüş, analiz adımları araştırma günlüğüyle belgelenmiştir.
- Teyit Edilebilirlik: Akran incelemesiyle analiz süreci dış denetime açılmış, elde edilen bulgular uzman görüşüyle teyit edilmiştir.

Tüm katılımcıların kişisel verileri gizli tutulmuş ve veriler yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Verilerin içerik analizi sonucunda öğrencilerin yapay zekâyâ yönelik algı, kullanım biçimi, etik değerlendirme, çocuk gelişimi üzerindeki etkiler ve mesleki yeterlik algılarını yansıtan beş ana tema belirlenmiştir: (1) Yapay zekânın çift yönlü doğası ve bireysel kullanım biçimleri, (2) Etik farkındalık ve sorumluluk bilinci, (3) İnsan faktörünün vazgeçilmezliği, (4) Dijitalleşmenin çocuk gelişimine etkileri, (5) Eğitimsel hazırlık ve mesleki yeterlik ihtiyacı. Aşağıda her tema, katılımcı ifadeleriyle desteklenerek sunulmuştur.

Tablo 1. Öğrencilerin yapay zekâyâ ilişkin görüşlerine dair temalar ve örnek ifadeler

Tema	Alt Tema	Örnek Katılımcı İfadesi
1. Yapay zekânın çift yönlü doğası ve bireysel kullanım olumsuz etkileri, bilinçli olumlu etkiler.	Olumlu etkiler, kullanım	“Amacına uygun kullanıldığında çocukların gelişimini ama akıl yürütmeyi engelliyor.” (K3)
2. Etik farkındalık ve sorumluluk bilinci	Gizlilik ve mahremiyet, yanlış bilgi, farkındalık düzeyi	“Verilerin gizliliği konusunda dikkatli olunmalı.” (K7) “Bir farkındalık geliştiremedim ama dikkat edilmesi gerektiğini biliyorum.” (K13)
3. İnsan faktörünün vazgeçilmezliği	Empati, duygusal bağ, pedagojik iletişim	“Çocukları eğitirken duygular çok önemlidir; yap.”

3.1. Yapay zekânın çift yönlü doğası ve bireysel kullanım biçimleri

Katılımcılar yapay zekâyı hem fayda hem risk barındıran bir araç olarak değerlendirmiştir. Öğrencilerin çoğu, yapay zekâyı bilgiye hızlı erişim, fikir üretme, problem çözme gibi bilişsel avantajlar nedeniyle yararlı bulurken; düşünme tembelliği, bağımlılık ve sosyal etkileşim azalması gibi olumsuz yönlerini de vurgulamıştır.

“Amacına uygun kullanıldığında çocukların gelişimini olumlu yönde ileriye taşıyabilir.” (K4)
“Kolay bilgiye ulaşmak güzel ama bu, çocukların akıl yürütme becerilerini engelliyor.” (K3)
“Gereğinden fazla kullanımı sosyal hayattan kopmaya neden olur.” (K6)
“Olumlu yanları olsa da insanı düşünmekten uzaklaştırıyor; gelecekte düşünmeyeceğiz diye korkuyorum.” (K15)

Kullanım biçimlerine bakıldığında öğrencilerin yapay zekâyı araçsal bir destek sistemi olarak kullandıkları görülmektedir. Ödev, araştırma, materyal üretimi veya bilgi doğrulama gibi amaçlar öne çıkarken, birçok öğrenci “hazıra alışmamak” için bilinçli sınırlama yaptığını ifade etmiştir:

- “Belirli aralıklarla kullanıyorum, çok kullanmamaya dikkat ediyorum çünkü hazıra alışmak istemiyorum.” (K1)
“Projelerde farklı fikirler görmek için kullanıyorum, ama tamamen ona bırakmıyorum.” (K5)
“Yapay zekâyı etkinlik tasarlamakta ve çocuklar için materyal üretiminde kullanıyorum.” (K7)

Bu bulgular, öğrencilerin teknolojiyi amaç odaklı ve denetimli bir öğrenme aracı olarak gördüklerini, ancak sınır koyma ihtiyacının farkında olduklarını göstermektedir.

3.2. Etik farkındalık ve sorumluluk bilinci

Katılımcıların büyük çoğunluğu yapay zekâ uygulamalarının etik kullanımında dikkat edilmesi gereken hususların farkında olduklarını belirtmiştir. En sık vurgulanan konular veri gizliliği, mahremiyet, yanlış bilgi ve bağımlılık olmuştur.

“Bu uygulamaları kullanırken bilgilerimi gizli tutmaya dikkat ediyorum.” (K2)

“Verilerin gizliliği konusunda çok dikkatli olunmalı.” (K7)

“Yanlış bilgi, bağımlılık ve gizlilik konularında risk görüyorum.” (K10)

“Bir farkındalık geliştiremedim ama dikkat edilmesi gerektiğini biliyorum.” (K13)

Bazı katılımcılar özellikle çocuk verilerinin korunması konusundaki hassasiyetin altını çizmiştir:

“18 yaş altı çocuklarla yapılan çalışmalarda verilerin paylaşımı ciddi bir etik sorundur.” (K5)

Genel olarak öğrenciler, etik duyarlılığa ilişkin bilişsel farkındalık kazandıklarını, ancak bu farkındalığın henüz davranışsal düzeye tam yansımadağını belirtmiştir.

3.3. İnsan faktörünün vazgeçilmezliği

Katılımcıların neredeyse tamamı, yapay zekânın çocuk gelişimi alanında öğretmen veya uzmanların yerini alamayacağı görüşündedir. Bu görüşün temelinde duygusal bağ kurma, empati, sezgi ve değer aktarımı gibi insani boyutların teknolojiyle ikame edilemeyeceği inancı yatmaktadır.

“Çocukları eğitirken duygular çok önemlidir, yapay zekâ duyguları anlayamaz.” (K1)

“Bilgi verir ama sıcaklık veremez, çocukla göz teması kuramaz.” (K8)

“Yapay zekâ analizde iyi olabilir ama uygulamada insana ihtiyaç var.” (K12)

“Biriyle duygu kurmadan iletişim kurmak boş konuşmaya benzer.” (K10)

Az sayıda katılımcı, yapay zekânın veri analizinde destekleyici rol üstlenebileceğini ifade etmiş; ancak genel eğilim, insan-odaklı pedagoji anlayışının yapay zekâ karşısında temel üstünlük olduğu yönündedir.

3.4. Dijitalleşmenin çocuk gelişimine etkileri

Katılımcılar, yapay zekâ temelli oyun ve dijital araçların çocukların gelişiminde hem bilişsel fırsatlar hem de psikososyal riskler oluşturduğunu belirtmiştir. Olumlu etkiler arasında dikkat süresi, problem çözme, çoklu düşünme ve eğitsel öğrenme yer alırken; olumsuz yönler olarak ekran bağımlılığı, sosyalleşme eksikliği, dikkat dağınıklığı ve yaratıcı düşünmede azalma öne çıkmıştır.

“Kontrollü kullanıldığında çocukların gelişimine katkı sağlar.” (K2)

“Bağımlılık ve sosyal ortamın azalması en büyük risk.” (K9)

“Zeka geliştirici oyunlar faydalı ama aşırı maruziyet göz bozukluğu bile yapabilir.” (K11)

“Bazı oyunlar eğitici ama çoğu sadece vakit kaybı.” (K5)

“Temiz içerikli olduğunda faydalı olur, aksi halde düşünme becerilerini azaltır.” (K15)

Bu bulgu, öğrencilerin dijital teknolojilere dengeli yaklaşım sergilediğini ve “kontrollü kullanım” ilkesini temel referans noktası olarak gördüklerini göstermektedir.

3.5. Eğitimsel hazırlık ve mesleki yeterlik ihtiyacı

Katılımcıların büyük çoğunluğu üniversite eğitimlerinin yapay zekâ ve etik farkındalık konularında yetersiz kaldığını ifade etmiştir. Bazı derslerin farkındalık sağladığı belirtilse de sistematik bir programın bulunmadığı vurgulanmıştır:

“Yeterli bilgi edindiğimi düşünmüyorum; dijital çocuklara nasıl yaklaşmamız gerektiğini bilmiyoruz.” (K1)

“Bu konuda yeterli bilgilendirme yapılmadı.” (K4)

“Yapay zekâ açısından yetersiz ama etik farkındalık açısından biraz katkı sağladı.” (K7)

“İlk defa bu konuda düşündüm, farkına varmak bile önemliydi.” (K13)

Öğrenciler ayrıca, gelecekte çocuk gelişimi uzmanlarının dijital okuryazarlık, etik duyarlılık, sürekli öğrenme ve teknolojiye uyum becerilerine sahip olmaları gerektiğini vurgulamıştır:

“Uzmanlar çağa ayak uydurmak zorunda, bilgi sürekli yenileniyor.” (K3)

“Çocukları yönlendirebilmek için öğretmenlerin en az onlar kadar yapay zekâyı bilmesi gerekir.” (K5)

“Yapay zekâ okuryazarlığı ve etik farkındalık birlikte ele alınmalı.” (K9)

Bu tema, öğrencilerin teknolojik farkındalığının yüksek olduğunu ancak mesleki hazır bulunuşluklarını geliştirme ihtiyacını güçlü biçimde hissettiklerini göstermektedir. Elde edilen bulgular, öğrencilerin yapay zekâyı öğrenmeyi kolaylaştıran ancak etik sınırlarla çevrili olması gereken bir araç olarak değerlendirdiklerini göstermektedir. Katılımcılar, teknolojinin çocuk gelişimine katkı sağlayabileceğini kabul etmekle birlikte, insan merkezli pedagojinin yerini alamayacağı konusunda ortak görüş bildirmiştir. Bulgular, öğretmen eğitiminde yapay zekâ okuryazarlığı, dijital etik ve çocuk hakları temalarının sistematik biçimde ele alınması gereğine işaret etmektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma bulguları, çocuk gelişimi bölümü öğrencilerinin yapay zekâyı öğrenme süreçlerini destekleyen ancak bilinçsiz kullanıldığında bilişsel ve etik riskler doğurabilen bir araç olarak değerlendirdiklerini göstermiştir. Katılımcılar, yapay zekânın bilgiye erişimi ve yaratıcılığı kolaylaştırdığını, ancak aşırı kullanımın düşünme becerilerini zayıflattığını ve sosyal etkileşimi azalttığını belirtmiştir. Ayrıca öğrenciler, veri gizliliği, mahremiyet ve yanlış bilgi gibi konularda etik duyarlılığa sahip olduklarını, fakat bu farkındalığın davranış düzeyinde tam olarak yerleşmediğini ifade etmiştir. Bulgular, yapay zekanın çocuk gelişimi alanında öğretmen veya uzmanların yerini alamayacağına dair güçlü bir görüş birliğine işaret etmektedir.

Bu sonuçlar doğrultusunda, öğretmen yetiştirme ve çocuk gelişimi programlarında yapay zekâ okuryazarlığı, dijital etik ve teknolojiyle pedagojik etkileşim konularına sistematik biçimde yer verilmesi önerilmektedir. Öğrencilerin etik farkındalıklarını güçlendirmek için vaka temelli uygulamalara dayalı dersler geliştirilebilir; çocukların yapay zekâ temelli araçları güvenli biçimde kullanabilmesi için okul-aile iş birliği içinde farkındalık çalışmaları yapılabilir. Ayrıca ilerleyen araştırmaların, farklı yaş ve program düzeylerinde yapay zekâ farkındalığının gelişimini karşılaştırmalı olarak incelemesi yararlı olabilir.

KAYNAKLAR

- Alanoğlu, M., & Karabatak, S. (2021). Eğitimde yapay zekâ. *Eğitim Araştırmaları Eğitim Dergisi*, 11(1), 175–186.
- Bayram, F., & Çelik, H. (2023). Öğretmen adaylarının yapay zekâyâ ilişkin görüşleri. *Eğitimde Dijital Dönüşüm Dergisi*, 5(2), 112–128.
- Dereli, T. (2020). Birey ve toplum güvenliği. In M. Şeker (Ed.), *Yapay zekâ ve insanlık* (ss. 93–94). *Bilişim Teknolojileri ve İletişim Dergisi*. Ankara.
- Luckin, R., Rudolph, J., Grünert, M., & Tan, S. (2024). Exploring the future of learning and the relationship between human intelligence and AI: An interview with Professor Rose Luckin. *Journal of Applied Learning and Teaching*, 7(1), 346–363.
- Selwyn, N. (2022). The future of AI and education: Some cautionary notes. *European Journal of Education*, 57(4), 620–631.
- Syed, A., & Basil, M. (2023). Perceptions of artificial intelligence in higher education: A review of challenges and opportunities. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 20(3), 1–15.
- Vatansever, A. N., Çoban, S., Çoban, E. Y., & Şen, K. (2025). Eğitimde yapay zekâ ve uygulamalarına ilişkin bir literatür incelemesi. *International Primary Education Research Journal*, 9(2), 216–229.
- Zawacki-Richter, O., Marín, V. I., Bond, M., & Gouverneur, F. (2019). Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education: Where are the educators? *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 16(1), 1–27.

ANTİK ROMA ƏDƏBİYYATINDA VERGİLİ YARADICILIĞI

Aynur Bədəlova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin müəllimi

<https://orcid.org/my-orcid?orcid=0009-0002-9288-6218>

Xülasə

Bu məqalədə antik Roma poeziyasının ən görkəmli nümayəndələrindən biri olan Publi Vergili Maronun yaradıcılığı araşdırılır. Məqalədə Vergilinin üç əsas əsəri "Bukoliklər", "Georgiklər" və "Eneida" poemaları vasitəsilə onun Roma ədəbiyyatına verdiyi töhfələr, dini və fəlsəfi ideyalarla zəngin yaradıcılığı və Roma klassisizminin formalaşmasındakı rolu təhlil olunur. Şairin təbiətə və kənd həyatına olan marağı, ideal cəmiyyət və qəhrəman obrazlarının təsviri, insan və dövlət münasibətinə yanaşması onun poetik dünyagörüşünü əks etdirir. Vergili öz əsərlərində qədim Roma dəyərlərinin qorunması və gələcək nəsillərə ötürülməsində mühüm rol oynamış, həmçinin Qərb ədəbiyyatına böyük təsir göstərmişdir.

Açar sözlər: yaradıcılıq, motiv, poeziya, cəmiyyət.

Abstract

This article examines the work of Publius Vergilius Maro, one of the most prominent representatives of ancient Roman poetry. The article analyzes his contributions to Roman literature, his creativity rich in religious and philosophical ideas, and his role in the formation of Roman classicism through his three main works, the poems "Bucolics", "Georgics" and "Aeneid". The poet's interest in nature and rural life, the description of ideal society and hero images and his approach to the relationship between man and the state reflect his poetic worldview. In his works, Vergil played an important role in preserving and transmitting ancient Roman values to future generations, and also had a great influence on Western literature.

Keywords: creativity, motif, poetry, society.

Giriş

Publi Vergili Maro antik dövr Roma ədəbiyyatının ən mühüm simalarından biri olaraq, həm poeziya sahəsindəki dərin istedadı, həm də mənəvi və siyasi ideyaları poetik dillə ifadə etmək bacarığı ilə seçilir. Onun əsərləri əsrlər boyu öyrənilir və fəlsəfə, mifologiya və dövlətçilik sahələrində böyük rol oynamışdır. Şair Mantua yaxınlığında dünyaya gəlmiş, ilk təhsilini orada almış, daha sonra Romada hüquq və ritorika sahəsində təhsilini davam etdirmişdir. Lakin Sezar və Pompey arasında baş verən siyasi qarışıqlıq səbəbindən dövlət fəaliyyətindən uzaqlaşaraq poeziyaya yönəlmişdir. Bu dövr Vergilinin yaradıcılıq üçün zəngin mövzu tapdığı və poetik istedadını formalaşdırdığı bir mərhələ olmuşdur. Vergilinin ilk əsas əsəri olan “Bukoliklər” (e.ə. 42–39) poeması çoban illiyasının Roma ədəbiyyatındakı zirvələrindən biri sayılır. Şair burada çobanlar dünyasını təsvir edərək, təbiət ilə harmoniya içində yaşayan, saf və təmiz insanların obrazı yaratmışdır. Əsər kənd həyatının tərənnümü ilə yanaşı həm də vətəndaş müharibəsinin yaratdığı qarışıqlığın fonunda sülh və harmoniya arzusunu ifadəsindir. Bəzi hissələrdə dini və mifoloji motivlər, xüsusən də gələcəkdə hökmdarın dünyaya gəlişi haqqında ədalətli bir dövrün başlanacağından xəbər verir. Şair bir uşağın dünyaya sülh və ədalət gətirəcəyini ifadə edir və bu doğum gələcək üçün ümidverici bir əlamət kimi təqdim olunur. E.ə. 29-cu ildə tamamlanan “Georgiklər” (dörd kitabdan ibarətdir) əsəri Roma poeziyasında kənd təsərrüfatına həsr olunmuş ilk böyük poemadır. Bu əsər təkcə kəndlilərin zəhmətkeş həyatını ifadə etmir, həm də insanın təbiətlə münasibətini əks etdirən poetik təhlildir. Burada zəhmətə qiymət, torpağa bağlılıq və sadə həyat tərzinin üstünlükləri vurğulanır. Poemanın dördüncü kitabında Vergili arıların bioloji və sosial həyatını poetik dillə təsvir edir. Arılar burada nizam-intizamın, əmək bölgüsü və vətəndaş həmrəyliyinə rəmzi kimi təqdim olunur. Daha sonra isə Aristey haqqında Yunan mifologiyasına əsaslanan əfsanə təqdim olunur. Aristey qədim Yunan mifologiyasında arıçılığın, kənd təsərrüfatının və ovçuluğun himayəçisi sayılır. Əfsanəyə görə, Aristey arı saxlayırdı, lakin onun bütün arıları səbəbsiz yerə tələf olurdu. Vergili yaradıcılığında kulminasiya nöqtəsi “Eneida” poemasıdır. Bu, Roma xalqının mənəvi və tarixi yaddaşını əks etdirən, əfsanəvi Troya qəhrəmanı Eneyin taleyini təsvir edən bir epik əsərdir. 12 kitabdan ibarət olan bu poema iki əsas hissəyə bölünür. Birinci hissədə Eneyin səyahətləri və yol sərgüzəştləri, ikinci kitabda isə İtaliyada apardığı müharibələr təsvir edilmişdir. Əsərdə Eney “ideal romalı” kimi təsvir olunur və dövlətə sədaqətli, tanrılara bağlı, ailəsinə və xalqına qarşı məsuliyyətli bir qəhrəmandır. Vergili burada Roma dövlətçiliyinin təməl ideallarını poetik dillə ifadə edir. Altıncı kitabda Eneyin yeraltı aləmə enməsi və orada atasından gələcəklə bağlı öyrəndikləri, həm epik quruluş, həm də fəlsəfi məzmun baxımından əsərin ən təsirli hissələrindəndir. Bu hissə Pifaqorun ruhun təmizlənməsi və yenidən doğulması fikirlərinə əsaslanır.

Beləliklə, Vergili Roma klassik poeziyasının görkəmli nümayəndəsidir və onun əsərləri antik dövr və sonrakı Avropa ədəbiyyatı üçün zəngin qaynaq olmuşdur. O, istedadlı şair, dövrünün ictimai, dini və fəlsəfi fikirlərini poetik dillə ifadə edən sənətkar idi. “Bukoliklər”, “Georgiklər” və “Eneida” poemaları vasitəsilə Vergili Roma imperiyasının ideologiyasını, vətəndaşlıq dəyərlərini və insan təbiətini dərinlən dərk etmiş və sənətkarlıqla təqdim etmişdir.

Ədəbiyyat

1. Antik ədəbiyyat antologiyası. İki cildə. I cild. Bakı, Avrasiya press, 2006 496 səh
2. Вергилий. Буколики. Георгики. Энеида / Пер. С. Ошерова. – М.: Художественная литература, 1981.
3. Hardie, P. Virgil: Aeneid Book IX. Cambridge University Press, 1994.
4. Galinsky, K. The Cambridge Companion to Virgil. Cambridge University Press, 1997.
5. Алпатов М. В. Искусство Древнего Рима. – М.: Искусство, 1982.
6. Conte, G. B. Latin Literature: A History. Johns Hopkins University Press, 1994.

MƏKTƏBƏQƏDƏR YAŞLI UŞAQLARIN İNKİŞAFINDA TƏSVİRİ FƏƏLİYYƏT MƏŞĞƏLƏLƏRİNİN ROLU

Emil Raul oğlu Ağayev

Teacher of the subject combination commission "Art and physical education" of the Azerbaijan State
Pedagogical College under the Azerbaijan State Pedagogical University

ORCID: 0000-0001-9354-0839, Emilaghayev93@mail.ru

Xülasə.Müasir dövrdə təhsilin keyfiyyətinin idarə olunması, inkişaf dinamikasının izlənməsi və proqnozlaşdırılması üçün real vəziyyətin öyrənilməsi xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Bu prosesdə dəyərləndirmə mühüm pedaqoji vasitə kimi çıxış edir. Dəyərləndirmə təlim-tərbiyə prosesini təkmilləşdirməyə, onun səmərəliliyini yüksəltməyə və uşaqların bilik, bacarıq və vərdislərinin inkişaf səviyyəsini müəyyənləşdirməyə şərait yaradır. Məktəbəqədər yaşlı uşaqlar üçün bu proses onların fərdi xüsusiyyətlərini, öyrənmə üslublarını və inkişaf potensialını daha dərinlən anlamağa imkan verir.

Uşaqların inkişafının dəyərləndirilməsi eyni zamanda ailəni məlumatlandırmaq, müəssisədə inkişafetdirici mühitin keyfiyyətini qiymətləndirmək və təhsilalanların irəliləyişini izləmək məqsədilə həyata keçirilir. Dəyərləndirmə fərdi qaydada aparılır və uşağın nitq, hissi, böyük və kiçik motor bacarıqlarını, görmə və eşitmə ilə bağlı inkişaf səviyyəsini müəyyən etməyə kömək edir. Bu isə həm tədris prosesini, həm də pedaqoji yanaşmanı fərdiləşdirməyə şərait yaradır.

Xüsusilə təsviri fəaliyyət məşğələləri bu prosesdə mühüm rol oynayır. Rəsm çəkmə, yapışdırma, plastilinlə işləmə kimi fəaliyyətlər uşaqların yaradıcı təfəkkürünü inkişaf etdirir, motor bacarıqlarını möhkəmləndirir və hissi-idraki inkişafı dəstəkləyir. Dəyərləndirmə nəticələri əsasında müəllimlər uşaqların güclü və zəif tərəflərini müəyyənləşdirərək fərdi təlim planları hazırlayırlar. Bu yanaşma uşaqların yaradıcı potensialının üzə çıxmasına, estetik zövqünün formalaşmasına və ümumi inkişafına şərait yaradır. Beləliklə, dəyərləndirmə məktəbəqədər yaşlı uşaqların təsviri fəaliyyət vasitəsilə daha hərtərəfli inkişafını təmin edən əsas pedaqoji alətlərdən biridir.

Açar sözlər:Məktəbəqədər, uşaqlar, təsviri fəaliyyət, məşğələ, incəsənət

Abstract.In the modern era, understanding the real situation is of great importance for managing the quality of education, monitoring its development dynamics, and making forecasts. In this process, assessment plays a crucial pedagogical role. Assessment helps to improve the teaching and learning process, increase its effectiveness, and determine the level of knowledge, skills, and abilities of children. For preschool-aged children, this process allows for a deeper understanding of their individual characteristics, learning styles, and developmental potential.

The assessment of children's development is also carried out to inform families, evaluate the quality of the developmental environment in educational institutions, and monitor learners' progress. It is applied individually and helps to identify the development level of children's speech, sensory, fine and gross motor skills, as well as vision and hearing abilities. This enables the personalization of both the teaching process and pedagogical approaches.

Artistic activities play a significant role in this process. Activities such as drawing, gluing, and modeling with clay support the development of children's creative thinking, strengthen their motor skills, and enhance sensory and cognitive growth. Based on assessment results, teachers can identify children's strengths and weaknesses and design individual learning plans. This approach helps to reveal their creative potential, shape their aesthetic taste, and ensure holistic development. Thus, assessment is one of the key pedagogical tools that supports the comprehensive development of preschool children through artistic activities.

Keywords: Preschool, children, art activity, lesson, art

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

Müasir dövrdə təhsilin keyfiyyətinin idarəolunması və uşaqların inkişafının izlənilməsində dəyərləndirmə mühüm pedaqoji vasitə olmaqla yanaşı, təsviri fəaliyyət məşğələləri ilə sıx əlaqəlidir. Təsviri fəaliyyət (rəsm, yapma-yapışdırma, modelləşdirmə, rəngləmə və s.) uşağın idraki, emosional, motor və estetik inkişafını əhatə etdiyi üçün bu sahədə aparılan dəyərləndirmə onun inkişaf səviyyəsi haqqında ətraflı təsəvvür yaradır.

Təsviri fəaliyyət məşğələləri zamanı uşaq qavrama, müşahidə, diqqət, təxəyyül, yaradıcılıq və incə motor bacarıqlarını nümayiş etdirir. Bu bacarıqların dəyərləndirilməsi tərbiyəçiye uşağın inkişaf səviyyəsini müəyyənləşdirməyə, təlimdə fərdi yanaşma tətbiq etməyə və onun yaradıcılıq potensialını üzə çıxarmağa kömək edir.

Dəyərləndirmə prosesində uşağın:

rənglərdən istifadə bacarığı,

forma və ölçü qavrayışı,

təsvirlərdə məna və məzmunun əks olunması,

emosional münasibəti və yaradıcılıq təşəbbüsü kimi göstəriciləri nəzərə alınır.

Bu göstəricilərin izlənilməsi nəticəsində inkişaf dinamikası aydın şəkildə müəyyən olunur, uşağın həm güclü tərəfləri, həm də inkişafı dəstəklənməli sahələri aşkarlanır. Beləliklə, təsviri fəaliyyət məşğələləri həm dəyərləndirmə üçün təbii mühit, həm də inkişafın müşahidə və stimullaşdırma vasitəsi kimi çıxış edir.

Müasir dövrdə təhsilin keyfiyyətinin idarəolunması və uşaqların inkişafının izlənilməsində dəyərləndirmə mühüm pedaqoji vasitə olmaqla yanaşı, təsviri fəaliyyət məşğələləri ilə sıx əlaqəlidir. Təsviri fəaliyyət (rəsm, yapma-yapışdırma, modelləşdirmə, rəngləmə və s.) uşağın idraki, emosional, motor və estetik inkişafını əhatə etdiyi üçün bu sahədə aparılan dəyərləndirmə onun inkişaf səviyyəsi haqqında ətraflı təsəvvür yaradır.

Məktəbəqədər təhsil prosesində təsviri fəaliyyət (rəsm, yapma, quraşdırma, kəsib-yapışdırma və s.) uşağın yaradıcılıq potensialını, estetik zövqünü, idraki və emosional inkişafını üzə çıxaran mühüm fəaliyyət sahəsidir. Bu sahədə dəyərləndirmə metodları uşağın inkişaf səviyyəsini və nailiyyətlərini izləməyə, onun fərdi xüsusiyyətlərini və maraqlarını daha dərinlən anlamağa kömək edir.

1. Müşahidə. Təsviri fəaliyyət zamanı tərbiyəçi-müəllim uşağın rəsm çəkərkən, yapma və ya quraşdırma işləri yerinə yetirərkən necə düşündüyünü, hansı materiallardan və texnikalardan istifadə etdiyini müşahidə edir.

Bu müşahidə vasitəsilə:

uşağın yaradıcılıq səviyyəsi,

əmək vərdisləri,

rəng və forma hissi,

diqqət və səbr səviyyəsi

müəyyən olunur.

Məsələn: Uşaq rəsm çəkərkən fiqurların ölçülərini düzgün tənzimləyirsə, bu onun məkan təsəvvürünün inkişaf etdiyini göstərir.

2. Müsahibə. Tərbiyəçi uşaqlardan çəkdiqləri rəsmlər, seçdiqləri rənglər və motivlər haqqında soruşaraq onların düşüncə tərzini, hisslərini və öz fikirlərini ifadə etmə bacarığını öyrənə bilər. Bu, uşağın estetik zövqünün və emosional təfəkkürünün dəyərləndirilməsinə imkan verir. Məsələn: “Bu rəsmdə niyə mavi rəngi seçdin?” kimi suallar uşağın hisslərini sözlə ifadə etməsini təmin edir.

3. Şifahi sorğu. Oyun və söhbət zamanı uşağa rənglər, formalar, materiallar haqqında suallar verilə bilər. Bu, uşağın biliklərinin dərinliyi və təcrübədə tətbiq etmə bacarığını müəyyənləşdirmək üçün istifadə olunur.

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

Məsələn: “Səncə, bu fiqur dairədir, yoxsa oval?” və ya “Bu rənglər bir-birinə uyğun gəlirmi?” kimi suallar uşağın təsviri düşüncəsini dəyərləndirir.

4. Fəaliyyət məhsullarının təhlili. Uşağın çəkdiyi rəsmlər, düzəltdiyi əl işləri, yapma və ya kəsib-yapışdırma nümunələri onun fərdi inkişaf səviyyəsini əks etdirir.

Bu işlərə baxaraq:

uşağın yaradıcılıq təfəkkürü,

məkan və forma duyumu,

motor bacarıqları,

müstəqillik və təşəbbüskarlıq səviyyəsi qiymətləndirilə bilər.

5. Portfolio. Uşağın təsviri fəaliyyət nəticələri — rəsmləri, əl işləri, yaradıcı tapşırıqlardakı nailiyyətləri — onun inkişaf yolunu əks etdirən mühüm dəyərləndirmə vasitəsidir.

Portfolioda:

uşağın əvvəlki və sonrakı işləri müqayisə olunur,

inkişaf dinamikası izlənilir,

valideynlər uşaqlarının yaradıcılıq nailiyyətlərini görürlər.

1. Təsviri və ya gündəlik qeydlər. Təsviri fəaliyyət məşğələləri zamanı tərbiyəçi-müəllim uşaqların yaradıcılıq davranışlarını, fəaliyyətə münasibətlərini və fərdi ifadə tərzlərini müşahidə edir. Günün sonunda aparılan təsviri qeydlər bu müşahidələrin nəticəsidir.

Bu qeydlərdə uşağın:

rəng və forma seçiminə münasibəti,

yaradıcılıq təşəbbüsü və müstəqilliyi,

işə qarşı emosional reaksiyası,

kompozisiya qurmaq bacarığı

kimi göstəricilər qeyd olunur.

Belə qeydlər uşağın təsviri düşüncə və estetik zövqünün inkişaf dinamikasını izləməyə imkan verir. Subyektiv xarakter daşısa da, bu qeydlər müəllimə uşağın emosional və yaradıcı tərəfini daha dərinləndirən anlamağa kömək edir.

2. İş nümunələri. Təsviri fəaliyyət üzrə iş nümunələri uşağın il ərzində əldə etdiyi fərdi yaradıcılıq nailiyyətlərini əks etdirir.

Bunlara aşağıdakılar daxil ola bilər:

rəsmlər, kolajlar, yapma və quraşdırma işləri;

rəng kombinasiyalarının istifadəsi;

kompozisiya və məkan təsəvvürü;

tapşırığın müstəqil və yaradıcı şəkildə yerinə yetirilməsi.

Tərbiyəçi bu iş nümunələrini ardıcıl şəkildə toplayaraq uşağın inkişaf trayektoriyasını müəyyən edə bilər. Məsələn, il ərzində uşağın rəsmlərindəki detalların artması və rəng harmoniyasının düzgünləşməsi onun idrak və motor bacarıqlarının inkişaf göstəricisidir.

3. Ailənin məlumatları. Təsviri fəaliyyətin nəticələrinin dəyərləndirilməsində ailənin rolu böyükdür. valideynlər uşağın ev şəraitində rəsmlə, yapma və ya digər yaradıcılıq növləri ilə necə məşğul olduğunu, nədən həzz aldığını və hansı materiallara maraq göstərdiyini tərbiyəçiyə bildirirlər.

Bu məlumatlar tərbiyəçi üçün:

uşağın yaradıcılıq mühitinə uyğun təlim şəraiti yaratmaqda,
onun fərdi maraqlarını nəzərə alaraq tapşırıqları planlaşdırmaqda,

həm məktəbdə, həm də evdə aparılan fəaliyyətin ardıcılığını təmin etməkdə mühüm əhəmiyyət daşıyır. Belə əməkdaşlıq uşağın təsviri bacarıqlarının formalaşmasına ailə-məktəb inteqrasiyası baxımından müsbət təsir göstərir.

4. İnkişaf səviyyəsi cədvəlləri

Təsviri fəaliyyətlə bağlı inkişaf səviyyəsi cədvəlləri uşağın yaşına uyğun müəyyən bacarıqların formalaşma dərəcəsini qiymətləndirmək üçün hazırlanır.

Cədvəllərdə aşağıdakı meyarlar nəzərə alınır:

rəng və forma anlayışlarının mənimsənilməsi;

təsəvvür və yaradıcı ifadə bacarığı;

əl motorikasının və məkan duyumunun inkişafı;

tapşırıqları müstəqil yerinə yetirmə və yeni ideyalar təklif etmə bacarığı.

Bu cədvəllər tərbiyəçi-müəllimə təlimin fərdiləşdirilməsi, inkişaf istiqamətlərinin planlaşdırılması və yaradıcılıq fəaliyyətinin dinamik izlənilməsi üçün əsas verir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 19.06.2009, № 833-IIIQ <https://e-qanun.az/framework/18343>
2. “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası, 24.10.2013, №13 <https://e-qanun.az/framework/29145>
3. “Məktəbəqədər təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 14.04.2017, №585-VQ. <https://e-qanun.az/framework/35791>

İBN SİNANIN ELMİ BAXIŞLARINDA İNSAN VARLIĞINA DAİR HİSSİ VƏ ZEHNİ ETKENLER

Doç.Dr. ƏBÜLFƏZ ƏZİMLİ

ORCID: 0009-0001-1327-3425 ezimliebulfez@yahoo.com.tr

Google Akademik, Dünya Sülh Səfiri, Nobel Prizə & İndia yönəticisi üzvü, Dünya Qlobal Yazarlar Akademiyasının Yönetici üzvü, Türk Dünyası Eytimçilər Birliyi üzvü, Naxçıvan Dövlət Universiteti, Tarix-Filologiya Bölümü; Naxçıvan Müəllimlər, İnstitutu-Azərbaycan Dili və Ədəbiyyat Kafedrası, Bütöv Azərbaycan

Özət

İBNİ SİNA. Tam adı və soy çəçərəsi:

Asıl adı Əbu Ali əl-Hüseyn ibni Abdullah ibni Sina el-Belxi. 980-ci ildə Özbəkistanın Buxara yaxınlığındakı Əfsanə kəndində anadan olub. Atası Abdullah Bin Sina saygın bir bilim adamı kimi Samanoğulları sarayının maliyyə katiplərindən idi.

İbn Sina 16 yağından Tibb doktoru kimi tədaviylərlə məşğul olub. Məşhur bir alim, Tibb üzrə doktor, filosof olan İbn Sina “əş-Şeyxur-rəisi” (Şeyxlərin rəisi) titulu alıb. Avropada ona “Avisenna” deyilir. Tibbin Atası ünvanını alıb.

İbn Sina Dünyanın elm dəryasını dərinləşdirən 100 Bilim Adamı siyahısında ilk yerlərdədir.

Yeni Dünyanın yeni Elminin qurucularından olan Tibb və fəlsəfə üzrə 200-dən çox əsəri əldə edilmişdir.

Etken nedir? Bir olayın olmasına səbəb olan şey, yəni bir gəktor. Başqa bir halda: Etken- etkiləyən, təsir etmə, yaratma, oyatma və neçə-neçə belə nəzəri-teoretik məzmun-mənalara ifadə edən, yansıdan kəlimədir. Burada kəlimə içində kəlimə var. Yaxud: belə bir məkan tutma var: Kəlimədə kəlimələr pleyadası, yəni məna-məzmun ulduzlar səması var. Bu eyni zamanda insanı daxili aləminə işarə simgələri var. Yəni insanın daxili aləmi səmaların və yerlərin əhatəsində olma ssirləri vardır. Yəni İnsan Allahın yaratdığı bir Varlıq ki—nəhayətsiz aləmə malik olan nurlu varlıqdır. Onun daxilində Hissi və Zehni varlıqlar taxt qurub. Bütün bunlara nəzərən, İbni Sinanın İnsan daxilindəki Dəryanı seyrə çıxması və o dəryanın dərinliklərindəki gizlin psixoloji halların təsvirini verməsi də təsadüfi deyil- təbiidir. Bu, İbni Sina təfəkkürünün üfüqlərinə xas olan elmi Etkendir.

İbn Sina “Tibb Qanunu” kitabında bu məsələyə ayrıca səhifələr ayırıb. Psixoloji etkenlərdən bəhs edərkən iki əsas sahənin elmi təsbitini verir: !- Hissi etkenlər, “- Zehni etkenlər.

Belə təhlil-açımlar verir:

1- Hissi etkenlər:

Bütün hislər avariz əl-nəfsanidir; bu içerik içində psixoloji etkenlər qəlbə ortaya çıxan və həyatı gücü hərəkət etdirən hislərdir; digər psixoloji faktorlar zihnin idrakedici bilmə qabiliyyəti və təhrik edən işləvlərlə ilgili zehni etkenlərdir)həyatı gücün içə və ya dışa doğru hərəkətiylə birlikdə olur və yaxud bir birini izlərlər. Bu hərəkətlər bəlkə ani və şiddətli ola bilər və ya mutədil və dərəcə-dərəcə ola bilər.

1- Zehni etkenlər-Faktorlar

Hislərə əlavə olaraq, vücudu etkiləyən başqa psixoloji faktorlar da vardır ki, onlar fiziklər dəyişimlər meydana gətirən Zehni faktorlardır. Beləcə, bir coşuq-u.aq cinsəl birləşmə zamanında-sırasında ananın zehnindəkinə bənzər və uşağın surəti seminal salqı sırasında atanın zehnindəki ilə eyni rəngdədir

AÇAR SÖZLƏR: İbni-Sina və fəlsəfi baxışları; Hissi Etkenlər; Zehni etkenlər

SENSORY AND MENTAL FACTORS ABOUT HUMAN BEING IN IBN SINA'S SCIENTIFIC VIEWS Assistant Professor, Doktor EBULFEZ EZİMLİ

Abstract

IBNI SINA. Full name and genealogy:

His real name is Abu Ali al-Husayin ibn Abdullah ibn Sina el-Balkhi. He was born in 980 in the village of Afsana near Bukhara, Uzbekistan. His father, Abdullah Bin Sina, was a respected scientist and one of the financial clerks of the Samanoğlu palace.

Ibn Sina has been practicing medicine as a doctor since the age of 16. A famous scientist, doctor of medicine, and philosopher, Ibn Sina received the title of "ash-Sheikhur-raï" (Chief of Sheikhs). In Europe, he is called "Avicenna". He received the title of Father of Medicine.

Ibn Sina is in the first place in the list of 100 Scientists who deepened the ocean of science in the world.

More than 200 works on Medicine and Philosophy, one of the founders of the new Science of the New World, have been obtained.

What is the factor? That which causes an event to occur, that is, a factor. In another case: Factor- is a word that expresses, reflects, influences, influences, creates, awakens and many other theoretical-theoretical content-meanings. Here there is a word within a word. Or: there is such a spatialization: In a word there is a constellation of words, that is, a sky of stars with meaning-content. At the same time, there are symbols indicating the inner world of man. That is, the inner world of man has the secrets of being surrounded by the heavens and places.

That is, Man is a Being created by God—a luminous being with an infinite world. Within him, the Sensual and Mental beings have established a throne. In view of all this, it is not accidental - it is natural that Ibn Sina should explore the Sea within Man and describe the hidden psychological states in the depths of that sea. This is a scientific factor specific to the horizons of Ibn Sina's thinking.

Ibn Sina devoted separate pages to this issue in his book "The Law of Medicine". When discussing psychological factors, he gives the scientific determination of two main areas: !- Emotional factors, "- Mental factors.

He gives such analysis-explanations:

1- Emotional factors:

All feelings are avariz al-nafsani; in this context, psychological factors are feelings that arise in the heart and move the vital force; other psychological factors are mental factors related to the cognitive ability of the mind and its motivating functions) that occur with the inward or outward movement of the vital force or follow each other. These movements may be sudden and violent or may be moderate and gradual.

1- Mental factors-Factors

In addition to feelings, there are other psychological factors that affect the body, which are Mental factors that cause physical changes. Thus, a child-u.aq is similar to the mother's mind at the time of sexual intercourse and the image of the child during seminal emission it is the same color as in the father's mind

Keywords: Ibn Sina and his philosophical views; Emotional Factors; Mental Factors

GİRİŞ

İBNİ SİNA və ümumdünya mövqeyi. İbn-Sinanın Tam adı və soy çəçərəsi belədir:

Asıl adı Əbu Ali əl-Hüseyn ibni Abdullah ibni Sina el-Belxi. 980-ci ildə Özbəkistanın Buxara yaxınlığındakı Əfsanə şəhərində anadan olumuşdur. Atası Abdullah Bin Sina sayılan-seçilən bir şəxs idi. Samanoğulları sarayının maliyyə katiplerindən idi.

İbn Sina 16 yaşıdan Tibb doktoru kimi tədaviylərlə məşğul olub. Məşhur bir alim, Tibb üzrə doktor, filosof olan İbn Sina “əş-Şeyxur-rəis” (Şeyxlərin rəisi) titulu alıb. Avropada ona “Avisenna” deyilir. Tibbin Atasısı ünvanını alıb.

İbn Sina Dünyanın elm dəryasını dərinləşdirən 100 Bilim Adamı siyahısında ilk yerlərdədir.

Yeni Dünyanın yeni Elminin qurucularından olan Tibb və fəlsəfə üzrə 200-dən çox əsəri əldə edilmişdir.

Batılılar İbn-i Sina'yı Avicenna ismi ilə tanıyırlar. Dünyayı Değiştiren 100 Bilim Adamı listesinde ilk sıralarda yer almaktadır. Günümüzde Avropa'da dahi pek çok hastanenin ve sağlık merkezinin adı Avicenna'dır. Tıp ve felsefe konularında 200 adet eseri bulunan bilim adamının, bilim dünyasında hekimlerin piri, modern bilimin kurucusu, büyük üstat olarak söz edilmektedir.

İBN-İ SİNA'NIN HAYATI

İbn-i Sina 980 yılında Özbekistan'ın Afşana şəhərində dünyaya gəlmişdir. Babası hatırı sayılır bir bilim insanı olan Abdullah Bin Sina'dır. İbn-i Sina Afşana'ya yakın Buxara kentində gördüğü tələmənin ardından 10 yaşında Kuran-ı Kerim'i ezberləyib həfız olmuş, 16 yaşında tıp alanı ilə ilgilənməyə başlamış, inanılmaz zəkası və yaradıcılığını da istifadə edərək yeni tədavi yontemləri tələtməyi başarmışdır. 19 yaşına gəldiğinde, doktor olaraq anılan İbn-i Sina, artıq ucretsiz hasta tədavi etməyə başlamışdır.

O yıllarda Emir adında bir hastasını ölümçül bir hastalıqdan kurtarmış və karşılığında da Samani Resmî Kütüphanesini istifadə etmək hakkı əldə etmişdir. Bu sayədə bilim anlamında kendini tələtməyə, yeni hastalıklara çare bulabilirdi. Fakat kütüphanədə yangın çıktığı bir günde düşmanları yangını onun çıkardığına dair suçlamada bulunmuş ancak çok geçmeden İbn-i Sina ile bir ilgisi olmadığı anlaşılmıştır.

İbn-i Sina 22 yaşında ikən atası yaşama gözlerini yummuşdur. Yine o yıllarda Ürgenç'e gitməyə karar verən İbn-i Sina, burada vezirin bilime karşı olan sevgisi sayesinde maaşa bağlanmışdır. İbn-i Sina bilimini icra etmək için sürekli araştırma yapmalı ve güvenli sahalarda çalışma imkânı əldə etməliydi.

Bu yüzden, hükümdar Kabus'a sığınmış fakat hükümdar saldırılar sırasında hayatını kaybetmiştir. Öte yandan İbn-i Sina da kötü bir hastalığa yakalanmıştır. Sonunda rahatsızlanan ve güvenli yer arayışında olan İbn-i Sina eski bir arkadaşına rastlamış ve artık onun yanında yaşamaya karar vermiştir.

Sürekli yer değiştiren ve araştırmalarına hızla devam eden İbn-i Sina o yıllarda eserlerini de icra etməyə devam etmiştir. Bir süre İsfahan valisinin yanına sığınan İbn-i Sina orada da Həmadan emiri tarafından yakalanmış ve həps edilmişdir. Sonrasında İbn-i Sina iki kölesi, kardeşi ve bir öğrencisiyle birlikte kılık değiştirmiş ve kaçmağı başarmıştır.

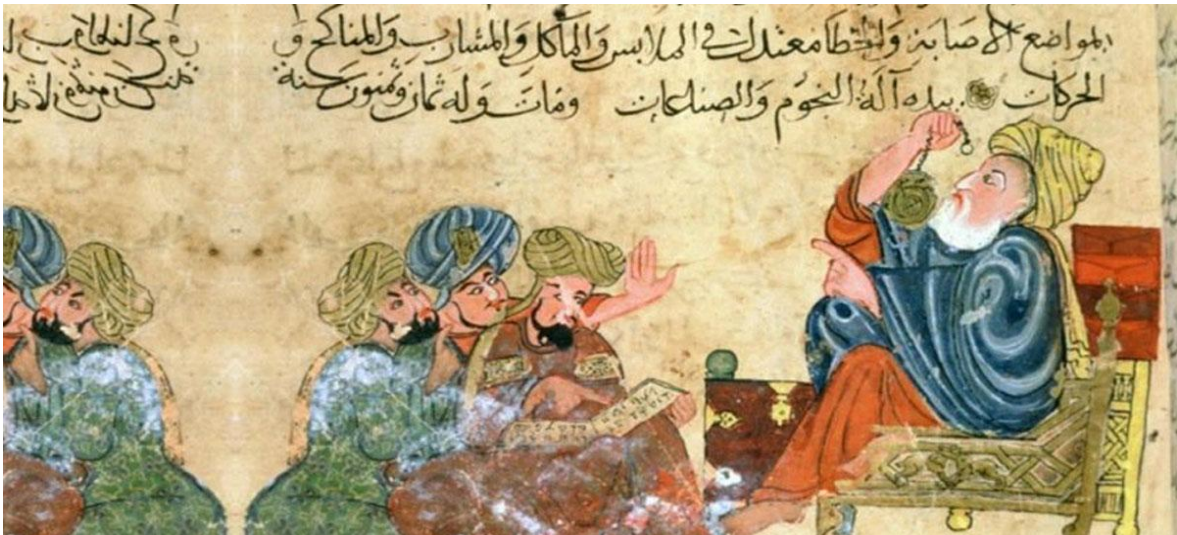

İbn-i Sina doktor ve bilim danışmanı olarak Ebu Cafer'in hizmetinde çalıştığı yıllarda bir sefer sırasında kolit hastalığının atağına yakalanmış ve ayakta durmakta zorlanmaya başlamıştır. Hemen ardından kendisine uygulanan tedavilere uymayıp, kendisini kaderin gidişatına bırakmaya karar vermiştir. Ölüm döşeginde bile fakirlere hayır yapmış, kölelerini serbest bırakmış ve 3 günde bir de Kur'an okumuştur.

1037 yılı Haziran ayında henüz 57 yaşındayken Güney Azerbaycanın Həmədan şəhərində bu fani Həyata gözlerini yummuştur.

Her yıl Ağustos ayının 3. haftası İbn-i Sina haftası olarak anılmaktadır. Bu hafta okullarda ders geçilmemeli, Ortadoğunun ve Müslüman dünyasının en değerli bilim adamlarından biri olan İbn-i Sina'nı tüm neslimize anlatmalıyız.

İbn-i Sina'nın Eserleri

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

El-Kanun fit-Tıb adlı eseri Batı'da dört yüz yıl boyunca ders kitabı olarak kullanılmış ve on farklı çevirisi yapılmıştır.

Yine aynı yıl Kitabü'l-Necat adlı eserinde metafizik konusunu işlemiştir.

Risale fi-İlmü'l-Ahlak adlı kitabı ahlak konusunu içermektedir.

İbn-i Sina, İşarat ve'l-Tembihat adlı eseri yazmıştır. Bu eserinde de fizik, mantık ve metafizik konularını işlemiştir.

Kitabü's-Şifa adlı on ciltlik eser de İbn-i Sina tarafından kaleme alınmıştır. Bu eserinde matematik, mantık, fizik ve metafizik konularını işlemiştir. Kitabın bölümlerine bakıldığında;

Tabiat Bilimleri Bölümü Fizik, Gökyüzü ve Alem, Etkiler ve Edilgiler, Oluş ve Bozuluş, Mineroloji, Meteoroloji, Botanik, Biyoloji ve Psikoloji bölümlerinden oluşurken;

Matematik Bilimleri Bölümü Musiki, Astronomi, Aritmetik ve Geometri kitaplarından oluşmaktadır.

Mantık Bölümü'nde ise Giriş, Kategoriler, Birinci Analitikler, İkinci Analitikler, Yorum Üzerine, Topikler, Sofistik Deliller, Retorik ve Poetika kitapları yer almaktadır.

İbn-i Sina henüz mikroskobun keşfedilmediği dönemde,

"Her hastalığı yapan bir kurttur. Yazık ki onu görecektelimizde alet yoktur"- sözleri dikkat çekmektedir. Yaklaşık 700 yıl batı dünyasının tıp hocası olan bilim adamımızın eserlerinden dikkatçekici belâ bir tövsiyâsinâ dikkat yetirerek;; "Çok gerekmedikçe ilaç kullanma" ve "Bütün hastalıklar yenilen ve içilen şeylerden gelmektedir."

İBN-İ SINA'NIN BİLİM HAKKINDAKİ FİKİRLERİNDEN

İbn-i Sina çeşitli bilim dalları hakkında fikirler beyan etmiş ve bu fikirleri hakkında pek çok eser yazmıştır. İlgilendiği alanlarda çeşitli hipotezler öne süren İbn-i Sina'ya göre metafizik tamamıyla Allah ile ilgili olup vücut ise üç temel unsurdan oluşmaktaydı. Bunlar; olası varlık ya da ortaya çıkan ve sonra yok olan varlık, olası ve zorunlu varlık, özü gereği gerekli olan varlık (Allah)'tır.

İbn-i Sina'ya göre ruh bilim üç kısımdan oluşmaktaydı. Bunlar ise akıl ruhbilimi, deneysel ruhbilim, tasavvuf ya da gizemci ruhbilim olarak bilinmektedir. Özellikle müzik ruhun gıdasıdır tabirine uygun

bir şəkildə ruhun musiqilə tədavisinə inanmışdır. İbn-i Sina'ya görə akıl 5 kısımdan oluşmaktadır. Bunlar; bilmeleke, he-yulâni akıl, kutsi akıl, muste-fat akıl, bilfiil akıl'dır. İbn-i Sina akıl hususunda Aristoteles ve Eflatun'dan etkilenmiştir.

İbni Sina tıp dünyasına katkılarıyla bilimin üstatlarından olmuştur. Kitapları okullarda 700 yıl okutulmuş ve faydalanılmıştır. İlk kez yaptığı keşiflerle felsefe, metafizik ve tıp alanının çığır açan bilim adamıdır. İbni Sina tüm neslimize anlatılmalı ve yaşatılmalıdır.

İBNİ SİNA. Tam adı və soy çəçərəsi:

Asıl adı Əbu Ali əl-Hüseyn ibni Abdullah ibni Sina el-Belxi. 980-ci ildə Özbəkistanın Buxara yaxınlığındakı Əfsanə kəndində anadan olub. Atası Abdullah Bin Sina saygın bir bilim adamı kimi Samanoğulları sarayının maliyyə katiblərindən idi.

İbn Sina 16 yağından Tibb doktoru kimi tədaviylərlə məşğul olub. Məşhur bir alim, Tibb üzrə doktor, filosof olan İbni Sina “əş-Şeyxur-rəis” (Şeyxlərin rəisi) titulu alıb. Avropada ona “Avisenna” deyilir. Tibbin Atası ünvanını alıb.

İbn Sina Dünyanın elm dəryasını dərinləşdirən 100 Bilim Adamı siyahısında ilk yerlərdədir.

Yeni Dünyanın yeni Elminin qurucularından olan Tibb və fəlsəfə üzrə 200-dən çox əsəri əldə edilmişdir.

Etken nedir? Bir olayın olmasına səbəb olan şey, yəni bir gəktor. Başqa bir halda: Etken- etkiləyən, təsir etmə, yaratma, oymatma və neçə-neçə belə nəzəri-teoretik məzmun-mənalara ifadə edən, yansıdan kəlimədir. Burada kəlimə içində kəlimə var. Yaxud: belə bir məkan tutma var: Kəlimədə kəlimələr pleyadası, yəni mənə-məzmun ulduzlar səması var. Bu eyni zamanda insanı daxili aləminə işarə simgələri var. Yəni insanın daxili aləmi səmaların və yerlərin əhatəsində olma ssirləri vardır. Yəni İnsan Allahın yaratdığı bir Varlıq ki—nəhayətsiz aləmə malik olan nurlu varlıqdır. Onun daxilində Hissi və Zehni varlıqlar taxt qurub. Bütün bunlara nəzərən, İbni Sinanın İnsan daxilindəki Dəryanı seyrə çıxması və o dəryanın dərinliklərindəki gizli psixoloji halların təsvirini verməsi də təsadüfi deyil- təbiidir. Bu, İbni Sina təfəkkürünün üfüqlərinə xas olan elmi Etkendir.

İbn Sina “Tibb Qanunu” kitabında bu məsələyə ayrıca səhifələr ayırıb. Psixoloji etkenlərdən bəhs edərkən iki əsas sahənin elmi təsbitini verir: !- Hissi etkenlər, “- Zehni etkenlər.

Belə təhlil-açımlar verir:

2- Hissi etkenlər:

Bütün hislər avariz əl-nəfsanidir; bu içerik içində psixoloji etkenlər qəlbə ortaya çıxan və həyatı gücü hərəkət etdirən hislərdir; digər psixoloji faktorlar zihnin idrakedici bilmə qabiliyyəti və təhrik edən işləvlərlə ilgili zehni etkenlərdir)həyatı gücün içə və ya dışa doğru hərəkətiylə birlikdə olur və yaxud bir birini izlərlər. Bu hərəkətlər bəlkə ani və şiddətli ola bilər və ya müəddil və dərəcə-dərəcə ola bilər.

2- Zehni etkenlər-Faktorlar

Hislərə əlavə olaraq, vücudu etkiləyən başqa psixoloji faktorlar da vardır ki, onlar fiziklər dəyişimlər meydana gətirən Zehni faktorlardır. Beləcə, bir uşaq-uşaq cinsəl birləşmə zamanında-sırasında ananın zehniindəkinə bənzər və uşağın surəti seminal salqı sırasında atanın zehniindəki ilə eyni rəngdədir

Etken nedir? Bir olayın olmasına səbəb olan şey, yəni bir gəktor. Başqa bir halda: Etken- etkiləyən, təsir etmə, yaratma, oymatma və neçə-neçə belə nəzəri-teoretik məzmun-mənalara ifadə edən, yansıdan kəlimədir. Burada kəlimə içində kəlimə var. Yaxud: belə bir məkan tutma var: Kəlimədə kəlimələr pleyadası, yəni mənə-məzmun ulduzlar səması var. Bu eyni zamanda insanı daxili aləminə işarə simgələri var.

Yəni insanın daxili aləmi səmaların və yerlərin əhatəsində olma ssirləri vardır. Yəni İnsan Allahın yaratdığı bir Varlıq ki—nəhayətsiz aləmə malik olan nurlu varlıqdır. Onun daxilində Hissi və Zehni varlıqlar taxt qurub. Bütün bunlara nəzərən, İbni Sinanın İnsan daxilindəki Dəryanı seyrə çıxması və o dəryanın dərinliklərindəki

gizlin psixoloji halların təsvirini verməsi də təsadüfi deyil- təbiidir. Bu, İbni Zina təfəkkürünün üfüqlərinə xas olan elmi Etkendir.

İbn Sina “Tibb Qanunu” kitabında bu məsələyə ayrıca səhifələr ayırıb. Psixoloji etkenlərdən bəhs edərkən iki əsas sahənin elmi təsbitini verir: !- Hissi etkenlər, “- Zehni etkenlər.

Belə təhlil-açımlar verir:

3- Hissi etkenlər-faktorlar:

Bütün hislər (avariz əl-nəfsani: bu içerik içində psixoloji etkenlər kalpdə ortaya çıxan və həyati gücü hərəkət etdirən hislərdir; digər psixoloji faktorlar zihnin idrakedici bilmə qabiliyyəti və təhrik edən işləvlərlə ilgili zehni etkenlərdir)həyati gücün içə və ya dıışa doğru hərəkətiylə birlikdə olur və yaxud bir birini izlərlər .Bu hərəkətlər bəlkə ani və şiddətli ola bilir və ya mutədil və dərəcə-dərəcə ola bilir.

Həyati güc dıışa doğru hərəkət edərsə,- vücut soyuyur Bəzən bu hərəkət o qədər artıq olur ki, həyati güc anidən dağılır və vücutun içi kimi, dıışını da soyudur; beləcə, dərin komaya, ya da ölümə səbəb olure.

Həyati güc içə doğru hərəkət etdikə vücutun dıış-əşiyi soyuyur, içi sıcaqdır və zamanla iç kasılma şiddətlidirsə, o vücutun içində olduğı qədər, dıışında da soyuq əmələ gətirir və dərin koma və ölüm halına sürüklər.

Həyati gücün dıış hərəkətləri anidir, qızğınlıqdakı kimi, ya da tədricidir- zövq və mutlulaqdakı kimi.

Eyni şəkildə, həyati gücün iç hərəkəti ani olur; şiddətli qorxuda və üzüntüdə olduğı kimi yaşayır.

Həyati gücün şiddətli kasılması və yayılması daima ani hərəkətlə son bulur.

Hərəkət yavaşca və tədricisə, mutədil bir kasılma və həyati gücün mutədil bir yayılımı vardır.

Həyati gücün azalması və ya artması yavaş və tədrici hərəkətləri izlər. Həyati gücün azalması onun ani hərəkəti deyil, yavaş və tədrici olaraq, bir qisimdən digərinə doğru çəkilməsidir. (İbn-Sina, (Çevirən Esin Kahya, Atatürk Kültür Mərkəzi 2009.II baskı.Əl-Qanun fit-Tibb.səh. 168-169.)

Həyati gücün yayılımı onun anidən yayılması demək deyildir; fəqət yavaş-yavaş və tədrici olaraq yayılmasıdır. Araəsıra həyati güc özlüyündə hər iki yöndə də hərəkət edər.

Bir hiss bir-birinə zidd iki elementi bürüyürsə.məsələn,əndişəli durmda qızğınlığın üzütü ilə yer dəyişdirməsi kimi, bu yuxarıda zikr edilən vəziyyəti ortaya çıxarır. Suçluluq duyğusu da eyni kateqoriya içerisində yer alır. Onda ilkin qorxudan dolayı həyati gücün kəsilməsi görülür; daha sonra, ağılın-məntiqin dönüşüylə həyati gücün dıışa-kənara yayılımı görülür və bu da qızarmağa səbəb olur.

3. Zehni Faktorlar

Hislərə əlavə olaraq, vücutu etkiləyən-bürüyən başqa psixoloji faktorlar da vardır. Məsələn fiziksəl dəyəişmələr meydana gətirən faktorlar vardır.

Beləcə, bir uşaq-çocuq cinsəl birləşmə sırasında ananın zehmindəkinə bənzər və uşağın surəti seminal salqı sırasında atanın zehmindəki ilə eyni rəngdədir. Şübhçilərin bəziləri belə bir oluşumun güvəniiəsi olduğuna inanmırlarredd edirlər. Onlar bir sıra incə və gizəmli-məchul, sirli şeylər olduğunu nəzərə almırlar.

Daha dərin bilgisi olanlar belə şeylərin mövcudluğunun hər zaman olmadığını inkar etməz.

Digər bir psixoloji etki-faktor qırmızı nəsnələrə qayəli olaraq, diqqət yetirilərsə, buna istedadı olan insanlarda meydana gələn üzə qan hücum etməsidir (səh.169). Bəzən, sadəcə, ekşi bir şey yeyən adamı görərkən dişlər qamaçır. Bəzi şəxslərin çəkdiyi acı və hüzn də ona baxanlarda eyni halı-vəziyyəti yaradır. Qorxuducu görüşlər və xoş səhnələr-hallar da mizacda buna uyğun dəyəişmələr əmələ gətirir (səh.170).

İbn Sînâ, İslam'ın Altın Çağı döneminin en önemli doktorlarından, astronomlarından, düşünürlerinden, yazarlarından ve bilginlerinden biri olarak kabul edilen polimat ve "polimerik erken tıbbın babası" olarak bilinen hekimdir.

İbn Sînâ, Buhara yakınlarındaki Efşene köyünde (Özbekistan) 980 civarında dünyaya gelmiş ve 1037 yılında Hemedan şehrinde (İran) ölmüştür. Tıp ve felsefe alanına ağırlık verdiği değişik alanlarda 200 kadar kitap yazmıştır. Batılılarca modern Orta Çağ biliminin kurucusu ve hekimlerin önderi olarak bilinir; "Büyük Üstat" ismiyle de tanınır. Tıp alanında yedi yüzyıl boyunca temel kaynak eser olarak süregelen "El-Kanun fi't-Tıb" (Tıbbın Kanunu) adlı kitabı ile ünlenmiş ve bu kitap, değişik Avrupa üniversitelerinde 17. yüzyıl ortalarına kadar tıp biliminde temel eser olarak okutulmuştur.

Akıl

Bu konudaki görüşleri Aristoteles ve [Fârâbî](#)'den farklı olan İbn-i Sînâ'ya göre, akıl 5 çeşittir;

bilmeleke (ya da 'olası akıl' açık-seçik ve zorunlu olanları bilebilir);

he-yulâni akıl (Bilmeyi ve anlamayı sağlar.);

kutsi akıl (Akılın en yüksek aşamasıdır ve her insanda bulunmaz.);

mustefat akıl (Kendisinde bulunanı, kendisine verilen "makul" lerin suretlerini algılar.);

bilfiil akıl ("Makul"leri yani kazanılmış verileri kavrar).

İbn-i Sînâ, akıl konusunda, [Eflatun](#)'un idealizmi ile [Aristoteles](#)'in deneyciliğini uzlaştırmaya, birleştirici bir akıl görüşü ortaya koymaya çalışmıştır

https://tr.wikipedia.org/wiki/İbn_Sina

İbn Sînâ, Kuşyar isimli bir hekimin yanında tıp eğitimi almıştır. Değişik konular üzerine, 240'ı günümüze kadar gelen 450 kadar makale yazdı. Elimizdeki yazılarının 150 tanesi felsefe, 40 tanesi de tıp üzerinedir. Eserlerinin en ünlüleri, felsefe ve fen konularını içeren çok geniş bir çalışma olan Kitabü's-Şifa (İyileşme Kitabı) ile El-Kanun fi't-Tıb'dır (Tıbbın Kanunu). Bu iki eser, Orta Çağ üniversitelerinde okutulmasıyla birlikte, Montpellier ve Louvain'de 1650 yılına kadar ders kitabı olmuştur.

NƏTİCƏ OLARAQ

İBNİ SİNA. Tam adı və soy çəcərəsi:

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

Asıl adı Əbu Ali əl-Hüseyn ibni Abdullah ibni Sina el-Belxi. 980-ci ildə Özbəkistanın Buxara yaxınlığındakı Əfsanə kəndində anadan olub. .Atası Abdullah Bin Sina saygın bir bilim adamı kimi Samanoğulları sarayının maliye katiplerindən idi.

İbn Sina 16 yaçından Tibb doktoru kimi tədaviylərlə məşğul olub. Məşhur bir alim, Tib üzrə doktor, filosof olan İbnd Sina “əş-Şeyxur-rəisi” (Şeyxlərin rəisi) titulu alıb. Avropada ona “Avisenna” deyilir. Tibbin Atası ünvanını alıb.

Sâmânî sarayı kâtiplerindən Abdullah bin Sina'nın oğlu olan İbn Sînâ; babasından, ardından ünlü bilgin Nâtîlî'dən və Hanefi fakihi İsmâil ez-Zâhid'dən derslər aldı. Geometri (özellikle Öklid geometrisi), mantık, fıkıh, sarf, nahiv, tıp ve doğabilim üstünə çalışmalar yaptı. Farabi'nin el-İbane'si aracılığıyla Aristoteles felsefesini ve metafiziğini öğrenip, hastalanan Buhara prensini iyileştirdi (997), saray kütüphanesinden yararlanma olanağına kavuştu. Babası ölünce, Gurgan'da Şirazlı Ebu Muhammed'den destek gördü. Tıp Kanunu kitabını da Gurgan'da yazdı. Çağında tanınan bütün Antik Yunan filozoflarının ve Anadolu doğacılarının yapıtlarını incelemiştir.

ƏSƏRLƏRİ

- * El-Kanun fi't-Tıb, (ö.s), 1593, "Tıpta Kanun"
- * Kitabül'l-Necat, (ö.s), 1593, "Kurtuluş Kitabı"
- * Risale fi-İlmi'l-Ahlak, (ö.s), 1880, "Ahlak Konusunda Kitapçık"
- * İşarat ve'l-Tembihat, (ö.s), 1892
- * Kitabüş-Şifâ, (ö.s), 1927, "İyileşme Kitabı"

https://tr.wikipedia.org/wiki/İbn_Sina

**XX ƏSR AZƏRBAYCAN ROMANTİZMİ: BƏŞƏRİ FACİƏLƏR ŞAİRİ HÜSEYN CAVİDİN
KLASSİK ƏDƏBİ MÖVQEYİ**

Doç.Dr. ƏBÜLFƏZ ƏZİMLİ

**ORCID: 0009-0001-1327-3425 ezimliebulfez@yahoo.com.tr, Google Akademik, Dünya Sülh Səfiri
Nobel Prizə & India- Birliyinin Yönetici üzvü, Qlobal Yazarlar Akademiyası, Türk Dünyası Eytimçilər
Birliyi üzvü, Naxçıvan Dövlət Universiteti, Tarix-Filologiya Bölümü; Naxçıvan Müəllimlər, İnstitutu-
Azərbaycan Dili və Ədəbiyyat Kafedrası, Bütöv Azərbaycan**

Özət

Hüseyn Cavid (1882 24 oktyabr- 1941 Sibir,İrkutsk) ideallar şairi olub. Dramaturq və mütəfəkkir şair kimi XX əsr Azərbaycan romantizmin, Bəşəri humanizmin faciələr, həqiqətlər şairi idi.

Hüseyn Abdulla oğlu Rasizadə 1882-ci il oktyabrın 24-də Naxçıvan şəhərində dünyaya göz açıb. O, əvvəlcə mollaxana, sonra Naxçıvan rus-tatar məktəbində (Məhəmməd Tağı Sidqinin “Məktəbi-tərbiyə”sində), Təbrizin “Talibiyyə” mədrəsəsində, İstanbul Universitetində təhsil alıb. İstanbuldan yazdığı məktubunda “Əsir olduğum bir şey varsa, o da həqiqət və məhəbbətdir” fikri Hüseyn Cavidin düşüncələrindən xəbər verir. Bu həqiqət və məhəbbətin mənasını isə onun vətəninə, millətini azad və xoşbəxt görmək arzusu təşkil edirdi.

Hüseyn Cavid-- ruhani şairdir. Ruhanilik, ümumilikdə, klassik sözün poeziyası idi. Klassik ədəbiyyat ruhani poeziya ədəbiyyatı idi. Antik dövrlərdən bəri, yalnız poetik demək, poeziya ilə ifadə etmək yaradıcılıq qabiliyyəti hesab edilib.

Və bu poeziya romantik duyğuların söz romantikasından ifadə tipidir. Antik və orta əsrlər Şərqində bədii yaradıcılıq meyarı şeir olub. Sözü yaradıcılıq vasitəsi kimi yalnız ruhani duyğuların qanadlarında saxlamaqla poetik ifadə şəklinə salmaq olar. Ruhani duyğular isə ən zəngin və nəhayətsiz romantik coşqulara qol-qanad verib. Hüseyn Cavidə də klassik Şərq poeziyası ruhani duyğuların coşğunluğu içərisində olmuş və bu coşğunluğun həm fəlsəfi, həm də psixoloji, əqli əlamətlərini ifadə etmişdir. Hüseyn Cavidə qədər klassik poeziya, əsasən, tərənnüm poeziyası idi. Bu poeziyada ruhani düşüncə və duyğular əsas mənbə rolunu oynamışdır. Ruhani düşüncə orta əsrlər klassikasında həyatın, məhəbbət və gözəlliyin romantikasını real gerçikliyə tətbiq etmək tələbindən çıxış edirdi.

XX əsrin sənət və ədəbiyyat korifeylərindən olan Hüseyn Cavid “Bəşəri faciə” yazdı. Ondan əvvəl Onere de Balzak “Bəşəri komediya”, ondan da əvvəl Alikyeri Dante “İlahi komediya” yazmışlar. Onlardan da əvvəl Şeyx Nizami Gəncəvi həm İlahi, həm də Bəşəri Eşqi, Faciəni, Komediyanı, Humanizmi yazmışdır.

Hüseyn Cavid Faciəsi ümumdünya faciəsindən fərqli oldu.

Caviddə faciə psixoloji prosesdir. Cəmiyyət, cahan onun zamanında, ondan əvvəl də psixoloji anormallıq içərisində idi. Və bu psixoloji anormallığın bədii mənzərəsini ilk dəfə davamlı şəkildə ədəbiyyata Hüseyn Cavid gətirdi.

AÇAR SÖZLƏR: Azərbaycan romantizm ədəbiyyatı: Hüseyn Cavid: Bəşəri humanizm və vaciə.

**20TH CENTURY AZERBAIJAN ROMANTICISM: THE CLASSICAL LITERARY POSITION OF
THE POET OF HUMAN TRAGIES, HUSEYN JAVID
Assoc.Prof.Dr. EBÜLFƏZ EZİMLİ**

Abstract

Huseyn Javid (October 24, 1882 - 1941 Siberia, Irkutsk) was a poet of ideals. As a playwright and thinker poet, he was a poet of tragedies and truths of 20th century AZERBAIJAN romanticism, humanism.

Huseyn Abdulla oglu Rasizade was born on October 24, 1882 in the city of Nakhchivan. He first studied at the mullahkhana, then at the Nakhchivan Russian-Tatar school (in the “Mektabi-tarbiye” of Muhammad Taghi Sidgi), at the “Talibiye” madrasah of Tabriz, and at Istanbul University. In his letter from Istanbul, the thought “If there is anything I am a prisoner of, it is truth and love” informs Huseyn Javid’s thoughts. The meaning of this truth and love was the desire to see his homeland, his nation free and happy.

Huseyn Javid is a spiritual poet. Spirituality, in general, was the poetry of the classical word. Classical literature was the literature of spiritual poetry. Since ancient times, only poetic speech, expressing it with poetry, was considered a creative ability.

And this poetry is a type of expression of romantic feelings from the romanticism of words. In the ancient and medieval East, the criterion of artistic creativity was poetry. The word as a means of creativity could be transformed into a poetic expression only by keeping it on the wings of spiritual feelings. Spiritual feelings, in turn, gave wings to the richest and endless romantic enthusiasms. Until Huseyn Javid, classical Eastern poetry was in the excitement of spiritual feelings and expressed both philosophical and psychological, intellectual signs of this excitement. Until Huseyn Javid, classical poetry was mainly hymn poetry. Spiritual thoughts and feelings played the role of the main source in this poetry. Spiritual thought was based on the demand to apply the romance of life, love and beauty in medieval classics to real reality.

Huseyn Javid, one of the luminaries of art and literature of the 20th century, wrote “Human Tragedy”. Before him, Oné de Balzac wrote “Human Comedy”, and before him, Alicieri Dante wrote “Divine Comedy”.

Before them, Sheikh Nizami Ganjavi wrote both Divine and Human Love, Tragedy, Comedy, and Humanism.

Huseyn Javid’s Tragedy was different from the universal tragedy.

For Javid, tragedy is a psychological process. Society, the world, was in a state of psychological abnormality in his time and even before that. And Huseyn Javid brought the artistic picture of this psychological abnormality to literature for the first time in a continuous manner.

Keywords: Azerbaijani romantic literature: Huseyn Javid: Human humanism and tragedy

GİRİŞ

İstanbuldan qayıdan Hüseyn Cavid Naxçıvanda, Bakıda, Gəncədə, Tiflisdə müəllimlik edib, habelə bədii yaradıcılıqla məşğul olub. İlk kitabları olan “Ana” və “Keçmiş günlər” Tiflisdə çıxıb. 1918-ci ilin mart hadisələrindən sonra Təbrizə gedən şairin Şeyx Məhəmməd Xiyabaninin “Təcəddüd” qəzetində şeiri dərc edilib. Naxçıvana qayıdan Hüseyn Cavid Mişkinaz xanım ilə evlənib.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə Hüseyn Cavidin Abdulla Şaiqlə birgə yazdığı “Ədəbiyyat dərsləri” ortaqlıq Türk Ədəbiyyat tədrisinin yaradılması istiqamətində atılan ilk addımlardandır.

Sovet hakimiyyətinin ilk illərində tale ustad sənətkarı sanki sınağa çəkirdi. Qardaşını, qızını itirir. Xanımı cərrahiyyə əməliyyatı olunur. Ehtiyac ucbatından şəxsi kitabxanasındakı kitabları, dolabındakı paltarları satır... Ədəbi tənqid bu dövrü 40 yaşlı Hüseyn Cavidin yaradıcılığında “məfkurəvi tərəddüd və böhran” adlandırır. Halbuki o, bu illərdə “Peyğəmbər” və “Topal Teymur” əsərlərini yazıb.

1937-ci il iyunun 4-ü və ondan sonrakı hadisələr dahi sənətkarın ideya-məfkurə istiqamətini zərrə qədər də dəyişə bilməyib.

Milli poeziyamızda fəlsəfi lirikanın təkrarsız nümunələrini yaratmış Hüseyn Cavid mənzum faciələri və tarixi dramları ilə Azərbaycan dramaturgiyasında yeni mərhələ yaradıb. Onun yaradıcılığı Şərqi estetik fikir tarixi və dünya romantizm ənənələri ilə sıx bağlıdır. Dahi sənətkarın zəngin irsinə “Keçmiş günlər”, “Bahar şəbnəmləri” şeirlər silsiləsi, “Azər”, “Kor neyzən” poemaları, “Ana”, “Maral”, “Şeyx Sənan”, “İblis”, “Şeyda”, “Uçurum”, “Afət”, “Peyğəmbər”, “Topal Teymur”, “Knyaz”, “Səyavuş”, “Xəyyam”, “İblisin intiqamı” dramları, ədəbi, elmi, ictimai baxışlarını əks etdirən məqalələri, məktubları daxildir. “Atilla” (Gözəl Eyida), “Çingiz”, “İblisin ilhamı”, “Telli saz”, “Şəhla”, “Koroğlu” adlı əsərləri isə müsadirə olunub.

“Mənim Tanrım gözəllikdir, sevgidir”, - deyən Hüseyn Cavid dramaturq olmaqdan öncə romantik şair, sevgi və gözəllik aşiqi kimi tanınıb. Onun poeziyasında dərin həyat fəlsəfəsi, sağlam məntiq, insan kamalına möhkəm inam öz əksini tapıb.

Azərbaycan ədəbiyyatına ümumtürk məfkurəsi gətirən böyük sənətkar “Dəniz tamaşası” (1912) şeirində qoca türkün dili ilə millətin döyüş ruhunun qorunmasının vacibliyindən söz açıb. Dil və din birliyinin qorunub saxlanması problemini “Hərb və fəlakət” şeirində qələmə alaraq “İttihad! İştə ən böyük ideal” yazıb.

kəlmələri bu gün də aktualdır. Bu misralar zamanın gərdsini dərinlən duyan dahi sənətkarın münaqişə, müharibə və digər qanlı olayların hələ uzun illər düşüncələrə hakim kəsilməyini şair qəlbi ilə hiss etdiyinə nişanəsidir.

Hüseyn Cavid 1938-ci ildə həbs olunaraq “əks-inqilabi əlaqələr saxlamaq”, “bir sıra müsavətçilərlə müsavətçi söhbətlər aparmaq”, “öz ətrafında millətçi düşüncələrlə köklənmiş cavan şairləri toplayıb müsavətçi ruhda təkmilləşdirmək” kimi ittihamlarla günahlandırılıb. 9 iyun 1939-cu ildə şair 8 il islah əmək düşərgəsinə məhkum edilib. O, 1941-ci ildə İrkutsk vilayətinin Tayşet rayonunda dünyasını dəyişib.

Azərbaycan mədəniyyətinin gündən-günə inkişaf etdiyinə, dünyada tanındığının və qəbul olunduğunun şahidi kimi qürurla deyə bilərik ki, Hüseyn Cavidin vaxtilə məfkurə davasını insanların beyninə, milli zehniyyətinə aşılamaq məqsədilə qələmə aldığı

I. HÜSEYN CAVIDDƏ ÜRFANİ VƏ RUHANİ ALLAR VƏ FƏACİƏLƏRİN RƏNGLƏRİ

Turana qılıncdan daha kəskin, ulu qüvvət,
Yalnız mədəniyyət, mədəniyyət, mədəniyyət!

Hüseyn Cavid

Hüseyn Cavid-- ruhani şairdir. Ruhanilik, ümumilikdə, klassik sözün poeziyası idi. Klassik ədəbiyyat ruhani poeziya ədəbiyyatı idi. Antik dövrlərdən bəri, yalnız poetik demək, poeziya ilə ifadə etmək yaradıcılıq qabiliyyəti hesab edilib.

Və bu poeziya romantik duyğuların söz romantikasıdan ifadə tipidir. Antik və orta əsrlər Şərqində bədii yaradıcılıq meyarı şeir olub. Sözü yaradıcılıq vasitəsi kimi yalnız ruhani duyğuların qanadlarında saxlamaqla poetik ifadə şəklinə salmaq olar. Ruhani duyğular isə ən zəngin və nəhayətsiz romantik coşqulara qol-qanad verib. Hüseyn Cavidə klassik Şərq poeziyası ruhani duyğuların coşğunluğu içərisində olmuş və bu coşğunluğun həm fəlsəfi, həm də psixoloji, əqli əlamətlərini ifadə etmişdir. Hüseyn Cavidə qədər klassik poeziya, əsasən, tərənnüm poeziyası idi. Bu poeziyada ruhani düşüncə və duyğular əsas mənbə rolunu oynamışdır. Ruhani düşüncə orta əsrlər klassikasında həyatın, məhəbbət və gözəlliyin romantikasını real gerçikliyə tətbiq etmək tələbindən çıxış edirdi.

Hüseyn Caviddə ruhanilik cəmiyyətin bələlərini anlayan, onun ağrısını daşıyan bir qüvvədir. Ruhanilik bəşərin fəlsəfəsi, ağıl, eşq, məhəbbət, gözəllik, humanizm, ədalət, şücaət və həqiqət qanunudur. Ondan kənar heç bir bəşəri qüvvə, ilahi hökm yoxdur. Romantizm fəlsəfəsi də ruhani fəlsəfənin bədii, poetik, lirik, epik, estetik və dramatik əksi kimi meydana çıxdı. Bu mənada, ümumşərq poeziyasının özünəxas “romantik etika” qanunları olmuşdur. Bütün Şərq ədəbi janrları romantizmin estetik və poetik strukturunun ifadəsi idi. İnsanın duyğuları ilə düşüncəsinin vəhdəti olaraq, gözəlliyin, məhəbbətin tərənnümü, hər şeydən əvvəl, ruhani aləmin daxili, fəlsəfi-poetik məzmunu idi. Orta əsrlər Şərq intibahında ruhani məzmun özünün yeni estetik növlərinin inikası kimi təzahür etdi.

Bütün orta əsrlər ədəbiyyatının və elminin mənbəyi “Qurani-Kərim” oldu. İnsanda böyük ilahi sevginin – məhəbbətin coşğunluğu da bundan sonra yeni məzmununda üzə çıxdı: ilkin olaraq, insanın böyüklüyü, ləyaqət və humanizmi önə çıxdı. Məhsəti, Xaqani Şirvani, Nizami Gəncəvi, Məhəmməd Füzuli, Saib Təbrizi, Seyyid Əbülqasim Nəbatı kimi dahilər bu humanizmin – ruhaniyyət aləminin fəlsəfi qanunlarını, həqiqət sirlərini, həyatın və insanın mənəvi-əxlaqi, iradi bağlılıqlarını tərənnüm etmişlər.

Bu, estetikada əsas yaradıcılıq poetikası romantizm poetikası idi. Avropada romantizm XIX əsrdə formalaşdı, geniş intişar tapdı və öz missiyasını yerinə yetirdi. XIX əsrdə Şərq ən böyük estetik, ədəbi, poetik, fəlsəfi romantizm qanunlarına malik idi. Bu qanunda məhəbbət, gözəllik, haqq-ədalət, insanın ruhani aləmi tərənnüm olunurdu. Sözsüz ki, Şərq romantikası, poeziyası, Humanizm fəlsəfəsi Qərbin XIX əsr dirçəlişində əsas mənbələrdən olmuşdur.

Həyata və insana, insanın daxili aləminə, mənəvi-əxlaqi iradəsinə münasibətdə ədəbiyyatın yeni məzmunu, ideyası, poetikası yaranırdı. Azərbaycanda romantizm bir ədəbi cərəyan, yaradıcılıq hərəkatı kimi XX əsrin ilk illərindən təşəkkül tapdı və 20-30 il ərzində böyük inkişaf dövrü keçdi, 30-cu illərdə cəmiyyətdəki yeni tipli faciənin siyasi zorakılıq hərəkatı ilə süqut etdi. Lakin bu qısa tarixi dövrdə Azərbaycan Romantizmi ümumdünya romantizminin tərkib hissəsi olmaqla, ona özünün milli məxsusluğunu bəxş etdi.

Hər şeydən əvvəl, Azərbaycan romantizmi ümumdünya romantizminə özünün yeni estetik sistemini, fəlsəfi-poetik qanunlarını gətirdi. Bu qanunlar məzmun və ideya mənşəyini- ruhanilik fəlsəfəsini yeni tipdə ifadə etdi. Ə.Hüseynzadə, Ə.Ağaoğlu, M.Ə.Rəsulzadə, Məhəmməd Hadi, Hüseyn Cavid, Abbas Cəhhət, Abdulla Şaiq kimi simaların bədii-poetik, estetik və nəzəri-elmi baxışları XX əsr romantizm estetikasını formalaşdırdı, bədii yaradıcılıq qanunlarının Yeni Poetika tipini təqdim etdi (*“Azərbaycan uğrunda” qəzeti*, № 03,10 oktyabr, 2007)

2. HÜSEYN CAVID: BƏŞƏRİ FACİƏ

Yanar ruhun dəmadəm, ruhu – məcruhim yanar – sızlar;
Bütün aləm dəyişməz sanki, həp qəsvətnüma, məhzun...

Bütün ətrafı sarmış bir məlal, ağlar, cahan ağlar,
Könül məhzun, hava məhzun, Günəş məhzun, səma məhzun...

XX əsrin sənət və ədəbiyyat korifeylərindən olan Hüseyn Cavid “Bəşəri faciə” yazdı. Ondan əvvəl Onere de Balzak “Bəşəri komediya”, ondan da əvvəl Alikyeri Dante “İlahi komediya” yazmışlar.

Onlardan da əvvəl Şeyx Nizami Gəncəvi həm İlahi, həm də Bəşəri Eşqi, Faciəni, Komediyanı, Humanizmi yazmışdır.

Hüseyn Cavidin orijinallığı həm də onda oldu ki, o, məhz faciənin lirizmini – psixologiyasını təsvir mərkəzinə çəkdi. Onun yaradıcılıq psixologiyasında xeyir də, şəər də, gözəllik də, eybəcərlik də öz təbiətləri daxilindən aydın görünür.

Hüseyn Cavidə qədər faciənin təqlidi var idi, özü yox.

Antik yunan şairləri Esxilin, Evropidin faciələri qədim şərq – yunan əfsanələrinin təbiətindən yaranmışdır. Ədəbiyyatı böyüdən Nizami Gəncəvi Məcnun və Leylinin faciələrini 500 ildən artıq söylənən hadisə və rəvayətlərin yazılı tarixi - ədəbi mənbələrində təqdim edilən gerçəkliyini əks etdirirdi. Bəs həmin şairlərin böyüklüyü nədə idi? Onların böyüklüyü (ədəbi xidmətləri) onda oldu ki, Esxil də, Evropid də, Nizami də tarixin və xalq təfəkkürünün yaddaşından süzülüb gələn əfsanə və rəvayətləri, əhvalat və hadisələri məhdudluqdan çıxartdı, ədəbiyyatın atributlarına çevirdilər.

Aristotel “Poetika”sında faciə janrının təşəkkül məsələlərindən danışarkən yazırdı: “Əvvəllər şairlər dalbadal əllərinə ilk düşən mifləri izləyirdilər, indi isə yaxşı faciələr məhdud dairədən olan miflər ətrafında, məsələn, Alkmeon, Edip, Orest, Meleagr, Flest, Telaf və bunlar kimi müəyyən bir dəhşəti yaşamış və ya törətmiş bütün digər şəxsiyyətlər ətrafında yaradılır”.

Esxil, Evropid, Aristofan, Nizami ədəbiyyatı mövzu və ideya, poetika baxımından “məhdud dairədən” çıxartdılar. Lakin onlardan sonra ədəbiyyatı başqa bir “məhdud dairəyə” salanlar çoxaldı.

Qərbin renessans ədəbiyyatı da, orta əsrlər Şərq poeziyası da iztirabların, faciələrin təqlidini verir.

Hələ Qərb Renaissanceından əvvəl, Şərq Renaissanceında Nizami böyük Əqlin, Məhəbbətin, Gözəlliğin əzəmətini yaradıcılıq dühasının bənzərsizliyi əsasında tərənnüm etdi.

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

Bəşəri faciəni əks etdirmək baxımından Hüseyn Cavid bənzərsiz sənətkardır. Şekspiri tanıyanlar onu Azərbaycanın Şekspiri adlandırırlar: ancaq bu, Cavidin böyüklüyü demək deyil. Cavidin böyüklüyü onun Şekspirdən üstün olmasındadır!..

Hüseyn Cavidin poetikasında faciə cəmiyyətin və insanın özüdür. Və bu poetikadan çıxan cəhanşümul ideya budur ki, fəlakətlər, müsibət və iztirablar, qətl – qarətlər, zülm – işgəncələr və sair əməllər şərin – iblisin meydanında təzahür edir.

Hüseyn Caviddə yalnız və yalnız böyüklük var:

Böyük Eşq, böyük şər.

Böyük şər – iblisdir.

İblis insanın əməllərində onunla şərikdir.

Ən ali böyüklük İblisi – şəri özündən, cəmiyyətdən kənarlaşdırmaqdır.

Ən böyük gerçəklik – ülvilikdir. Cavid cəmiyyətdə ülviliyin təqib olunduğunu, fəlakət zənciri ilə əhatə edildiyini görür və onu bədii dühasının gücü ilə, xarakterlərlə, tiplərlə inikas etdirir.

Esxilin Prometeyi də zəncirlənmiş, çarmıxa çəkilməmişdir, ancaq onun əməlləri ülvî idi. Cavidin “Peyğəmbər”i, “Şeyx Sənan”ı, “Ana”sı, “Topal Teymur”u da ülvilik və onun inikas timsalıdır.

Hüseyn Cavid bəşəri faciə yazdı. Eyni zamanda ondan çox yüksəklikdə dayanan ilahi ülviliyyəti, humanizmi bəşəriyyətin nicat mənbəyi kimi göstərdi.

3. “HƏR HƏQİQƏT SANKİ ÖLGÜN BİR XƏYAL”

Kəssə hər kim tökülən qan izini,

Qurtaran dahi odur yer üzünü

Hüseyn Cavid

Hüseyn Cavid bütün yaradıcılığı boyu ülvî zəkani tərənnüm edib. Zəka insanın əqlində və qəlbində qərar tutur.

İdrak müstəqim gerçəklikdir. İdraksızlıq da müstəqimdir. Ancaq o gerçəklikdə deyil, batıldadır. Böyüklük də, İdrak da zəka ilədir. Böyüklük “Nuri – Həqq”lədir, “Nuri – Həqq”dən gəlmədir.

Hüseyn Caviddə həqqə batıl, xeyirlə şər, mələklə iblis, xəyalla həqiqət, gerçəkliklə yalan, azadlıqla köləlik, gecə ilə gündüz, qaranlıqla işıq, nurla zülmət qarşı – qarşıyadır.

İlkin ülvilik Məcnunluqdur:

Kim ki əql istər o Məcnun olmalı

Hər fəlakət gəlsə, məmnun olmalı,

Yoxsa kövşək, duyğusuz, boş bir beyin

Sirri – xilqətdən nə anlar, söyləyim?

Caviddə insanın ülviliyi hər şeydən üstündür: bu ülviliyə görədir ki, o, hər bir zülmədən, əzab - əziyyətdən yüksək dayanır. İlkin böyüklük özünü, öz dəyərini, qiymətini anlamaqdır. Ona görə də Cavidin poeziyasında insan, hər şeydən əvvəl, özünü axtarır, özü ilə çarpışır:

Bir zaman baxdım ki, yox nuri – şəfa

Bir kiçik məhbəsdəyəm, zülmətnüma

Çırpınıb durdum, fəqət yox qurtuluş

Qəşş olub qaldım haman bitabü huş.

Daxili təlatümlər, sıxıntılar insanın böyük amalları ilə təzad yaradıb. Ümitsizlik onun ruhuna, ruhani duyğularına hakim olmuşdur. “Nuri – şəfa”nın özünü axtaran insan öz mühitinin faciələrindən qurtuluş

olmadığını düşünür. O, məhbəsdə, zülmət içərisindədir. Çırpınır, azad olmaq istəsə də, qurtuluş olmadığını anlayır. Ona görə də təqətsiz və huşsuz bir halda qalır.

Özünü müsibətlərin içindən çıxarmağa çalışır. Nicat yolu tapmadığından ümitsizlik dəryasına düşür. Çırpıntılar, təlaşlar insana özünü tanıdır. “Səssiz, ünsüz ağlayarkən”, “məsti xəb içindən” nığahən bir səs, bir xəbə eşidilir: “Qalx, ey insan oğlu, qalx!” Bu nidadan o, özünə gəlir, ümidləri içərisində nıcat axtarır. “Qayğıbilməz bir cöcükən” bir ələmdən digərinə düşür. Beləliklə, insan özünü görür, aydınlığa doğru gedir:

Fəzlü ürfən əhlinə heyran idim
Elm üçün başdan keçər insan idim

Beləcə hər şey gerçəklik içərisində aşkarlanır, insanın duyğu və düşüncələri, ülviliyi qarşısında hər şey sönük görünür.

İnsan cəmiyyəti, öz ilkinliyini qoruya bilməmiş, özünü zülm və iztirablara, faciələrə təbə etmişdir. İnam və etiqadlar zəifləmiş, xəyala dönmüşdür. Küssün ruhun əzabları artmış, fəlakətlər dəryasına düşmüş, adamların ıblisə itaətindən fəryad qoparmış, nəticədə o, Adəm oğlundan fərar etmişdir. “Hər həqiqət ölgün bir xəyala” dönüb. “Cahan bir oyuncaqdır”, “İnsanlar qəflətdə qalmışdır”: onlar səndələyir, yıxılır, ayaqlar altında tapdalanır:

Hər həqiqət sanki bir ölgün xəyal,
Hökm edər ruhimdə artıq başqa hal.

Məncə, xilqət kimdir, bir əfsanədir,
Kim ki həll etmək dilər, divanədir.

Bir oyuncaqdır cahan başdan – başa
Qafil insanlar da bənzər sərxoşa.

Səndələr hər kəs əməlsiz, qayğısız
Həpsi kəndindən xəbərsiz, sayğısız.

Deməli, faciə özünü anlamaqdan törəyir. Bu zaman insan ülvyyəət dərğahına layiq olmur. Ölgün duyğularla, sönük idrakla necə dərk edər insan özünü? Özünü anlamamaq fəlakətdir. İnsan fəlakətlərin girdabında inlədikcə, öz dəyərini anlaya bilməyəcəkdir. Bu onun faciəsidir. İnsan yalnız nurlu zəkası ilə faciələrdən qurtara bilər.

Bütün bunlar Hüseyn Cavid yaradıcılığının bədii fəlsəfi qayəsidir.
Bəşəri faciənin ilkin səbəbidir...

NƏTİCƏ

Hüseyn Cavid Faciəsi ümumdünya faciəsindən fərqli oldu.

Caviddə faciə psixoloji prosesdir. Cəmiyyət, cahan onun zamanında, ondan əvvəl də psixoloji anormallıq içərisində idi. Və bu psixoloji anormallığın bədii mənzərəsini ilk dəfə davamlı şəkildə ədəbiyyata Hüseyn Cavid gətirdi.

Hər şeydən əvvəl Hüseyn Cavid faciənin şairidir. Bu faciə hardan nəşət tapırdı?

Faciə hiss və duyğuların, təfəkkürün coşğunluğundan yaranır. Hiss və duyğular lirizmin təbiətinə xas olan əlamətdir. Bütün iztirablar, fəaliyyətlər faciənin mənbəyidir və bütün faciələr də cəmiyyətdə və insan psixologiyasında humanizmin yoxluğundan törəyir. Böyük mütəfəkkir şair faciənin lirizmini, iztirab və fəlakətlərin lirizmini əks etdirir.

TƏQDİM MƏNBƏLƏR

Hüseyn Cavid əsərləri beş cildə. I cild “lider nəşriyyat” bakı-2005

Əzimli Əbülfəz. Şeyx sənən məhəbbəti. *H.Cavid–100. “Sovet Naxçıvanı” qəzeti, № 286, 7 dekabr 1982-ci il.*

Əzimli Əbülfəz. Hüseyn Cavid: Bəşəri faciə. MÖVQE qəzeti № 057 (722) 18 – 19 MAY 2004

Əzimli Əbülfəz. Hüseyn Cavidin klassik ədəbi mövqeyi. *“Azərbaycan uğrunda” qəzeti , № 03,10 oktyabr, 2007.*

ÖMƏR FAİQ NEMANZADƏ YARADICILIĞINDA İSLAMİ DƏYƏRLƏR – XURAFATIN TƏNQİDİ
PƏRVİN AYDIN qızı CƏFƏROVA**Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, Naxçıvan Dövlət Universitetinin doktorantı**

Açar sözlər: Repressiya qurbanı Ömər Faiq Nemanzadə, mövhumatçılıq, əxlaq normalar, milli dəyərlər, maarifçilik.

Keywords: Victim of repression Omar Faig Nemanzadeh, superstition, moral norms, national values, enlightenment.

Repressiya qurbanı Ömər Faiq Nemanzadə öz dövrünün ruhani və üləmalarını, elm və hakimiyyət sahiblərini rəmzi olaraq zamanın aşıqları və arifləri adlandırır və yazırdı ki, zaman ariflərinin hünərindən ortada bir şey yoxdur. Gecə-gündüz haqq deyən bu ariflər haqqa yetişəndən sonra məişətə qarşı etinasızlaşıblar. Əslində bunlar haqdan xəbərsiz haqq axtarırlar. Ömər Faiq Nemanzadənin mövhumatçılığa, xurafatçılığa qarşı mübarizəsi öz dövrünə görə misli-bərabəri olmayan bir hünər idi [1, səh.134].

Ömər Faiq Nemanzadə bütün müsəlman aləmini bürüyən “Ənəlhəqq” fəlsəfəsinə müsəlmanlığı oynadan, cəmiyyəti azadlığa doğru istiqamətləndirən bir mənəvi amal kimi baxırdı. Ömər Faiqə görə “haqqa yetən aşıqlar” yalnız özlərinin dini-fəlsəfi dünyalarına qapanıb qalmamalı, dövlət və siyasət məsələlərinə qarışmış millətin tərəqqisi haqqında fikirləşməlidirlər. Eşq, alim, arif Ömər Faiqin əsərlərində tam ictimai-simvolik məzmun daşıyırdı. Odur ki, müəllif bu qənaətə gəlirdi ki, “arif odur ki, ayrı-ayrı dövlətlərin və millətlərin işindən xəbərdar olsun, cümlə millətin sayını bilib onların həddini və səddini tanıсын”. Dövlət, millət və onun taleyi probleminə müdaxilə edən Nemanzadə zaman ariflərinin və aşıqlarının bu məsələlərə etinasızlığını məzəmmətləyərək bildirirdi ki, zaman aşıqları məcazi eşqdən başqa bir şey bilmirlər, ibadətdən əməl hasil etmir, dillərində şeir və qəzəl deməkdən başqa bir şey yoxdur. Onlar şəhvətlə eşqi bir-birindən ayıra bilmirlər. Ömər Faiq Nemanzadə öz mülahizələrində millət və vətən eşqini əsl eşq hesab edir və yazırdı: “Tfu cəhalətin üzünə. Tfu müsəlmanlığı xarab edən, müsəlmanları sərgərdan edən şəxsi-qərəzin kökünə. Bu günlər, bu dəmlər şəhərlərimizi, kəndlərimi alt-üst edən xarici zülm və istibdad az olub kimi bir də özümüz öz əlimizlə öz vücudi-milliyəmizdə qanlı yaralar açırıq. Halbuki belə bir vaxtda öz aramızda olan xüsusi ədavət və nifaqı buraxıb ittihad və ittifaq gücü ilə aciz və pərişan olan müsəlman qardaşlarımızın köməyinə çatmaq bizə nəinki lazım, bəlkə də fərzeyindir, bəli!”

Cümlə gülzari-vətən məhv oldu istibdad ilə,
Bizdən istibdad edər hər zərrə bir fəryad ilə,
Keçməsin əyyamımız bihudə istibdad ilə,
Pəncələşmək müqtəza qəddar ilə, bidad ilə.
Zülmü istibdad dövrü, dərdü yas əyyamıdır,
Arkadaşlar, can verək, can vermənin həngamıdır.
Hər tərəfdə bir ənini-daimi cüşən ikən
Adəmin övladına layiqmi qeyd ü hifzi-tən [2, 1906, №215].

Ömər Faiq Nemanzadə islamın müqəddəs qanunlarından öz şəxsi məqsəd və tamahları üçün sui-istifadə edən din xadimlərini çox tənqid edirdi. Ömər Faiq yazırdı ki, nə qədər ki, yalançı molla və axundlarda bəd əməllər davam edir, avamın istedadına çatması mümkün deyildir. Nemanzadə yazır: “Bugünkü adətimiz, əfkarımız zaman və məkanımızın vəzi (vəzi – bayalılığı – P.C.) nəzərə alınarsa nicat və tərəqqimiz idareyi-ruhaniyyələrin islahına bağlı olduğunu hər sahibi-fərasət təsdiq edər sanıram. Hərçəndi bir millətin tərəqqisi əsasən ruhanilər ilə olmayub, biləks bəzi millətlərin nüfuz və iqtidarından düşməkləri ilə başlamışdır. Amma

islamda, xüsusən bu növ zülm və cəhalət dövründə, hər tərəfdən sıxılıb əzildiyimiz belə keşməkeşli bir vaxtda bizim vasitəyi-nicatımızın ən ümdəsi, bizi səlamətə çıxaran yolların ən gödəyi ancaq idareyi-ruhaniyyələrimizin islahıdır” [3, səh.141].

Ömər Faiqın tərcümeyi-halından hər bir oxucuya məlum olur ki, Nemanzadənin özü islam dininə böyük etiqad və inam bəsləmişdir. Lakin o, üzdə islama xidmət edən, batində isə öz bəd əməlləri ilə islamdan uzaq düşən bəzi din xadimlərini, molla və axundları da tənqid etməkdən çəkinmirdi. Xalqdan peşkəş və rüşvət almağa adət etmiş bu cür üzdənirəq axund və mollaları Ömər Faiq “xam və avam adamların rəhbəri” adlandırır və belələrinə müraciətlə yazırdı ki, nə vaxta qədər başqalarına möhtac olub onlardan qənd, çay, nabat alıb tüfeyli həyat sürəcəksiniz? Müqəddəs Quranı qoltuğuna vuran adam bu əməllərin sahibi ola bilməz. Nemanzadə müqəddəs dini ziyarətgahlarda xidmət edən din xadimlərini siyasi cəhətdən ayıq-sayıq olmağa səsləyir və yazır ki, Xorasan, Nəcəf, Kərbəla kimi ziyarət ocaqlarında firəng və ingilis casusları dolaşib imamlarımızın qəbirləri ilə həmsöhbət olurlar, siz axundlar isə səfehçəsinə bunlardan xəbərsizsiniz. Nemanzadə axundları millət yolunda çalışmağa, xalqın üzünə elm və mədəniyyət açmağa çağırırdı. Ömər Faiq dərdli bir dillə yazır: “İdareyi-ruhaniyyələr bizim yeganə şəri-məhkəməmiz, milli məclisimiz, ictimai-idarəmiz, xüsusi kabinetimiz, müstəqil məşrutəxanəmizdir. Bizi dirildən də odur, öldürən də odur. Bizi insan edəcək də odur, bu günki kökə salan da. Amma nə etməli ki, belə böyük bir idareyi-milliyəni biz indiyə qədər özümüzə mal etməmişik. Nə fayda ki, belə ali bir idarənin millətilə olan münasibət və mərbutiyyətini (mərbutiyyətini – bağlılığı – olaraq öz keflərinə və ya özgələrin siyasi oyuncaqları olmağına bol-bol müsaidələr etmişik. Odur ki, idareyi-ruhaniyyələrimiz bizi səlamətə çıxaracaqları əvəzinə bu gün başımıza ən böyük bir bəla və boyunduruq, tərəqqi və maarifimizə, hürriyyəti-vicdanımıza ən möhkəm bir sədd olubdur” [3, səh.142].

Nemanzadənin bu tənqidi mülahizələrindən belə aydın olur ki, milli tərəqqiyə nail olmaq üçün hikmət (fəlsəfə) və sərvət (iqtisadiyyat) elmlərinə xüsusi diqqət yetirmək zəruri və yenə də zərirdir. Bu kimi dünya arenasına çatmağın yolunu isə ancaq və ancaq məktəblərdə görürdü. Müsəlman dünyasının siyasi mənzərəsinə toxunan Ömər Faiq millətin öz düşmənlərinə qarşı mübarizə apara bilməməsinin səbəblərini elmsizlikdə, məktəblərin yox dərəcəsində olmasında görərək fikrini belə ifadə edirdi: “Millətin tərəqqisi yüz şeylə bağlı isə, yüzü də ancaq məktəb və mədrəsədir və bunların yoldaşları olan minbər və vaizdir. Halbuki məktəb və mədrəsələrimiz qanunla ürfan idareyi-ruhaniyyələrimizin ixtiyarındadır. Demək ki, bizim vücud və ruhumuz idareyi-ruhaniyyələrin əlindədir. İndi nicat və ya fəlakəti-milliyəmizə bu dərəcə mərbutiyyəti olan bir idarənin əhvalına üzdən bir göz gəzdirək. Görək belə bir əhəmiyyətli idareyi-milliyə bizim üçün indiyə qədər nə iş görüb? Görək bu son iyirmi beş-otuz il içində bizim üçün neçə məktəb və mədrəsə vücuda gətirib?

Bu və bunlar kimi bir çox suallara cavab şəkk yox ki, heç, tam mənası ilə heç... yenə də heçdir...” [3, səh.142].

Bütün bunlarla yanaşı, Ömər Faiq Nemanzadə “Vasitəyi-nicatımız nədədir” adlı məqaləsində müsəlmanların firqələrə ayrılmasını, mürşid və dərvişlərin, ilan tutan əfsunçuların, rəml atıb fala baxanların, cindarların, iksir qayıran və meymun oynadanların müsəlman məişətindəki mənfi və pozucu rolunu səciyyələndirərək bütün bunları ictimai və mədəni tərəqqiyə düşmən olan amillər və müsəlmanlığın faciəsi kimi mənalandırırdı. Publisist yazıda Nemanzadənin irəli sürdüyü ictimai-sosial və mədəni-siyasi problemlər müasir dövrümüz üçün də aktual səslənir. Nemanzadənin yazıda qaldırdığı maarifçi və ictimai tənqidi problemlərlə Mirzə Fətəli Axundov, Fəridunbəy Köçərli, Soltan Məcid Qənizadə kimi XIX əsr maarifçiləri ilə birləşirdi.

Maarifləndirmək və mədəni tərəqqiyə nail olmaq, türk xalqlarını azadlığa çıxarmaq arzusu ilə “ictimai fəaliyyət meydanına türk ideyasının bayrağı altında” (4, №46) gələn İsmayılbəy Kaspıralının milli və ictimai məramı Ömər Faiq Nemanzadənin də ictimai və milli məsləki ilə üst-üstə düşürdü. Milli türkçülük ideyalarına ürəkdən bağlı olan Nemanzadə “İqbal”, “Tərəqqi” və sair qəzetlərin səhifələrində dərc etdirdiyi məqalələrində də İsmayılbəy Kaspıralının qaldırdığı türkçülük ideyalarına və “üsuli-sövtiyyə” maarif probleminə tərəfdar çıxır və bu idayaları cəsarətlə müdafiə və təbliğ edirdi. Ey qafqazlı türk, sən çoxdan islam qeyrətini çəkirsən və bu qeyrətlə hətta öz varlığını, öz adını da itirmişdin. Ey türk, dini əqidələr qovğasından daha çox qorxma! Qorxma

ki, onların hökmü keçməyə, onların yerlərini indi siyasəti-məişət və siyasəti-bəşəriyyə əqidə və məsləkləri tutmağa başlayır.

Ey türk, sən çox da rahatsız olma və şəkkə də düşmə: dini olsun, dünyəvi olsun, əqidəni gizlətmə.

Sonda belə nəticəyə gəlirik ki, repressiya qurbanı Ömər Faiq Nemanzadənin əsərlərində, xüsusilə “Molla Nəsrəddin” jurnalı səhifələrində XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan həyatının irəli sürdüyü və n aktual ictimai-siyasi problemlər cəsarətlə qoyulmuş və inqilabi-demokratizm mövqeyindən həll edilmişdir. Yaşadığı mühitin elə bir sahəsi yoxdur ki, pedaqoq-maarifçinin kəskin tənqid və ifşa hədəfi olmasın. Ən başlıca hədəf isə mütləqiyyət üsul-idarəsi, onun doğurduğu eybəcərliklər, Şərq ətaləti və geriliyi, islam dini və islam zehniyyəti idi.

ƏDƏBİYYAT

1. Kamal Camalov. Mollanəsrəddinçilərin maarifçilik ideyaları. Bakı: Elm və təhsil, 2015, 356 səh.
2. “İrşaq” qəzeti, 1906, №215
3. Ö.F.Nemanzadə. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Yazıçı, 1992, 536 səh.
4. Xeyrulla Məmmədov. “Tərcüman”da Azərbaycan ədəbiyyatı. “Ədəbiyyat” qəzeti, 17 noyabr, 2000, №46

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

ISLAMIC VALUES IN THE CREATIVE WORK OF OMER FAIG NEMANZAD – CRITICISM OF SUPERSTITION

PERVIN AYDIN *gizi* JAFAROVA

Summary

The article discusses the cultural and educational work carried out by the victim of repression, Omar Faig Nemanzadeh, against superstition. It is noted that one of the greatest and noblest dreams of Nemanzadeh was to raise children in the spirit of love for the homeland, the customs and traditions of the people or national values, to instill in them cultural habits, positive moral norms and to pass them on to the next generation. The article also emphasizes that the separation of old schools from life and modern science was one of the main issues that worried Omar Faig Nemanzadeh. The patriotic educator called on the children of the homeland, who did not show progress in the ideological and political education of their people, the improvement of their scientific level, and did not pay attention to the civil events taking place in the world, to progress. Omar Faig Nemanzadeh encouraged them to study the progressive aspects of other nations, not to lag behind them in various areas of life, and to promote school, education, and science.

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

DIGITAL HEALTH LITERACY: EDUCATING FOR A HEALTH EDUCATION

K Sandhiya, Rubin thara, R Swathi

Bharath Institute of Higher Education and Research

Abstract

Digital Health Literacy plays a vital role in empowering individuals to make informed decisions about their health through the effective use of digital technologies. In today's era of rapid digital transformation, access to online health information, telemedicine, and mobile health apps has increased significantly. However, the ability to understand, evaluate, and apply this information remains limited among many populations. This gap highlights the need for education systems and healthcare providers to promote digital health literacy as an essential life skill. Educating individuals—especially students and young adults—about how to navigate reliable digital health resources can improve self-care, disease prevention, and overall health outcomes. Integrating digital health education into school and community programs can bridge the gap between technology and public health. Moreover, improving digital competency among healthcare professionals ensures better communication with patients through online platforms. This initiative not only enhances health awareness but also supports equitable access to quality healthcare services in both urban and rural areas. Therefore, fostering digital health literacy is crucial for building a healthier, informed, and technologically adaptive society.

Keywords:

Digital Health Literacy, Health Education, Telemedicine, Digital Competency, Public Health

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

INTERNET OF MEDICAL THINGS (IoMT) FOR SMART HOSPITALS

David. G, Deepak. S, Palanisamy. A, Ravi. C, N Jayaramakani, Dr.R. Srinivasan

Faculty of Pharmacy, Bharath Institute of Higher Education and Research, Chennai 600073, India

Abstract

The Internet of Medical Things (IoMT) represents a revolutionary advancement in health engineering, integrating interconnected medical devices, sensors, and software applications within hospital environments to enable real-time monitoring, diagnosis, and treatment. Through IoMT, patient health data from wearable sensors, infusion pumps, and imaging systems are continuously transmitted to centralized platforms where artificial intelligence (AI) and data analytics support clinical decision-making. This interconnected ecosystem enhances patient safety by detecting abnormalities early, triggering automated alerts, and allowing healthcare professionals to respond promptly. Furthermore, IoMT reduces human error, optimizes resource allocation, and supports remote patient care through telemedicine integration. Smart hospitals equipped with IoMT technologies can automate administrative processes such as patient tracking, equipment management, and electronic health record (EHR) updates, resulting in improved workflow efficiency. Despite its immense potential, challenges such as data privacy, cybersecurity, and system interoperability remain significant concerns. Ongoing research aims to develop secure communication protocols and standardized frameworks to ensure data integrity and patient confidentiality. As IoMT adoption grows, it is expected to transform conventional healthcare systems into intelligent, responsive, and patient-centred environments, marking a major leap toward the future of digital healthcare.

Keywords: Internet of Medical Things (IoMT), Smart Hospital, HealthCare Automation, Remote Monitoring, Data Security

IN-DEPTH STUDY OF STRUCTURAL, OPTICAL, PHOTOLUMINESCENT, AND MAGNETIC CHARACTERISTICS OF EUROPIUM-DOPED SILICOPHOSPHATE GLASSES FABRICATED USING THE SOL-GEL METHOD: JUDD–OFELT INSIGHTS FOR RED-EMITTING DEVICES

El Mahdi Bouabdalli ^{1,2,*}, Mohamed El Jouad ², Samira Touhtouh ², Ilyass El kadmiri ^{1,3} Sadek Otmane ², Nathalie Gaumer ⁴, El Kebir Hlil ⁵ and Abdelowahed Hajjaji ²

¹Laboratory of Computer Science and Interdisciplinary Physics (LIPI), Higher Normal School of Fes (ENS-Fes), Sidi Mohamed Ben Abdellah University, Fez, Morocco.

²Laboratory of Engineering Sciences for Energy (LabSIPE), National School of Applied Sciences, Chouaib Doukkali University, El Jadida 24000, Morocco.

³Laboratory of Materials, Waves, Energy and Environment, Team of Acoustic, Photonic and Materials, Faculty of Sciences, University Mohamed First Oujda, Oujda, Morocco.

⁴Laboratoire POMA – UMR CNRS 6136, Université d'Angers, 2 bd Lavoisier, 49045 Angers cedex 01, France.

⁵Institut Néel, CNRS et Université Grenoble Alpes, BP 166, 38042, Grenoble, France.

*Email: elmahdi.bouabdalli@usmba.ac.ma

Abstract

Europium-doped silicophosphate glasses are attracting considerable attention in the fields of photonics, light-emitting diodes, optoelectronics, and lasers. This study investigates the impact of europium (Eu^{3+}) doping on the structural, physical, and optical properties of silicophosphate glasses. Pure and europium-doped samples were synthesized using the sol-gel method. A comprehensive analysis was performed utilizing X-ray diffraction (XRD), Fourier transform infrared (FTIR) spectroscopy, UV-visible spectroscopy, photoluminescence measurements, and luminescence decay studies of trivalent europium ions. XRD results confirmed that all synthesized glasses exhibited amorphous structures. FTIR transmittance spectra indicated that the incorporation of europium reduces network dimensionality by disrupting Si–O–Si bonds, leading to an increased band gap energy. The photoluminescence spectrum revealed characteristic transitions of Eu^{3+} ions from the $^5\text{D}_0$ to the $^7\text{F}_1$ levels ($J = 0, 1, 2, 3$, and 4), with broad bands indicative of inhomogeneous sites typical of amorphous materials. The intensity parameters Ω_J (for $J = 2, 4$) and various radiative properties of Eu^{3+} ions including the stimulated emission cross-section (σ_e), transition probability (A), radiative lifetime (τ_{cal}), and branching ratio (β_R) were evaluated. Notably, a significant branching ratio of 52.71% highlights strong potential for laser applications. Furthermore, the CIE 1931 color coordinates (x, y) of the synthesized glass were measured at (0.63, 0.36), closely aligning with the standard red color coordinates (0.67, 0.33), confirming the production of a pure bright red emission. Overall, these findings suggest that europium-doped silicophosphate glasses are promising candidates for red laser applications.

Keywords: Europium; Silicophosphate glasses; Sol-gel method; Structural properties; Optical properties; XRD; FTIR spectroscopy; Band gap energy; Photoluminescence; Luminescence decay; Judd–Ofelt analysis; Radiative properties.

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

NANOTECHNOLOGY AND DRUG DELIVERY SYSTEMS

Presented by: Keerthana. V, Meenatchi. S, Kishore. R, vaishnavi. k, R. Swathi.

Guide: Dr.R. Saravanan

Faculty of pharmacy, Bharath Institute of Higher Education and Research,

Abstract

Nanotechnology has revolutionized modern drug delivery systems by enabling precise, targeted, and controlled release of therapeutic agents. It involves the use of nanoscale materials such as nanoparticles, liposomes, dendrimers, and nanogels to enhance the solubility, stability, and bioavailability of drugs. By modifying surface properties and particle size, nanocarriers can deliver drugs directly to specific tissues or cells, minimizing side effects and improving therapeutic outcomes. Nanotechnology also enables the development of smart drug delivery systems that respond to biological stimuli such as pH, temperature, or enzymes. These innovations have significant applications in cancer therapy, gene delivery, and treatment of chronic diseases. Furthermore, nanotechnology supports personalized medicine by allowing precise dose control and site-specific action. Overall, the integration of nanotechnology into pharmacy has opened new pathways for safer, more efficient, and patient-friendly drug delivery.

Keywords: Nanotechnology, Drug delivery, Nanoparticles, Liposomes, Dendrimers, Targeted therapy, Controlled release, Nanocarriers, Bioavailability, Smart drug systems.

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

NANOTECHNOLOGY IN DIABETES MANAGEMENT

S.Deepak, E.Praveena, Palanisamy. A David. G, C.Ravi, S.Kalaivanan.

Faculty of Pharmacy, Bharath Institute of Higher Education and Research, Chennai 600073, India

Abstract

Diabetes is a long-term condition that affects how the body manages blood sugar. It happens when the body doesn't have enough insulin, which is a hormone that helps control blood glucose levels. People with diabetes often need to take insulin through injections to keep their blood sugar in check, but this can be uncomfortable and painful. Using insulin injections over a long time can be tough on both the body and the mind. To help patients manage insulin better and reduce the pain of injections, there is a lot of research into making insulin available as a pill. This is a big challenge in medicine because insulin is a type of protein that gets broken down by the digestive system. Plus, insulin doesn't mix well with water and is too big to pass through the stomach easily, which makes it hard to take by mouth. To overcome these issues, scientists are developing special systems using nanotechnology. These systems use tiny materials that can protect insulin from being broken down and help it reach the bloodstream. These nanosystems are flexible, small, easy to make, and can release insulin slowly, which helps improve its effectiveness when taken by mouth. This review looks at the basic ideas and recent developments in using nanosystems to deliver insulin by mouth, including how the body handles insulin when taken this way and the kinds of materials used to build these systems.

Keywords: Diabetes, Insulin therapy, Nanotechnology, Bioavailability, Chronic disease management

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

ROLE OF CHEMICAL ENGINEERING IN FORMULATION DEVELOPMENT

Present by: Palanisamy. A, S.Deepak, David. G, C.Ravi.

Faculty of Pharmacy, Bharath Institute of Higher Education and Research, Chennai 600073, India

Abstract:

Chemical engineering plays a crucial role in pharmaceutical formulation development by combining scientific principles with process engineering to design, optimize, and manufacture effective drug products. It focuses on understanding the physicochemical properties of active pharmaceutical ingredients (APIs) and excipients to develop stable and bioavailable dosage forms. Chemical engineers apply thermodynamics, kinetics, and transport phenomena to improve processes such as mixing, granulation, drying, and coating. Their expertise ensures uniformity, scalability, and reproducibility in drug formulations, which are essential for maintaining product quality and regulatory compliance. Additionally, chemical engineering contributes to developing advanced formulation technologies like controlled-release systems, nanoparticles, and emulsions. Through process modeling, simulation, and optimization, engineers can predict formulation behavior and reduce development time and cost. With the rise of continuous manufacturing and automation, chemical engineers are increasingly vital in modernizing pharmaceutical production. Thus, their interdisciplinary role bridges chemistry, biology, and engineering, ensuring that safe, effective, and high-quality medicines reach patients efficiently.

Keywords: Formulation development, Process optimization, Drug stability, Continuous manufacturing, Transport phenomena, Pharmaceutical engineering

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

HEALTH

E.Praveena, S.Rubinthara, R.Swathi, S.Deepak
Bharath Institute of higher education and research, chennai, India

Abstract

One Health principles are required to limit the ABR dissemination cycle, raise awareness and education about antibiotic use, and promote policy, advocacy, and antimicrobial. ABR is motivated by a well-established link between three domains: human, animal, and environmental health. One Health champions and implementers need to collect and provide government decision-makers with country. The landscape in dentistry is changing as emerging studies continue to reveal that periodontal health impacts systemic health, and vice versa. Specifically, periodontal disease has been associated with diabetes, metabolic syndrome, obesity, eating disorders, liver disease, cardiovascular disease, Alzheimer disease, rheumatoid arthritis, adverse pregnancy outcomes, and cancer. Although bidirectional relationships exist, multiple laboratory and clinical studies have illustrated that both eukaryotic and prokaryotic viruses within plaque and periodontal tissues affect periodontal inflammation, putative, and the host immune response. A critical interpretive synthesis was conducted. Databases searched included EBSCOhost, OVID, Scholars Portal, Web of Science, Cochrane Library and Health Systems Evidence. Industrialization and urbanization have been associated with an epidemiological transition, from communicable to non-communicable disease, and a geological he Consortium of Universities for Global Health's Global Health Education Competencies Tool-Kit, we analyse the current structure and content of global health curricula in HICs. Much evidence exists on the impact of individual-level racism and discrimination, with little to no examination of racism from the standpoint of systems and structures.

Keywords: Health education, health promotion, public health.

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

HYBRID NANOCARRIERS FOR COMBINED DRUG AND GENE THERAPY

Presented by: R. Sriarasuvasan, K. Vaishnavi, S. Rubinthara.

Faculty of Pharmacy, Bharath Institute of Higher Education and Research, Chennai, India-600073

Abstract:

The integration of nanotechnology into biomedical research has opened new possibilities for the simultaneous delivery of drugs and genes to treat complex diseases such as cancer, genetic disorders, and viral infections. Hybrid nanocarriers, which combine multiple materials such as lipids, polymers, and inorganic nanoparticles, offer a versatile and efficient platform for co-delivery systems. These nanocarriers are designed to encapsulate therapeutic agents and genetic materials within a single vehicle, ensuring synchronized delivery to targeted cells while minimizing systemic toxicity. The hybrid composition provides enhanced stability, controlled release, and the ability to overcome biological barriers such as enzymatic degradation and cellular uptake resistance. In cancer therapy, hybrid nanocarriers can deliver chemotherapeutic drugs alongside siRNA or plasmid DNA, enabling both cytotoxic effects and genetic modulation of tumor cells. This dual action not only improves therapeutic efficacy but also helps overcome multidrug resistance. Surface modification with targeting ligands such as antibodies or peptides allows for site-specific delivery, reducing off-target effects and enhancing biocompatibility. Recent advances in stimuli-responsive hybrid nanocarriers enable release triggered by pH, temperature, or enzymatic activity, providing precise control over drug and gene activation at the tumor site. Despite their promising potential, challenges remain in large-scale production, long-term stability, and clinical translation. Continued research on optimizing biocompatibility, biodegradability, and targeting efficiency will be essential for their future success. Hybrid nanocarriers represent a cutting-edge approach that bridges pharmacology and gene therapy, paving the way for more effective, personalized, and safer therapeutic strategies.

Keywords: Nanotechnology, Hybrid Nanocarriers, Drug Delivery, Gene Therapy, Cancer Treatment, Targeted Therapy, siRNA Delivery

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

NANOTECHNOLOGY AND DRUG DELIVERY SYSTEMS

Presented by: Keerthana. V, Meenatchi. S, Kishore. R, vaishnavi. k, R. Swathi.

Guide: Dr.R. Saravanan

Faculty of pharmacy, Bharath Institute of Higher Education and Research,

Abstract

Nanotechnology has revolutionized modern drug delivery systems by enabling precise, targeted, and controlled release of therapeutic agents. It involves the use of nanoscale materials such as nanoparticles, liposomes, dendrimers, and nanogels to enhance the solubility, stability, and bioavailability of drugs. By modifying surface properties and particle size, nanocarriers can deliver drugs directly to specific tissues or cells, minimizing side effects and improving therapeutic outcomes. Nanotechnology also enables the development of smart drug delivery systems that respond to biological stimuli such as pH, temperature, or enzymes. These innovations have significant applications in cancer therapy, gene delivery, and treatment of chronic diseases. Furthermore, nanotechnology supports personalized medicine by allowing precise dose control and site-specific action. Overall, the integration of nanotechnology into pharmacy has opened new pathways for safer, more efficient, and patient-friendly drug delivery.

Keywords: Nanotechnology, Drug delivery, Nanoparticles, Liposomes, Dendrimers, Targeted therapy, Controlled release, Nanocarriers, Bioavailability, Smart drug systems.

NOVEL BIOCOMPATIBLE MULTIFUNCTIONAL POROUS MAGNETIC NANOCLUSTERS FOR THE TARGETED DELIVERY OF LENVATINIB TOWARDS HEPATOCELLULAR CARCINOMASaba Sohail¹, Fakhar ud Din^{1,2}sabasohail@bs.qau.edu.pk 0000-0002-1841-1102fudin@qau.edu.pk 0000-0001-9537-4897

¹Department of Pharmacy, Quaid-i-Azam University, Islamabad 45320, Pakistan.
Nanomedicine Research Group, Department of Pharmacy, Quaid-i-Azam University, Islamabad, Pakistan

²College of Pharmacy, Hanyang University, Ansan 15588, South Korea

Abstract

Hepatocellular carcinoma (HCC) is a very aggressive and deadly disease with a complicated tumor microenvironment. Recently, lenvatinib (LEN) has shown effectiveness in the clinical treatment of HCC, but its limited solubility and serious adverse reactions must not be overlooked. Herein, we developed novel pluronic F127-decorated citric acid-capped, LEN-loaded porous magnetic nanoclusters (PF127/CA/LEN@pMNCs) for effective tumor targeting and toxicity reduction. PF127/CA/LEN@pMNCs were statistically optimized and characterized based on their particle size (PS), polydispersity index (PDI), zeta potential (ZP), and entrapment efficiency (%EE). Additionally, fourier transform infrared (FTIR) spectroscopy, scanning electron microscopy (SEM), transmission electron microscopy (TEM), differential scanning calorimetry (DSC), and X-ray diffraction (XRD) analysis were performed. Moreover, advanced characterization techniques like vibrating sample magnetometry (VSM), Brunauer-Emmett-Teller (BET), thermal gravimetric analysis (TGA) and inductively coupled plasma-optical emission spectroscopy (ICP-OES) were performed. Furthermore, *in vitro* release, hemolytic assay, lactate dehydrogenase (LDH) assay, cell viability and magnetic hyperthermia (MH) analysis of PF127/CA/LEN@pMNCs were conducted. Cytotoxicity assay of PF127/CA/LEN@pMNCs under MH exposure conditions was also evaluated using H22 and Hep3B cells. The successful production of PF127/CA/LEN@pMNCs was confirmed by FTIR spectroscopy and TGA analysis. The optimized formulation demonstrated 160 nm PS, -22.80 mV ZP, 98% EE, 8.9% loading capacity, hemocompatibility, superparamagnetism, and a prolonged retention time. The iron content of nanoclusters was found to be between 55.78 and 83.91%. Furthermore, PF127/CA/LEN@pMNCs exhibited pH responsiveness, and they significantly ($p < 0.05$) reduced the cell viability of H22 and Hep3B cells. The specific absorption rate (SAR) of PF127/CA/LEN@pMNCs was 10.79 W/g at 10 mg/mL, indicating their potential for MH. Additionally, significantly ($p < 0.05$) improved cytotoxicity of PF127/CA/LEN@pMNCs was confirmed against H22 and Hep3B cells under the influence of MH. Collectively, this novel research offers valuable insights into harnessing the diverse potentials of combining existing pharmaceuticals with metallic nanomedicine to effectively treat the intractable liver cancer.

Keywords: Hepatocellular Carcinoma, Metallodrug, Lenvatinib, Sustained Release

THE MODERATING ROLE OF ACCESS TO CAPITAL IN EFFECT OF BUSINESS INFORMATION MANAGEMENT DIMENSIONS ON FINANCIAL PERFORMANCE (CASE STUDY: RAZAVI KHORASAN PROVINCE HANDMADE CARPET PRODUCTION WORKSHOPS)

Dr. Alireza Moghaddasi

Faculty Member of Imamreza International University, Mashhad, Iran, alireza_moghaddasi@yahoo.com

Mohsen Mirzaee

Master's student of Business Management of Imamreza International University, Mashhad, Iran, mirzaemohsen@rocketmail.com

Abstract

The aim of this study is to investigate the effect of business information management dimensions on financial performance with the moderating role of access to capital among handmade carpet producers in Khorasan Razavi Province. The present study is of an applied nature in terms of its purpose and of a descriptive-survey type in terms of the data collection method. The statistical population is handmade carpet producers in Khorasan Razavi Province. In this study, to determine the sample size, the rule of 5 times the number of questions in the questionnaire, which is 26 questions in this study, was used, and 130 statistical samples were collected. They were selected non-randomly as available statistical samples to respond to the research questionnaire. To collect data and information, library and field methods were used, and the data collection tool in this study was the native questionnaire constructed by Amer Hossein et al. (2024). In order to examine the validity of the questionnaire, two content and construct approaches were used. In order to examine the validity of the questionnaire, two approaches were used: content and construct. In content validity, the opinions of professors and experts in the field of management and the handmade carpet industry were used to confirm the suitability of the questions with the intended concept. To examine the construct validity, confirmatory factor analysis was used, which indicated the appropriate correlation and factor loading of the questions with the relevant variables. The reliability of the questionnaire was measured through Cronbach's alpha and composite reliability, and the results indicated the appropriateness of the coefficients and the reliability of the data collection tool. Hypotheses and data analysis Structural equation modeling method and SmartPLS software version 3 were used. Research has shown that business networking has a positive and significant effect on business intelligence and financial performance of handmade carpet workshops. Also, business intelligence directly improves the financial performance of workshops. The moderating role of access to capital in the relationship between business information and financial performance was not found to be significant, but the moderating role of access to capital in the relationship between business networking and financial performance was significant.

Keywords: Business information, Business networking, Financial performance, Access to capital, Handmade Carpets

THE MEDIATING ROLE OF BUSINESS MODEL INNOVATION IN THE EFFECT OF STRATEGIC ORIENTATION DIMENSIONS ON ORGANIZATIONAL PERFORMANCE (CASE STUDY: RAZAVI FOOD INDUSTRIES COMPANY)

Dr. Alireza Moghaddasi

Faculty Member of Imamreza International University, Mashhad, Iran, alireza_moghaddasi@yahoo.com

Amir Ghavami

Master's student of Strategic Management of Imamreza International University, Mashhad, Iran, amirgh1971@gmail.com

Abstract

The present study aimed to examine the role of strategic orientation dimensions in improving organizational performance of Razavi Food Industries Company. In terms of purpose, the research is applied, and in terms of nature, it is descriptive-survey. The statistical population included the managers and employees of Razavi Food Industries Company, and using a convenience sampling method, 165 individuals were selected based on the rule of five times the number of items. The data collection tool was a standardized questionnaire. Content validity was assessed by expert opinion, and construct validity was confirmed through confirmatory factor analysis. Furthermore, Cronbach's alpha and composite reliability coefficients were above 0.7, indicating the reliability of the questionnaire. Data analysis was conducted using Smart PLS version 3 and structural equation modeling. The findings indicated that both entrepreneurial orientation and market orientation have positive and significant effects on business model innovation. Moreover, entrepreneurial orientation directly improves organizational performance, while the direct effect of market orientation on performance was not significant; however, this effect manifested indirectly through business model innovation. The results also suggest that business model innovation has a direct impact on improving organizational performance and mediates the relationships between entrepreneurial and market orientations with performance. In addition, the moderation analysis revealed that environmental dynamism strengthens the relationship between business model innovation and organizational performance, and strategic renewal also moderates this relationship.

Keywords: Strategic orientation, entrepreneurial orientation, market orientation, business model innovation, organizational performance, environmental dynamism, strategic renewal

THE ROLE OF THE STATE IN REGULATING THE MARKET ACCORDING TO THE PERSPECTIVE OF ISLAMIC ECONOMICS

Salsabilla¹

¹State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Faculty of Islamic Economics and Business, Sharia Banking

¹ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-2876-7293>, salsabilla@mhs.uingusdur.ac.id

Abstract

The role of the state in regulating the market is a fundamental topic in the study of Islamic economics because it is directly related to distribution justice, economic efficiency, and social welfare. In the context of modern economics that tends to be liberal, state intervention is often seen as a form of distortion of market mechanisms. However, the Islamic economic perspective places the state as a regulator that functions to maintain a balance between individual economic freedom and social welfare. The state does not only act as a regulator, but also as a protector of economic practices that harm society such as monopoly, hoarding (*ihtikar*), and price exploitation. Thus, state intervention in Islamic economics has moral and spiritual dimensions aimed at upholding the principles of justice and general welfare (*maslahah 'ammah*).

This study aims to analyze the position and function of the state in market regulation according to Islamic economic principles, as well as compare it with conventional economic views. The research method used is a qualitative study with a normative-descriptive approach through the search of classical literature (*turats*) and contemporary related to Islamic economic thought. The main sources come from the works of scholars such as Al-Ghazali, Ibn Taymiyyah, and Ibn Khaldun, as well as modern regulations in the context of sharia economics in Indonesia.

The results of the study show that in Islamic economics, the market should not be allowed to completely follow the mechanism of demand and supply without moral control. The state is obliged to ensure that transactions are carried out in accordance with the principles of fairness, honesty, and the prohibition of practices that cause price instability. State supervision is preventive and corrective, to create an efficient market as well as social justice.

In conclusion, the role of the state in regulating the market according to Islamic economics is integral, namely maintaining a balance between individual freedom and collective interests. By prioritizing the values of monotheism, justice, and *maslahah*, the Islamic economic system offers an alternative to the capitalistic system that often creates social disparities. Strengthening the role of the state in this context is the key to realizing an economic order that is fair, stable, and oriented towards the welfare of the people.

Keywords: Role of the State, Market, Islamic Economy, Economic Justice, *Maslahah*

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

BEYOND ZOOM: TOOLS FOR HIGHER EDUCATION IN SOCIAL SCIENCES IN DIGITAL ENVIRONMENTS

Carolina Margarita Pérez Gamón

Master's Student in Virtual Education at the Higher Education Level

Universidad del Nordeste - Faculty of Humanities – Argentina, perezgamoncarolina@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4600-1039>

Abstract

The accelerated transition to virtual education (VE) at the higher education level has imposed the analysis of social sciences (SS) didactics, a non-trivial change given the dialogic, contextual, and reflexive nature of disciplines such as history, sociology, and political science. The relevance of studying this implementation lies in the need to ensure that technological mediation does not dilute the analytical depth and critical training that are central to the identity of social sciences. The main objective of research in this field is to examine the pedagogical tools required, the emerging methodological challenges, and the preliminary results obtained when transferring these curricula to the digital environment, focusing on the capacity of VE to replicate or surpass the face-to-face interaction necessary for debate and case analysis. Recurring findings point to a critical reliance on synchronous tools, such as structured videoconferences and thematic forums, to foster deliberation and complex thinking, contrasting with the potential passivity of traditional lectures. It has been observed that the effectiveness of the teaching-learning process in Social Sciences is directly linked to the instructor's ability to design activities that promote active research, the practical application of theories, and critical analysis remotely, despite the significant challenges posed by managing asynchrony in collaborative projects and the need for a digital infrastructure that guarantees equal access for all students. In conclusion, teaching Social Sciences online in higher education is a field of constant adaptation, where success is determined by an instructional design that prioritizes deep interactivity and the continuous re-evaluation of teaching strategies to preserve the richness of the learning experience.

Keywords: Online Education, Higher Education, Social Sciences

DIGITAL TRANSFORMATION AS A STRATEGY TO STRENGTHEN THE COMPETITIVENESS OF MSMEs

Nabila Meca Asri¹

¹K.H. Abdurrahman Wahid State Islamic University of Pekalongan, Indonesia, Faculty of Islamic Economic and Business Islam, Department of Syariah Banking, Indonesia

¹ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-3184-1828>

Nabila.meca.asri@mhs.uingusdur.ac.id

Nabila Suci Rahmadani²

²K.H. Abdurrahman Wahid State Islamic University of Pekalongan, Indonesia, Faculty of Islamic Economic and Business Islam, Department of Syariah Banking, Indonesia

² ORCID ID: <https://orcid.org/Telepon:0009-0000-2283-8769>

Nabila.suci.rahmadani@mhs.uingusdur.ac.id

Arina Manasikana³

³K.H. Abdurrahman Wahid State Islamic University of Pekalongan, Indonesia, Faculty of Islamic Economic and Business Islam, Department of Syariah Banking, Indonesia

¹ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-9784-4033>

Arina.manasikana23040@mhs.uingusdur.ac.id

Abstract

Digital transformation has emerged as a strategic necessity for Micro, Small, and Medium Enterprises (MSMEs) in facing the challenges of globalization and rapid technological change. This study aims to analyze how digital transformation serves as a driver of competitiveness for MSMEs through innovation, efficiency, and market expansion. The implementation of digital tools—such as e-commerce platforms, cloud computing, digital payment systems, and social media marketing—enables MSMEs to improve their operational performance and adapt to shifting consumer behaviors. By leveraging digital technologies, MSMEs can reduce transaction costs, increase production effectiveness, and strengthen customer engagement through data-driven decision-making. In addition, digital transformation fosters inclusivity by providing equal opportunities for small businesses to access broader markets, even at the international level. However, digital adoption among MSMEs still faces barriers such as limited digital literacy, inadequate technological infrastructure, and financial constraints. Government policies, capacity-building programs, and collaboration with private digital service providers are essential to overcome these challenges. Overall, this study concludes that digital transformation plays a pivotal role in enhancing the competitiveness and sustainability of MSMEs. It not only accelerates business growth and resilience but also contributes significantly to national economic development and digital inclusion.

Keywords: Digital Transformation, Competitiveness, MSMEs, Innovation, Economic Growth, Digital Economy

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025
CORPUS-DRIVEN APPROACHES TO LITERARY STUDIES: EMERGING METHODS, APPLICATIONS, AND CHALLENGES

Shazia Akbar Ghilzai
Quaid-e-Azam University, sghilzai@qau.edu.pk
Usra Quaid
Quaid-e-Azam University, yk94161@gmail.com

Abstract

The contemporary condition of literary studies has seen the rise of corpus-based research methods, which have changed the textual question itself in addition to the breadth of analysis and the rigour of methodological approaches to text study. The paper examines the current trends in corpus-based studies of literature through a review of ten prominent peer-reviewed journals that have been published since 2020. The analysis was conducted with the help of computational tools, specifically Sketch Engine, AntConc, and Wmatrix which identified the prevalent methodological paths, which are frequency-based stylistic analysis, collocation networks, and concordance-driven thematic mapping. The results demonstrate that corpus-based approaches have acquired remarkable popularity in analyzing the narration structure, the author style, and the ideological speech within various genres of literary works. The mixed-method research sites, combining quantitative corpus analytics and qualitative interpretative paradigms of Critical Discourse Analysis, Cognitive Poetics, and Systemic Functional Linguistics, are becoming more common. Measurement of stylistic variation has become possible using the application of statistical indexes such as Type-Token Ratio (TTR) and Lexical Density and new studies have been able to use Keyword in Context (KWIC) analysis to identify intertextual and thematic continuities using literary corpora. Findings show that there has been a significant change of methodological approach of interpretation by intuition to interpretation based on data, which demonstrates the increasing impact of digital humanities on literary studies. It is worth noting that even though corpus-based stylistics remains the most important, such novel tendencies as machine learning to classify genres and semantic vectors to analyze metaphors are also present. Comprehensively, the research highlights the fact that corpus-based approaches are not only supportive mechanisms, but frameworks that will transform the manner and analysis, interpretation and theorization of literatures in the twenty-first century.

Keywords: Corpus Stylistics, Literary Analysis, Digital Humanities , Machine Learning.

References

- Biber, D., Conrad, S., & Reppen, R. (1998). *Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Use*. Cambridge University Press.
- Mahlberg, M. (2013). *Corpus Stylistics and Dickens's Fiction*. Routledge.
- McEnery, T., & Hardie, A. (2012). *Corpus Linguistics: Method, Theory and Practice*. Cambridge University Press.
- McIntyre, D., & Walker, B. (2019). Corpus stylistics and literary meaning: Bridging the gap between linguistic patterns and interpretation. *Language and Literature*, 28(1), 3–25.
- Moretti, F. (2005). *Graphs, Maps, Trees: Abstract Models for a Literary History*. Verso.
- Stubbs, M. (2005). Conrad in the computer: Examples of quantitative stylistic methods. *Language and Literature*, 14(1), 5–24.

TRENDS AND METHODS IN PAKISTANI ESL TRANSLATION STUDIES: A CORPUS GROUNDED INVESTIGATION

Dr. Shazia Akbar Ghilzai

Quaid-eAzam University, sghilzai@qau.edu.pk

Aalia Rubab

Quaid-e-Azam University, rubabalya2@gmail.co

Abstract

This study stresses on the updating trends and methods over the the last five years in context of translation research within ESL in Pakistan. A corpus based approach investigated twenty journals on ESL translation from Pakistani peer reviewed journals. This research adopted tool like sketch engine to find out trending methods, techniques using frequency tables, concordances lists and keywords in context. The findings unveil corpus grounded methods haven been made trends in translation based ESL studies since last five past years. The frequency list, concordances and keywords reveal corpus tools like Antconc and sketch engines used within corpus assisted trends in these articles. To gain comprehensive insight of research studies, mixed methods are increasingly used in translation studies. Traditional framework, for instance, Descriptive Translation studies, Critical Discourse Analysis, Systemic Functional Linguistics merge with modren corpus databases. Textual devices and stylistics checks evaluated using Type- Token Ratio. The findings show the Uber Index mearures textual figures and various style in different studies. This research highlights the effectiveness of different methods over time. The results manifest Sturdy increase in use of corpus driven methodologies that making central places in translation studies within ESL. Mixed methods index is strongly growing covering triangulation of of qualitative and corpus deriven approaches. The tool like Antconc is highly used after that sketch engine over past five years in ESL translation studies. The study show stable growth in traditional approaches and very moderate growth in pure quantitative metrics. Only few studies indicate use of Appraisal theory as a investigation methods in previous 5 years peer reviewed journals.

Keywords: Methods, Corpus Based, Traditional approaches,Mixed Methods, Qualitative, Quantitative & Triangulation

References

- Mahmood, R., & Asghar, J. (2023). Lexical variation in Pakistani ESL learners' writing: A corpus-based comparative study. *Pakistan Journal of Languages and Translation Studies*, 11(1), 45–61.
- Farooq, U., & Shah, F. (2024). Corpus tools in translation pedagogy: Evaluating Sketch Engine for ESL translation classrooms in Pakistan. *Linguistics and Human Sciences*, 20(2), 233–250.
- Khan, A., & Rehman, S. (2022). Critical discourse and translation: A corpus-based CDA of ideological positioning in Pakistani English media. *Journal of Education and Social Sciences*, 10(4), 155–170.
- Ahmed, T., & Naqvi, M. (2021). Systemic Functional Linguistics in translation: Analyzing thematic progression in ESL translated texts. *Linguistic Forum*, 3(2), 87–103.
- Zahid, N., & Hussain, M. (2025). Emerging methodological trends in ESL translation research: A mixed-method corpus-based inquiry. *Pakistan Language and Humanities Review*, 5(1), 99–118.

SOCIAL AND ECONOMIC IMPACT OF SHARIA MICROFINANCE ON THE EMPOWERMENT OF LOW-INCOME COMMUNITIES IN INDONESIA

Widia Reza Valentina¹

¹ State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Islamic banking, Faculty of Islamic Economics and Business, Central Java, Indonesia

1ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-8789-6489>, widia.reza.valentina@mhs.uingusdur.ac.id

Windi Rizki Febrianingtyas²

² State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Islamic banking, Faculty of Islamic Economics and Business, , Central Java, Indonesia

² ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-2041-0933>, windi.rizki.febrianingtyas@mhs.uingusdur.ac.id

Nala Maghfiroh³

³ State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan Islamic banking, Faculty of Islamic Economics and Business, Central Java, Indonesia

³ ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-0480-8553>, nala.magfiroh@mhs.uingusdur.ac.id

Abstract

Introduction and Purpose:

Islamic microfinance has an important role in improving the welfare of low-income communities through the principles of justice, togetherness, and social responsibility. This study aims to analyze the social and economic impact of the application of Islamic microfinance on community empowerment in Indonesia. The main focus of this study is to see the extent to which Islamic microfinance institutions contribute to increasing income, access to capital, and social change among the poor.

Socially, Islamic microfinance encourages the formation of solidarity between community members through the principle of help-help (ta'awun) and avoiding the practice of usury that ensnares. From an economic perspective, this institution provides access to capital without interest pressure, assists the development of small businesses, and improves the managerial skills and financial literacy of its customers. Thus, sharia microfinance is not only a financial instrument, but also a means of socio-economic empowerment.

This research is expected to make an academic and practical contribution in developing sharia-based inclusive financial policies. The results can be a reference for the government, financial institutions, and MSME actors to strengthen the role of Islamic microfinance as a solution in alleviating poverty and realizing socio-economic justice in Indonesia.

Materials and Methods:

This study uses a descriptive qualitative approach with a case study method on several Islamic microfinance institutions in Indonesia, such as BMT, Islamic cooperatives, and Islamic bank micro units. Data was collected through in-depth interviews with institutional managers, customers, and community leaders, as well as through direct observation of the economic and social activities of the beneficiary communities.

Primary data sources were obtained from interviews and field documentation, while secondary data were obtained from literature, institutional annual reports, and official publications from Bank Indonesia and the Financial Services Authority (OJK). The data analysis technique was carried out with the Miles and Huberman interactive model which included data reduction, data presentation, and conclusion drawn.

This approach is used to understand the social and economic significance of the presence of Islamic microfinance institutions in the lives of the poor. Thus, the results of the research are expected to be able to

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

comprehensively describe the relationship between sharia values, microeconomic practices, and social empowerment.

Result:

The results of the study show that Islamic microfinance has a positive impact on increasing income and welfare of low-income communities. Through profit-sharing-based financing such as mudharabah and musyarakah, customers obtain business capital with risks and profits that are shared fairly. This encourages increased productivity of small businesses and strengthens the economic resilience of families.

From the social side, the existence of Islamic microfinance institutions strengthens social ties among community members. Mentoring programs, entrepreneurship training, and social activities increase a sense of solidarity and social responsibility. In addition, this institution also plays a role in instilling the values of honesty, trust, and mutual cooperation which are the basis of Islamic business ethics.

However, the study also found that there are still challenges such as low Islamic financial literacy, limited access to technology, and dependence on third-party funds. Therefore, a strategy to strengthen institutions, innovate financing products, and increase the capacity of human resources is needed so that Islamic microfinance can play a more effective role in empowering the poor.

Discussion and Conclusion:

The development of microfinance in Indonesia has shown significant progress in supporting low-income communities. However, there are still many challenges in its implementation, especially in terms of equitable access and sustainability of financing. Islamic microfinance exists as an alternative financial system that is not only profit-oriented, but also emphasizes moral values, justice, and social welfare. This system is believed to be able to answer the problem of structural poverty that is still inherent in most Indonesian people.

Islamic microfinance has an important role in encouraging the empowerment of low-income communities in Indonesia both from social and economic aspects. Strengthening the capacity of Islamic microfinance institutions, increasing public financial literacy, and government regulatory support are key factors to expand this positive impact in a sustainable manner.

Keywords: Sharia Microfinance, Social Impact, Economic Impact, Community Empowerment, Financial Inclusion, Indonesia

LE COMUNITÀ PEDAGOGICHE DALL'ANTICHITÀ AL MEDIOEVO: CONTINUITÀ E TRASFORMAZIONI DI UN SAPERE COMUNITARIO

Giulia PERFETTO

Università degli Studi di SALERNO

Abstract

L'articolo esplora l'evoluzione delle comunità pedagogiche dall'antichità al Medioevo, analizzando il passaggio dalle scuole filosofiche greche e romane ai modelli educativi monastici e universitari medievali. Viene approfondito il concetto di "comunità educativa" come luogo di trasmissione del sapere e di formazione integrale dell'individuo, sottolineando il ruolo della dimensione comunitaria nella costruzione del pensiero pedagogico occidentale. L'indagine mette in luce le permanenze concettuali, come la relazione maestro-discepolo e l'idea di educazione come perfezionamento morale, e le trasformazioni storiche dovute al mutamento dei contesti culturali, religiosi e sociali.

Parole chiave: comunità pedagogiche; antichità; Medioevo; filosofia dell'educazione; monachesimo; università medievale.

La storia della pedagogia occidentale è profondamente intrecciata con la nascita e lo sviluppo delle comunità educative. Fin dalle origini, la formazione dell'uomo non si è mai ridotta a un atto individuale, ma ha sempre trovato la sua espressione più autentica nella dimensione comunitaria. L'educazione, intesa come *paideia* o *humanitas*, è stata un fenomeno sociale e culturale, incarnato in istituzioni che hanno saputo coniugare trasmissione del sapere, cura della persona e costruzione di identità collettive. Dall'Accademia di Platone al monastero benedettino, l'idea di comunità pedagogica ha rappresentato un luogo di sintesi tra conoscenza e vita, tra pensiero e azione. Nella Grecia classica, la pedagogia nasce come esercizio comunitario del pensiero. L'Accademia platonica (fondata nel 387 a.C.) e il Liceo aristotelico incarnano modelli educativi in cui la conoscenza è condivisa e coltivata collettivamente. In tali scuole, l'insegnamento non si limita alla trasmissione di nozioni, ma diviene *bios theoretikos*, uno stile di vita filosofico fondato sul dialogo e sull'imitazione del maestro. La comunità accademica si configura come luogo di ricerca della verità, di confronto e di disciplina morale. A Roma, l'ideale educativo si sposta dall'ambito filosofico a quello civico. L'*humanitas* ciceroniana riflette un modello di formazione volto alla costruzione del cittadino e dell'uomo morale. Le scuole di retorica e le case dei grammatici diventano nuclei pedagogici urbani in cui si apprendono non solo le arti del discorso, ma anche i valori della *res publica*. La comunità educativa romana, pur meno contemplativa rispetto a quella greca, mantiene un forte carattere comunitario: il maestro (*magister*) è guida morale oltre che intellettuale. Con la diffusione del cristianesimo, la pedagogia assume una nuova dimensione spirituale. L'educazione diventa via di salvezza e strumento di edificazione della comunità dei fedeli. Nei monasteri, soprattutto con la Regola di San Benedetto (VI secolo), si afferma un modello educativo fondato su preghiera, lavoro e studio (*ora et labora et lege*). Il monastero è, di fatto, una comunità pedagogica in cui la vita quotidiana è essa stessa formazione: il novizio apprende attraverso l'esempio, la disciplina e la vita comune. La conoscenza del libro e la trascrizione dei testi diventano atti educativi collettivi, destinati alla conservazione e alla trasmissione del sapere. Tra XI e XIII secolo, le scuole cattedrali e poi le prime università (Bologna, Parigi, Oxford) rappresentano l'evoluzione del modello comunitario. L'*universitas*, termine che designa una *corporatio* di maestri e studenti, rielabora l'eredità monastica in chiave laica e razionale. Essa istituzionalizza la comunità di sapere come luogo di ricerca, dibattito e organizzazione del sapere secondo metodi logico-dialettici. La relazione maestro-discepolo, già centrale nell'antichità, trova qui nuova forma attraverso le *disputationes* e le letture collettive, segnando la nascita della pedagogia scolastica medievale. Nonostante le profonde differenze tra l'Accademia platonica e l'università medievale, permane una costante: l'educazione come fenomeno comunitario. Nel corso dei secoli, la comunità pedagogica si trasforma da élite filosofica a struttura istituzionale, ma conserva la sua funzione di mediazione tra individuo e società, sapere e etica. La trasmissione del sapere non è mai mero trasferimento di informazioni, bensì un processo dialogico,

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

vissuto e incarnato nella relazione interpersonale. Dall'antichità al Medioevo, le comunità pedagogiche hanno rappresentato l'ossatura della civiltà del sapere. Esse hanno custodito e rinnovato il patrimonio culturale dell'umanità, adattandolo ai mutamenti dei tempi senza mai abbandonare la centralità del rapporto educativo. L'evoluzione storica di tali comunità testimonia che ogni forma di educazione autentica nasce da una relazione e trova senso solo nella dimensione collettiva del vivere e dell'apprendere insieme.

Bibliografia

- Abbagnano, N., & Visalberghi, A. (2010). *Storia della pedagogia*. Laterza.
- Jaeger, W. (2003). *Paideia: La formazione dell'uomo greco*. La Nuova Italia.
- Leclercq, J. (1957). *L'amore delle lettere e il desiderio di Dio*. Jaca Book.
- Marrou, H.-I. (1966). *Storia dell'educazione nell'antichità*. Studium.
- Verger, J. (1992). *Le università nel Medioevo*. Il Mulino.

TRADE LIBERALIZATION AND FINANCIAL DEVELOPMENT: A STUDY OF DISTRIBUTIONAL CONSEQUENCES

Prof. Dr. Habil. Laura DĂACONU (MAXIM)

**“Alexandru Ioan Cuza” University of Iasi, Faculty of Economics and Business Administration,
Department of Economics and International Relations, Iasi, Romania**
lauradiaconu_07@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-5745-3850

Prof. Dr. Habil. Cristian C. POPESCU

**“Alexandru Ioan Cuza” University of Iasi, Faculty of Economics and Business Administration,
Department of Economics and International Relations, Iasi, Romania**
popescu@uaic.ro, ORCID: 0000-0002-0424-8754

Prof. Dr. Habil. Mihai-Bogdan PETRIȘOR

**“Alexandru Ioan Cuza” University of Iasi, Faculty of Economics and Business Administration,
Department of Finance, Money and Public Administration, Iasi, Romania**
mihai.petrisor@uaic.ro, ORCID: 0000-0002-5821-3004

Abstract

The integration of global goods and services markets has been a catalyst for the economic growth and for the development of the financial sector. The findings from the literature show divergent opinions. While some studies highlight a positive link between trade openness and financial development, others suggest that benefits accrue unevenly across countries and income groups, largely depending on institutional quality. Therefore, the two major research questions of this paper are: how and under what conditions trade liberalization promotes broad-based financial development, and when it may instead lead to a concentration of the financial deepening in certain segments of the economy. Our results underline two major aspects. First of all, trade liberalization is generally associated with a deeper financial system for many middle-income countries, but this effect is neither automatic, nor uniform. Secondly, the positive effects are stronger in countries with higher institutional quality, well-regulated banking systems and moderate inflation. In weaker institutional contexts, the trade-financial link may be weak or negative.

Keywords: Trade liberalization, financial development, institutions

INFINITE ORDER OF GROWTH OF SOLUTIONS TO DEFERENTIAL EQUATIONS IN THE PLANE COMPLEX

Fettouch Houari

University of Mostaganem, Faculty of Sciences Exact and Computer Science, Department of Mathematics and Computer Science Alegeria., fettouch72@yahoo.fr

Abstract

We study the standard notations of the Nevanlinna value distribution theory of meromorphic function on the complex plane and in the unit disc. In addition, for the n -iterated order of meromorphic function in is defined by

$$\sigma_n(f) = \limsup_{r \rightarrow 1^-} \frac{\log_n^+ T(r, f)}{-\log(1-r)},$$

where and is the Nevanlinna characteristic function of. For an analytic function in we have also

$$\sigma_{M,n}(f) = \limsup_{r \rightarrow 1^-} \frac{\log_{n+1}^+ M(r, f)}{-\log(1-r)},$$

where. If is analytic in, Tsuji [[tsu], p.205] gives that

For example, the function satisfies and $\sigma_{M,1}(f) = \mu$.

Obviously, we have

The inequalities (00) are the best possible in the sense that there are analytic functions and h such that and. However, it follows by Proposition 2.2.2 in [lain] that for. The type of a meromorphic function in with is defined by

$$\tau_n(f) = \limsup_{r \rightarrow 1^-} (1-r)^{\sigma_n} \log_{n-1}^+ T(r, f);$$

and if is an analytic function in with we have also

$$\tau_{M,n}(f) = \limsup_{r \rightarrow 1^-} (1-r)^{\sigma_n} \log_n^+ M(r, f).$$

We signal that also by Proposition 2.2.2 in [lain], we have for .

Definition meromorphic function in the unit disc is called admissible if

$$\limsup_{r \rightarrow 1^-} \frac{T(r, f)}{-\log(1-r)} = \infty$$

and nonadmissible if

$$\limsup_{r \rightarrow 1^-} \frac{T(r, f)}{-\log(1-r)} < \infty.$$

The growth index of the iterated order of a meromorphic function in is defined by

We will use the notation to denote the n -iterated exponent of convergence of the zero-sequence of meromorphic function and to denote the n -iterated exponent of convergence of distinct zero-sequence of , which are defined as the following:

$$\lambda_n(f) = \limsup_{r \rightarrow 1^-} \frac{\log N(r, \frac{1}{f})}{-\log(1-r)} \quad \text{and} \quad \bar{\lambda}_n(f) = \limsup_{r \rightarrow 1^-} \frac{\log \bar{N}(r, \frac{1}{f})}{-\log(1-r)}.$$

• References

1. W.K. Hayman, *Meromorphic functions*, Clarendon Press, Oxford, 1964.
2. J. Heittokangas, *On complex differential equations in the unit disc*, Ann. Acad. Sci. Fenn. Math. Diss. 122 (2000), 1-14.
3. J. Heittokangas, R. Korhonen and J. Rättyä, *Growth estimates for solutions of linear complex differential equations*. Ann. Acad. Sci. Fenn. Math. 29 (2004), No. 1, 233-246.

HEAT TRANSFER MECHANISM IN MHD NANOFUID FLOW IN ROTATING STRETCHING MEDIUM WITH NANOPARTICLE AGGREGATION

G.P. Ashwinkumar^{1, a)} U. Shivakumara^{1, b)}

¹*Department of Studies in Mathematics, Vijayanagara Sri Krishnadevaraya University, Bellary 583105, India.*

^{a)} Corresponding author: ashwinpuje@gmail.com

^{b)} shivakumarku98@gmail.com

Abstract

The article presents a comparative study examining the rotational flow of a Prandtl base fluid containing both aggregated and non-aggregated nanoparticles over a linearly stretching surface in a porous medium. Nanoparticles are critical in modern technologies such as heat exchangers, electronics, and material sciences, are included to improve heat transfer. This analysis is relevant to applications like polymer sheet production, lubrication, crystal growth, and industries such as biomedical and polymer manufacturing. By applying similarity transformation, the partial differential equations are reducing to the ordinary differential equations and are solved numerically using the Runge-Kutta method implemented in bvp5c MATLAB package. The study aims to provide a detailed analysis of how various parameters like non-uniform heat source/sink, inertia parameter, and thermal radiation effects on heat transfer, velocity, and nanoparticle behavior that are illustrated through graphically. Also, variations in the Nusselt number and skin friction coefficient are computed numerically. The impact of parameters is more effective in case of aggregated nanoparticles than the non-aggregated nano particles.

Keywords: nanoparticle aggregation, MHD, radiation, nonuniform heat source/sink, nanofluid, rotation.

PLANT DERIVED ESSENTIAL OILS AS ECO-FRIENDLY ALTERNATIVES OF SYNTHETIC PESTICIDES

Biljana Kovacevik¹, Sasa Mitrev², Emilija Arsov³, Natalija Markova Ruzdik⁴

¹Faculty of Agriculture, Goce Delchev University, Stip, Republic of North Macedonia, Plant Protection, biljana.kovacevik@ugd.edu.mk, ORCID 0000-0002-3361-0759

²Faculty of Agriculture, Goce Delchev University, Stip, Republic of North Macedonia, Plant Protection, sasa.mitrev@ugd.edu.mk, ORCID 0000-0003-2004-4687

³Faculty of Agriculture, Goce Delchev University, Stip, Republic of North Macedonia, Plant Protection, emilija.arsov@ugd.edu.mk, ORCID 0000-0002-8978-4635

⁴Faculty of Agriculture, Goce Delchev University, Stip, Republic of North Macedonia, Plant Production, natalija.markova@ugd.edu.mk, ORCID 0000-0003-1465-2512

Abstract

Essential oils are natural, aromatic compounds extracted from plants, known for their complex chemistry and powerful biological activity. Over the past few decades, they've emerged as promising candidates for eco-friendly pest control substances in agriculture. With proven effectiveness against a wide range of pests, including fungi, bacteria, insects, nematodes, and mites, essential oils offer a natural alternative to synthetic pesticides. Their strength lies in their diverse chemical makeup, particularly terpenes and related compounds, which can disrupt cell membranes and vital processes in plant pathogens. However, despite encouraging research, only a few EO-based products have reached the market. Challenges such as inconsistent chemical profiles, limited biomass availability, formulation issues, and regulatory barriers continue to hinder their wider use. Still, there is growing interest in overcoming these obstacles through cultivation strategies, improved extraction methods, and advanced formulations that enhance stability and efficacy. Recent studies also show that EOs can act as elicitors, enhancing the natural defenses in plants. The paper discusses the latest scientific literature on the biological activities of EOs from medicinal plants against plant pathogens, pests, and weeds, their chemical composition, and modes of action. Additionally, the review explains both the benefits and limitations of using EOs as alternatives to synthetic pesticides, as well as the regulatory and approval processes involved.

Keywords: biopesticides, secondary metabolites, aromatic compounds, terpenes, phenylpropanoids.

1. INTRODUCTION

According to the European Pharmacopoeia, essential oils (EOs) are complex mixtures of volatile, aromatic, lipophilic compounds obtained from plant material through methods such as steam or water distillation, dry distillation, or mechanical processes without the application of heat. These compounds are predominantly localized in the leaves and flowers of higher plants and are primarily biosynthesized via enzymatic mevalonate (MVA) and methylerythritol phosphate (MEP) pathways (Siqueira et al., 2022). The commercialization of EO-based biopesticides began in the 1990s with the introduction of EcoSMART, a formulation containing oils such as peppermint, clove, rosemary, and thyme, demonstrating efficacy against a range of phytopathogens and insect pests. Recent bibliometric analysis indicates that over 60% of related studies are published within the last four years, which reflects a growing scientific interest of EOs as biopesticides (Sharma et al., 2023). The majority of these studies focus on insecticidal activity against *Lepidoptera* and emphasize oils such as lemongrass, citronella, clove, and eucalyptus (Ramasamy and Subramanian, 2022). Additional investigations have identified EOs with insecticidal, herbicidal, acaricidal, nematocidal, antibacterial, and antifungal activities (Naz et al., 2021). However, only a limited number have been approved as commercial biopesticides, underscoring the need for further research into their mechanisms of action, regulatory compliance, and integration into pest management systems.

2. CHEMICAL COMPOSITION OF EOs

Essential oils (EOs) are complex mixtures of volatile organic compounds (VOCs), lacking fatty substances typically found in oils. Their chemical composition is influenced by factors such as plant physiology, climate, soil conditions, plant health, harvest timing, and extraction methods (Bakkali et al., 2008). The development of chromatographic and spectroscopic techniques has advanced the identification of EO constituents, with terpenes, terpenoids, and phenylpropanoids being the most abundant and bioactive compounds (Lee and Lee, 2018) (Table 1). Terpene synthesis occurs in plastids via the 2C-methyl-D-erythritol-4-phosphate (MEP) pathway, with isopentenyl diphosphate and dimethylallyl diphosphate as precursors (Rodriguez and Dyer, 2019).

Table 1. Some EOs compounds and their effectiveness

compound	Chemical class	Source/Essential Oil	Effectiveness
<i>Azadirachtin</i>	Tetranortriterpenoid	Neem	Broad-spectrum insecticidal and antifungal; disrupts feeding, molting, reproduction
<i>Citronellal</i>	Monoterpenoid aldehyde	Citronella, geranium, lemongrass	Repellent/insecticidal (mosquitoes, aphids, mealybugs, thrips); nematocidal and fungicidal activity
<i>Geraniol</i>	Monoterpenoid alcohol	Citronella, geranium, lemongrass	
<i>Carvacrol</i>	Monoterpenoid phenol	Oregano, thyme	Potent antifungal, anti- <i>Rhizoctonia</i> activity, insect/acarid toxicity;
<i>Camphor</i>	Monoterpenoid ketone	Eucalyptus, rosemary	Antifungal, insecticidal, acaricidal; inhibits nematode egg hatching
<i>1,8-Cineole (Eucalyptol)</i>	Monoterpenoid ether	Eucalyptus, rosemary	
<i>Eugenol</i>	Phenylpropanoid	Clove, cinnamon	Antifungal (e.g. <i>Colletotrichum</i> , <i>Fusarium</i>), insecticidal, acaricidal
<i>Trans- Anethole</i>	Phenylpropanoid	Fennel, anise, star anise	Insecticidal and nematocidal activity
<i>Linalool</i>	Monoterpenoid alcohol	Lavender, basil, coriander	insecticidal/fumigant (stored-grain pests, thrips)
<i>Thymol</i>	Monoterpenoid phenol	Thyme, oregano, savory	Strong antifungal (<i>Fusarium</i> , <i>Verticillium</i> , <i>Phytophthora</i>) and mitocidal activity

3. ANTIMICROBIAL ACTIVITY

EOs exhibit both single and multi-target bioactivity against microorganisms, with their efficacy largely attributed to their chemical composition. While major EO compounds are often studied, bioactivity is typically enhanced by the unique chemical profiles of EOs, which depend on the plant species, plant part, and extraction method (Bakkali et al., 2008). EO's lipophilic nature allows them to penetrate microorganism cell walls, increasing permeability, and contributing to higher bioactivity, especially against gram-positive bacteria with an outer peptidoglycan layer (Zuzarte and Pimenta, 2013). For example, *Psoralea glandulosa* EO was found effective against *Clavibacter michiganensis*, a seed-borne pathogen (Singh and Kapoor, 2017). Terpene alcohols with varying carbon chain lengths, such as farnesol and nerolidol, have shown strong antibacterial properties (Costa et al., 2021). Monoterpenes, commonly found in thyme and oregano EOs, are particularly effective against plant pathogens acting by disrupting cell membranes and interfering with metabolic processes. Thymol, for instance, inhibits *Botrytis cinerea*, *Fusarium oxysporum*, and *Alternaria alternata* (Koul and Walia, 2020) while carvacrol targets *Rhizoctonia solani* (Gheorghe and Stănescu, 2020). Other monoterpenes like linalool and menthol demonstrate efficacy against root rot pathogens and postharvest molds (Dziri and Chouchen, 2021). Additionally, compounds like eucalyptol (1,8-cineole) from *Eucalyptus globulus* show effectiveness against *Verticillium dahliae* and *Xanthomonas* spp. (Morteza-Semnani and Fathi, 2007). Terpenes such as α -pinene and β -pinene, found in conifer oils, also display strong antimicrobial activity against fungi like *Fusarium* spp. and *Botrytis cinerea* (Carmona and Vila, 2019). This growing body of research highlights the potential of EOs as eco-friendly biopesticides in agriculture (Table 2).

Table 2. Some EOs based commercial biopesticides for plant protection

EO source	Commercial name	Producer	Effective against
<i>Allium sativum</i>	GC-3	JH Biotech, Inc., California	Powdery Mildew
<i>Clove oil</i> <i>Garlic oil</i>	GC-Mite	JH Biotech, Inc., California	various mites and insects
<i>Clove oil</i>	BIOXEDA, Matratec, WeedZap	Xeda International Brandt, JH Biotech, Inc.	Fungicide, bioherbicide
<i>Thyme oil</i>	Tymox	Laboratoire M2	powdery mildew, gray mold and fire blight
<i>Rosmarinus officinalis</i>	EcoTrol Plus (10%) Hexacide (5%) Sporan (17.6%)	EcoSMART Technologies Inc.	Mites, aphids, beetles, thrips, whiteflies, caterpillars, mealybugs
<i>Orange oil</i>	GreenMatch	Pomerix	Aphids, whiteflies, soft-bodied insects
<i>Neem essential oil combined with Beauveria bassiana (a fungal biopesticide)</i>	Naturalis-L	AgriGrem Ltd.	Whiteflies, aphids, and thrips
<i>Beauveria bassiana and rosemary EO</i>	Botani Gard MAXX	Certis Biologicals	aphids, thrips, and spider mites
<i>Rosemary, geraniol and peppermint EOs</i>	Ecotec	Brandt Consolidated, Inc.	Mites, thrips, and aphids

4. LIMITATIONS AND CHALLENGES

One of the main advantages of essential oils is their natural origin, which makes them biodegradable and generally safer for the environment than synthetic pesticides. They tend to have low toxicity to humans, animals, and beneficial insects such as bees, making them an appealing choice for integrated pest management (Aydin and Duman, 2017). Moreover, essential oils can act against a broad spectrum of pests and pathogens. For instance, neem oil is widely used to deter insect pests, while tea tree and thyme oils are known for their antifungal effects (Koul and Walia, 2018). Their use also contributes to reducing chemical residues in food and soil, promoting healthier ecosystems. However, essential oils also have several limitations. Their efficacy is often lower and less consistent than that of conventional pesticides, as their volatile nature causes them to degrade quickly when exposed to sunlight or high temperatures. This short persistence means they need to be applied more frequently, which can increase labor and costs. Additionally, the production of essential oils can be expensive, and large-scale application may not be economically viable for all farmers. Another drawback is the potential for phytotoxic effects, as high concentrations or improper application can harm plant tissues (Calvo and Jaramillo, 2019). Overall, while essential oils represent a promising and environmentally friendly alternative for plant protection, their practical use still faces challenges related to stability, cost, and standardization that need to be addressed before they can fully replace synthetic pesticides.

5. CONCLUSION

Essential oils (EOs) have demonstrated efficacy against a range of plant pests and diseases, including fungi, insects, and nematodes. Their synergistic effects lower the risk of resistance development, positioning them as promising biopesticides. However, challenges such as biomass availability, chemical instability, formulation difficulties, and potential phytotoxicity hinder their widespread use. Addressing these issues could be facilitated through plant domestication and cultivation, which may improve chemical stability (chemotype consistency) and biomass production. Advanced formulations could also mitigate volatility and enhance chemical stability, optimizing EOs for practical use. Recent studies have also explored the indirect effects of EOs, such as priming, which enhances plant defense mechanisms. Research on EO-induced priming, particularly in response to fungal pathogens, has shown promising results. Notably, seed coating with EOs has demonstrated priming effects in *Solanum lycopersicum* seedlings against *Fusarium oxysporum*, triggering metabolic and epigenetic changes with minimal EO usage and long-lasting effects. These findings underscore the potential of EOs in biopesticide development, but further research is necessary to elucidate the influence of EO composition on plant responses to biotic stress. This knowledge will be critical for optimizing EO applications and maximizing their effectiveness in agriculture.

REFERENCES

1. Siqueira, E. A., Silva, A. B., & Souza, T. C. (2022). Biological activity and chemical characterization of essential oils from plants. *Molecules*, 26(23), 5610. <https://doi.org/10.3390/molecules26235610>.
2. Sharma, R. P., Singh, B., & Kumar, P. (2023). Recent trends in the application of essential oils as biopesticides: A bibliometric analysis. *Environmental Science and Pollution Research*, 30(12), 12134-12148. <https://doi.org/10.1007/s11356-023-26940-8>
3. Ramasamy, S., & Subramanian, S. (2022). Insecticidal activity of essential oils against insect pests of crops. *Horticultural Research*, 9(2), 152-158.
4. Naz, T., Saleem, M., & Batool, S. (2021). Essential oils as biopesticides for sustainable agriculture: Efficacy, mechanisms, and applications. *Plants*, 10(16), 2916. <https://doi.org/10.3390/plants10162916>
5. Bakkali, F., Averbeck, S., Averbeck, D., & Idaomar, M. (2008). *Biological effects of essential oils – A review. Food and Chemical Toxicology*, 46(2), 446-475. <https://doi.org/10.1016/j.fct.2007.09.106>
6. Lee, S. G., & Lee, J. H. (2018). Chemical composition and biological activities of essential oils from different plant species: A review. *Molecules*, 23(6), 1401. <https://doi.org/10.3390/molecules23061401>.
7. Rodriguez, E., & Dyer, R. (2019). Biosynthesis of terpenes: The MEP pathway. In S. G. Rollin (Ed.), *Biosynthesis of Secondary Metabolites in Plants* (pp. 75-101). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-27072-6_5.
8. Zuzarte, M., & Pimenta, R. (2013). Antibacterial activity of essential oils: A review of their mechanisms of action and applications. *Plant Therapy*, 1(3), 128-138. <https://doi.org/10.1111/pt.12006>
9. Singh, R., & Kapoor, M. (2017). *Antimicrobial potential of essential oils from Psoralea species. Phytopathology*, 107(4), 337-343. <https://doi.org/10.1094/PHYTO-07-16-0226-R>
10. Costa, E. R., Bittencourt, A. S., & Araujo, A. L. (2021). *Farnesol and nerolidol: Essential oils and their potential for antimicrobial applications. Journal of Essential Oil Research*, 33(6), 456-464. <https://doi.org/10.1080/10412905.2021.1964612>
11. Koul, O., & Walia, S. (2020). Thymol and its role in controlling fungal diseases in crops. *Crop Protection*, 130, 105053. <https://doi.org/10.1016/j.cropro.2019.105053>.

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

12. Gheorghe, I., & Stănescu, U. (2020). *Antifungal activity of carvacrol against soilborne plant pathogens*. *Scientific Reports*, 10(1), 304. <https://doi.org/10.1038/s41598-019-57391-1>.
13. Dziri, S., & Chouchen, F. (2021). Essential oils for postharvest treatment: Efficacy of linalool and menthol in controlling fungal pathogens. *Postharvest Biology and Technology*, 174, 111439. <https://doi.org/10.1016/j.postharvbio.2021.111439>.
14. Morteza-Semnani, K., & Fathi, B. (2007). *Antibacterial and antifungal activity of eucalyptol from *Eucalyptus globulus*. *Journal of Agricultural and Food Chemistry*, 55(22), 9037-9041. <https://doi.org/10.1021/jf071937e>.
15. Carmona, E. R., & Vila, J. (2019). *Antimicrobial activity of α -pinene and β -pinene from conifer oils*. *Fitoterapia*, 137, 104198. <https://doi.org/10.1016/j.fitote.2019.104198>.
16. Aydin, S., & Duman, O. (2017). Safety and environmental benefits of using essential oils in pest management. *Pest Management Science*, 73(4), 787-794. <https://doi.org/10.1002/ps.4412>.
17. Koul, O., & Walia, S. (2018). *Role of essential oils in pest management: A review*. *Biological Control*, 130, 147-153. <https://doi.org/10.1016/j.biocontrol.2018.01.009>.
18. Calvo, J. A., & Jaramillo, M. (2019). *Volatility and stability of essential oils in pest control applications: Limitations and improvements*. *Journal of Essential Oil Research*, 31(5), 394-401. <https://doi.org/10.1080/10412905.2019.1628875>

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

ADVANCING CIRCULAR SUSTAINABILITY: INNOVATIVE STRATEGIES FOR WASTE MINIMIZATION AND RESOURCE RECOVERY IN THE ORGANIC CHEMICAL INDUSTRY

Musa Yahaya Abubakar¹, Dalhatu Abubakar² Samson Paul³ Emem Ikpeme Bassey⁴. AttahDaniel Emmanuel Ba'aku⁵ Raymond Bwano Donatus⁵ and Ansar Bilyaminu adam⁵

¹Department of Industrial Chemistry Federal University Wukari

²National Biotechnology Research Development Agency, Bioresources Development Center Billiri, Gombe State

⁵Department of Industrial Chemistry Federal University Wukari

³Department of Pure and Applied Chemistry university of Calabar

Corresponding Author: ansarbilyamin@gmail.com

Abstract

The modern environmental and economic issues that the organic chemical industry is facing require a transition to the paradigm of circular and sustainable production. This research explores forward-looking approaches to reduce waste and recover resources through the combination of the principles of green chemistry and the concepts of a circular economy. There is a specific focus on process intensification, solvent recovery, catalytic performance, and salvage of industrial by-products into secondary products. This study summarizes the most recent progress in eco-efficient technologies, including the closed-loop technologies, renewable feedstocks and biocatalytic processes, which together decrease the environmental footprint, and increases the use of materials. The results highlight the fact that the implementation of circular sustainability strategies not only reduces the level of waste and pollution, but also increases the efficiency of the economy due to the efficiency of the flow of resources and energy. Finally, the paper highlights the potential of transformation in the relationship between green chemistry and the circular economy that can drive a low-waste, resource-resilient organic chemical sector that can meet both a sustainability and a competitiveness goal.

Keywords: Circular economy; Green chemistry; Waste minimization; Resource recovery; Sustainable manufacturing

1. Introduction

The organic chemical industry is at a tipping point where social and environmental pressures are challenging traditional methods of production. Traditionally, this sector's "production logic" has been linear, which means there is an extraction of raw materials, production of useful items and waste generation with no or limited value after use (Nargotra et.al, 2022). The long-standing "take-make-use-dispose" paradigm has underpinned industrial growth. However, given the global concerns over climate change, waste proliferation and other finite resources, it is becoming untenable. The seriousness of the situation necessitates a transformation of the entire chemical production value chain that incorporates sustainability (Stadelmann & Slootweg 2024). The worldwide increase of organic pollutants, mostly from farms, factories and cities, has become a major environmental issue of concern. These substances enter the soil, which can interfere with the health of the soil and nutrient availability, which can affect plant growth and productivity (Titilayo et al, 2025).

The accelerated global industrialization makes life easier but various companies are also producing wastes, which are disposed of without consideration for the environment, causing toxins to be released into air, soil and aquatic bodies polluting the surrounding area, (Abubakar et al., 2024). The sustainability challenge is exacerbated by organic chemical processes that demand a considerable amount of fossil-based feedstocks and a very energy-intensive reaction pathway. As a result of these factors, there are a lot of GHG emissions, chemical residues and hazardous effluents that pose a threat to environment and human health (Guarieiro et al., 2022). The scale of the problem is striking. More than ninety percent of the material produced in the world today arrives thanks to the organic chemical industry. Notwithstanding its benefits, the organic chemical industry is responsible for a large share of industrial waste and emissions (Padilla-Rivera et al., 2024). Also, the manufacturing inefficiencies especially in relation to yield optimization, solvent collection and byproduct management demonstrate an industry sector which has not fully harnessed circular design and material stewardship. First, Soil and Water Pollution Caused by Manufacturing. The resulting environmental burden manifests in soil contamination, aquatic toxicity, and atmospheric pollution, all of which erode the ecological stability upon which industrial operations ultimately depend (Royle et al., 2024).

Sustainable chemical production requires not only an incremental step towards improvement but also a complete redesigning of how extraction, transformation and reinsertion within industrial systems take place. In this context, the framework of circular economy emerges as essential strategic pathway which redefines the chemical industry's relation with waste that is looks at the potential pollutant as input for new production cycles (Stadelmann & Slootweg, 2024).

The linear production model, which transformed by industry with the coming of the petrochemical era, is now one of the main obstacles to environmental sustainability. The environment is being affected in many ways. Things like depletion of resources and huge waste generation and pollution are some of the ways in which the environment is being harmed (Nargotra et al., 2022). The organic chemical industry sends a lot of CO₂ into the atmosphere. The disposal of chemicals is toxic to the ecosystem and threatens biodiversity. The underpinning a primary concern is not the models' structural assumptions in-themselves, but that the efficiency model is premised on an assumption that there are adequate resources to assume that waste can be made external, and this structural assumption is no longer relevant in a world constrained by resources argumentative Becker, 2019 Guarieiro et al., 2022.

Looking at it from an economic point of view, linear production undermines resilience because it ties profit with the finite throughput of materials. Due to oscillating raw materials prices and stricter rules on waste disposal, industries that operate on linear systems are facing higher operational costs and a dip in competitiveness. In developing countries, bad management of waste harms the environment and society. The waste system creates a lot of garbage. To place it differently, waste signifies both ecological harm and an economic opportunity lost.

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

The world's increase in agriculture and agro-industrial work exemplifies this difficulty. Agricultural processing generates millions of tons of organic residues each year of which much remains unutilized and where improper disposal often leads to methane generation, leachate formation, and nutrient imbalance in ecosystem (Nargotra et al., 2022). Since the world agriculture market keeps expanding and is expected to exceed US\$ 5 trillion by 2028, the production of biogenic waste will increase accordingly (Rizzarelli, et al., 2023). Since the organic chemical sector highly depends on agricultural feedstocks and byproducts, greater integration of more efficient valorization pathways, to reduce waste accumulation and depletion of resources, is required.

Economically, the linear model also constrains innovation. Industries see waste material as a dead-end and not a product resource. This causes them to miss out on additional value streams which can come from secondary recovery, green synthesis, or biotechnology conversion. A circular framework focuses on retaining and reusing resources, as well as regenerating them. This creates a competitiveness based on innovation and not just allocation or utilization. Ruiz-Mercado (2024) argues that if production systems are configured to use renewable and waste-derived feedstocks, not only will their environmental impacts decrease but industrial resilience will also be improved through the diversification of material inputs along with lower dependence on volatile fossil markets.

Green chemistry is about designing safer and sustainable products and processes to eliminate environmental damage and reliance on hazardous chemicals (Adam et al., 2024). In the end, the environmental and economic conclusions of linearity lead to a single conclusion: that sustainable development in the organic chemical industry is not possible without breaking the linear chain of extraction-use-disposal cycle.

Aspects of the circular economy focus on how the organic chemical sector can change the way they operate within the ecosystem. In essence, the circular model principles challenge the waste concept in production processes as input for the next product (Stadelmann & Slootweg, 2024). This shift in thinking removes previous ideas like controlling pollution and waste treatment. It starts working in the place of a design level and a process level.

The organic chemical sector must embed green chemistry, process intensification, and resource recovery frameworks into their field-driven processes, which collectively will enhance the longevity of materials (Kumar & Gao, 2020). Solvent recycling, catalyst regeneration, closed-loop water systems, and converting organic residues into high-value intermediates or bio-based polymers are circular strategies. You can reduce environmental leakage and the economic reduction by creating processes that mimic natural cycles (Rizzarelli et al., 2023).

It is important to use waste as a raw material for processing. Agricultural residues, lignocellulosic materials and post-consumer plastics can be used as renewable carbon sources to produce the specialty chemicals, fuels and biopolymers (Ruiz-Mercado, 2024). This not only helps in saving finite fossil resources but also contributes to decarbonization by locking biogenic carbon in industrial value chains. In addition, implementing circular practices can dramatically lower lifecycle emissions from organic chemical production which helps achieve the global net-zero target (Royle et al., 2024).

Also critical are the policy and regulatory measures that enable this transition. Governments and international organisations increasingly foresee the economic opportunities of circular chemistry, as shown by the promotion of eco-design, extended producer responsibility (EPR) and resource efficiency standards Padilla-Rivera et al. (2024). These steps encourage industries to pollute less and adopt better production and consumption practices.

To put it another way, applying circular economy principles to the organic chemicals sector depends on strong systems of industrial symbiosis, whereby the waste from one process becomes the feedstock for another (Stadelmann & Slootweg, 2024). Such networks help not only in waste minimization but also in establishing new market linkages for enhanced efficiency in resources.

The circular economy is not just an environmental utopia. It is a novel and innovative economic model that can transform the organic chemical industry to become a regenerative, low-carbon system that respects planetary boundaries.

This research aims to align concepts of sustainability with practical changes in the industry that will shape the future of organic chemicals sector. It looks at how waste can be minimised and resource recovery maximised through the systematic application of circular economy practices based on green chemistry and life-cycle thinking. The study examines the incorporation of renewable feedstocks, new process designs and innovative recovery technologies for improving circular performance across a variety of scales of production.

2. Methodology

2.1 Research Design

This study employed a systematic and integrative research design, combining both quantitative bibliometric mapping and qualitative thematic synthesis to comprehensively explore innovative strategies for circular sustainability in the organic chemical industry. The research framework emphasized triangulation of multiple data sources including peer-reviewed articles, policy reports, and industry case studies to ensure analytical depth and accuracy. This design was selected to capture the multidimensional character of waste minimization and resource recovery, linking empirical trends with conceptual insights into circular chemistry.

2.2 Data Sources and Selection Criteria

Data for this study were collected from five major academic databases ScienceDirect, Wiley Online Library, SpringerLink, Taylor & Francis Online, and MDPI chosen for their broad coverage of sustainability and chemical engineering research. Publications spanning 2020 to 2025 were included to ensure temporal relevance and reflect recent advancements in waste management, renewable feedstocks, and digitalization within the chemical sector.

Selection criteria were defined using the PRISMA systematic review protocol, focusing on studies that:

Addressed green and circular chemistry principles within industrial contexts;

Reported process intensification, waste valorization, or depolymerization techniques;

Integrated digitalization tools (e.g., AI, IoT, blockchain) in circular manufacturing; and

Examined policy or economic frameworks promoting industrial circularity (Padilla-Rivera et al., 2024; Ruiz-Mercado, 2024).

Studies that lacked methodological transparency, empirical evidence, or clear circular economy relevance were excluded to maintain analytical rigor.

2.3 Data Analysis Procedure

The analytical workflow followed a three-phase strategy combining bibliometric analysis, thematic synthesis, and comparative evaluation:

1. Bibliometric Mapping:

Using VOSviewer and R-Bibliometrix, publication trends, keyword co-occurrence, and co-authorship networks were analyzed to visualize the intellectual structure and emerging themes of circular chemistry research.

2. Thematic Synthesis:

Qualitative coding identified recurring themes such as resource valorization, green catalysis, digital enablers, and industrial symbiosis. These categories were refined into conceptual clusters that highlight how waste minimization strategies evolve across scales of application (Nargotra et al., 2022; Royle et al., 2024).

3. Comparative Evaluation:

Extracted findings were benchmarked against international best practices, industrial symbiosis networks, and sustainability policies to derive comparative insights and identify scalable frameworks suitable for different regional and economic contexts (Kumar & Gao, 2020; Guarieiro et al., 2022).

This mixed-method approach ensured methodological robustness and contextual richness, producing both quantitative validation and qualitative interpretation of circular sustainability trends.

2.4 Conceptual and Analytical Framework

The analytical foundation of this research integrates the principles of Green Chemistry, Life Cycle Thinking (LCT), and Industrial Ecology to evaluate waste reduction and resource recovery systems. The framework conceptualizes circular sustainability through three interconnected pillars:

Input Optimization: Utilization of renewable feedstocks, sustainable catalysis, and solvent-free or low-energy reactions.

Throughput Management: Deployment of closed-loop systems, industrial symbiosis, and real-time digital monitoring to minimize process losses.

Output Valorization: Conversion of by-products and residues into secondary raw materials, energy, or high-value compounds (Rizzarelli et al., 2023; Stadelmann & Slootweg, 2024).

This framework aligns with the United Nations Sustainable Development Goals (SDGs) particularly SDG 9 (Industry, Innovation, and Infrastructure) and SDG 12 (Responsible Consumption and Production) emphasizing circularity as both a sustainability imperative and an innovation driver.

2.5 Validation and Reliability

To enhance the credibility and reproducibility of the findings, the review adhered to transparent validation protocols and systematic quality assessment.

Each selected source was cross-verified for authenticity and relevance using citation tracking and journal impact metrics.

Triangulation was employed across bibliometric outputs, qualitative coding, and industrial case evidence to ensure consistency.

Analytical coherence was further tested through inter-reviewer comparison and thematic convergence validation following PRISMA recommendations (Padilla-Rivera et al., 2024).

This rigorous validation ensured methodological robustness and minimized subjective interpretation biases.

2.6 Ethical Considerations

The study is entirely based on secondary data obtained from publicly accessible databases and open-access sources. No human or animal subjects were involved. Ethical standards were maintained through proper attribution of intellectual property, transparent data handling, and compliance with open-access and citation ethics in line with best practices for academic integrity (Ruiz-Mercado, 2024).

3. Conceptual Framework of Circular Sustainability.

3.1. Evolution from Green Chemistry to Circular Chemistry.

The transition from green to circular chemistry marks a big change in the mindset of sustainable design of chemicals. Green chemistry emphasizes hazard, waste, and energy minimization at the molecular and process levels, whereas circular chemistry addresses the entire material cycle from the source of raw materials to the final recovery of end-of-life products. It changes how we usually try to improve things by putting all of their good features into the very details about them. It is about actually making things better for people and the planet and making more of them more often. A methodology that emerged in 1990 and defined by 12 main principles which aim to drive sustainable action.

The circular chemistry concept focuses on the regeneration of resources or molecules and promotes the reuse of solvents and catalysts. Using the principles of green chemistry, including atom economy, catalytic efficiency and benign solvent selection, as a basis for the development of modular circular processes that will close material loops and help reduce the use of virgin resources (Stadelmann & Slootweg, 2024; Rizzarelli et al., 2023). Circular chemistry is an approach to sustainability that links chemical innovation with circularity within industry.

3.2. Using Circular Sustainability for Chemical production

A circular sustainability framework for chemical manufacturing incorporates environmental, economic, and operational performance measures. New metrics are used for measuring the performance of a reaction in catalytic processes. To ensure that the production cycle conserves material and energy flows.

Key principles of circular sustainability in manufacturing are.

Products and intermediates should be designed so they can always re-enter an appropriate production; loop.

Use of renewable feedstocks, particularly biomass and industrial by-products

Entropy can be reduced, waste and energy loss prevented on every stage of a process; and waste valorization techniques turn by-products into value-added co-products.

Industries can switch from linear “take–make–dispose” to closed-loop systems by adopting low-emissions and low-waste generation principles which retain the material values (Nargotra et al., 2022; Padilla-Rivera et al., 2024). Not only is this eco-friendly, but it is also economically beneficial since it does not depend on the volatile raw material market and helps to keep competitiveness-development in the long run.

3.3. Combining Life Cycle Perspectives and Industrial Ecology Integration.

The core analysis of circular chemistry is provided by life cycle thinking and industrial ecology. LCT helps ensure that sustainability assessments consider all impacts from extraction through production, use, and disposal of materials. With a holistic view, hotspots can be identified, which can be redesigned to maximize negative impacts along the stages (Ruiz-Mercado, 2024).

The idea of using the waste of one industry as resource for another to minimize wastage is known as industrial symbiosis in the industrial ecology. It helps make better use of materials, reduces environmental burden and promotes regional clustering. With LCT and Industrial Ecology Together, Circular Sustainability Is No Longer An Abstract Idea But A Quantified And Implementable Concept They allow industries to design processes, by mimicking natural ecosystems, that are self-sustaining, regenerative, and efficient (Royle et al., 2024; Kumar & Gao, 2020) by mapping resource-flows and assessing energy balances.

3.4. Importance of Digitalization and Smart Technologies in Circular Systems.

In today's circular economy, digitalization enables and accelerates sustainability. Smart technologies like artificial intelligence (AI), blockchain, Internet of Things (IoT) sensors, and digital twins offer new ways to monitor, predict, and optimize materials and energy flows in real time.

AI technology employed for predictive analytics can help to optimize chemical reactions, avoid waste formation and identify ways for resource recovery. Blockchain platforms enable accountability for waste disposal and reuse of resources due to the availability of relevant information. As same as process monitoring with IoT integration allows for real-time adjustments to reduce inefficiencies and maintain closed-loop balance (Stadelmann & Sloodweg, 2024).

These technologies not only improve how industries run but also help them run better and produce what is useful and necessary for other industries. The more data becomes available, the better collaboration will happen between industries. Waste streams can be used as inputs in other production networks. As per Rizzarelli et al., (2023), and Royle et al., (2024), digital integration must occur with ethical data governance throughout the data lifecycle so that innovation can complement and not compromise environmental goals.

Circular sustainability combines chemical innovation, systems process design, and smart technology to form an integrated framework for regenerative production. Green chemistry lays the molecular groundwork, circular manufacturing ensures resource continuity, life cycle and industrial ecology provide the overall structure, and digitalization lays down the operationalization. All these added dimensions together reconstruct an adaptable structure that reinvents sustainability more in the organic chemical industry converting waste into value and lofting industry progress within planetary limits.

4. Waste Generation Dynamics in the Organic Chemical Industry.

4.1. Classification and Sources of Industrial Waste Streams.

Due to complex synthetic pathways, solvent-intensive processes, and multi-step production chains, organic chemical industries generate a wide range of waste streams. Manufacturing processes would leave behind solid, liquid and gaseous emissions. These wastes can be broadly classified to these three groups.

Used catalysts, polymer waste, contaminated packaging waste, etc., are solid wastes.

Usually, solvent recovery units, reaction washings, and effluent streams with organic residues and heavy metals generate liquid wastes.

Gaseous emissions include volatile organic compounds (VOCs), process-generated CO₂, and nitrous oxides from thermal degradation or incomplete combustion.

The generation of waste does not only occur at the end-of-life stage, but it also happens at upstream and downstream processes such as extraction of raw materials, refining, formulation and many more. The use of feedstocks derived from petrochemicals and solvents not derived from renewable sources exacerbate the problem as they result in hazardous by-products and persistent pollutants (Padilla-Rivera et al., 2024; Nargotra et al., 2022).

We need to grasp the source and nature of these waste streams to create circular strategies that emphasizes recovery, reuse and redesign over disposal. This classification is a basis for targeted waste management and resource recovery measures.

4.2. Process Inefficiencies Contributing to Waste Accumulation.

The organic chemicals industry generates a lot of waste due to process inefficiencies that affect the efficient use of material and energy. Manufacturers often care more about yield optimization and throughput than

sustainability metrics. Because of this, manufacturers experience substantial material losses and unreacted intermediates.

Key inefficiencies include.

Excess amount of solvents and reagents, where reaction stoichiometry is poorly optimized;

Reactions produce unwanted by-products in large quantities when less selective.

Energy-hungry distillation and purification processes that use too much heat and water; and.

Inefficient recovery systems can fail to catch valuable intermediates or catalysts.

Old infrastructure and batch-based manufacturing also limit chances for optimizing and control in real time, which permits waste to accumulate. It means several processes run in parallel, and engineers do not check efficiency data. Thus, these inefficiencies often go unnoticed until they give rise to huge emissions or waste volumes.

To achieve circular manufacturing, we need to transform from just managing waste to preventing waste. With the help of predictive analytics, advanced catalysis and continuous-flow technologies that reduce waste at the source, this transformation will be easier.

4.3. Study on Quantity of Waste and Emission Profiles

Measuring waste generation and emissions helps in evaluating the sustainability performance of chemical industry. Insight into the adaptation and recovery scenario of the waste footprint and emission profile of different edible oil manufacturing units. According to recent studies, waste in organic chemical plants may reach 30–40% depending on whether the process is complex and what feedstock is being used (Ruiz-Mercado, 2024). In operations that use a lot of solvent, these losses are increasing due to evaporative releases and incomplete recovery of volatile chemicals.

CO₂, CH₄, and N₂O, greenhouse gas emissions (GHGs) have been key contributors to the carbon footprint of the industry. CO₂ comes from burning of fuel and process off-gases, while CH₄ and N₂O are produced in catalytic reactions and waste treatment units. In addition, aquatic organism's death from discharge of water containing organic load (COD/BOD) and heavy metal pollutants from catalyst. (Rizzarelli et al., 2023)

By using life cycle assessment (LCA) tools, industries are able to account and compare these discharges systematically. These quantitative frameworks can indicate where interventions should be focused on waste minimization, energy recovery and carbon reduction for maximum impact (Royle et al., 2024).

4.4. Mapping Hotspots for Intervention and Recovery Potential.

By mapping the waste generation hotspots, industries can start focusing on the circular interventions that can help provide the industry environmental and economic benefits. Reaction, separation and purification units. Hotspots usually occur in these units as most of the raw material is lost here. Businesses can identify wasteful processes and valorization pathways by studying mass and energy balances. By doing so, they can convert by-products into energy carriers or secondary feedstocks.

For example, membrane separations and distillation couplings can optimize solvent recovery units for near-closed-loop operations. The leftover biomass from biobased synthesis can be converted into platform chemicals, while spent catalysts can be recycled using metal recovery techniques (Kumar & Gao, 2020). Through creating a circular vision for resources, these interventions enable regeneration and prevent harm to the environment.

Adding digital twins and AI-based process analysis allows you to monitor hot spots dynamically. It predicts waste formation trends and recommends real-time corrective actions for better management (Stadelmann &

Slootweg, 2024). Industries can create flexible circular ecosystems that react quickly to performance variances by blending data intelligence with recovery of materials.

we can create a clear pathway for the industry to work towards net-zero waste manufacturing by designing mechanisms to map and address waste hotspots. This reinforces the shift by the industry away from end-of-pipe treatment to resource stewardship (Padilla-Rivera et al., 2024; Royle et al., 2024).

Waste generation in the organic chemical industry is complex, further analysis can help us understand how it is generated in more detail. Industries can leverage critical points for circular transformation by classifying waste streams, assessing inefficiencies, calculating emission profiles, and mapping recovery hotspots. With advanced recovery technologies, digital monitoring, and closed-loop process design in place, the organic chemical industry can create a resilient and regenerative future where waste becomes an asset rather than a liability and drives innovation and sustainability.

5. Innovative Waste Minimization Strategies.

5.1. Green Process Intensification and Solvent-Free Reactions.

The objective of Green Process Intensification (GPI) is to “build sustainable products from sustainable processes” (Hawkins et al. 2018). It improves chemical processes to maximise efficiency, reduce waste and minimize energy consumption. Many batch processes still use large quantities of organic solvent and reactor volume which leads to massive waste streams. On the other hand, reaction systems, which are solvent-free and low-solvent, eliminate or at least lessen the need for hazardous solvents. This in turn greatly reduces effluent generation and other costs associated with treatment (Padilla-Rivera et al., 2024).

New methods of synthesis, which do not use solvents such as mechanochemical synthesis, solid-state reactions and microwave-assisted catalysis have emerged as potential alternatives which offer improved yields, lower reaction times and minimal by-products. The mentioned reactions are especially useful for esterification, polymerization and oxidation reaction in organic synthesis. Supercritical fluids, ionic liquids and deep eutectic solvents (DESs) are also being used as greener alternatives due to their tunable properties and recyclability (Stadelmann & Slootweg, 2024).

Another crucial aspect of process intensification is miniaturization. Also, continuous-flow microreactor systems have better heat and mass transfer efficiency than batch reactors. Devices that control processes in real-time reduce variability, ensure full use of reactants and avoid waste. When paired with digital monitoring and optimization tools, GPI enables a movement away from wasteful, linear operations to agile, energy efficient, and near zero-waste production systems (Royle et al., 2024).

5.2. Catalytic Redesign and Atom Economy Optimization.

To reduce waste, catalysis remains at the heart of increasing selectivity, conversion and specificity. The principle of atom economy was suggested by Trost, which focuses in using all the atoms present reactants to the desired ease product, which makes mass intensity at molecular level. This catalytic redesign aims to come up with new catalyst systems that facilitate reactions with reduced production of by-products.

Heterogeneous and biocatalytic systems are gaining importance due to their reusability and mild operating conditions. As Nargotra et al. (2022) mention, enzyme-based catalysis allows highly selective transformations with little or no solvent or reagent wastes. The method suits fine chemical and drug synthesis. Just like that, when nanostructured catalysts are utilized, they improve the surface area and the exposure of active sites. In turn, this improves the kinetics of reactions while reducing their energy input.

The field of nano-enabled analytics chemistry is an emerging intersection of the material science and chemistry, engineering, and introduction of a paradigm shift in the perception and addressing of analytical problems covering the areas of healthcare, environmental control, and industrial operations. Nanomaterials are at the heart

of this science because their interesting behaviours are achieved because of the dimensions ranging around 1nm to 100 nm. Along with other applications like nano-particles, nano-structured sensors, and more, this development offers a highly sensitive and accurate way of detecting chemicals at ultra-low concentrations (Adam et al., 2025).

At the same time, photocatalysis and electrocatalysis are changing the game in waste reduction by employing renewable energy like sunlight and electricity for chemical transformations free from toxic agents. According to Ruiz-Mercado in 2024, these chemicals transform waste carbon dioxide and organic byproducts into value-added products.

Catalytic innovation to optimize atom economy leads to the minimization of waste at reaction level, and hence each reaction can be designed to follow broader circular economy principles with minimum footprint and maximum resource efficiency.

5.3. Process Integration and Closed-Loop Manufacturing Systems.

The technique of process integration links green chemistry with circularity in manufacturing energy, materials and resources in industry best practices. Closed-loop manufacturing systems (CLMS) embody this philosophy by recovering, regenerating and reusing materials at each stage of production.

In practice, process integration can take several forms.

Recycling waste heat from exothermic reactions to power endothermic steps, for heat integration. When unreacted intermediates and solvents are continuously separated and reintroduced, that's material looping.

Systems that reduce effluent discharge and lessen the use of fresh water include water reuse, and zero liquid discharge systems.

These methods help to lower waste generation and also helps to improve process economics due to lower raw material and energy demands. For instance, putting in place a reactive distillation or membrane-integrated reactors helps to achieve reaction and separation simultaneously, leading to dramatic reduction in solvent use and downstream purification costs (Rizzarelli et al., 2023).

The idea of closed-loop manufacturing being put into practice on a multi-plant scale, the wastes from one process become the feedstock for another. This is referred to as industrial symbiosis.

It encourages circular ecosystems on a regional scale that will help reduce the dependency on landfilling and optimize resource in various industries (Kumar and Gao, 2020).

According to Stadelmann and Slootweg, 2024, the use of AI and digital twins allow these systems to give recommendations on maintenance, performance, and waste management, converting traditional factories into smart circular production sites.

5.4. Innovating Products and Processes with Circular Design Principles.

The sustainability of products and the process can be assured by Circular Design Principles. The circular design emphasises the durability, recyclability and minimal environmental impacts of a product throughout its life cycle, unlike linear design models that focus predominantly on performance and cost (Royle et al. 2024).

The organic chemical industry implements this by designing molecules and materials allowing for recovery at end of life. An example of beneficial technology is generating biodegradable polymers, recyclable solvents, and modular chemical systems that allow materials to be reused in production rather than discarded. The design of circular products helps to ensure that materials are contained within closed systems.

The shift towards less poisonous and biodegradable polymers is one strategy that should not be overlooked with increasing environmental problems. The use of bottling, farming, and human health points to a wide range

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

application in various sectors and this means that such materials will boost the revolution of a circular economy. It's worth mentioning that their implementation can also decrease plastic presence, use available global resources and lessen wastage ratios by general standards (Pambani et al., 2025).

To evaluate environmental impacts and identify hotspots for improving their product, eco-design tools and life cycle assessment (LCA) are being integrated on the process side during early-stage product development. Tools that let decision-makers trade-off performance, cost, and sustainability while promoting eco-innovation all along the value chain.

Furthermore, companies can make sure that products can be tracked after their lifetime as well. Using digital applications and blockchain enables transparency and traces products. This makes actions accountable and strengthens sustainable procurement strategies (Nargotra et al., 2022).

It can be said that circular design principles signify a strategic alignment of innovation, sustainability, and technology to facilitate waste management to waste prevention and regeneration. With circular thinking applied to product and process development the organic chemical sector can move towards a genuine restorative industrial model in which waste is repurposed, resources cycled, and harm to the environment continuously minimised.

New ideas to eliminate waste in the organic chemicals industry rely on an integrated framework of green process intensification, catalytic innovation, process integration and circular design thinking. By providing development strategies companies find it useful in constructing mechanisms that use resources in a maximum way. Further, it's aim are to lessen unwanted consumption, and waste by-products. Finally, it proposes to infuse sustainability into the production process. Using these techniques will help the authorities in ensuring net-zero waste while driving economic growth, enhancing the environment, and benefitting society.

6. Resource Recovery and Valorization Technologies.

6.1. Chemical Recycling and Depolymerization Routes.

Chemical recycling and depolymerisation are key strategies for sustainable resource recovery in the organic chemical sector. Due to mechanical recycling often leading to the downgrading of materials, chemical recycling breaks down polymers and other complex compounds into their monomeric or oligomeric constituents, which allows the regeneration of high-quality raw materials (Rizzarelli et al., 2023). This plan turns waste back into feedstock, closing the loop while ensuring that the quality of original materials remains constant.

Important technologies in this area include pyrolysis, gasification, solvolysis, and catalytic depolymerization. These allow the recovery of monomers or platform chemicals from waste streams of organic and polymeric origin. For example, solvolytic depolymerization with the help of solvents such as methanol, glycol, or supercritical fluids can selectively break polyesters and polycarbonates back into reusable monomers, like ethylene glycol or bisphenol-A (Stadelmann & Sloopweg, 2024). Lastly, catalytic pyrolysis in controlled temperature and catalyst condition helps to convert feedstocks having mixed organic wastes into hydrocarbons and syngas which can be fed back into chemical synthesis pathways (Royle et al., 2024).

New studies point out that tailored enzymes such as cutinases or hydrolases can enable selective polymer breakdown at low-energy costs with minimal environmental footprint (Nargotra et al., 2022). Biocatalytic systems that can also approach polyester synthesis share interesting features with our systems for polyethylene terephthalate (PET) and other condensation polymers in an attempt to provide circular options for packaging and textile waste. So when we combine chemical action and enzymes, it helps to recover things which makes clear evidence that chemical production is a loop.

6.2. Biotechnological Valorization of Organic Residues.

Using biotechnology offers new and eco-efficient alternatives to convert organic waste residues into added value biochemicals, biofuels, and biomaterials. Using microorganisms, agri residues, food waste and industrial effluents are converted into renewable chemical intermediates. This technology synergizes biotechnology with circular chemistry (Padilla-Rivera et al., 2024).

Bio-based solvents (e.g., ethanol, butanol), organic acids (e.g., lactic, succinic, and citric acids), and platform chemicals (e.g., 5-HMF, levulinic acid) can be produced from lignocellulosic and carbohydrate-rich waste streams through microbial fermentation technologies (Ruiz-Mercado, 2024). Thanks to advanced synthetic biology and metabolic engineering, microbial strains can be made competent to successfully degrade complex organic substrates, including mixed industrial waste streams, under optimum fermentation conditions.

Anaerobic digestion and microbial electrochemical systems (MESs) are gaining traction for simultaneous biogas generation and nutrient recovery, which presents the dual benefits of energy and resource valorization (Rizzarelli et al., 2023). Mixed microbial consortia are said to increase substrate flexibility and process resilience while being able to handle heterogeneous industrial residues.

The climate crisis is escalating and as global systems are forced to rapidly transition to net zero, emissions must also speed up. Carbon capture technologies have emerged as one of the key tools in climate mitigation strategies that rely on the most abundant remaining anthropogenic greenhouse gas, CO₂. Amine scrubbing is commercially available. However, high thermal regeneration costs and solvent breakdown limit their deployment (Pambani et al., 2025).

In addition to biochemical recovery, the combination of bioelectrocatalytic and photobioreactor systems can convert off-gases rich in CO₂ into biofuels or biopolymers linking carbon capture with circular bio-manufacturing (Kumar & Gao, 2020). These strategies not only ease waste disposal pressure, but also advance carbon neutrality by the closing biological carbon loop in the industrial ecosystem.

6.3. Energy Recovery from Industrial By-products.

Energy recovery is the second most important step after the recycling of materials. It converts the residual organic waste which is not fit for direct recycling into useful forms of energy. Manufacturing by-products can be treated through combustion, gasification, pyrolysis, and/or anaerobic digestion to recover their embedded calorific value and mitigate landfilling (Royle et al., 2024)

Thermochemical conversion processes, such as gasification and pyrolysis, help recover syngas, hydrogen, and bio-oil that can be utilized as renewable feedstocks for energy generation or chemical synthesis. According to Stadelmann and Slootweg (2024), bio-oil from pyrolysis can replace fossil fuel, while char can become a carbon sequestration material and catalyst.

Anaerobic digestion takes place under oxygen-free conditions that result in biogas (methane and CO₂) from biodegradable organic residues. It can be converted into a soil conditioner that links energy generation with agricultural circularity. Additionally, the processes for waste to hydrogen are gaining importance. This is because the reforming of organic residues creates a sustainable route to clean hydrogen.

Industries can have almost zero waste, save on energy costs, and become more sustainable by building energy recovery systems into their production cycles. Both countries pursue such recovery pathways to achieve industrial self-supply and renewables and carbon neutrality objectives.

6.4. The simultaneous recovery of materials and energy using hybrid systems.

Hybrid recovery systems are an innovative step-up in circular resource management, bringing together the recovery of materials and energy in order to make the most use of resources employed, and thereby reducing

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

environmental impact. These systems use the synergistic advantage of thermochemical, biochemical, and catalytic processes to enhance resource utilization efficiency (Rizzarelli et al., 2023).

An integrated biorefinery platform combines fermentation, gasification, and catalytic upgrading for the simultaneous production of biofuels, biochemicals and heat from a diverse range of organic feedstock. The waste heat produced from one process could fuel another process in the facility (Ruiz-Mercado, 2024). Also, the coupled depolymerization-gasification systems convert mixed polymer waste into syngas and monomers, ensuring simultaneous chemical recovery and power generation.

Advanced hybrid configurations may also refer to photoelectrochemical and bioelectrochemical systems that combine biological catalysis with renewable energy inputs to heighten waste-to-resource conversion efficiency (Nargotra et al., 2022). These machines are increasingly being supplemented with digital monitoring and AI-powered optimization, which enables on-the-spot adjustments for maximum output and minimal emissions (Stadelmann & Slootweg, 2024).

Also, hybrid systems allow for cascade utilization, where one process's output becomes the input for another, which personifies the industrial circularity. This integrated system does not only improve the usage of materials and energy, but also reduces pressure on the environment.

Resource recovery and valorization technologies are shifting waste management paradigms in the organic chemical industry. Through the use of chemical recycling, biotechnological valorization, energy recovery, and hybrid systems, industries can evolve toward fully circular production networks, where waste is reused as feedstock or energy. These methods have the ability to modify the artificial concept of waste into an asset instead of a liability with industrial innovation and sustainability, that is, the global net-zero mission.

7. Digital and Smart Enablers of Circularity.

The dynamic transformation driven by digital technologies has great potential for growth. This is especially true for the organic chemical industry. Real-time Process Monitoring (RPM), Predictive Tool (PT), and Material Pass (MP) are being integrated into circular value chains. Waste is being innovatively reconstructed with the help of AI, IoT, blockchain, quantum models and other such technologies. These helping us track and predict waste. When industries introduce intelligence into every production and recovery stage, they can shift from the purely reactive management of waste to circular innovations (Ruiz-Mercado, 2024; Rizzarelli et al., 2023).

7.1. Using Artificial Intelligence to Predict Waste Streams

AI is important to predict the waste analytics and optimize processes of circular chemical manufacturing. AI models such as Deep Learning and Neural Networks have been able to continuously analyse process data and provide forecasts on waste generation, identify inefficiencies from the process and suggest corrective actions as they occur (Stadelmann & Slootweg, 2024).

By training models on various process parameters of the synthetic route being used like temperature profile, feedstock composition and reaction kinetics, hotspots generating maximum risk of waste can be identified even before the beginning of the process. Identifying such sites will help make necessary interventions in the first round itself. This will optimize the use of resources and prevent emissions. In addition, AI helps efficiently assign waste types for recycling, recovery, and energy use to their best pathways based on changing costs, availability, and environmental limitations (Padilla-Rivera et al. 2024).

In more advanced circular setups, AI is being used to simulate closed-loop systems. This is specifically to optimize pathways for recycling solvents, regenerating catalysts, and valorizing by-products. For instance, machine learning can help discover the best reaction conditions without a solvent, or the best pattern for a catalyst breaking down and so on (Kumar & Gao, 2020). AI is becoming integrated into digital twins, virtual replicas of chemical processes. It can allow predictive control. Industries are testing circular interventions virtually before they are implemented.

7.2. Internet of Things (IoT) for Real-Time Process Monitoring.

In short, IoT-enabled circular chemicals will monitor and improve the performance of production systems, supporting the regulatory requirements throughout the production value chain. Smart sensors placed in reactors, in storage tanks and in pipelines send large quantities of operational data. This makes possible automated control of temperature, pressure and composition variables affecting directly resource efficiency and emissions (Rizzarelli et al., 2023).

IoT-based apparatus enable real-time monitoring of circularity indicators of industries instead of the conventional periodical assessment with indicators like material recovery rate, waste to product ratio, carbon intensity, etc. Flexible or adaptive manufacturing systems are approaches where an associated set of process conditions may be changed in an instant. One objective could be the minimization of solvent losses (e.g. remelting) or the maximization of energy recovery (e.g. anaerobic digestion). (Ruiz-Mercado, 2024)

Also IoT networks offer predictive maintenance allowing us to detect possible equipment failure before it occurs thus reducing downtime. The combination of IoT with cloud analytics and AI advances data-led decision-making to ensure that every molecule and joule gets captured and used efficiently. This real-time information is essential for the smart factory. Such factories work by recovering resources, recycling them and limiting emissions, thus helping to create sustainable factories.

7.3. Blockchain for Clear Waste Monitoring and Material Flow Recordkeeping.

Blockchain technology allows transparency, traceability and accountability in chemical supply chains with circularity potential. The reliable recording of every transaction, whether material transfer or waste recovery or recycling, with the aim of minimizing opportunities for greenwashing, is ensured by blockchain due to its decentralized and immutable ledger system (Royle et al., 2024).

In a circular chemical situation, blockchain can monitor the entire life cycle of materials, from raw material extraction to end-of-life recovery. This helps in accounting the flow of materials in the plant and ensures accurate measurement of waste streams. It also helps in sending waste for recycling and valorization to certified recyclers and facilities. Smart contracts are part of blockchains and they can check for compliance. For example, a by-product may need to be checked if it meets regulatory limits before being put back into the production facility (Padilla-Rivera et al., 2024).

Also, users across different sectors can work together because of blockchain. Different stakeholders can use the same data on waste generation and recovery performance. By being open about their assessments, it enables circular accountability and form closed loops between chemical makers and downstream users. Blockchain acts as the digital backbone of circular ecosystems. Blockchains help after fair, traceable, data-driven material reuse.

7.4. Using quantum and machine learning models to design sustainable processes.

As the chemical business takes on increasingly complex circular systems, quantum computing and advanced machine learning (ML) are being positioned as game changers for designing sustainable processes. Quantum algorithms can simulate complex reaction pathways, optimize molecular interactions, and create closed loop process networks in a higher dimensional space much better than classical computers (Rizzarelli et al., 2023; Ruiz-Mercado, 2024).

Quantum-enhanced models of chemical reactivity can aid in the design of more effective catalysts and the optimization of new materials. They identify waste-free, selective reaction pathways with low energy. When density functional theory (DFT) is combined with ML models to predict reactive energetics and stability of catalysts in circular processing, researchers can speed up innovation in green catalysis (Stadelmann & Slootweg, 2024).

Machine learning models help look through massive datasets created from sensors used in the industry and lab simulations. The analysis can identify links between process parameters and sustainability indicators like carbon intensity or resource efficiency. In this way, they can help guide multi-objective optimization in process design. Insights shared are serving towards achieving net-zero, waste-free chemical plants where every input, output and by-product is digitally optimized for maximum circularity (Padilla-Rivera et al., 2024).

As artificial intelligence, the internet of things, blockchain, and quantum computing converge, how circularity is implemented and managed is changing in the organic chemicals sector. With the help of all these technologies, an intelligent infrastructure is created that can predict waste, optimize resource recovery, verify transparency and innovate at the molecular level. If the sector can harness these digital enablers, this means we can move on to becoming data driven and autonomous circular ecosystems where waste is managed and not dumped!

8. Economic and Policy Perspectives.

8.1. Cost–Benefit Analysis of Circular Transition in Chemical Industry.

Shifting chemical production from linear to circular is a complex economic challenge. Cost-benefit analyses should incorporate capital costs (retrofits, new recovery units, digital infrastructure), operational costs (energy, maintenance, skilled labour) and long-term savings and revenues reduced purchase of raw materials lower waste-management fees recovered material sales and protection against commodity price fluctuations. Quantitative frameworks must capture net present value of the framework (NPV) and levelized cost of circularity across scenarios that involve sensitivity of feedstock prices and carbon pricing. When outside effects like avoided emissions, health benefits, and ecosystem services are factored in, a lot of circular investments go from just okay to good. A full assessment of chemical recycling projects also depicts a mixed picture. Specialty chemicals value streams can often deliver rapid payback on recycling recoveries. Commodity-scale operations, while benefiting from scale economics, require larger upfront capital (Rizzarelli et al., 2023).

8.2. Market Stimuli and Expanded Producer Accountability.

Market mechanisms are accelerating uptake by matching private incentives with public goals. Test including technologies to transform by-products into secondary raw materials are important for enabling cost-effective transformation of less valuable by-products into higher value products through re-designing manufacturing processes. Producers are required to take care of the entire life cycle of the product. By implementing EPR schemes, management of post-use is facilitated. According to Kumar and Gao (2020) and Padilla-Rivera et al. (2024), EPR frameworks can be refined by differentiating removable incentives for packaging and process consumables by product category and linking them to measurable circularity performance indicators. Good EPR creates demand for recycled materials in markets, driving investment in depolymerization and valorization technologies.

8.3. Policy Frameworks That Boost Circular Manufacturing

Well-designed policy stacks are necessary for de-risking circular investments and aligning market behavior. Accredited frameworks combine standards and certification (for quality of secondary materials), mandates (minimum levels of recycled content or recovery rates) and enabling regulation (allowing for industrial symbiosis, streamlined approval pathways for waste to product). Complementary policies like carbon pricing enhance incentives for using bio- and recycled feedstocks by improving their relative economics. Moreover, public procurement rules help guarantee demand for circular products. Regional standard harmonization and mutual recognition agreement will reduce transaction cost and facilitate scaled supply chains through jurisdictional alignment (Royle et al., 2024; Stadelmann & Slootweg, 2024). In regard to regulatory frameworks, an important consideration is the ability to adapt. Meanwhile, regulatory sandboxes or phased standards allow the technology or market maturity to occur without stifling innovation.

8.4. Barriers, Enablers, and Pathways for Large-Scale Adoption.

There are many reasons why that are stopping adoption. The technology isn't ready yet for complex waste streams. Like: mixed polymers, contaminated residues and more. Also, they require high capital costs at the beginning. And then we have broken supply chains. Lastly, there are also doubts about the quality and consistency of secondary materials. Such institutional inertia, along with skills gaps, particularly the integration of digital systems and advanced recovery processes, slows progress. Confusion over rules about classifying waste and allowing recycled materials to be products makes it harder to change how we use stuff.

Enablers combine finance, technology, and governance. Financing tools created for public and private sectors, such as green bonds and blended finance, reduce capital costs. Cooperative areas of business, industry, and agricultural production reduce logistics and allow for the matching of feedstock. Catalysis, enzymatic depolymerization and process intensification developments can lower energy and cost footprints for recovery. In conclusion, digital tools like IoT, AI, and blockchain can enhance the traceability and quality assurance of secondary materials, addressing buyer concerns and thus support market formation (Stadelmann & Slootweg, 2024; Rizzarelli et al., 2023).

Strategies of scaling emphasize risk-managed phases. In the near future, we will start pilot projects that focus on high-value or simple-to-close loops. These projects include solvent recovery and catalyst reclamation. Further, all these will be combined with a strict LCA to validate benefits. Strategies for the mid-term include creating material hubs and standardising secondary feedstocks by region, whereas the long-term pathways focus on fundamental change in the system: complete redesign of products; integrated digital marketplaces for circular inputs; and mainstreaming of policies (Royle et al 2024). A partnership cooperation between companies in agriculture, packaging, and chemicals develops various valorisation opportunities and enlarges the scope for recoverable resource enhancement (Kumar & Gao, 2020).

It is important for circular concepts to become economically viable and policy coherent for an industry to come in place. The organic chemical sector could make the transition from dependence on resources to a regenerative production system through transparent cost-benefit frameworks, targeted incentives like EPR, enabling regulatory frameworks and scalable implementation pathways. You can only achieve it through concerted action from industry, policy-makers, financiers and researchers to remove barriers, boost enablers and lay out a pragmatic roadmap for large-scale circular adoption (Padilla-Rivera et al., 2024; Royle et al., 2024; Rizzarelli et al., 2023).

9. Case Studies and Best Practices.

This part uses real life as evidence and informed lessons to show how circular principles are realised in the organic chemicals sector. It focuses on three complementary lenses: (1) industrial symbiosis networks that physically link material and energy flows across firms, (2) concrete innovation stories that demonstrate scalable circular solutions, and (3) a comparative view of regional and global initiatives that reveal patterns, enablers and pitfalls. The goal is to help industry and policy makers to be able to implement Circular economy through high level theory.

A study of networks in industrial symbiosis.

What industrial symbiosis looks like.

Connecting facilities where waste from one becomes feedstock for another facility. In chemical clusters, this could mean directing solvent streams elsewhere, recovering heat, exchange of intermediate chemicals, or sharing utilities, such as steam, compressed air, and water. The actual geometry can range from simple bilateral exchanges (A delivers back solvent to B) to complex multi-firm networks with dozens of coordinated loops of materials and energy.

Key design elements.

A geographical proximity between the places of production and consumption is important. It helps in reducing transport cost and carbon intensity. As a result, low value stream becomes viable for economic exchange.

The transaction friction and rejection rates are reduced respectively due to clear specifications for the secondary feedstock quality.

Platforms – whether digital or institutional – that match surplus streams with demanders increase the pool of usable exchanges.

It is important to have legal agreements that can specify liability and liability for contaminants, as well as regulation acceptance for reused streams.

Practical outcomes.

The right synergy will reduce raw material purchase, reduce waste disposal costs, and improve resilience by diversifying feedstock sources. It also changes the cost dynamics for capital upgrades. Utilities that are shared and co-investment at the recovery units can be at pull down prices to upgrade at the plant level.

Circular innovation success stories from world-leading industries.

1. Solvent and catalyst recovery loops.

Chemical plants that incorporate high-efficiency solvent distillation and catalyst reclamation units reduce input costs and harmful waste considerably. Best practices should include multistage solvent recovery combined with membrane polishing to achieve product-grade solvent quality, and integrated catalyst regeneration programs to recover precious metals for reuse.

2. Continuous-flow and modular production.

Switching to continuous microreactors from batch reactions allows for less solvent use with more selectivity and easy heat integration. Using modular units allows for testing circular processes at a cheaper cost.

New reactor technologies that can considerably improve the efficiency, safety, and sustainability of chemical processes can be classified as process intensification. Microreactors, membrane reactors and oscillatory flow reactors are some notable examples that allow optimizing reaction conditions and integrating multiple processes. Microreactors have transformed chemical processing by providing high surface-area-to-volume ratios, which optimize mass and heat transfer and enable tighter control over reaction conditions (Pambani et al 2023).

3. Biorefinery valorization.

Facilities that transform agricultural waste via fermentation into organic acids or turn it into sugars hydrolysis for further conversion to platform chemicals create saleable intermediates. The successful elements include feedstock refinement, adaptable fermentation strains and pathways that give commercially usable products.

4. Integrated energy recovery.

Plants that use combined heat and power (CHP) or capture syngas from waste gasification or those that provide for anaerobic digestion for organic effluents turn a disposal liability into an on-site energy-generation asset. Integrating processes to align heat sinks with heat sources increases benefits.

Success enablers across stories.

Create manufacturable circular processes through early cross-functional design (R&D, operations, procurement).

Making KPI alignment in plant performance dashboards.

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

Development of a method for scaling with an analysis of the financing situation and metrics for verification of LCA and business cases.

Compare regional and global initiatives.

Regional patterns.

Industrial economies whose geographic concentration gives rise to symbiosis benefit from lower transaction costs owing to logistics and supplier networks.

Areas that ensure recycled material standards and give money or say all pockets have begun seeing faster uptake.

Many developing regions don't have proper infrastructure and financing. However, they can leapfrog by using low-cost valorization methods. These include decentralized bioconversion and modular recovery units. Most importantly, this should be done based on local feedstocks.

Global lessons and trade-offs.

Standards matter. Reclaimed feedstocks are more popular and commercial when quality standards and certification exist.

Digital platforms accelerate matching. Material registries and marketplaces increase the usage rates of by-products by lowering search costs.

Capital intensity vs. impact. Solutions that need a lot of money are chemical recycling and big depolymerization plants; they need scale or policy support. Small plants are likely quickest wins for many companies is facing upgrading solvent recovery.

Policy coherence is crucial. When regulation is not in accord, as when a restriction classifies reclaimed materials as "waste" instead of "secondary raw material," reuse is impeded. Conversely, harmonized frameworks can enhance cross-border flows of materials.

Common pitfalls to avoid.

This refers to solving one waste issue but increasing energy use elsewhere.

Using circular approaches without guaranteed sales channels for recovered products.

Not investing in measurement and verification (performance claims cannot be monetized without traceable metrics).

Practical Takeaways and Transferable Best Practices.

1. Start with high-value, low-complexity loops (solvent recovery, catalyst reclaim) to build momentum and demonstrate ROI.
2. Use LCA and business case analysis jointly to prioritize interventions that deliver both emissions and cost benefits.
3. Invest in digital matchmaking and quality assurance to reduce transaction friction for industrial symbiosis.
4. Design modular pilot projects that can scale when markets or policies mature.
5. Engage stakeholders early local authorities, downstream buyers, and financing partners to de-risk larger interventions.

Experts say a combination of technical solutions with governance, standards and market mechanisms will enable scalability and profitability of circularity. The best implementations combine success in the implementation of low-hanging fruit with strategic investments in higher-impact technologies. Industrial digital platforms and well-defined policy signals allow us to turn industrial waste from a cost center into an asset for resilient, competitive chemical manufacturing.

10. Challenges and Future Directions.

The organic chemical industry saw promising advances toward circular sustainability in recent years. But several critical barriers remain and continue to hinder. We need a circular economy framework to accelerate the transition towards carbon-neutral and waste-free industry for systemic change. Such an approach would require concerted collaborative actions and innovative technologies.

10.1. Barriers to Circular Adoption due to Technology, Economy and Society.

It's tough to use circular economy's ideas in the industry of organic chemicals. The chemical processes will not be able to compete and also the variety of waste streams problems causes stringent technological challenges.

Many production systems were designed around linear models and cannot easily allow for waste valorization or a recovery in a closed loop (Padilla-Rivera et al., 2024). It can be quite expensive to upgrade these systems with 'green' and 'circular' technologies. Such retrofitting also requires specialized knowledge which SMEs (Small and Medium Enterprises) may not always have (Nargotra et al., 2022).

Circular initiatives are profitable from an economic perspective, as long as the prices for secondary raw materials do not drop too low, green financing is accessible, and adequate fiscal incentives allow to innovate sustainably (Rizzarelli et al., 2023). Additionally, the awareness and adoption of circular economy are restricted by social obstacles like stakeholders' ignorance, resistance to change, and lack of consumer demand for circular products (Ruiz-Mercado, 2024). The culture that is present in chemical industries prefers linear processes over circular processes because they have found linear processes to be more competent.

To ease these limitations, there is an increased need for collaboration between academia, industry, and policymakers, to encourage the development of flexible technology platforms, the stimulation of eco-innovation, and the inclusion of sustainability metrics in corporate performance metrics (Royle et al., 2024). The sector may achieve the total potential of circular chemistry at scale solely through systemic coordination.

10.2. Filling Gaps and Accounting for Uncertainties in Data and Lifecycle Assessment.

A key roadblock in the implementation of circular policies is the gap in existing reliable and standardized data on the chemical value chains covering material flows, waste generation and environmental impacts (Stadelmann & Slootweg, 2024). Different industries are still using fracture database due to difficulties in life cycle assessment LCA and cannot quantify the actual benefits of a circularity strategy (Kumar & Gao, 2020).

The LCA methodologies have different system boundaries, data quality, impact assessment models, which make it difficult to compare results across regions and technology (Rizzarelli et al., 2023). Inconsistencies raise doubts on the environmental trade-offs of circular solutions, especially in the use of biobased or recycled feedstocks.

The data gaps can also be filled by standardized digital platforms that allow for the transparent collection and sharing of circularity information and the live monitoring of circular performance indicators (Ruiz-Mercado, 2024). Integrating AI-enabled predictive modelling, IoT-enabled sensors and blockchain-enhanced traceability can enhance the robustness of LCA through continuous feedback loops. Working together globally towards maintaining consistency in data will help build credibility and comparability of circularity assessments.

10.3. Pathways Toward Carbon-Neutral and Waste-Free Operations.

Key to the future of organic chemical industry is a carbon neutral and waste-free industry, informed by innovation, digitalisation and policy coherence. Transitioning to renewable feedstocks, including bio-based intermediates and CO₂-derived chemicals, is a key strategy for reducing the use of fossil-based inputs (Guarieiro et al., 2022). In addition, the use of energy-efficient and low-emission technologies such as electrified reactors, green hydrogen integration, and advanced catalytic systems can significantly reduce the carbon footprint of the production process (Ruiz-Mercado, 2024).

Incorporating technologies for waste valorization at the same time such as catalytic depolymerization, bioconversion, and hybrid recovery systems into mainstream operations will allow to achieve near-zero waste manufacturing (Rizzarelli et al., 2023). The use of these technologies along with smart process control systems will increase efficiency with constant circulation of resources.

As per governance perspective, the policy frameworks should be adapted to provide enabling environments that reward for circular practices using fiscal incentives, green public procurement mandates as well as stricter limits on waste (Padilla-Rivera et al., 2024). It is equally critical to build capacity and educate at various levels industrial, academic and societal to foster a culture of sustainability and innovation.

The organic chemical industry can be circular and sustainable. It is complicated but not impossible. It is possible technically and economically with the right innovation, collaboration and regulation. If we are to make chemical manufacturing a truly regenerative, we must firstly overcome technological and data issues. We also need organizational and cultural changes to facilitate this transformation. Finally, we must ensure that manufacturing is safe, sustainable and effective within planetary boundaries. To succeed, it should contribute to a resilient global economy with an unwavering low-carbon footing.

11. Conclusion.

The study indicates that the present reliance of the organic chemical Industry on finite feedstocks and on-resource-intensive Manufacturing methods are not aligned with global net-zero and resource-efficiency goals. Environmental degradation, material losses and GHG emissions are caused by linear production models. Circular systems rely on green chemistry, life-cycle thinking (LCT) and industrial ecology to help move towards renewable feedstocks, optimised use of resources and the continuous circulation of materials. This transition changes waste from a liability into a productive resource. This closes material and energy loops in industrial ecosystems.

Using chemical recycling, depolymerization, and biotechnological upcycling technologies for the manufacturing of plastic waste are integral to the near zero waste operations. When using these approaches, if the process is intensified, solvents-free synthesis designed and the atom economy optimized, waste footprints can be significantly reduced coupled with improved process yields and economics. Likewise, the digital transformation tools namely AI IoT and blockchain are proving to be a big opportunity to enabling predictive waste management, transparent supply chains and real-time optimization of production systems. Combined, these technologies create smart, flexible, and regenerative chemical production systems.

The study stresses the importance of policy coherence and economic incentives such as EPR, tax relief of circular investments, and green public procurement, which are necessary to enable significant uptake of the policies. For circular transitions to occur successfully, industrial symbiosis networks must be well organized, regulations must be transparent, and public-private partnerships must work together on innovations. Globally, following chemical clusters to examine case studies and learn from best practices demonstrates the importance of synergy between technical innovation, policy and business commitment. Mixtures' exchange platforms, solvent and catalyst recovery loops, biorefinery valorization are illustrations of real development in zero-waste manufacturing. But we still face barriers, such as the cost of technology, waste policies that are not aligned with

one another, and a lack of infrastructure to reuse and recycle material. To wrap it up, the paper presents a multidimensional route to standing up circular sustainability in the organic chemical industry that combines technological innovation with digital intelligence, economic viability and policy integration. To attain full circularity, there needs to be action at a cross-sectional level in academia, industry and government involving standard metrics, multi-sectoral collaborations, and proper investment in green infrastructure. The chemical production industry can become a regenerative industrial ecosystem capable of supporting generative growth within planetary boundaries by incorporating circular design thinking and digital traceability into every stage of production. This change is complex but is one key way to a climate-neutral, waste-free, and resilient organic chemical industry by 2050.

References

- Abubakar, M. Y., Ahmad, K. B., Shamsudden, R., Muhammad, H. M., Haladu, M., & Adam, A. B. (2024). Heavy metal pollution in aquatic ecosystems: a review of toxic impacts and remediation strategies. *African Multidisciplinary Journal of Sciences and Artificial Intelligence*, 1(1), 75-86.
- Adam, A. B., Abubakar, M. Y., & Abubakar, D. (2024). Green Organic Synthesis in Drug Development: Advances in Enzyme-and Microorganism-Mediated Processes. *Medicinal and Medical Chemistry*, 1(3), 115-128.
- Adam, A. B., Abubakar, M. Y., & Abubakar, D. (2024). Green Organic Synthesis in Drug Development: Advances in Enzyme-and Microorganism-Mediated Processes. *Medicinal and Medical Chemistry*, 1(3), 115-128.
- Adam, A. B., Aneshi, A., Filibus, D., Abubakar, M. Y., & Bilyaminu, A. (2025). Nano-Enabled Analytical Chemistry: Application in Targeted Drug Delivery and Diagnostics. *Journal of Medicinal and Medical Chemistry*, 1(3), 73-80.
- Guarieiro, L. L. N., Rezende, M. J. C., Barbosa, W. T., Rocha, G. O. da, Pereira, P. A., Fernandes, D., Lopes, W., Mota, C. J. A., & Andrade, J. B. de. (2022). Reaching Circular Economy through Circular Chemistry: The Basis for Sustainable Development. *Journal of the Brazilian Chemical Society*. <https://doi.org/10.21577/0103-5053.20220119>
- Kumar, A., & Gao, C. (2020). Homogeneous (De)hydrogenative Catalysis for Circular Chemistry – Using Waste as a Resource. *ChemCatChem*, 13(4), 1105. <https://doi.org/10.1002/cctc.202001404>
- Nargotra, P., Sharma, V., Lee, Y. C., Tsai, Y. H., Liu, Y. C., Shieh, C. J., Tsai, M. L., Dong, C. D., & Kuo, C. H. (2022a). Microbial Lignocellulolytic Enzymes for the Effective Valorization of Lignocellulosic Biomass: A Review. *Catalysts* 2023, Vol. 13, Page 83. <https://doi.org/10.3390/CATAL13010083>
- Nargotra, P., Sharma, V., Lee, Y., Tsai, Y., Liu, Y., Shieh, C., Tsai, M., Dong, C., & Kuo, C. (2022b). Microbial Lignocellulolytic Enzymes for the Effective Valorization of Lignocellulosic Biomass: A Review [Review of Microbial Lignocellulolytic Enzymes for the Effective Valorization of Lignocellulosic Biomass: A Review]. *Catalysts*, 13(1), 83. Multidisciplinary Digital Publishing Institute. <https://doi.org/10.3390/catal13010083>
- Padilla-Rivera, A., Magdalena, M. B., Merveille, N., & Güereca, L. P. (2024). Barriers, Challenges, and Opportunities in the Adoption of the Circular Economy in Mexico: An Analysis through Social Perception. *Recycling*, 9(5), 71. <https://doi.org/10.3390/recycling9050071>
- Pambani, R., Adam, A. B., & Abubakar, M. Y. (2025). Electrochemical Carbon Dioxide (CO₂) Capture With Ionic Liquids: Process Design And Scale-Up. *International Journal Of Chemistry Research*, 1-5.
- Pambani, R., Adam, A. B., Joy, E. O., Bioltif, Y. E., & Abubakar, M. Y. (2025). Catalytic System For Efficient Biodegradable Polymer Synthesis: A Review. *International Journal Of Chemistry Research*, 17-25.

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

Pambani, R., Iliya, U. U., Ajeigbe, F. J., Mohammed, A. L., Adam, A. B., & Abubakar, M. Y. (2024). Recent Advances in Microreactors, Membrane Reactors, and Oscillatory Flow Reactors for Process Intensification. *Tropical Journal Of Engineering, Science And Technology*, 3(2), 111-128.

Rizzarelli, P., Zuliani, A., & Reddy, N. (2023). Editorial: Chemistry and the circular economy. *Frontiers in Chemistry*, 11. <https://doi.org/10.3389/fchem.2023.1350994>

Royle, M., Chachuat, B., Xu, B., & Gibson, E. A. (2024). The pathway to net zero: a chemicals perspective. *RSC Sustainability*, 2(5), 1337. <https://doi.org/10.1039/d3su00368j>

Ruiz-Mercado, G. J. (2024). Designing a safer circular economy of chemicals. *Clean Technologies and Environmental Policy*, 26(8), 2415. <https://doi.org/10.1007/s10098-024-02982-0>

Stadelmann, B., & Slootweg, J. C. (2024). Circular chemistry: Adapting linear chemistry to mitigate the climate crisis. *Mètode Revista de Difusió de La Investigació*, 15. <https://doi.org/10.7203/metode.15.27370>

Titilayo, O. A., Adam, A. B., & Japhet, A. T. (2025). Unraveling the Impact of Organic Pollutants on Plant Nutrient Uptake and Soil Microbiome Dynamics. *Idealistic Journal of Advanced Research in Progressive Spectrums (IJARPS)* eISSN–2583-6986, 4(06), 65-70.

1. ACARIS INTERNATIONAL IBN SINA SCIENTIFIC RESEARCHES AND INNOVATION CONGRESS 25-26 October/2025

SAFRANINE O UPTAKE ONTO WILD REEDS-BASED BIOADSORBENT: KINETIC STUDY

Atika Soualili, Salima Attouti, Mourad Termoul, Benallou Mokhtar Benzekri, Benaouda Bestani, Nouredine Benderdouche

Department of chemical process-University of Mostaganem_ Algeria, Corresponding author
a.soualili@gmail.com

Abstract

Intensively used in textile industry and rejected in the nature without prior treatment, dyes are classified as potential pollutants and can cause then major environment damage by being less biodegradable. Many techniques using different solids wastes have been used to minimize their negative effect on environmental issues. Among them, adsorption method was chosen in this research paper using natural reeds as an adsorbent in order to remove Rhodamine B from simulated water and to control its kinetics. Parameters affecting Safranin O uptake such as equilibrium time, pH, temperature, adsorbent dose and the initial adsorbate concentrations were also studied. Well known isotherms models were used for adsorption process and Langmuir one, was better describing the experimental data. Adsorption mechanism was found to obey pseudo-second-order kinetic model. The obtained results showed that the as is powdered reeds prove to be very useful and efficient adsorbent in removing related pollutant from textile wastewater.

Key words: adsorption; reeds; Safranin O; Kinetics; isotherms